

SWARZHEBENSIS MONACHUS in Chronico, quod Urspergensis abbas continuavit : « Anno Domini 794, Carolo in Franconofurt Pascha celebrante, synodus episcoporum magna collecta est ex omnibus regni provinciis : legati quoque Adriani papæ in ejus vice adfuerunt. In hac synodo hæresis cujusdam episcopi, Felicis nomine, damnata est, qui Christum, secundum hoc quod homo est, adoptivum Dei Filium dicebat : et liber contra eum communi episcoporum auctoritate compositus est, in quo omnes subscripserunt. Synodus etiam, quæ ante paucos annos in Constantinopoli congregata sub Irene et Constantino filio ejus, septima et universalis ab ipsis appellata est, ut nec septima nec aliquid diceretur, quasi supervacua ab omnibus abdicata est. »

HERMANNUS CONTRACTUS comes Væringæ et monachus Augiensis, in Chronico, anno 794. « Synodo magna in Franconofurt habita, hæresis item Felicianæ damnata est : pseudo-synodus Græcorum, pro adorandis imaginibus habita, ab episcopis damnata est. »

JOAN. AVENTINUS : « Carolus Decembri Reginoburgio exit Sualovoltas, et ad fossam superiorem navibus per terram tractis progreditur. Inde navibus in Rhædonesso delatus in Mœnum, Virzeburgum (caput est antiquæ Franciæ, insigne sepulcro divi Chilian) ultimo Decembri pervenit. Unde Francophoron migravit, ibique reliquum hiemis exegit. Huc frequenter coire pontifices Galliarum, Italiæ, Germaniæ imperat. Adfuerunt Romani pontificis legati, Theophylactus et Stephanus episcopi. Tertio ibidem condemnata est hæresis Felicianæ, Eliphandanaque, de adoptione Filii Dei. Omnes subscripsere sacerdotes : ipse quoque Felix et Eliphandus, agnoscentes errorem, venia data dignitasque servata. Item acta Græcorum de imaginibus adorandis rescissa sunt. »

AUGUSTINUS STEUCHUS EUCUBINUS, bibliothecarius Vaticanæ pontificis Romani bibliothecæ, de Donatione Constantini adversus Laurentium Vallam, lib. II, num. 60 : « Sunt alia apud Græcos et Latinos præclara ac pervetusta monumenta, quibus quisque percipere possit, edictum donationis esse verissimum, a Magno Constantino editum, si per omnes hujus edicti

A partes animum vertens eas conferas cum his quæ dixi monumentis. Velut quod Constantinus sanxit, ut Ecclesia Romana sedesque Petri esset caput omnium Ecclesiarum, et ab ea totius religionis ordo dependeret, ab ea judicium in causis fidei expectandum esse, eam esse in religione consulendam. Hoc se ens perceptumque habens Carolus Magnus imperator, eodem tempore quo Adrianus pontifex protulit in concilio historico Sylvestri, scribens et ipse de imaginibus, cum imperaret Constantinopoli Constantinae et Irene mater, recipiens quæ Magnus Constantinus statuisset, sic scribit libro primo, capite sexto (est autem liber vetustissimus litteris Longobardicis scriptus in bibliotheca Palatina, non credenti videnti fiet potestas) : Antequam, inquit, discutiendorum testimoniorum, etc. » Recitat totum cap. 6 lib. I.

F. BERNARDUS LUTZENBURGUS, ordinis prædicatorii monachus, artium et sacrarum litterarum professor in academia Coloniensi, in Catalogo Hæreticorum, lib. I, cap. 14 : « Carolus Magnus, imperator, Græce et Latine doctissimus, ante septingentos annos contra certos [Forte Græcos] hæreticos opus scripsit in quatuor libros partitum, quod habetur Romæ in Vaticana bibliotheca. »

JOANNES ECKIUS SUEVUS in Encheiridio locorum communium adversus Martinum Lutherum atque alios Ecclesiæ hostes (quod edidit anno Domini 1529), art. 16 : « Carolus Magnus quatuor libros scripsit contra volentes tollere imagines. Unde Thuricenses fundatores eorum et patronum Carolum potius sequi debent cum Ecclesia catholica quam hæreticum Zuinglium. »

EPISCOPUS MELDENENSIS hoc indice proscripsit : « Opus illustrissimi Caroli Magni, nutu Dei regis Francorum Gallias, Germaniam, Italiamque, sive harum finitimas provincias, Domino opitulante, regentis, contra synodum quæ in partibus Græciæ pro adorandis imaginibus stolidè sive arroganter gesta est. Item Paulini Aquileiensis episcopi adversus Felicem Urgelitanum et Eliphandum Toletanum episcopos libellus. Quæ nunc primum in lucem restituantur. Anno salutis 1549. »

IN NOMINE DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI.

INCIPIT OPUS

ILLUSTRISSIMI ET EXCELLENTISSIMI SEU SPECTABILIS VIRI CAROLI,
NUTU DEI REGIS FRANCORUM,
GALLIAS, GERMANIAM ITALIAMQUE SIVE HARUM FINITIMAS PROVINCIAS, DOMINO OPITULANTE,
REGENTIS,
CONTRA SYNODUM QUÆ IN PARTIBUS GRÆCIÆ
PRO ADORANDIS IMAGINIBUS STOLIDE SIVE ARROGANTE GESTA EST.

CAROLI MAGNI PRÆFATIO.

Ecclesia mater nostra, pretiosissimo sponsi Christi sanguine redempta, et regeneratione salutaris gurgitis lota, et salutifero edulio corporis, et haustu sanguinis satiata, et nectarei liquoris unguine delibata, et per universum orbem terrarum in pace diffusa : aliquando externa, aliquando intestina perpetitur bella, aliquando exterorum concutitur incurribus, aliquando civium pulsatur tumultibus. Non-

* Et salutifero edulio corporis et haustu sanguinis satiata. Aliena hoc loco vox *edulio*, qua et analogia turbatur et relatum. Scripsi *edulio*, et id nunc firmo exemplis. Infra lib. I, cap. 17 : « In quo est manna cœlestis, videlicet pabuli edulium, de quo edulio David, etc. » Et lib. II, cap. 27 : in fine : « Corporis Do-

D nunquam videlicet incredulorum vel hærescorum impellitur infestationibus, nonnunquam vero schismaticorum vel arrogantium turbatur similitudinibus. Est enim arca salvandas intra se continens animas, cujus typum antiqui illius patris arca gerebat, quæ in hujus sæculi sævissimas diluvii absque naufragii periculo transigit procellas, et nescit mortiferis præsentis sæculi alluvionibus cedere, nec infestantium

miniei edulio et sanguinis haustu satiati. » Fulgentius Placiades Carthagenensis de prisco serm., *Edulium ab edendo dicitur*, etc. Philoxenus Gloss. *Edulium*, τὸν βρωσίμωον. Lego τὸ βρώσιμωον, ut in Glossis Græco-Latinis. Papias Lombardus in Vocabulario.

adversarum potestatum obsidione fatiscere, sed illo A pro ea et maxime in ea pugnante, qui positus est in ea murus, dicente propheta: *Urbs fortitudinis nos: rex salvator, ponetur in ea murus, et antemurale, et qui super ejus muros constituitur custodes, qui tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt (Isa. xxvi):* adversariis resistens, et tumuliferas inquietudines tolerat, et ad veræ fidei confessionem convolantibus in gremio susceptis, et eidem confessioni obstinate mente reluctantibus abdicatis, inconvulsa et intemperata perseverat, et cum David canere non cessat: *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea, dicat nunc Israel, sæpe expugnaverunt me a juventute mea, etenim non potuerunt mihi (Psal. cxxix):* quæ incessanter per partes trinæ orationis mysterium sanctæ Trinitatis exponit, dum et verba sua auribus divinæ majestatis percipienda, id est psallendi melodiam, quam sine intermissione exhibet, deprecatur; et clamorem intelligendum, id est cordis affectum, qui non auribus carnalibus, sed ineffabilibus divinæ majestatis auditibus mirabiliter excipitur, devota mente exorat, et orationis suæ vocem intendendam exposcit, ut scilicet declaret hanc esse orationem perfectam quam mentis affectus ardentis inflammat. Et quanquam metaphoricos mutatis verbis sensus nostros immisceat, divinam tamen naturam credit non partibus membrorum discernenda discernere, sed una virtute cuncta peragere, qui ea quæ a nobis videntur audit, et quæ cogitavimus sive cogitaturi sumus, intro inspicit: nec quidquam ejus ineffabili lumini potest abscondi: auribus etenim verba percipere, clamorem intelligere, voci orationis intendere, quanquam iterate sub varietate verborum, per id locutionis genus quod a rhetoribus metabole dicitur, proferantur: trina tamen repetitio unum idemque significat, quæ etiam in invocatione regis et Dei sive Domini, dum dicit. *Rex meus et Deus meus, quoniam ad te orabo, Domine (Psal. v et XLVIII):* tres personas et unam substantiam in Divinitate se credere et fateri demonstrat, cum trium nominum invocationi, non pluralia, sed singularia verba interserit. Est enim sancta mater, est immaculata, est præclara, est incorrupta, est et fecunda, quæ et virginitatem amittere nescit, et filios generare non desinit: quæ quanto amplius mundi adversitatibus feritur, tanto auctioribus sive excellentioribus virtutibus dilatatur: et quanto plus premitur, tanto altius exaltatur, quam propheta per ethiopiæ Deo sic introducti loquentem: *Cum invocarem te, exaudisti me, Deus justitiæ meæ, in tribulatione dilatasti me (Psal. iv).* Cujus quoniam

^a *Gesta sane est ante hos annos in Bithyniæ partibus quædam synodus, etc.* Aut *ἀνατολικῆς*, aut *ἀνατολικῆς*. Etenim non in Bithynia, sed Constantinopoli in palatio Hieria celebrata hæc synodus. Nisi si error cognati nominis librarius decepit, rescribendumque sit, *Hieria*, pro *Bithynia*, hoc modo: *in Hieria palatio quædam syn.* Quod mihi sit admodum verisimile.

^b *Quod rex eorum Constantinus eos ab idolis liberasset.* Cave Magnum intelligas eum qui primus imperatorum idola ejuravit, sed Constantinum Caballinum,

in sinu regni gubernacula Domino tribuente suscepimus, necesse est ut in ejus defensione et ob ejus exaltationem, Christo auxiliante, toto annisu certemus, ut ab eo boni servi et fidelis nomine censeri valeamus. Quod quidem non solum nobis, quibus in hujus sæculi procellosis fluctibus ad regendum commissa est, sed etiam cunctis ab ejus uberibus emutritis sollicitè observandum est: ita tamen ut ab ejus unione, qui ejus membrum esse dinoscitur, nullatenus abscedat. Quoniam qui cum ea non est, adversus eam est: et qui cum ea non colligit, spargit. Hujus ergo rei causa loqui compellit, quod non sine quodam animi mœrore prosequimur, quippe qui cum infirmantibus infirmari, et cum scandalizantibus uri, apostolico perdoctæ exemplo. Inflamavit igitur ventosæ arrogantia inflata ambitio, et vanæ laudis insolentissimus appetitus, quosdam orientalium partium non solum reges, sed etiam sacerdotes, adeo ut postposita sana sobriaque doctrina, et parvipendentes illud apostolicum, *Si quis evangelizaverit vobis, præter id quod evangelizatum est, etsi angelus sit, anathema sit (Galat. 1)*, et transgredientes contra propheticam institutionem terminos majorum, per infames et ineptissimas synodos Ecclesiæ inferre conentur quod nec Salvator nec apostoli intulisse noscuntur; et dum sublimare conantur suæ laudis fastigium, magnum accumulunt suis animabus deliquium; dumque suorum gestorum ordinem volunt mandare memoriæ posteritatis, discindunt vinculum ecclesiasticæ unitatis. ^C Gesta sane est ante hos annos in Bithyniæ partibus quædam synodus tam incautæ tamque indiscretæ procacitatis, ut imagines in ornamentis ecclesiæ et memoria rerum gestarum ab antiquis positas incauta abolerent abdicione: quodque Dominus de idolis præcepit, hæc illi de cunctis imaginibus perpetrarent; nescientes imaginem esse genus, idola vero speciem: et speciem ad genus, genus ad speciem referri non posse. Nam cum pene omne idolum imago sit, non omnis imago idolum. Alterius et longe alterius definitionis est idolum, alterius imago: cum videlicet istæ ad ornamentum vel ad res gestas monstrandas fiant, illud autem nunquam nisi ad miserorum animas sacrilego ritu et vana superstitione inlicendas: et imago ad aliquid, idolum ad seipsum dicatur. ^D Qui nimirum tantæ cæcitatæ caligine obtenebrati fuerunt, ut cunctis qui eas habere in ecclesiis noscebantur vel habituri erant anathematizatis, inter cæteros errores hoc etiam suo errori inserereat ^b quod rex eorum Constantinus eos ab idolis liberasset: et ei qui exsultavit ut gigas ad curren-

cujus edicto Constantinopoli synodus illa fuit convocata, in cuius fine inter acclamationes solemnes legitur: *Omnam idololatriam vos obscurastis. Ad quæ verba in actis Nicæni concilii ii commentatur Epiphanius: « Si vero (ut ipsi aiunt) conventus episcoporum et robor imperatorum nos ab idolis liberavit, genus humanum a veritate fallitur. Nam cum ab errore idolorum Jesus Christus Dominus Deus noster nos liberavit, quomodo poterunt gloriari et jactare a se idipsum factum? O insanam jactantiam! »* Quem locum indubie ob oculos habuit et respexit

dam viam, de quo dictum est, *Ecce vicit leo de tribu Juda, radix David* (Apoc. v), et triumphanti mundi spolia secum reportavit, victoriae titulum derogare cupientes, regi suo adnecterent: cum non de eorum rege, sed de vero triumphatore Christo propheta prædixerit: *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus* (Isa. xix). Nubem levem, corpus videlicet humanum, quod ex virgine assumpserat nulla humanæ commistionis sordē prægravatum: Ægyptum mundum volens intelligi: quod et per Jeremiam pene iisdem verbis se dudum facturum esse promiserat, dicens: *Disperdam simulacra, et cessare faciam idola de Memphis* (Ezech. xxx).

• Gesta præterea est ferme ante triennium et altera synodus illis in partibus, ab eorum qui priorem generant successoribus, vel a plerisque qui in priore distet voto, non tamen distat errore; et si dispar est negotio, est tamen compar flagitio; et cum sit posterior tempore, non tamen est posterior crimine. Nec immerito in unius baratri cœnosum lacum, quamquam per diversa fluitantes, confluere videntur, quæ ab unius jactantiæ et vanæ laudis fonte scaturisse creduntur. Hæc enim, anathematizata et abominata cum suis auctoribus priore, imagines, quas prior nec etiam cernere permiserat, adorare compellit; et ubicunque sive in divinæ Scripturæ locis, sive in sanctorum Patrum commentariis, quæcumque repereunt imaginum mentionem erga suæ voluntatis arbitrium vertunt in adorationem. Nec minoris absurditatis spiris hi connectuntur in habere et adorare, quam illi connexi sunt in imagine et idolo, cum illi imaginem et idolum, isti habere et adorare, unum esse putarunt, quæ tamen a se invicem distant, et diversitate rei et societate prædicamenti: quippe cum unum illorum sit habitus, alteram agere. Nam illa etsi magna distent differentia, saltem in eo junguntur, quod unum species, alterum genus est: hæc vero nec genere, nec specie, nec ulla hujuscemodi societate sibi coherent, cum et adorari possint quæ non habentur, et haberi quæ non adorantur. Sicque rejectis moderaminis retinaculis, et neglecto quod ab antiquis non incongrue dictum est proverbio: *Ne quid nimis*, mediocritatis calle transmisso, per devia gradiuntur: veluti si quis cuidam multiloquio vacanti temperamentum in loquendo indicere curans, ille e contrario adeo silentio studeat, ut mutus efficiatur, et cui dedecus ingerebat inordinata loquacitas, dedecus nihilominus ingerat desidiōsa taciturnitas. Aut si quis medicus ægotantem temulentia arguat, ille pu-

tans se medici parere dictis, non solum vini sed etiam laticum sibi interdicit humorum, adeo ut qui dudum languebat nimio vini haustu madefactus, omni sibi liquore interdicto, langueat siti arefactus: cum tamen, et si diversa sit causa languoris, minus tamen sit effectus desidiosi erroris. Interea cum in neutra parte neque isti neque illi temperantiæ teneantur habentis, sed utrique præcipites per abrupta discurrant, et dispari cursu ferantur, uno tamen occursum sponsæ Christi Ecclesiæ, cui ipse dicit in Cantica canticorum, *Tota speciosa es, amica mea, et macula non est in te* (Cant. ii), maculam inferre conantur, dum et illi ei bene habita abjicere, et isti bene habitis male uti suadent; dum scilicet et illi ei ornamenta auferre student, et isti eam ornamenta adorare permovent; quæ duo mala, ut præfati sumus, de jactantiæ fonte pullularunt. Dumque volunt humanos favores, et vocari ab hominibus Rabbi, et suas laudes suis apicibus præfigunt, nec attendunt quod per quemdam sapientem dicitur: *Laudent te alii, et non os tuum, extraneus, et non lingua tua* (Prov. xxvii): relictis priscorum Patrum traditionibus, qui imagines non colere sanxerunt, sed in ornamento ecclesiarum habere siverunt, novas et insolitas Ecclesiæ nituntur inferre constitutiones, quibus ei maculam potius quam decorem ascribant. Nam si novas constitutiones Ecclesiæ ingerere jactantia est, schisma est: quod tamen in Ecclesia fieri non debet: quod si schisma est, macula est, quæ in Sponsa esse negatur. Si igitur novas constitutiones Ecclesiæ ingerere jactantia est, macula procul dubio est, quæ in sponsa esse negatur. Unde datur intelligi non eum esse amicum sponsi, qui adeo suæ laudis vult cumulare cacumen, ut per errorum notas non vereatur ecclesiasticum obtundere acumen; ac per hoc si sponsam macula non decet, eam ei nullus conari debet imprimere: quam si nullus conari debet imprimere qui conatur, sponso injuriam facit. Si igitur sponsam macula non decet, et revera non decet, qui conatur imprimere, sponso injuriam facit. Nos denique propheticis, evangelicis et apostolicis Scripturis contenti et sanctorum orthodoxorum Patrum, qui nullatenus in suis dogmatibus ab eo qui est *via, veritas et vita*, deviarunt, institutis imbuti, et sanctas et universales sex synodos, quæ pro variis hæreseorum infestationibus a sanctis et venerabilibus Patribus gestæ sunt, suscipientes, omnes novitates vocum, et stultiloquas adinventiones abjicimus: et non solum non suscipimus, verum etiam tanquam purgamenta despiciamus, sicut et eam quæ propter adorandarum imaginum impudentissimam traditionem in Bithy-

Carolus Magnus. Apud Theophanem in Hist. Miscel. leguntur episcopi, finita synodo cœ populum manus in altum tollere jubentes, lætum strepitum excitasse, atque illud protulisse, *Nonne salus mundo: quandoquidem opera tua, o imperator, idolis liberati sumus.*

• Gesta præterea est ferme ante triennium et altera synodus illis in partibus, etc. Nicæna in Bithynia ab imperatore Constantino VII Porphyrogeneto et Irena

matre, an. Christi 787, indict. 10. Falsus ergo iste numerus, cum hæc synodus Francof. Nicæna illa toto septennio posterior sit: aut certe corruptus. Quid si legamus: *ante septennium et altera synodus Bithyniæ in partibus, etc.*? Quo pacto probe habebit locus vulgo male sanus, Nicæni hujus concilii acta exstant tom. II Conc. general. Vide infra, lib. IV, cap. 15 et c. p. 24.

nizæ partibus gesta est, synodum. Cujus scripturæ A textus eloquentia sensuque carens ad nos usque pervenit. Contra cujus errores ideo scribere compulsi sumus, ut sicubi forte aut manus tenentium, aut aures audientium inquinare tentaverit, nostri styli divinarum Scripturarum auctoritate armati invectione pellatur : et inertem, vel potius iæremem Orientali de parte venientem hostem Occidua in parte per nos, favente Deo, allata sanctorum Patrum sententia feriat. ^a Quod opus aggressi sumus cum cohibentia sacerdotum in regno a Deo nobis concesso catholicis gregibus prælatorum, non arrogantia supercilio, sed zelo Dei et veritatis studio : quoniam sicut justis et honestis rebus inhærere sanctum, ita nimirum pessimis et inordinatis rebus animum accomodare peccare est. Unde et David quod societates malorum fugerit, Deo quasi purum sacrificium offert, cum dicit : *Odio habui congregationes malignantium, et cum impiis non sedebo (Psal. xxvi)*. Et Josaphat rex Juda eo quod Israeliticæ gentis pessimo regi amicitias junctus sit, a Domino arguitur per prophetam (*II Par. xix*). Cum igitur præfatarum duarum synodorum conditores nec illius imperitiæ sermonem habeant qua se Apostolus imperitum dicit sermone sed non scientia, nec illius eloquentiæ cum spiritali sensu nitorem, de quo ex persona sanctorum prædicatorum in Canticis canticorum Ecclesiæ dicitur, *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento (Cant. 1)* : mirum ducimus cur tantæ vanitatis vento inflatis sint, ut eas non solum agitare præsumperint, sed etiam sex venerabilibus synodis adnumerare conati sint : quarum neutra quomodo non septima post Nicenam, sed aut tertia, priore servata post Ariminensem, aut

secunda priore destructa computari debeat, in sequentibus, cum res exegerit, diligentius, annuente Domino, disputabimus, quæ scilicet haud secus sex synodis æquiparandæ sunt, quam Rubenitarum et Gaditarum, et dimidiæ tribus Manasse altare altari quod per legislatorem Domino jubente conditum est, æquiparari potuit : cujus auctores Israelitici gladii furor vastaret, nisi fraternas iras supplex confessio mista precibus præveniret. Nos denique Isaia vaticinio docti, qui dicit, *Hæc via, ambulato in ea, non declinabitis ab ea, neque ad dexteram neque ad sinistram (Isa. xxx)* ; et doctoris gentium prædicationi admoniti, qui nos viam regiam tenere instituit, imagines in ornamento ecclesiarum et memoria rerum gestarum habentes, et solum Deum adorantes et ejus sanctis opportunam venerationem exhibentes, nec cum illis frangimus, nec cum istis adoramus, sed illius ineptissimæ synodi scripturam, quæ non solum illa locutione caret qua parva submisse, mediocria temperate, magna granditer proferuntur, sed etiam pedestris sermonis modum negligit, abnuentem, institutoris nostri, sermonis videlicet Dominici, nitimur fieri usquequaque sequaces. Quoniam igitur et patrum anathematizantium filios, et filiorum anathematizantium patres, mistim in præfata synodo hebetudinis continentur discursus, mistam utriusque reprehensionem noster, favente Domino, digeret stylus, nihil indiscussum, nihil intactum, nihil silentii cavernis obstrusum præteriens : nisi forte quod aut difficultas inordinati sermonis nostro intellectui impertire negaverit, aut puerilis dicti ineptiam, reverentia cohibente, noster sermo persequi desperaverit.

^a Quod opus aggressi sumus cum cohibentia sacerdotum. Emendavi, *cohibentia*, quod nomen est hujus ævi. Lib. III, c. p. 11 : « Nec synodum ob adorandas imagines sine cohibentia plurimarum catholicarum et Deo fidelium Ecclesiarum universalem nominare curarent. » Quod lib. IV, cap. 23, ita interpretatur : « Qui absque consensu per diversas mundi partes constitutorum consensu, etc. » Balbus Januensis Catholico : Conhibeo : *habeo* componitur cum *con*, et retinet *n*, quæ auferitur in *cohibeo* et dicitur *cohibere*, id est, oculos claudere, et quia

clausio oculorum signat assensum, ideo *cohibere* ponitur pro *assentire, obedire* ; et tunc inde dicitur *cohibentia*. » Et paulo post : « *Conhibentia*, id est assensus, idem et *convenientia* et *collibentia*. Ut : Ille sine *cohibentia* vel *convenientia* vel *collibentia* fratrum recessit, id est sine assensu. » Innuit aperte variatum in hujus nominis scriptura. Ego puto, et verum est, corruptam hanc vocem a barbaris et imperitis monachis jam Caroli Magni ævo, ex ea, quam Latine exprimere debebant, *collubentia*, sive *conlubentia*. Facilis lapsus in affinitate litterarum.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De eo quod Constantinus et Hærena in suis scriptis dicunt, Per eum qui congregat nobis Deus.

Pieramque humana fragilitas suæ impossibilitatis metas excedit, et quanto se ultra quam debet extolfit, tanto ab eo qui in altis habitat, et humilia respicit in cælo et in terra, recedit : quantoque ad eum qui excelsus super omnes gentes est, per sublimitatem appropinquare conatur, tanto ab eo propensus elongatur. Quæ si modum suæ conditionis non negligat, et superiora petere nitens, ad humiliora se devota mente submittat, poterit se inclinando eo conscen-

D dere a quo se exaltando nosebatur descendere : et quanto se prostraverit humo, tanto fiat proxima cælo. Cum ergo nostrum esse tantum distet a Dei esse, et nostrum vivere ab ejus vivere, et nostrum regnare ab ejus regnare, dolenda potius quam admiranda est illorum vecordia qui, inter cætera quæ sibi indiscrete usurpant, Deum sibi conregnare etiam dicunt. Illius enim esse, esse tantum novit : fuisse vel futurum esse, non novit. Non habet enim partem æternitatis, quam nos tempus dicimus, et in præsens, præteritum et futurum dividimus, sed totius æternitatis in suæ essentia incommutabilitate integritatem habens, esse

tantum ei est. Unde et sancto Moysi dixit : *Ego sum qui sum*, et, *Qui est, misit me ad vos* (Exod. iii). Nostrum autem esse, quibus præterita in recordatione, præsentia in intuitu, futura in expectatione, illius essentia comparatum non esse est. Vivere namque ejus, nec initium, nec finem, nec mutabilitatem ullo modo sentit. Unde et in prophetis scribitur : *Vivo ego, dicit Dominus* (Isa. xliix), et quidam sanctorum, « *Vivit Dominus, dicere ausi sunt, id est, qui in ea vita vivit quam nec initium cepit, nec mutabilitas movet, nec finis intercipit.* » Nostrum autem vivere ortum et occasum et mutabilitatem patitur; quamquam anima immortalis sit, tamen mutabilis esse dignoscitur : quæ mutabilitas ei plerumque pro morte ascribitur. Unde et primo homini dictum est, *In quacunque die comederis ex eo, morte morieris* (Gen. 1, 2). Non quod statim ut præceptum Domini est transgressus, carnis sit morte multatus, sed quia ab ea sanctitate in qua Deo proximus stabat, per animi mutabilitatem sit longe digressus. Porro ejus regnare a nostro regnare, non minus quam ejus esse a nostro esse, et ejus vivere a nostro vivere distat quippe cujus essentia sicut semper habuit esse et vivere, ita etiam et regnare. Nostrum enim regnare a nostro esse et vivere præceditur, a nostro interire succeditur : quæ dum ita se habeant, magnæ præsumptionis est Deum sibi quempiam dicere conregnare : cum hoc nec David dicere ausus est, de quo Dominus dixit, *Inveni virum secundum cor meum*, et illud, *Inveni David servum meum : oleo sancto meo unxisti eum* (Psal. lxxxix); nec Salomon cui a Domino dictum est, *Sapientia et scientia datæ sunt tibi, divitias autem et substantiam et gloriam dabo tibi, ita ut nullus in regibus nec ante te nec post te fuerit similis tui* (II Par. 1); qui de se quoque ipse loquitur confidenter, *Deus docuit me sapientiam, et intellectum sanctorum cognovi* (Prov. xxx). Nec quisquam de regibus, nec de his quos meritorum prærogativa suffulso, nec de his quos superbia usus fuisse Scriptura commemorat, tale quid legitur dixisse. Interea con syllaba in componendis verbis secundum eos qui litterariæ solertiam disciplinæ non nesciunt, pene nihil aliud quam simul significat : ut est, *Congregetur omnis Ecclesia Israel* (Levit. viii); et, *conveniat ad diem festum* (Dan. iii), id est, simul in gregem glomeretur, simul veniat; et Apostolus : *Si tamen compatiamur, ut et simul glorificemur* (Rom. viii), id est, conglorificemur; et illud, *Super vitrei marginem fontis uterque consedit*, id est, simul sedit: et *consessor* dicitur simul sedens. Simul namque quædam juxta eos qui sagacissimæ logicæ arcana scrutantur, tribus modis dicuntur : tempore, natura et genere. Tempore, ut ait beatus Augustinus, cum quælibet simul existunt uno tempore vel apparent, ita ut neutrum de duobus vel prius sit, vel alterum consequatur, sed utriusque ortus videatur esse communis; secundum quem modum nobis simul minime regnare dicendus est, quippe cum ille sit sempiternus, nos temporales, ille sine initio, nos cum initio. Natura, cum quædam natura-

liter simul sunt, nullum tamen eorum præest alteri : ut verbi gratia simplum et duplum ponamus necesse simul esse naturaliter : sed neque duplum facit ut simplum sit, neque simplum efficit duplum ; sed nec secundum hunc modum nobis simul regnare dici potest, cum tot distantis natura ejus nostræ naturæ prior sit, totque modis creatrix creatam præcedat. Genere, quoties ex eodem genere manantia simul videntur esse natura, sed specie discernuntur, ut est animal. Nam et pedestre et aquatile animal dicitur, sed specie discernitur : nullumque alteri aliud prius est, sed simul omnia ab animali, id est, ab uno genere orta noscuntur. Qui tertius modus, non minus quam præcedentes duo, eum nobis simul regnare reluctatur, cum nullatenus natura nostra et ejus quædam substantiæ unitate conjuncta dignoscatur, et quædam specie discernatur; qui dum per potentiam divinitatis ubique sit, tamen non alicui conregnare dici recte potest. Aliud est enim ubique esse, aliud cum quoquam simul esse; aliud ineffabiliter regnare, aliud cuiquam conregnare. Conregnare igitur et consedere et plurima hujusmodi si absolute proferantur, nec quisquam cuiquam consedere vel conregnare dicatur, simul duos vel plures conregnare vel consedere designat. Si vero quis cuiquam conregnare vel consedere dicatur, significat eum præcedere cui conregnatur vel conseditur : illum vero ejus participem fieri qui conregnat et consedet, dicente Vase electionis Paulo : *Consepulti estis Christo* (Rom. vi); et iterum : *Si conresurrexistis Christo, quæ sursum sunt querite* (Coloss. iii). Unde datur intelligi eum præcedere qui sepelitur et surgit, eos vero participare ei cui consepeliuntur et consurgunt. Nisi enim Redemptor humani generis pro nobis sepultus fuisset et resurrexisset, nos ei consepeliri et conresurgere minime poteramus. Quo documento colligitur, a cautela remotum esse Deum nobis dicere conregnare : qui non nobis in regnando participat, sed sicut omnium auctor est, ita omnes in esse, vivere et regnare præcedit. Quod si forte contentiosus quis hujus verbi astruere tentans errorem, ea quæ secundum formam servi de unigenito Dei Filio dicta sunt in testimonium trahat, dicens : Cur non conregnet nobis cui, secundum Apostolum, compatimur, consepelimur, convivificamur, consurgimus? cujus promissionis cohæredes et concorporales et participes sumus in eodem Jesu Christo per Evangelium, in quo Deus coexistavit nos simulque fecit sedere in cælestibus; de quo et evangelista dicit : *Converscens elevatus est* (Act. 1); et iterum : *Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante* (Marc. xvi) : perpendat, abstersa nebulosæ mentis caligine, non hoc ex sua divinitate, sed ex nostra humanitate esse in quo nos ei compatimur, consepelimur, convivificamur. Sicut enim pati, sepeliri, vesci, in quo nos ei consepelimur, compatimur, et ille nobis converscens dictus est, proprie humanum est : ita et regnare proprie divinum est,

Psalmdista attestante, qui ait : *Exaltatum est nomen ejus solius (Psal. cXLVIII)*; et iterum : *Domini est regnum et ipse dominabitur genti (Psal. XII)*; et idem, *Regnum tuum, Domine, regnum omnium sæculorum, et dominatio tua in omni generatione et progenie (Psal. cXLV)*. Dicimur enim et nos regnare, sed abusive, non proprie. Nam regnare, immortalem et veracem esse, illi est naturale; cæteris vero qui hæc consequuntur illius largitione est attributum qui vere regnat, solus immortalis et verax est, doctore gentium prædicante, qui ait : *Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax (Rom. III)*; et rursus : *Qui solus habet immortalitatem (I Tim. III)*; non quo, ut ait beatus Hieronymus, et angeli et cæteræ rationales creaturæ immortalitatem non habeant et veritatis sint amatores, sed quo ille solus naturaliter sit et immortalis et verax, cæteri vero immortalitatem et veritatem ex largitione illius consequuntur, et aliud sit habere per semet, aliud in potestate donantis esse quod habeas. Si ergo recte dici possumus Deo commori et compati, qui immortalis et impassibilis est, ita et recte dici potest Deus nobis conregnare. Et si illud manifesta ratione dici contemnitur, et istud prudenti indagacione repudiatur. Compatimur enim Christo quando in ejus amore qui pro nobis crucis passionem perpessus est, carnem nostram crucifigimus, id est, mundum cum vitis et concupiscentiis, et morimur mundo, et commorimur Christo, et sic carnem, id est corpus, crucifigimus, ut desideria ejus calcemus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quemadmodum Christus resurrexit a mortuis per virtutem Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus : et sic baptizati consepulti sumus ei, ut de cætero hanc vitam sequamur, in qua Christus resurrexit. Baptismum resurrectionis pignus est et imago, ut jam in præceptis Christi manentes, ad præterita denuo non revolvamur. Convivificamur autem et consurgimus ei, si similitudini mortis ejus sumus complantati, id est, si in baptismo omnia vitia deponentes in novam vitam translati de cætero non peccemus. Similitudo enim mortis similem præstavit resurrectionem. Cohæredes autem et participes ejus sumus, non quo aliqua inter nos possessio dividatur, sed quo ipse sit Dominus hæreditas nostra atque possessio. *Dominus quippe*, ait, *hæreditas vestra est (Deut. XVII)*; et alibi, *Dominus pars mea et hæreditas mea (Psal. XV; Eccli. XLV)*. Concorporales enim, quia quantum diversas habeant gratias hi qui in Christo crediderunt, in uno tamen sunt Ecclesiæ corpore conglobati. Simul ergo sanctos fecit sedere cum Christo in cælestibus non quo ei sancti consedeant quandiu in hoc mundo sunt et peregrinantur ab eo, sed quo, juxta præfati doctoris sententiam, mos iste sit Scripturarum ut interdum futura tempore præterito declinentur per schema quod dicitur prolepsis : *verbi causa de cruce Domini : Foderunt manus meas et pedes (Psal. XXI)*; et alibi de passione ejus :

A *Quasi ovis ad victimam ductus est (Isa. LIII)*; vel certe secundum spiritualcm sensum, quo modo nequaquam in carne sancti sint cum vivant in carne, et habeant conversationem in cælestibus cum gradientur in terra, caro esse desistentes, toti vertantur in spiritum; ita eos in cælestibus sedere cum Christo. Regnum quippe Dei intra nos est, et ubi fuerit thesaurus noster, ibi erit et cor nostrum; firmique et stabiles sedemus cum Christo, sapientia, verbo, justitia, veritate. *Prædicabant autem apostoli Domino cooperante (Marc. XVI)*, id est, ad bona opera exercenda eis adminiculum præbente : et idcirco tantam vim illorum operatio habuit, ut ad eorum prædicationem tot millia hominum crederent, et naturæ viribus fractis et mortui vitam, et cæci oculos, et surdi aures acciperent. Cooperatur enim Dominus omnibus sanctis, secundum Apostolum, qui dicit, *Factus sum minister secundum donum gratiæ, quæ data est mihi juxta operationem virtutis ejus (Coloss. I)*. Peccatoribus autem in quantum peccant neque cooperari neque conregnare ullo modo credendus est. Si ergo et illud quod Apostolus dicit, *Si sustinuerimus et conregnabimus (II Tim. II)*, putat sibi aliquod adminiculum in hac parte præstare, sentiat hoc ab eo quod ille dicit, tripertita ratione distare, id est, persona, tempore, merito : persona, quia non ille sanctis, sed illi sancti conregnaturi dicuntur; tempore, quia non conregnasse nec conregnare, sed conregnaturi dicuntur; merito, quia non quilibet, sed solummodo sancti ei conregnabunt. Ait enim : *Si sustinuerimus, et conregnabimus (Ibid.)*, id est, si in hoc sæculo sustinuerimus, in futuro conregnabimus : vel certe post judicium, cum jam eum non per speculum et in enigmate, sed facie ad faciem contuebimur. Nam si adhuc in hoc mundo sumus, adhuc sustinemus; si adhuc sustinemus, necdum conregnamus. Si igitur adhuc in hoc mundo sumus, necdum conregnamus. Deinde si conregnamus ei, jam venit quod perfectum est; si jam venit quod perfectum est, jam evacuatum est quod ex parte est. Non autem evacuatum est quod ex parte est, non igitur conregnamus ei. Si ergo sancti quandiu in hoc mundo sunt non conregnant ei, multo minus ille conregnat eis, cujus est regnum et imperium, et cujus regni non erit finis : et si sanctis non conregnat, nullo modo peccatoribus conregnare dicendus est. Quando autem sancti ei conregnabunt, apostolo Joanne docente, didicimus : ait enim : *Charissimi, nondum apparuit quod erimus, scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est (I Joan. III)*; ut dum apparuerit quod erimus, id est immortales et gloriosi, in quo similes ei erimus. Similes dixit, non æquales. Similes videlicet non in corporis similitudine, sed in interiore homine, dicente beato Augustino in epistola ad Italicam virginem : « Quis autem dementissimus dixerit corpore nos vel esse vel futuros esse similes Dei? in interiore igitur homine ista similitudo est. » Videbimus ergo eum sicuti

est, cum secundum suam pollicitationem diligentibus a se manifestaverit seipsum sine fine existente : in quo Deum videbimus infinito, celebrantes perpetui sabbati solemnitatem, dicente nobis Domino : *Vacate et videte quoniam ego sum Dominus (Psal. xlvj)*, quæ omnia non antea complebuntur in sanctis, nisi, juxta Apostolum, cum mortale hoc induerit immortalitatem, et corruptibile hoc vestierit incorruptionem. Nam si conregnamus ei, jam apparuit quod erimus ; si jam apparuit quod erimus, jam similes ei sumus ; si jam similes ei sumus, jam videmus eum sicuti est : non autem videmus eum sicuti est, nondum igitur conregnamus ei. Regnat ergo ille in nobis, non conregnat nobis : regnat videlicet, secundum beati Augustini sententiam, in credentibus, quia usque ad crucem et mortem infirmatus est : hoc autem modo Filius proprie regnat in fide credentium ; non enim Pater dici aut credi potest vel incarnatus, vel judicatus, vel crucifixus ; per speciem autem, qua æqualis est Patri, regnat in contemplantibus veritatem, non conregnat nobis, quia scilicet non participat nobis in regno. Ipsius enim proprie regnum est, sicut superius disputavimus. Nondum enim conregnamus ei quandiu hujus mortalitatis tunica induti sumus, quod tunc nos facturos esse per ejus misericordiam speramus, cum secundum contemplationem supernæ veritatis ad obtinendam beatitudinem nullo motu animi, nulla parte corporis resistente, nemine amante propriam potestatem, erit Deus omnia in omnibus.

CAPUT II.

De eo quod Constantinus et Hærena in epistola ad venerabilem papam apostolicæ sedis Adrianum directa scripserunt, Elegit nos Deus qui in veritate querimus gloriam ejus.

Secundum Veritatis sententiam, qui a semetipso loquitur, gloriam propriam querit. Quam prorsus hi qui in adorandis imaginibus exarserunt, adeo videntur querere et amplecti, a ut prodecessores suos vel parentes cum actibus eorum non vereantur aspernari. Despectis enim illis atque spretis, jactant se in veritate gloriam Dei querere, quos utique recte spernunt si ab ea Veritate quæ dixit : *Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv)*, ullatenus deviaerunt : qui ideo *via* dicitur quia per incarnationem hominis præbet vivendum exemplum. Dicitur enim *veritas* Christus propter judicium quod in veritate exercet, sive quod in eo falsitas ulla penitus inveniri non possit. *Vita* propter deitatem, per quam est vitæ origo atque ei omnia vivunt : est enim recte ambulantium *via* ad vitam ducens æternam ; a qua *via* nos deviare propheta dissuadet cum dicit : *Apprehendite disciplinam ne quando irascatur Dominus et pereatis a via justa (Psal. ii)*. Cui *vix*, de qua idem sanctus dicit, *Quoniam novit Dominus*

^a *Ut prodecessores suos vel parentes.* Ita perpetim in his libris, qui vulgo *prædecessores*. Similiter leges hoc lib., cap. 9, 20, 28 ; lib. ii, cap. 23 et 31 ; lib. iv,

riam justorum (Psal. i), auctor mortis contrarius est, de quo subjungitur, *Et iter impiorum peribit (Ibid.)*. Nam si a veritate recesserunt, mendacio adhæserunt, mendaces effecti sunt. Si igitur a veritate recesserunt, mendaces effecti sunt. Ergo secundum denominativorum regulam, ut a veritate verax, a justitia justus, a pietate pius, a bonitate bonus, ita e contrario a mendacio mendax dicitur. Nam cum mendaces veritatem docere aut vix aut nunquam possint, mirandum est unde hi tam veraces tamque veritatis sectatores effecti sint : qui videlicet secundum suam opinionem a mendacibus docti et geniti sunt. Non ergo gratiam Dei in ea veritate quærent, de qua pia Veritas et vera Pietas dixit : *Si permanseritis in verbo meo, cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos (Joan. viii)*. Sed in imaginibus artificum industria formati, quæ spectatores suos plerumque ob rerum gestarum memoriam inducunt in admirationem, adoratores vero semper in errorem. Non enim mediocris est error cum aliud adoratur religionis cultu, quam is qui dixit, *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies (Deuter. vi)*. Veritas semper intemerata et inviolata perseverans unius modi est. Istæ vero pro voluntate artificis plura se demonstrant agere cum nihil agant. Nam cum videntur homines esse cum non sint, pugnare cum non pugnent, loqui cum non loquantur, audire cum non audiant, cernere cum non cernant, innuere cum non innuant, palpere cum non palpent, etc., hujuscemodi constat signa artificum esse, non eam veritatem de qua dictum est, *Et veritas liberabit vos (Joan. viii)*. Imagines namque eas sine sensu et ratione esse verum est, homines autem eas esse falsum est ; quas et si quis secundum æquivocorum rationem homines dici posse affirmet, ut, Augustinus fuit summus philosophus, et, Augustinus legendus est, et, Augustinus pictus in ecclesia stat, et, Augustinus illo loco sepultus est, animadvertat hæc omnia quanquam ab uno fonte, id est Augustino, processerint, hunc solum fuisse verum Augustinum, de quo dictum est *summus philosophus*, cætera vero aliud esse codicem, aliud imaginem, aliud corpus sepultum. Inter hominem autem pictum et verum, hoc principaliter interest quod unus illorum est verus, alter falsus, nec usquam nisi in nominis societate junguntur. Nam cum hic verus sit, qui hac definitione definiri potest ut dicatur, animalis, rationalis, mortalis, risus sensusque capax, necessarius ille falsus habendus est qui horum nihil habet : et si ille qui iis omnibus caret falsus non est, nec ille verus est qui iis omnibus regulis subjacet. Ecce cernuntur plures stare imagines, quarum quædam sunt colorum fucis compaginatæ, quædam auro argenteo conflatæ, quædam in ligno calatoris scalpello figuratæ, quædam in marmore incisæ, quædam in gypso vel testa for-

cap. 6, 10, 13 et 22. Opinor ad eam formam quæ jurisconsultis dicuntur, *proavus, propatrus, proavunculus*, etc.

natæ, in quibus quidem quantum in illis est, et imaginis similitudo, et superscriptio nominis una est: verbi gratia et imago Pauli est, et superscriptio, *sanctus Paulus*. Sciscitandum ab eis est qui tanto errore laborant, ut eas pro arbitrio suo et veritatem et sanctas et veras, et non potius secundum venerabilium Patrum traditionem sanctorum imagines dicunt, quæ cunctis comparata sanctior vel verior, quæ omnium sanctissima aut verissima esse credenda est, quas dum eos æquales dicere pro materialium et magnitudinum vel operum discretionem ratio non permiserit, et quasdam quibusdam sanctiores, et quarundam sanctissimas fateri compescuerit, prosteri compelluntur secundum veritatis indagatricem rationem, nec veritatis et pacis nec sanctas dici debere: quoniam quidem et pretio sunt inæquales, quo sibi per comparationis gradus præferuntur, et sanctitatis et veritatis merito æquales, qua omnes omnino carent. Sicut enim pretiosa imago pretiosorem et pretiosissimam admittit, ita sancta et vera sanctiorem et veraciorem, sanctissimam et veracissimam posset admittere, si tamen esset positivus gradus a quo comparativus et superlativus valerent emergere. Esto, inest depictæ imagini sanctitas: ubi antequam fieret fuit? an in ligno quod ex silva ad usus sumitur, cujus residuum ignibus mancipatur? an in coloribus qui plerumque rebus impuris conficiuntur? an in cera quæ et colorum et sordium capax est? Si in ligno, cur id quod secure retundente, ascia remordente, runcina radente abstrahitur, rogo consumptum, in favillas redactum, aut de coloribus manu artificis in diversa dilapsum, aut de cera nimio calore ignis liquefactum guttatim destitutum perit, cum sanctitas perire nesciat? Aut si in his quæ exsecuti sumus sanctitas non est, et revera non est, quærendum unde ei postquam ex pluribus materiis compaginata est, accedat; quæ dum neque per manus impositionem, neque per aliquam canonicam consecrationem ei accedere invenitur, nec inesse credenda est. Quæ si inesset, quæri poterat utrum ea vetustate fatiscente cum ea fatisceret, an ad aliam quæ ex rudimentis conficeretur transiret? Nam si ei inesset, aliunde veniret; si aliunde veniret, ad aliam transiret. Non autem ad aliam transit, non igitur ei inesse credenda est. Quæ dum ita se habeant, quisquis eas veritatem dicit, et in eis se gloriam Dei quærere asserit, longe a veritate discessit. Non autem in imaginibus manufactis gloriam Dei David senserat cum dicebat, *Super caelos gloria ejus* (*Psal. cxiii*), neque cælestis ille exercitus cum psallebat: *Gloria in excelsis Deo* (*Luc. ii*), sed neque in vastissima eremo populo Dei in quadam imagine gloria Domini apparebat cum dicitur: *Apparuit gloria Domini* (*Exod. xv; Levit. ix; Num. xiv, xvi, xx*); et illud: *Operuit tabernaculum gloria Domini* (*Exod. xl*). Multa enim contra hujus capituli non mediocri deliramentum secundum sanctarum Scripturarum auctoritatem et secundum veritatis ludagationem dici poterant: sed hæc breviter pro

tempore dicta sufficiant, nec ad alia properantibus hæc obstaculo sint.

CAPUT III.

De eo quod Constantinus et Herena gesta vel scripta sua divalia nuncupant.

Priscæ gentilitatis obsoletus error Christi adventu repulsus quoddam cernitur in his reliquisse vestigium, qui se fidei et religionis Christianæ jactant retinere fastigium, qui et intra Ecclesiam novas et ineptas constitutiones audacter statuere affectant, et se *divos* suaque gesta *divalia* gentilitate nuncupare non formidant. Unde fit ut quod protoplasti perpetrare florigera in sede virosa serpentis promissione illecti, hoc isti perpetrent in Ecclesia antiqui hostis fraude decepti: cum videlicet et isti per inanem gloriam celsitudinem se *divos* nominare non renuant, et per avaritiæ rapacitatem, per quam vanæ laudis culmen adire tentant, Ecclesiæ novum aliquod inferre contendunt. Quicumque ergo alia plusquam ordo exposcit appetit, et extraordinarie plus esse cupit quam est, ab eo qui humilia respicit et alta a longe cognoscit dejectus, minus incipit esse quam est. Quod illorum exemplo approbari potest, quorum dum alter sedem suam ab aquilone ponere disponens, angelico honore et consortio privatus tenebris caliginis hujus est deputatus; alter inobediens divinis præceptis et esse cupiens sicut Deus, deliciosissima sede ejectus immortalitate amissa ad hujus mortalitatis labores et ærumnas est destinatus. Quorum si vitandi sunt casus, fugiendi sunt actus; si fugiendi sunt actus, humilitatis amplectendus est usus. Si igitur vitandi sunt casus, humilitatis amplectendus est usus, per quem cum cæteris honorum operum instrumentis et di possumus fieri, sicut ille cui dictum est, *Ecce constitui te deum Pharaonis* (*Exod. vii*), et filii Dei, juxta illud quod scriptum est, *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus* (*Joan. i*). Nam cum essentialiter Deus dicatur creator omnium, juxta illud, *Quoniam Deus magnus Dominus et rex magnus super omnem terram* (*Psal. xcvi*), est alius modus quo abusive di et superæ potestates et homines di vocantur, dicente Apostolo, *Et si sint qui dicantur di sive in caelo, sive in terra, nobis tamen unus est Deus Pater* (*I Cor. viii*); et Psalmista, *Ego dixi: Di estis* (*Psal. lxxxii*); tertio namque modo secundum sacrilegam superstitionem aeris potestates di nuncupantur, juxta illud, *Quoniam omnes di gentium dæmonia* (*Psal. xcvi*). Nam primo modo nullus essentialiter Deus dici potest, nisi ille qui est ineffabilis, incommutabilis, sempiternus, omnipotens, qui est summum bonum, singularis apex, trinus in personis, unus in natura, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. S cundo modo et angeli et homines di dici possunt: ad quod dignitatis nomen non nisi Deo obediendo, et humilitatem amplectendo, et arrogantiam spernendo, et ei per bonum opus inhærendo pervenitur. Tertius modus plures habet species: nam et dæmonia di a gentibus, et sidera sive plura

de creaturis mundi di putabantur et dicebantur; et mundanarum quarundam artium inventores, et urbium conditores, vel sceptrata imperialia retinentes, post mortem in deos credebantur transferri, et divi vocabantur, et simulacra illorum di nuncupabantur. Quæ nomina aspernato véro Deo, contempta humilitate, dæmonica vel humana sibi arrogantia usurpavit: quæ ita Christianus odisse debet, sicut odit auctorem: quisquis enim auctorem mendacii sprevit, mendacium spernere debet; et qui mendacium spernit, mendax quoque nomen spernere debet. Qui igitur auctorem mendacii sprevit, mendax quoque nomen spernere debet: auctor autem mendacii ille est de quo dictum est, *Ab initio mendax fuit et in veritate non stetit* (Joan. viii). Mendax nomen *divale* non immerito est, quod peccatores pro suis meritis æternis supplicis mancipatos divinitatem astruere nititur esse adeptos. Si ergo hujus nominis amatores hoc ad divinitatem minime pertinere fatentur, audiant ipsos gentiles qui hoc nomine familiariter in suis litteris utebantur, et *divos* pro dis, et *deos* pro divis pene indifferenter ponere consuevisse: *divos* pro dis, ut est illud (Ex Virgilio):

..... Tu das epulis accumbere divum;
et iterum,

..... Quæ sunt ea nomina divum
Flagitat,

id est, deorum. *Deos* autem pro *divis*, ut est illud,

An Deus immensi venas maris, ac tua nautæ
Numina sola colant.

Octaviano enim dictum est, quem post mortem in divum transferri putabant. Cesset igitur, cesset falsi nominis ambitio, destituatur antiqui erroris vestigium, facescat cæcæ superstitionis vocabulum, abdicetur procacis nominis supercilium, pellatur a fidelibus in divos transferendorum hominum gentile mendacium. Jam veritas de terra orta est, jam ortus est fidelibus sol justitiæ, jam qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, jam habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est. Omnia falsa, veritate veniente, cassata sunt. Nam si falsorum deorum gentilis opinio falsa est, post mortem in divos transferendorum hominum fabula falsa est. At si post mortem in divos transferendorum hominum fabula falsa est, *divalis* nominis nuncupatio vana est. Si igitur falsorum deorum gentilis opinio falsa est, *divalis* quoque nominis appellatio vana est. Liquido ergo patet rem falsam falsum nomen habere, et falso nomine eos qui veritatis discipuli sunt nuncupari non debere. Nam etsi qui forte catholici defunctos quoque *divæ* memoriæ nuncupasse uspiam reperiantur, manifestum est eos usum fuisse secutos gentilitatis, sicut nomina dierum et mensium gentilium vanitatibus plerumque nominantur. Sed hæc et his similia Romana potius ambitio quam apostolica admisit traditio. Nos denique qui et veritatis sectatores, et ab ipsa veritate redempti sumus, sicut sprevimus

gentilium deorum mendacium, spernere debemus gentilia vocabula, Apostolo docente qui ait, *Quæ societas lucis ad tenebras? quæ autem conventio Christi ad Belial* (II Cor. vi)? A qua conventionem ipso annuente liberemur, qui nos, ereptos de tenebris et umbra mortis, transtulit in regnum Filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem in remissionem peccatorum.

CAPUT IV.

De eo quod Constantinus et Hærena in epistola sua venerabili papæ Adriano urbis Romæ scripserunt: Rogamus tuam paternitatem et maxime Deus rogat qui nullum hominem vult perire.

Qui Deum sibi *conregnare* procaciter, et sua gesta *divalia* superbe et gentiliter dicere audet, indubitanter et Deum, cujus est regnum et imperium, quempiam *rogare* dicere audebit: ut dum sibi temerariam celsitudinem prorogat, divinæ majestatis imperio quiddam derogare contendat. Nec mirandum est cur sua præsumat attollere, cum divina verbis indoctis nitatur submittere. Deus enim imperando lucem condidisse legitur, et aquas ab aquis discrevisse, et limitem his, ne denuo confunderentur, firmamentum posuisse, et terram multigenis seminibus fecundasse, et cælum splendifluis siderum fulgoribus perornasse, et aquas natalilibus, aera volatilibus complevisse, et hominem sive omnium rerum creationem patrasse: et isti dicunt, Rogamus tuam paternitatem, et maxime Deus rogat, qui nullum hominem vult perire. De Moysæ legitur eo quod *fecerit quod Dominus imperarat* (Exod. xl); et idem scribit: *Ad imperium Domini movebant castra filii Israel, et ad imperium Domini ponebant ea* (Num. ix); et iste dicit: *maxime quidem Deus rogat*, ut pote qui incommutabilis, ineffabilis, sempiternus est, et omnium visibilium et invisibilium naturam imperio creavit imperioque gubernat, *rogare* incipiat. Quod quidem verbum non potestatis, sed deprecationis est, non auctoritatis, sed necessitatis, non imperantis, sed obsecrantis. Nam cum in Deo indigentia nulla sit et *rogare* obsecrantis sit, et *obsecrare* indigentis, quisquis igitur Deum *rogare* quid dicit, ei procul dubio indigentiam ascribit. Cui si indigentia inest, et necessitas. Si necessitas inest, omnipotentia deest. Omnipotentia autem illi est, igitur indigentia deest. De eo enim scriptum est: *Excelsus super omnes gentes Dominus, et supra caelos gloria ejus* (Psal. cxiii). Quod si forte ei convenire posse dicunt *rogare*, propter personam Filii, qui secundum Apostolum *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitus inventus ut homo* (Philip. ii); audiant eum dicentem, *Lazare, veni foras* (Joan. xi); et iterum, *Tolle grabatum tuum et vade* (Joan. v, xi), et iterum: *Talita cum: (Marc. v)*; et rursus, *Adolescens, tibi dico, Surge* (Luc. vii), et cætera hujusmodi, quæ non rogantis, sed imperantis, non postulantis, sed jubentis, verba sunt: cujus imperii potestatem in ejus nomine etiam

^a Et aquas natalilibus, et aera volatilibus. Sic commendavit Lindenbruchius, cum in vulgatis legitur natalibus, quod hic nihili verbum est.

apostolos legimus habuisse. Ait enim pastor Ecclesie cum Æneam curasset, *In nomine Jesu Nazareni surge et ambula* (Act. iii). Ecce in nomine Jesu Petrus imperat, et illi Jesum rogare debere dicunt: servus imperio in Domini nomine dat languido sanitatem, et illi dicunt eum rogare debere sacerdotem. Non hoc prudentiæ, sed summæ amentię deputandum est. Qui si ad sui erroris munimen illud forte usurpare velint quod ipsa Veritas dicit, *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dubit vobis* (Joan. xiv); et illud: *Pater, clarifica tuum nomen* (Joan. xii); perpendant non eum hoc dixisse secundum divinitatem, in qua unius cum Patre substantię æqualis Patri permanet de qua dicit, *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x), sed secundum humanitatem, qua *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. i), et de qua dicit, *Pater major me est* (Joan. xiv). Qui dum in forma servi minor sit Patre, in forma Dei æqualis ei procul dubio creditur: unde et Apostolus ait, *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* (Phillip. ii), id est, non ei fuit tanquam rapina, quasi alienum appeteret: qui sicut cœternus, ita cœqualis est Patri; quem idem Apostolus verum hominem et verum Deum constituit cum dicit, *Quorum patres, et ex quibus Christus, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (Rom. ix). Cui si secundum illorum socordiam, quem piam rogare necesse est, alicui subest; et si alicui subest, non est super omnia. Super omnia autem est, non igitur ei quempiam rogare necesse est. Audiant ergo, audiant hujusce dicti auctores quid beatus Ambrosius contra quosdam fluci hostes de hoc verbo dixerit: « Sed lectum est quia rogavit, disce distantiam, rogat quasi Filius hominis, imperat quasi Dei Filius. An non defertis hoc Dei Filio quod etiam diabolus detulit, et vos majore sacrilegio derogatis. Ille dicit, *Si Filius Dei es, dic lapidi huic ut fiat panis*. Ille dicit, impera; vos dicitis, obsecra. Ille credit quod jubente Dei Filio elementorum rerumque in adversum natura vertatur: vos creditis quod nisi roget Dei Filius, nec voluntas ipsius impleatur. » Hoc quidem pugione lorica fidei munitus Ecclesie preliator contra hostes fluci dimicavit. Inter quos quisquis numerari formidat, talis dicti insaniam fugiat. Dicat iterea sanctus evangelista quid Dominus discipulis formidantibus, cum jam navicula operiretur fluctibus, fecerit. *Tunc surgens, inquit, imperavit venti et mari, et facta est tranquillitas magna* (Math. viii; Marc. iv; Luc. viii). Dicat etiam quid centurio Domino ad domum suam pergere et puerum curare disponenti dixerit, *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum; sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus* (Math. viii). O infausta locutio! O execrabilis error! O superbia tumorem potius quam vires augmentans! Centurio illudendum, flagellandum, passurum, mortem gustaturum, ad inferna descensurum verbo tantum imperii puerum sanare credit: et tu cum sedentem ad dexteram Patris in cœlestibus super omnem principatum, et potestatem, et virtutem,

et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo sed etiam in futuro, quempiam rogare dicis! Non igitur ei necesse est rogare qui cœlestium, terrestrium et infernorum creditur potestatem habere.

CAPUT V.

Quod non parvi sit piaculi Scripturas sanctas aliter intelligere quam intelligendæ sunt, et ad hos sensus usurpatas accommodare quos illæ non continent: sicut in erronea synodo quæ in Bithynia, regnante Constantino, mediante Iherena matre ejus, residente Tharasio Constantinopolitano episcopo, gesta est.

Sacræ legis docente didicimus oraculo quod percussa petra latices sitiienti profluxerint populo, et eandem petram Christum sentire debere documento instituimur apostolico. Qui dum sit petra, cujus fluentis arenia corda irrigantur; et flumen, cujus impetus lætificat civitatem Dei; et fons vitæ, a quo credentibus perpetua vita manat; et panis cœlestis, qui æternæ famis inediani a fidelium cordibus eradicat: quisquis ejus spiritales potus et spiritales escas aliter quam ille dat percipit, divinas videlicet Scripturas alio sensu, et non eo quo a sancto Spiritu traditæ sunt interpretari nititur, ab ejus pascuis alienus esse convincitur. *Eloquia namque Domini, ait Propheta, eloquia-casta, argentum igne examinatum* (Psal. xii); quorum castitatem ille procul dubio adulterina labe vitare appetit qui ea ad extranei sensus commistionem sociare contendit. Qui enim propter arrogantiam et vanæ laudis appetitum ad sui erroris munimen astruendum, divinarum Scripturarum attrahit testimonium, quid aliud facit nisi castitatem divini eloquii probrose captivat in adulterium? Et argentum igne divini Spiritus examinatum ad aliorum metallorum, id est extraneorum sensuum, protrahit inquinamentum. De talibus Dominus ita queritur per prophetam, *Dedi eis argentum et aurum, et illi fecerunt Baal* (Ose. ii), id est, spiritualis intelligentiæ dignitatem et eloquii venustatem ad pravorum sensuum et inanis gloriæ verterunt immanitatem. Nam cum legislator dicat: *In dextera Domini ignea lex* (Deut. xxxiii), mirandum est quantæ sint hebetudinis qui nec ejus mulcentur candore, nec ejus terrentur ardore. Sicut enim eos qui ad eam intelligendam puro sensu et devota mente accedunt, perlustrat sui splendore candoris, ita e contrario qui ad eam sibi temere usurpandam appropinquant, perurit sui magnitudine ardoris. Sicque qui ei inhærent humili mente et sacris sensibus, gressus habent munitos in præsentis vitæ stadio illius lampadis illuminatione; illi vero qui eam petunt cum extraneis et temerariis sensibus, æterni ignis cremantur adustione, quod figuratum est in quatuor filiis Aaron. Nam cum Eleazar et Itamar juxta institutionem Moysi ignem sanctuarii Domino offerentes sacerdotalis infulæ dignitatem inolepti sunt: Nadab vero et Abiu ignem alienum Domino offerre nitentes, formidolosissime atrocissimo mortis genere multati sunt; quorum quisquis vult vitare periculum, debet fugere exemplum. Quem ergo, quem in hoc facto qui bene dicta male inter-

pretari arripiunt, imitantur, nisi eum qui quod de A simplici viro justo dictum est, in mediatore Dei et hominum interpretari conatur, cum dicit: *Scriptum est enim: Quoniam angelis suis mandavit de te ut in manibus tollant te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum (Matth. iv)*. Ut enim validius esset sui tentamenti argumentum, divinorum apicum traxit exemplum, quo libentius abhauriretur suæ tentationis poculum, si sanctorum Scripturarum haberet condimentum. * Nam si in interpretandis Scripturis imitandus est, et in fallacibus tentamenti sequendus: et si in fallacibus tentamenti sequendus est, et in cæteris moribus amplectendus: non autem in cæteris moribus amplectendus est, non igitur in interpretandis Scripturis imitandus. Ait enim beatus Hieronymus, « Male diabolus Scripturas interpretatur. » Siquidem et hæretici et schismatici, qui ejus utique sequaces sunt, male divinas Scripturas intelligunt, pejus interpretantur, pessime vero observant. Catholici autem Veritatis eruditi exemplis et antiqui hostis resistunt tentamenti, et hæreseorum obsistunt machinamentis, et divini verbi manna puro et sano sensu suscipientes, ejus dulcibus aluntur alimentis: quibus non importune collectum manna vermes ebullit, id est non ejus conscientie arcana et sensuum intima superbiæ stimulis confodit. Discussis itaque quæ vel arroganter vel indocte a Constantino et Hærena ad venerabilem papam urbis Romæ Adrianum scripta sunt, sive quam brevissime digestis qualiter Scripturæ sanctæ non aliter intelligendæ, vel interpretandæ, vel pro suo cuique arbitrio proprio sensui accommodandæ sint, sed secundum sanam sobriamque doctrinam intelligi debeant, nunc testimoniorum ordinem qui a sanctis Scripturis sive a sanctorum Patrum tractatibus digestus est, et inordinate sive non proprie ab his qui in præfata synodo sedisse noscuntur, usurpatus, ordine competenti domino favente exsequamur ponentes duntaxat summam quid sanctorum Patrum de his definierit sententia, vel quomodo a venerabilibus viris prolata sint, quæ ad suum errorem astruendum illorum agglomeravit amentia: quibus pro tempore in presentibus duobus primis voluminibus enumeratis, quid proprio sensu minus docte et contra sanctorum Patrum institutionem ob adorandarum imaginum superfluum protulerint constitutionem, sequentium duorum librorum series Domino annuente discutiet, præmittentes in sequenti capitulo qualiter sancta Romana Ecclesia inter cæteras Ecclesias maxime venerationi habita, pro causis fidei sit consulenda.

CAPUT VI.

Quod sancta Romana, catholica et apostolica Ecclesia cæteris Ecclesiis prælata, pro causis fidei cum quaestio surgit omnino sit consulenda.

Antequam dissentientiorum testimoniorum quæ absurde Orientales in sua synodo taxaverunt, silvam

* Nam nisi interpretandis Scripturis imitandus est, et in fallacibus tentamenti sequendus. Locus pravatus et toto sensu aberrans. Restituam sensu exigente: « Nam si in interpretandis Scripturis imitandus est,

ingrediamur, dignum duximus ut qualiter sancta Romana Ecclesia cæteris Ecclesiis a Domino prælata et a fidelibus consulenda sit, prosequamur: præsertim cum non ab aliis Scripturis nisi ab his quas illa inter canonicas recipit, testimonia sint sumenda, nec aliorum doctorum nisi eorum qui a Gelasio vel cæteris illius sanctæ sedis pontificibus suscepti sunt, dogmata sint amplectenda: nec aliter atque aliter pro cujuslibet arbitrio, sed sane sobrieque quæ ab illis dicta sunt, sint intelligenda. Ait enim beatus Augustinus cum institueret, quæ scripturæ essent recipiendæ vel qualiter intelligendæ: « Erit igitur divinarum Scripturarum solertissimus indagator qui primo totas legerit notasque habuerit Scripturas, et si nondum intellectu jam tamen lectione, duntaxat B eas quæ appellantur canonicæ. Nam cæteras securus leget, fide veritatis instructus, ne præoccupent imbecillum animum, et periculosis mendaciis atque phantasmatis eludentes præjudicent aliquid contra sanam intelligentiam. In canonicis autem Scripturis Ecclesiarum catholicarum quamplurimum auctoritatem sequatur: inter quas sane illæ sint quæ apostolicas sedes habere et epistolas accipere meruerunt. » Nam cum hic cunctis per orbem constitutis sedibus apostolicas generaliter præferat sedes, multo magis illa omnibus præferenda est quæ etiam cæteris apostolicis sedibus prælata est. Sicut igitur cæteris discipulis apostoli, et apostolis omnibus Petrus eminet, ita nimirum cæteris sedibus apostolicæ, et apostolicis Romana eminere dignoscitur. Hæc enim nullis synodis constitutis cæteris Ecclesiis prælata est, sed ipsius Domini auctoritate primatum tenet, dicentis, *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferni non prævalebunt adversus eam: et tibi dabo claves regni cælorum, et quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis: et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in cælis (Matth. xvi)*. Cui non incongrue beati Pauli doctoris gentium est attributa societas, ut illius sanctæ Ecclesiæ omnino firmaretur auctoritas: quatenus altero ad piscandas animas electo ex piscatore, altero ad muniendam Ecclesiam ex persecutore: ut in altero Dei Filii vera confessio, in altero appareret divini verbi sacra prædicatio; cum alteri concesserit idem Dei Filius claves regni cælorum, alteri D clavem aperiendorum legalium verborum: utriusque tamen virtutem signorum, quo alter ad eum cruce, alter gladio pergens, fidelibus arrhabonem corporalis servitiæ relinquentes, et exempli fulgore, et verbi decore, et sancto cruore supradictam Ecclesiam Romanam ei dicarent, quam supra solidissimam petram fundatam nec descendens pluvia, nec venientia flumina, nec flantes venti ruere compellerent. Hæc ergo sanctæ fidei spiritalibus munita armis, et a fonte lucis et origine bonitatis, salutaribus satiata fluentis, et horrendis atrocibusque hæreseum obsistit et in fallacibus tentamenti sequendus. Et si in fallacibus tentamenti, etc. » Nihil verius, et confirmat quod legitur lib. iii, cap. 12: « Et contemptis fallacibus diviticulis. »

monstris, et melliflua prædicationis pocula catholicis A per orbem ministrat Ecclesiis. Nam beatissimus Hieronymus, vir divinis legibus et multarum linguarum peritia eruditus, dum Bethlehemiticis moraretur in vis, et a beato papa Damaso Romæ posito de diffinitionibus consuleretur quæstionibus, eum pro causis fidei versa vice consuluisse dignoscitur, et sive tacendarum sive dicendarum hypostaseon, vel quibus in Orientalibus partibus communicare debeat humillimis apicibus ut apices accipiat deprecatur. Mira res et magnis prædicanda præconiis. Interrogat a quo interrogatur, consultit a quo consulitur, qui magistrum se in interpretandis divinis Scripturis sentit, in causis fidei venerandi pontificis se discipulum minime erubescit: et cui sacræ legis quæstionum nexus enodat, utrum hypostasis dicere debeat, quibusve in Oriente communicare, efflagitat. Unde datur intelligi sanctos et eruditos viros per diversas mundi partes prædicationis et scientiæ lampade coruscantes, non solum a sancta Romana Ecclesia non recessisse, sed etiam tempore necessitatis ob fidei corroboracionem ab ea adiutorium implorasse. Quod regulariter, ut præfati sumus et exemplis docuimus, omnes catholicæ debent observare Ecclesiæ, ut ab ea post Christum ad muniendam fidem adiutorium petant: quæ non habens maculam, nec rugam, et portentosa hæresum capita calcat, et fidelium mentes in fide corroborat. A cuius sancta et veneranda communione multis recedentibus nostræ tamen partis nunquam recessit Ecclesia, sed ea apostolica eruditione instruente, et eo a quo est omne donum optimum et omne datum perfectum (Jacob. 1) tribuente, semper suscepit reverenda charismata. Quæ dum a primis fidei temporibus cum ea perstaret in sacræ religionis unione, et ab ea paulo distaret, quod tamen contra fidem non est, in officiorum celebratione, venerandæ memoriæ genitoris nostri illustrissimi atque excellentissimi viri Pipini regis cura, et industria sive adventum in Gallias reverentissimi et sanctissimi viri Stephani Romanæ urbis antistitis, est ei etiam in psallendi ordine copulata, ut non esset dispar ordo psallendi quibus erat compar ardor credendi; et quæ unitæ erant unius sanctæ legis sacra lectione, essent etiam unitæ unius modulationis [Al. modulaminis] veneranda traditione, nec sejungeret officiorum varia celebratio quas conjunxerat unice fidei pia devotio. Quod quidem et nos, collato nobis a Deo Italiæ regno fecimus, sanctæ Romanæ Ecclesiæ fastigium sublimare cupientes, et reverentissimi papæ Adriani salutaribus exhortationibus parere nitentes: scilicet ut plures illius partis Ecclesiæ, quæ quondam apostolicæ sedis traditionem in psallendo suscipere recusabant, nunc eam cum omni diligentia amplectantur, et cui adhæserant fidei munere, adhæreant quoque psallendi ordine: quod non solum omnium Galliarum provinciæ, et Germania, sive Italia, sed etiam Saxones et quædam Aquilonaris plagæ gentes per nos, Deo annuente, ad veræ fidei rudimenta converse, facere noscuntur, et ita beati Petri sedem in omnibus

sequi curant, sicut illo pervenire quo ille clavicularius exstat, desiderant. Ad quam beatitudinem nos pervenire, et in sanctæ Ecclesiæ consortio et unione ille nos faciat perseverare, qui Ecclesiam suam in Petro dignatus est fundare: et ipso interveniente cujus cathedræ sumus sequaces, regni cælorum, cujus ille claviger factus est, mereamur effici competes.

CAPUT VII.

Quod non ad adorandas imagines pertineat quod scriptum est, Creavit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam (Gen. 1).

In hoc testimonio inconsequenter, et ultra quam inconsequenter, ab illis in sua synodo ob adorandarum imaginum astruendum errorem posito, non nostro ingenio plurimum est sudandum, cum tot indiciis ab eorum sit assertionem alienum; quoniam ubi nulla est verisimilitudo, non magna in discernendo oritur disputatio. Quia ergo a nullo in quo sanæ mentis viget acumen, illi rei creditur pertinere cui illi hoc nituntur accommodare, sed spiritale dictum spirituali disserendum est indagacione, restat ut quid de eo sanctorum Patrum protulerit stylus, sententia brevitate notemus: quatenus quod ab illis est negligenter usurpatum, et a viris venerabilibus et Spiritu sancto repletis spiritualiter prolatum, lectoris industria sit diligenter acceptum. Ait enim beatus Ambrosius: «In principio ipsius mundi Patrem et Filium esse audio, et unum opus cerno: audio loquentem, agnosco facientem, sed et Patris et Filii unam imaginem, unam similitudinem lego: similitudo hæc non diversitatis, sed unitatis est. Non enim homo ad imaginem Dei nisi per imaginem Dei esse potest. Imago ergo Dei ex interioris hominis nobilitate est consideranda: primo quidem, ut sicuti Deus unus, semper, ubique totus est, omnia vivificans, movens et gubernans, sicut Apostolus confirmat, quod in eo vivimus, movemur et sumus: sic anima in suo corpore ubique tota viget vivificans illud, movens et gubernans. Nec enim in majoribus corporis sui membris major, et in minoribus minor, sed in minimis tota, et in maximis tota: et hæc est imago unitatis omnipotentis Dei, quam anima habet in se: quæ quondam sanctæ Trinitatis habet imaginem: primo in eo, quia sicut Deus est, vivit et sapit, ita et anima secundum suum modum est, vivit et sapit. Est quoque et alia Trinitas in ea, quæ ad imaginem sui Conditoris perfectæ quidem et summæ Trinitatis quæ est in Patre, Filio et Spiritu sancto condita: et licet unius sit illa naturæ, tres tamen in se dignitates habet, id est intellectum, voluntatem et memoriam, quod idem licet aliis verbis in Evangelio designatur dum dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua (Deut. vi)*, id est, ex toto intellectu, et ex tota voluntate, et ex tota memoria. Jam sicut ex Patre generatur Filius, ex Patre Filioque procedit Spiritus sanctus, ita ex intellectu generatur voluntas, et ex his item ambobus procedit memoria, sicut facile a sa-

piente quolibet intelligi potest. Nec enim anima perfecta esse potest sine his tribus, nec horum trium unum aliquid, quantum ad suam pertinet beatitudinem, sine aliis duobus integrum constat: et sicut Deus Pater, Deus Filius; Deus et Spiritus sanctus est, non tamen tres di sunt, sed unus Deus tres habens personas, ita et anima intellectus, anima voluntas, anima memoria, non tamen animæ tres in uno corpore, sed una anima tres habens dignitates. Atque in his tribus ejus imaginem mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo. Similitudo vero in moribus cernenda est: ut sicut Deus creator, qui hominem ad similitudinem suam creavit, est charitas, est bonitas, et justus, patiens atque mitis, mundus et misericors, et cætera virtutum sanctorum insignia quæ de eo leguntur, ita homo creatus est ut charitatem haberet, ut bonus esset, et justus, et patiens atque mitis, mundus et misericors foret: quas virtutes quanto plus quisque in seipso habet, tanto propius est Deo, et majorem sui Conditoris gerit similitudinem. Beatus quoque Augustinus ita hominem ad imaginem et similitudinem Dei factum esse disseruit: « Cum exteriorem et interiorem hominem divina Scriptura commemoret, et tantum eos discernat, et ab Apostolo dictum est: *Et si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem*: quæri potest utrum unus horum factus ad imaginem et similitudinem Dei? Nam illud quærere stultum est, si unus quis eorum dubitat, eum potius qui renovatur quam eum qui corrumpitur dicere: utrum autem ambo, magna questio est. Nam si exterior homo est Adam, et interior Christus, bene ambo intelliguntur; sed cum Adam sicut a Deo factus est bonus non manserit, et diligendo carnalia carnalis effectus sit, non absurde videri potest hoc ipsum ei fuisse cadere, imaginem Dei et similitudinem amittere: ac per hoc ipse renovatur, et ipse etiam interior. Quomodo ergo est ipse et exterior ac secundum corpus, ut interior sit secundum animam; et interior sit resurrectio et renovatio, quæ nunc fit secundum mortem prioris vitæ, id est peccati, et secundum regenerationem novæ vitæ, id est justitiæ, quos idem duos homines sic appellat, ut unum veterem quem debemus exuere, alterum novum et eum induendum commemoret: quorum rursus illum appellat imaginem terreni hominis, quia secundum peccatum primi hominis geritur, qui est Adam; alterum imaginem cælestis hominis, quia secundum justitiam secundi hominis geritur, qui est Christus: exterior autem homo qui nunc corrumpitur futura resurrectione renovatur, cum istam mortem persolverit quam naturæ debet, lege illa quæ in paradiso per præceptam data est. Quomodo autem non sit incongruum quod dicitur etiam corpus factum ad similitudinem Dei, facile intelligit qui diligenter attendit, quod dictum est, *Et fecit Deus omnia valde bona* (Gen. 1). Nemo enim dubitat quod sit ipse primitus bonus; multis enim modis dici res possunt similes Deo, aliæ secundum virtutem et sapientiam factæ,

A quia in ipso est virtus et sapientia non facta, aliæ in quantum solum vivunt, quia ille summe et prime vivit, aliæ in quantum sunt, quia ille summe ac primitus est. Et ideo quæ tantummodo sunt, nec tamen vivunt aut sapiunt, non perfecte, sed exigue sunt, ad similitudinem ejus, quia et ipsa bona sunt in ordine suo, cum sit ille supra omnia bonus a quo bona sunt. Omnia vero quia vivunt et non sapiunt, paulo amplius participant similitudini: quod enim vivit, etiam est, non autem quidquid est etiam vivit. Jam porro quæ sapiunt ita illi similitudini sunt proxima, ut in creaturis nihil sit propinquius. Quod enim participat sapientiæ, et vivit, et est; quod autem vivit necesse est ut sit, non necesse est ut sapiat. Quare cum homo possit particeps esse sapientiæ secundum interiorem hominem, secundum ipsum ita est ad imaginem, ut nulla natura interposita formetur, et ideo nihil sit Deo conjunctius; et sapit enim et vivit et est: quæ creatura nihil est melius. Quod si exterior homo vita illa accipitur qua per corpus sentimus quinque notissimis sensibus, quos cum pecoribus habemus communes (nam et ista molestiis sensibilibus quæ persecutionibus ingeruntur corrumpi potest), non immerito et ipse homo particeps dicitur similitudinis Dei, non solum quia vivit, quod etiam in bestiis apparet, sed amplius, quod ad mentem convertitur se regentem, quam illustrat sapientia, quod in bestiis non potest ratione carentibus. Corpus quoque hominis quia solum inter animalium terrenorum corpora non proum in alvum prostratum est, cum sit visibile et in tuendum cælum erectum, quod est principium visibilium, quanquam non sua, sed animæ præsentia vivere cognoscatur, tamen non modo quia est et in quantum est, utique bonum est, sed etiam quia tale est ut ad contemplandum cælum sit aptius, magis in hoc ad imaginem et similitudinem Dei quam cætera corpora animalium facta jure videri potest: tamen quia homo sine vita non recte appellatur, non corpus solum homo exterior, neque sola vita quæ in sensu est corporis, sed utrumque simul rectius fortasse intelligatur. Neque in scite distinguitur quod aliud sit imago et similitudo Dei, qui etiam Filius dicitur, aliud ad imaginem et similitudinem Dei sicut hominem factum accipimus. Sunt etiam qui non frustra intelligant deo dicta esse ad imaginem et similitudinem: cum si una res esset, et unum nomen sufficere potuisse asserunt, sed ad imaginem mentem factam volunt, quæ nulla interposita substantia ab ipsa veritate formatur, quæ etiam spiritus dicitur, non ille Spiritus sanctus qui est ejusdem substantiæ cujus Pater et Filius, sed spiritus hominis; nam ita hos discernit Apostolus: Nemo scit quid agatur in homine nisi spiritus hominis: et nemo scit quid agatur in Deo nisi Spiritus Dei (1 Cor. 11). Item de spiritu hominis dicit: Salvum faciat spiritum vestrum, animam et corpus; et iste enim factus est a Deo sicut et cætera creatura. Scriptum est enim in Proverbiis hoc modo: Scito quoniam Dominus corda hominum novit, et qui

fixit spiritum omnibus ipse scit omnia. Ergo iste spiritus ad imaginem Dei nullo dubitante factus accipitur, in quo est intelligentia veritatis: hæret enim veritati nulla interposita creatura, cætera hominis ad similitudinem facta videri volunt, quia omnis quidem imago similis est, non autem omne quod simile est etiam imago proprie, sed forte abusive dici potest. Sed cavendum in talibus ne quid nimis asseverandum putetur illa re sane salubriter custodita, ne quoniam corpus quodlibet per localia spatia porrectum est, aliquid tale credatur esse substantia Dei. Nam res quæ in parte minor est quam in toto, nec dignitati animæ convenit, quanto minus majestati Dei? » Ecce quam subtiliter quamque salubriter sancti viri hominem ad imaginem et similitudinem Dei factum esse, imaginem videlicet in anima, in qua est intellectus, voluntas et memoria; similitudinem in moribus, id est, in charitate, justitia, bonitate et sanctitate, quæ omnia incorporea sunt, intelligentes disseruere: a quorum sensu et doctrina quantum distent qui hoc testimonium imaginibus artificum manu formatis accommodant, non nostro est disserendum eloquio, sed lectoris reservandum iudicio, ut quantæ in hac parte sint recordiæ non noster eum stylus, sed suus permoneat sensus. Quisquis igitur ita hominem ad imaginem et similitudinem Dei factum, sicut ad imaginem hominis imaginem ab artifice formatam esse credit, aliquid in Deo corporeum, quod credere nefas est, credere se ostendit. Nam si id quod homo ad imaginem et similitudinem Dei factus est, manufactis imaginibus convenit, secundum corpoream speciem homo ad imaginem Dei factus est; et si homo secundum corpoream speciem ad imaginem Dei factus est, corporeus est Deus: incorporeus autem Deus est: non igitur id quod homo ad imaginem et similitudinem Dei factus est, manufactis imaginibus convenit.

CAPUT VIII.

Quæ sit differentia imaginis et similitudinis sive æqualitatis.

Quoniam, opitulante Deo, secundum sanam sobriamque doctrinam sanctorum Patrum sententiis imbuti, qualiter intelligendum sit quod *Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam creaverit* (*Gen. 1*), exsecuti sumus, nunc operæ pretium est ut quæ sit differentia imaginis et similitudinis, seu etiam æqualitatis, breviter exsequamur: quatenus et illi qui ob adorandas imagines per patentes inanum assertionum campos effrenes feruntur, horum trium, quæ illi omnia pene unum putant, differentiam cognoscentes, in quantum sint errore perpendant, et studiosi quique hoc legentes ad quasdam intelligentiæ utilitates accedant. Hæc ergo tria distinguenda sunt, quia omne quod imago est, similitudo est, non tamen omne quod similitudo, imago est, et cum imago nunquam similitudine careat, similitudo vero multoties imagine careat, plerumque et similitudo et imago æqualitate carere noscuntur, quæ etiam æqualitas non-

nunquam et imagini et similitudini copulari potest, quæ tria quanquam unius sint categoriæ quæ relatio dicitur, habent tamen inter se quasdam proprietates quibus aliæ carent. Nam imagini proprium est ut semper ab altero expressa sit, similitudini vero et æqualitati proprium est ut in sua substantia permanentes, non ab altero expressæ, sed aliis rebus assimilatae vel cœquatæ hoc nomine censeantur, et imago magis vel minus non sibi admittat, similitudo vero et æqualitas admittant. Sicut enim dicitur magis similis vel minus similis, magis æqualis vel minus æqualis, non sic dici potest magis imago vel minus imago. Nam et in conversione earum quæ Græce antistrophe dicitur, subtilis quædam repugnantia est: quæ omnia persequi longum est, veruntamen ut horum trium nominum differentia lucidius pateat, beati Augustini verba ad medium deducenda sunt. Ait enim: « Ubi imago; non continuo similitudo, non continuo æqualitas: ubi æqualitas, continuo similitudo, non continuo imago, ubi similitudo, non continuo imago, non continuo æqualitas, ut in speculo est imago, quia de illo expressa est; est etiam necessario similitudo, non tamen æqualitas, quia multa desunt imagini quæ insunt illi rei de qua expressa est. Ubi æqualitas, continuo et similitudo, non continuo imago: velut in duobus ovibus paribus quia inest æqualitas, inest similitudo. Quæcunque enim adsunt uni, adsunt et alteri, imago tamen non est, quia neutrum de altero expressum est: ubi similitudo, non continuo imago, non continuo æqualitas. Omne quippe ovum omni ovo, in quantum ovum est, simile est: sed ovum perdidicis quamvis, in quantum est ovum, simile sit ovo gallinæ, nec imago tamen ejus est, quia non de illo expressum est: nec æquale, quia brevius est, est et alterius generis animantium. Sed ubi dicitur, non continuo, utique intelligitur quia esse aliquando potest: potest ergo esse aliqua imago in qua sit etiam æqualitas: ut in parentibus et filiis inveniretur imago, et æqualitas, et similitudo, si intervallum temporis defuisset. Nam et de parente expressa est similitudo filii, ut recte imago dicatur, et potest esse tanta, ut recte etiam dicatur æqualitas, nisi quod parens tempore præcedit, ex quo intelligitur et æqualitatem aliquando non solum similitudinem habere, sed etiam imaginem, quod in superiore exemplo manifestum est. Potest etiam aliquando esse similitudo et æqualitas, quamvis non sit imago, ut de ovibus paribus diximus: potest similitudo et imago, quamvis non sit æqualitas, ut in speculo ostendimus: potest et similitudo esse, ubi et æqualitas et imago sit, sicut de filiis commemoravimus, excepto tempore quo præcedunt parentes. » His igitur hujus differentiæ regulis breviter prolatis, ad ea quæ incepta sunt ordine competentem transeamus, et divinæ legis testimonia ab illis non recte usurpata, a nobis venerabilium Patrum documentis recte sint promulgata: quatenus et illorum volutus, his alis fractis quas sibi arroganter accommodaverunt, fatescat, et studiosorum lecto-

ram, qui his bene uti desiderant, sensus ad alta conscendat.

CAPUT IX.

Quomodo intelligendum sit quod scriptum est, Abraham adoravit populum terræ, filios Heth (Gen. xxiii), sive quod Moyses Jetro legitur adorasse: quibus exemplis hi qui propter adorandas imagines ymbros faciunt, suum errorem fulcire affectant: et quia nec Jacob Pharaonem, nec Daniel Nabuchodonosor regem, ut illi dicunt, uspiam legantur adorasse.

Illi qui in adorandis imaginibus æstuant, hoc peculiariter atque familiariter exemplo utuntur quod Abraham filios Heth, et Moyses Jetro sacerdotem Madian adorasse leguntur. Quorum quidem adoratio tantum distat a pictæ imaginis adoratione, quantum pictus ipse homo a veri hominis ratione. Quantum enim verus homo a picto, rationalis ab irrationali, sensibilis ab insensibili, animatus ab inanimato in sui definitione secernitur, tantum procul dubio et hujus adoratio ab illius adoratione discernitur. Aliud namque est hominem salutationis officio et humanitatis obsequio adorando salutare, aliud picturam diversorum colorum fucis compaginatam, sine gressu, sine voce vel cæteris sensibus nescio quo cultu adorare. Fraternitatem autem diligendam, et dilectionem erga proximos exhibendam, et humilitatis gradum amplectendum, per quæ nos mutuo salutantes adoramus, pene omnium sanctarum Scripturarum perdoceamur exemplis: imagines vero adorare, vel salutare, vel quasdam insensatas nænias colere inhibemur potius quam institumur, pene in cunctis divinæ Scripturæ locis. Nam, ut cæteros taceam, sacratissimus pastor, super quem solidissimam petram Ecclesia sancta fundata est, non ait imagines, sed *fraternitatem diligite (I Pet. 11)*; nec *subditi estote picturis, sed omni humanæ creaturæ (Rom. xiii; I Petr. 11)*, et Dominum Christum sanctificare non imaginibus, sed in cordibus nostris instituit. Dementissimum sane et ab omni ratione seclusum est, hoc ad astruendam imaginum adorationem in exemplum trahere quod Abraham populum terræ, et Moyses Jetro sacerdotem Madian leguntur adorasse: cum videlicet plerumque sancti viri per humilitatem qua Deo placuerunt homines salutationis gratia adoraverint, plerumque ne ab aliis adorarentur humiliter refugerint, plerumque rigore suæ sanctitatis erecti superbos quosque adorare contempserint. Imagines vero nusquam nec tenuiter quidem adorare conati sunt. Nam in eo quod Abraham sive Moyses homines humiles suis utilitatibus necessarios, adorasse leguntur, et Mardocheus Aman hominem arrogantem, et in populi Dei lateritum inhiantem, adorare contempsisse reperitur, hoc evidenter ostenditur quod sancti viri erga humiles, sive ut eos ad meliora hortentur, sive ut ejusdem summæ virtutis munera non amittant, per eandem humilitatem sunt socii: contra pravorum vero nequitiis, sive ut malorum societates declinent, sive ut eos respiscere compellant, fortiter sint erecti. In eo igitur quod Joannes in Apocalypsi ab angelo cobibetur ne se adoret, dicente eo-

dem angelo: *Vide ne feceris: conseruus tuus sum (Apoc. xix et xxii)*; et pastor Ecclesiæ Petrus blande centurionis adorationem vitaverit, dicens, *Surge, frater, et ego homo sum sicut et tu (Act. x)*; et vas electionis Paulus cum Barnaba Lycaonum adorationem valida reluctance spreverit, procul dubio omni creaturæ adoratio quæ solum Deum decet, qui solus adorandus, solus colendus est, impendenda esse vetatur, salva tantummodo salutationis causa per quam humilitas demonstratur. Dicat igitur nobis, dicat sanctissimus Augustinus quid de hac adoratione Abraham vel Moysi senserit; ait enim: « Insiuatur hic etiam humilitatis exemplum, quod Moyses cum quo Deus loquebatur, non fastidivit neque contempsit alienigenæ soceri sui consilium, quanquam et ipse Jetro, cum Israelita non fuisset, utrum inter viros Deum verum colentes religioseque sapientes habendus sit, quemadmodum et Job cum ex ipso populo non fuisset, merito quaeritur, imo credibilis habetur (ambigue quippe posita sunt verba) vel utrum sacrificaverit Deo vero in populo ejus quando vidit generum suum, vel utrum eum adoraverit ipse Moyses. Quanquam de adoratione etiamsi expresse positum esset, honor videretur socero redditus eo modo quo solet hominibus honorificentiae causa exhiberi a patribus: sicut de Abraham scriptum est, quod adoraverit filios Hebræorum. Sed nec illud silentio prætereundum est quod dicunt Jacob Pharaonem adorasse, sive Daniel Nabuchodonosor regem, quod quidem nec in Hebræo habetur, nec in nostris Latinis codicibus, qui a beato Hieronymo ex Hebraica veritate translati sunt, uspiam reperitur. Non enim amplius quam semel Jacob in conspectu Pharaonis fuisse legitur: quod quidem hoc modo Scriptura narrat: *Post hæc introduxit Joseph patrem suum ad regem, et statuit eum coram eo; qui benedicens illi, et interrogatus ab eo, quot sunt dies annorum vitæ tuæ? respondit Jacob: Dies peregrinationis et vitæ meæ centum triginta annorum sunt parvi et mali, et non percreverunt usque ad dies patrum meorum quibus peregrinavi sunt: et benedicto rege egressus est foras.* In quibus verbis non eum adorasse, sed benedixisse monstratur. Quod quidem et si fecisset, non ideo faceret ut inde adorandarum imaginum exemplum sumeretur, sed ut humilitas sancti patriarchæ Deum timentis, regem honorificantis monstraretur. Quæ dum ita se habeant, reor quod illi arbitrentur divinam Scripturam illo familiarissimo illorum loquendi genere, quod quidam acyrologiam nuncupant, uti, ut benedicere posuerit pro adorare, qui loquendi modus tanto eis peculiaris est, ut et habere, et salutare, et osculari, et venerari, pro adorare et ipsi ponant, et ab aliis positum accipiant, et ut ita dixerim pene omnia eis hujuscemodi verba in adorare conversa sint. Sancta vero Scriptura sicut cæteros errores, ita etiam hunc loquendi modum abnuat, sed puris, propriis, fixis sive prudentibus semper verbis sive sententiis utitur, Propheta attestante, qui ait: *Lex Domini irreprehensibilis; quæ si benedicere possit pro*

adorare, impropriis dictionibus utitur. Si impropriis dictionibus utitur, reprehensibilis est: est autem irreprehensibilis, non igitur *benedicere* posuit pro *adorare*. Dic ergo tu, dic sancte Daniel, dic vir desideriorum, dic scrutator arcanorum, dic indagator Scripturarum, dic propheta qui Redemptorem mundi in eo apertius cæteris dixisse probaris, quia non solum scribis eum esse venturum, quod est tibi commune cum cæteris, sed quo tempore venturus sit doces, et reges per ordinem digeris, et annos enumeras ac manifestissima signa prænantias: dic utrum Nabuchodonosor, ut illi garriunt, adoraveris? Non in meo volumine hoc, inquam, fecisse me legis: quod quidem et si fecissem, nulla ex parte inde illorum assertio fulciretur: ego proposui in corde meo ne polluerer de mensa ejus, neque de vino potus ejus, et illi me dicant eum adorasse. Cadentem ergo in faciem suam, et me adorantem, et hostias et incensum sacrificare mihi præcipientem, et Deum deorum et Dominum regum et revelatorem mysteriorum, qui potest aperire sacramenta confitentem, et eum in me potius ob signorum magnitudinem, cujus ego habitaculum sum, quam me adorantem blandis alloquiis affatus sum et ab eo ut misericordiam semper exerceret in genere Israel, sive ut concaptivos meos, Ananiam, Azariam et Misaelem constitueret super opera provinciae Babylonis postulavi, non adulatorie adoravi. Quem quidem et si adorassem, non rem quamdam insensatam adorarem, sed per humilitatis officium sublimiori potestati subditus manens, sciens non esse potestatem nisi a Deo, rationalem hominem salutando adorarem. Nam cum tam felicem quondam habuerim conversationem, ut quæsitis occasionibus ex latere regis quibus accusari possem ab invidis, et non in alio nisi in legitimis Dei mei accusatus fuirum, et in lacum leonum projectus, et nunc accuser adorasse quem non adoraverim, et a falsis testibus dicar egisse quod non egi, restat ut cum David clamem, *Insurrexerunt in me testes falsi, et mentita est iniquitas sibi (Psal. xxvii)*. Cum ergo ob imaginum amorem et Jacob patriarcham et Daniele prophetam criminentur, et Scripturarum divinarum sensus ad peregrinas intelligentias convertere nitantur et suos prædecesores sive parentes contra legis imperium aspersionem, superest ut his tantum contenti sint, et earum patrocinio, si errorem suum corrigere nolunt, sicut et ipsi credunt, muniantur. Atque illi gloriantur in imaginibus, nos autem gloriamur in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem nobis mundus crucifixus est nosque mundo.

CAPUT X.

De eo quod Joannes presbyter et legatus Orientalium incause imaginum adorationem stabilire nitens, dixisse legitur, Frexit Jacob titulum Deo, quatenus et benedixit eum (Gen. xxxv).

Non mediocris socordiae est hoc etiam ad imaginum adorationem astruendam exemplum proferre quod Jacob lapidem erexit in titulum, sicut Joannes presbyter et legatus Orientalium protulisse in eadem

A synodo quæ pro adorandis imaginibus agitata est, legitur: quoniam ille lapis non alicujus præterite rei imago vel similitudo fuisse creditur. Qui si ob alicujus præterite rei memoriam ab ejusdem rei similitudine expressus, et a sancto patriarcha ad adorandum fuisset erectus, quoddam fortassis posset illis ferre adiuviculum, qui tanti erroris subire non formidavere periculum. Sed dum aliud sit quædam per patriarcham fieri ad præfigurationem futurorum, aliud a pictore pingi quædam ob memoriam præteritorum gestorum; aliud sit Spiritu sancto esse repletum, aliud pictoria arte imbutum; aliud iste gerat cœlesti munere fretus, aliud ille operandi usu expertus; aliud sit Jacob in titulum erigere lapidem, aliud quemdam pictorem in pariete statuere B imaginem; aliud secundum typicam figuram desuper oleum fundere, aliud secundum vaniloquam assertionem adorare jubere; inutile et ultra quam inutile est hoc ad astruendam aliquam rem in exemplum proponere quod ab illa re omnium argumentationum diverticulis videtur distare. Nunquidnam Jacob illum lapidem ut adoretur erexit, aut alicujus rei in eo imaginem depinxit? Nam dum imagines pene nullum officium aliud nisi mentibus per sui intuitum memoriam inferendi habeant, lapis qui a patriarcha erectus est tria insignia et summo honore digna creditur officia habuisse. Primum, quod cervicem Israeliticam fulcierit, et pulvillis carenti patriarchæ pulvis illi vicem præstiterit, et ejus capite fuerit oneratus, qui non solum scalam a terra usque C ad cœlum pertingentem, et angelos per eam ascendentes et descendentes, sed etiam ipsum Dominum bona sibi pollicentem cernebat. Secundum, quod in insigne et titulum quo sanctus patriarcha illius sancti loci reminisceretur, erectus est, quo rediens prolis et conjugum affectu exhilaratus et magna rerum opulentia ditatus, sua Domino vota qui hæc sibi cuncta concesserat redderet. Tertium, quod typum gerebat nostri Mediatoris, qui factus est in caput anguli, et est mirabilis oculis nostris; qui unctus est a Patre oleo lætitiæ præ consortibus suis; quem et Daniel lapidem abscisum dicit de monte sine manibus præcedentium, absque coitu et humano videlicet semine ex utero virginali genitum. Quem et David petram nuncupat dicens, *Dominus petra mea et robur meum et Salvator meus (Psal. xxxvii)*. De quo etiam in Isaia propheta scribitur: *Ecce pono in fundamentis Sion lapidem summum, angularem, probatum, electum, pretiosum, et qui crediderit in eum non confundetur (Isa. xxiv)*. Qui idcirco angularis dicitur, eo quod duos parietes ex adverso venientes, ex circumscriptione videlicet et præputio, vel etiam duo Testamenta in se summo, probato, electo et pretioso lapide conjungit, et in uno sanctæ Ecclesiæ cœto, cujus ille caput est, connectit. De quo et per prophetam Zachariam paterna voce dicitur: *Ecce ego adducam filium meum Orientem: quoniam lapis quem dedit coram Jesu septem in eo oculi sunt (Zach. iii)*. In quibus septem oculis septiformis gratiæ Spiritus, qui a

Patre Filioque procedit, evidenter ostenditur : et per Isaiam prophetam : *Spiritus Domini spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, spiritus timoris Domini nominatur (Isa. xi)*. De quo etiam angulari lapide petra Ecclesiae ait : *Sicut modo geniti infantes, rationabiles, sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem : si tamen gustastis quam dulcis est Dominus, ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, a Deo autem electum et honorificatum (I Pet. ii)*, et post pauca : *Vobis igitur honor credentibus, non credentibus autem lapis, quem reproboverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli, et lapis offensionis et petra scandali his qui offendunt verbo nec credunt in quo et positi sunt (Ibid.)*. Quo documento monstratur illum et honorem fortitudinis credentibus, et scandalum duritiae incredulis esse. Quod etiam per justum Simeonem hoc sensu praedictum est. Ait enim : *Positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel (Luc. ii)* : in ruinam scilicet incredulorum, in resurrectionem vero credentium ; qui etiam ignis nuncupatur, sive quod in se credentes aeterni luminis fulgore perlustrat, sive quod incredulos aeterni ignis ardore torrebit. De unctione vero hujus lapidis et paulo superius David oraculis prolatum est, et nunc praefati pastoris Ecclesiae testimonio proferendum est, qui ait : *Jesum Nazarenum quem unxit Deus Spiritu sancto et virtute (Act. x)*. Quia ergo Spiritus sanctus plerumque in divinis Scripturis olei nomine innuitur, Joannes apostolus testis est qui dicit, *Sicut unctio ejus docet nos de omnibus (I Joan. ii)*. Cujus si inenarrabilis nectaris unctione delibuti sunt ob imaginum adorationem stabiendam, synodos agitare et Scripturas sanctas ad extraneos sensus usurpare nequaquam debent.

CAPUT XI.

De eo quod praefatus Joannes dicit, In hominis forma luctatus est cum ipso, et vocavit eum Israel, quod est interpretatum : Mens videns Deum.

Sed nec illud quidem a reprehensione vacat quod idem Joannes presbyter et legatus Orientalium inter caetera deliramenta de Jacob dixisse fertur, *In hominis forma luctatus est cum ipso, et vocavit eum Israel, quod est interpretatum, Mens videns Deum, cum hoc dictum et a re proposita longe distet, et in nominis interpretatione usitatioem quamdam omittens, pene inusitatum quid personet. Nam dum quidam id nomen interpretentur, Vir videns Deum, quidam vero, Fortis cum Deo, nonnulli etiam veracius, Princeps cum Deo, nescio tamen an ullus eorum qui in canone recipiuntur, reperiatur hoc, Mens videns Deum, interpretatus fuisse : unde non solum ille reprehendendus est qui usitatoribus interpretationibus praetermissis pene inusitatum*

Et in nominis interpretatione usitatioem quamdam omittens, pene inusitatum quid personet. Emendator, exopto τῷ usitatioem, de suo substituit visitationem, quo quid sibi velit non queo visitare. Usitatioem, subaudi ἀπὸ κοινοῦ interpretationem.

quid protulit, sed et omnis illa synodus, quae ei in pluribus somniant assensum praebuit, quae non solum dicenti non restitit, sed etiam dicta in volumine taxavit. Cum ergo sancta Ecclesia secundum sanctorum Patrum institutionem omne quod irreprehensibile est recipiat, omne vero quod reprehensibile abiciat, hanc quoque eorum synodum, quae utique reprehensibilis est abjicit : et si hanc quae reprehensibilis est non abjicit, neque eas quae irreprehensibiles sunt suscipit : suscipit autem eas quae irreprehensibiles sunt, hanc igitur, quia reprehensioni patet, penitus suscipere non debet. Illas enim synodos sancta et universalis recipit Ecclesia, quae pro diversis fidei sive religionis causis, diversis locis seu temporibus, a doctis et catholicis viris celebratae, a sana sobriaque doctrina nullatenus deviare perhibentur. Praeterea tanti patriarchae cum angelo luctatio non quamdam imaginum adorationem, sed Dominicam praefigurasse dicitur in eodem populo passionem : qui populus et ei luctando prevaluit, quia crucifixit, et ab eo benedictionem in his qui in eum crediderunt accepit, et in his claudus qui in eum credere contempserunt, remansit, dicente beato Augustino : *Quod ubi illo angelo desiderat benedici Jacob cui luctando prevaluit, magna est de Christo prophetia. Nam eo ipso admonet mysticum aliquid sapere, quia omnis homo a majore vult benedici. Quomodo ergo ab eo is e voluit quem luctando superavit ? Praevaluit enim Jacob Christo, vel potius prevalere visus est per eos Israelitas a quibus crucifixus est Christus : et ab eo tamen benedicitur in eis Israelitis qui crediderunt in Christum, ex quibus erat qui dicebat : Nam et ego Israelita sum ex genere Abraham et tribu Benjamin (Rom. xi). Unus ergo atque idem Jacob et claudus et benedictus. Claudus in latitudine femoris tanquam in multitudine generis, de quibus dictum est : Et claudicaverunt a semitis suis (Psal. xviii). Benedictus autem in eis de quibus dictum est : Reliquiae per electionem gratiae salvae factae sunt (Rom. xi).*

CAPUT XII.

Quod non ad adorationem imaginum pertineat, nec in nostris codicibus qui ex Hebraica veritate translati sunt inveniat, quod illi in sua synodo dicunt, Jacob suscipiens a filiis suis vestem talarem tabefactam Joseph, osculatus est cum la. rymis, et propriis oculis imposuit (Gen. xxxvii).

Non mirandum est si Jacob accusetur ab illis tunicam Joseph osculatus fuisse, et oculis imposuisse, a quibus etiam Pharaonem accusatur adorasse. Accidere etenim plerumque solet ut qui semel falli coeperit, crebro fallatur ; et qui semel a via recesserit, et tramitem sui itineris ducem sequi neglexerit, per abrupta et invia astatim errore duce feratur. Tunica enim Joseph nec in Hebraeis codicibus, nec in Latinis qui ex Hebraica veritate translati sunt

Astipulatur id quod sequitur : « Qui usitatoribus interpretationibus praetermissis pene inusitatum quid protulit. » Usitator autem interpretatio est illa quam postremo loco ponit, princeps cum Deo.

a patre osculata vel oculis imposita fuisse narratur. A Quod quidem et si factum fuisse narraretur, nullo modo in hoc facto vel tenuiter imaginum adoratio inquireretur: cum tamen aliud sit adorare, aliud osculari, quod illi acyrologice unum putant: atque aliud pictam imaginem adorare, aliud a paterno affectu vestis filii qui exstinctus credebatur dolore compellente madescens fletu oculis imponi; aliud cuidam similitudini colla submittere, aliud præ cæteris dilecti filii vesti interna pietate osculum dare. Adeo itaque sanctus patriarcha angebatur animi procella turbati, ut non solum vestem filii quem inclementia mortis raptum credebatur, oscularetur vel oculis imponderet, sed etiam consolatione postposita funeris vocibus lugubriter mala sua exaggerans, se etiam fore post hunc ad infernum descensurum ediceret. Qualiter ergo beatus Jacob tunicam filii non osculatus fuisse, aut oculis imposuisse, sed vidisse tantum et cognovisse credatur, hoc ordine sancta Scriptura commemorat. Ait enim: *Tulerunt autem tunicam ejus, et in sanguine hædi quem occiderant tinxerunt, mittentes qui ferrent ad patrem, et dicerent: Hanc invenimus, vide utrum tunica filii tui an non. Quam cum agnovisset pater, ait, Tunica filii mei est: fera pessima comedit eum, bestia devoravit Joseph (Gen. xxxvii).* Denique quid hæc illius sancti viri tunica, per quam illi imaginum adorationem astruere nisi sunt, typicis præfiguraverit sacramentis et tacitis inuenerit mysteriis, oportet ut breviter exsequamur, quo et illorum vana assertio destituatur, et lectoris animus mulceatur. Joseph namque, qui augmentum interpretatur, et ab Ægyptiis Salvator mundi est nuncupatus, illius typum gessit qui et genus humanum sua morte salvavit, et mundum spiritali frumento refecit, et in tantum augmentum suæ fidei semen crescere fecit, ut et totum mundum impleret, et per eandem fidem terrena cœlestibus copularet. Ejus vestis hædi sanguine lincta est, quia in similitudine carnis peccati secundum Apostolum apparuit, et de peccato damnavit peccatum: vel etiam hostia pro peccatis effectus, peccata nostra portavit in corpore suo super lignum, ut a malis liberati cum justitia vivamus; cujus vulnere sanati sumus, qui veluti oves errabamus. Est etiam et vestis ejus sancta Ecclesia, quæ est corpus Christi, Paulo attestante, qui ait: *Gaudeo in passionibus meis, quia expleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea propter corpus ejus, quod est Ecclesia (Coloss. 1);* quæ vestis polymita sive varia est, quia videlicet sancta Ecclesia de diversarum gentium sive linguarum varietate colligitur, Psalmographo docente, qui ait: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumamicta varietate (Psal. xlv).* Solet etiam eadem vestis, quæ talaris fuisse describitur, sanctorum virorum, qui utique membra Christi sunt, perfectionem designare, qui perceptum boni operis indumentum ad nos, id est ad finem usque perducunt.

CAPUT XIII.

De eo quod indocte et inordinate dicunt, Si calumniaris me, quoniam ut Deum adoro lignum crucis, cur non calumniaris Jacob adorantem summitatem virgæ Joseph? sed manifestum est quoniam non lignum videns adoravit, sed per lignum Joseph, sicut et nos per crucem Christum.

Illud sane quod dicunt, Jacob etiam summitatem virgæ Joseph adorasse, non est omittendum, quoniam quidem magnum se ob adorandas imagines in hac re gratulantur habere exemplum: cum videlicet in Latinis codicibus non legatur, *Adoravit summitatem virgæ Joseph (Gen. xlvii)*, sed in quibusdam, *Adoravit super caput virgæ (Hebr. xi)*, et in Hebræa veritate, cui potissimum fides adhibenda est, nullam penitus vel tenuiter mentionem virgæ faciat, sed dicat tantum, *Adoravit Israel Deum conversus ad lectuli caput. In quo utique, ut ait beatus Augustinus, senex jacebat, et sic positum habebat ut in eo sine labore quando vellet oraret.* Quia ergo, ut præfati sumus, quidam Latinorum codicum habent, *adoravit super summitatem virgæ*, necesse est ut memorati doctoris documentis qualiter intelligendum sit explicemus, ait enim (quod habent Latini codices): *Et adoravit super caput virgæ ejus. Nonnulli emendantes habent: Adoravit super caput virgæ suæ, vel in capite virgæ suæ, sive in cacumen vel super cacumen. Fallit enim eos Græcum verbum, quod eisdem litteris scribitur, sive ejus, sive suæ: sed accentus dispares sunt, et ab eis qui ista noverunt in codicibus non contemnuntur. Valent enim ad magnam discretionem, quamvis et unam plus litteram habere possent, si esset suæ aut non esset αὐτῶν sed ἰαυτῶν. Ac per hoc merito quaeritur quid sit quod dictum est. Nam facile intelligeretur, senem qui virgam ferebat eo more quo illa ætas baculum solet, ut se inclinavit ad Deum adorandum, id utique fecerit super cacumen virgæ suæ, quam sic ferebat ut super eam caput inclinando adoraret Deum. Quid est ergo, Adoravit super cacumen virgæ ejus, id est, filii sui Joseph? An forte tulerat ab eo virgam quando ei jurabat idem filius, et dum eam tenet post verba jurantis, nondum illa reddita, mox adoravit Deum? Non enim pudebat eum ferre tantisper insigne potestatis filii sui, ubi figuræ magnæ rei futuræ præsignabantur. Dicant ergo, dicant quid contra hæc dicturi sunt, qui ob adorandas imagines tantum patriarcham criminari non formidant, et Scripturas sanctas vesana mente permutare affectant. Ecce Hebraica veritas eundem patriarcham Deum adorasse ad caput lectuli clamat: ecce Latinorum bibliotheca eum aut super caput virgæ, aut in capite, aut in cacumine, vel super cacumen adorasse denuntiat: ecce vir eruditissimus Augustinus, et divini muneris flamine afflatus, solerti indagatione eum aut in suæ, aut in filii virgæ summitate Deum, non eandem virgam nec eundem filium adorasse personat.*

Dicant quis sanctæ legis translator eum summitatem virgæ filii, et in eadem virga filium adorasse

translulerit : quis sanctæ legis studiosissimus indagator cum virgam filii vel filium potius quam Deum adorasse tractaverit : et cum hunc invenire nequiverint, depravatricem sive refragatricem potius quam indagatricem suam intelligentiam divinarum Scripturarum esse persentiant. Jam vero quia pene omnis divinæ legis series ab illis ob imaginum adorationem aut mutilatur aut permutatur, nova necesse est post Moysen legis tradatur scriptio ; nova post Ezram legis reperiatur restauratio ; nova post Septuaginta Interpretes, Theodotionem et Symmachum et Aquilam, sive etiam beatum Hieronymum legis queratur translatio ; nova post apostolos et apostolicos viros Spiritu sancto repletos scrutetur tractatio, quæ adeo divinis Scripturis refragari queat, ut omnes imaginum adorationem spernentes anathematis vinculo neclat. Quæ sit præterea differentia crucis Christi et imaginum pictorum arte pictarum, vel quanto mysterio crux imaginibus emineat, sive quomodo humanum genus non per imagines, sed per crucem Christi redemptum sit, quæ duo illi vel paria vel æqualia putant, in sequentibus loco suo, Domino favente, explicabimus.

CAPUT XIV.

Non pertinere ad imaginum adorationem, ut illi dicunt, quod scriptum est, Jacob Pharaonem benedixit (Gen. XLVII).

Quod sæpe memoratus patriarcha Jacob Pharaonem non adorasse, sed benedixisse legatur, superius dictum est. Nunc vero quia in alia ejusdem vanissima synodi lectione *benedictio* quodammodo posita est pro adoratione, breviter exsequendum est. Quoniam quidem tantis est illius vanitatis scriptura ignorantie obsita caliginibus, ut nec sequentia præcedentibus, nec præcedentia convenire videantur sequentibus, et ut se habet vanitas mendaciam, semper fugitiva, semper caduca, semperque libentia sequitur, dicente Salomone: *Qui incumbit mendaciam, hic pascit ventos, ipse autem sequitur aves volantes (Proverb. x)*. Ut ergo imaginum adorationem, in quarum amore eorum mens pendet, et totius sanctitatis propositum est, stabiliant, plurima verba vel sensus quæ ad aliud pertinent in adorationem mutare affectant. Nam et hæc, quod idem sanctus vir Pharaonem benedixit, non ad eandem benedictionem pertinere putant quam solent plerumque exsules civibus, subditi prælati, pauperiores ditioribus, et quam maxime senes, qui sibi quædam commoda impendunt exhibere, sed ad nescio quam adorandarum imaginum picturam, quæ nimirum tanto inutilis est, quanto minus sæe utilitatis efficaciam potest loquendo edicere. Aiunt enim, *Benedixit Jacob Pharaonem, sed non ut Deum benedixit; adoramus nos imaginem, sed non ut Deum adoramus. O inconveniens compa-*

*ratio! O hebes conjectura! O stolidissima dictio! Similem dicis benedictionem, quam sanctus patriarcha regi exhibuit, qui præ cæteris dilectissimo filio insigne contulit potestatis: qui sibi cum universa prole uberem ad inhabitandum glebam concessit; qui sibi non cujuscunque provincie portionem, sed totius sui imperii terræ donavit optionem, adorationi quam imaginibus exhibes? Quæ adorantibus nihil præter rei memoriam cujus sunt, exhibere valent. Benedixit itaque Jacob Pharaonem, non ut Deum quem omnis creatura benedicit et laudat, neque ut picturam quam manus artificis aptat, sed ut hominem cui propter sublimitatem concessæ a Deo potestatis honor est exhibendus. Benedixit, inquam, eum, non ut imaginem insensatam, sed ut rationalem hominem; non ut industria pictoris compaginatam, sed ut ad Dei imaginem et similitudinem conditam; non ut in parietibus immobiliter stantem, sed ut sibi vel proli prospera commodantem: et, ut ita dixerim, benedixit Israel regem qui ejusdem spiritus nectare delibutus erat: qui postmodum per Apostolum dicturus esset, *Benedicite et nolite maledicere (Rom. xii)*, qui non solum pro eo qui se et sobolem opulentia rerum ditabat, sed pro calumniantibus et persequentibus orare deberet. Non itaque hujuscemodi benedictio, quæ profecto bonæ retributionis causa existit celebrata, imaginum adorationi congruit, quæ neque se adorantibus, neque adorare spernentibus, quamdam pro qualitate meritorum possunt inferre retributionem.*

CAPUT XV.

Quam absurde agant qui ad confirmandas imagines exemplum divinæ legis proferunt dicentes, propitiatorium et duos cherubim aureos et arcam testamenti præcipiente Domino Moysen fecisse.

Fecisse sanctus Moyses, præcipiente Domino, propitiatorium et arcam testamenti, et duos cherubim aureos, nec non et excidisse tabulas lapideas legitur; non tamen adorare jussisse, nec ea ob præteritarum quarundam rerum memoriam, sed ob futurorum mysteriorum sacratissimam præfigurationem creditur condidisse. Quæ dum ita se habeant, quantæ sint absurditatis, quantæ dementiæ illi qui his sacratissimis et summo honore dignis rebus, præcipiente Domino, a legislatore conditis, imagines æquiparare conantes, illarum adorationem his exemplis stabilire moliantur, nec ferrea vox explicare, nec nostri sensus existimatio poterit indagare, præsertim cum illa sacratissimorum sensuum exuberent arcanis, hæc parum utilitatis habeant, excepta recordatione rei cujus sunt. Cum ergo arca testamenti Domini de lignis Setthim, jubente Domino, per legislatorem condita et inaurata sit, et introrsus habeat tabulas nihilominus fideris et manna sive virgam Aaron, propitiatorium vero sit

* Quæ dum ita se habeant, quantæ sint absurditatis, quantæque dementiæ illi, qui, etc. In vulgatis legitur: « quantum ita sint absurditatis. » Pessime, et refellit locus geminus infra, c. 17: « Quantæ sit

absurditatis, quantæque dementiæ, pene infinitum est persequi. » Et lib. ii, cap. ult.: « Quantæ sit arrogantæ quantæque temeritatis parentes anathematizare. »

aureum in modum tabulae, quod superimponeretur A est Verbum Patris, *per quem facta sunt omnia* (Joan. 1); et cum sit unius cum Patre substantiae, sicut ipse in Evangelio ait, *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x), sive ut Philippo ait, *Qui videt me, videt et Patrem* (Joan. xiv), Dei Patris in eo semper de medio duorum Testamentorum vox auditur: Secundum plerosque vero divinae legis doctores qui haec moraliter tractant, *aureum* sapientiam significat, *arca* secretum Dei. In arca jussa sunt poni lex et manna et virga Aaron. Per *virgam* potestas significatur, per *manna* gratia, quia nisi cum gratia non est potestas praecipienda faciendi. Verumtamen quia lex a quovis proficiente non ex omni parte completur, propitiatorium est desuper: ad hoc enim opus est, ut propitius sit Deus; et ideo desuper ponitur, quia superexaltat misericordia iudicio. Duo vero cherubim pinnis suis obumbrant propitiatorium, id est, honorant velando, quoniam ministeria ista sunt, et invicem se attendunt, quia consonant. Duo quippe ibi Testamenta figurantur, et vultus eorum sunt in propitiatorium, quia misericordiam Dei, in qua una spes est, valde commendant. Denique hinc se promisit locuturum Deus ad Moysen, de medio cherubim, desursum propitiarii. Porro si creatura rationalis in multitudine scientiae, quoniam haec interpretationem habent cherubim, duobus ipsis animalibus significatur, ideo duo sunt ut societatem charitatis commendent; ideo pinnis suis propitiatorium obumbrant, quia Deo, non sibi, tribuunt pinnas suas, id est Deum honorant virtutibus quibus praestant. Et vultus eorum non sunt nisi in propitiatorium, quia cuicumque profectui ad multitudinem scientiae spes non est, nisi in Dei misericordia. Quia igitur tabulae per quas duo Testamenta significari superiores diximus, nullo terrore dantur, nullo strepitu ignium, nulla commotione nubium, nullo mugitu tubarum, sicut ille quae prius a Domino datae et a Moyse communiatae fuisse leguntur, quae dum darentur Moysi, a populo dictum est: *Loquere tu nobiscum, et non loquatur ad nos Deus, ne forte moriamur* (Exod. xx), hoc evidenter innuitur, quod priores vetus Testamentum in quo terror erat, significaverint, posteriores vero novum, in quo dilectio. Quod vero priores opus Dei fuerint, secundae opus hominis, et illae conscriptae digito Dei, istae scriptae ab homine narrentur, hoc apertissime declaratur, quod in illis vetus Testamentum, ut praefati sumus, significatum est, quia Deus ibi praecipit, sed homo non fecit. Lex enim posita est in veteri Testamento, quae convinceret transgressores: unde et egregius praedicator ait, *Lex autem subintravit, ut abundaret peccatum* (Rom. v). Non enim implebatur timore, quae non impletur nisi charitate: et ideo dicitur opus Dei, quia Deus legem constituit, Deus conscripsit; nullum opus hominis, quia homo Deo non obtinuerat, et eum potius reum legem fecit. In secundis autem tabulis homo per adiutorium Dei tabulas facit atque conscribit, quia novi Testamenti charitas legem facit. Unde mediator Dei et hominum legem

non solvere, sed adimplere venit. Dicit autem et idem egregius prædicator, *Plenitudo legis charitas et fides quæ per dilectionem operatur* (Rom. xiii). Factum est itaque homini facile in novo Testamento quod in veteri difficile fuit, habenti fidem quæ per dilectionem operatur; atque illo digito Dei, hoc est Spiritu Dei, intus eam in corde scribente, non foris in lapide. Unde dicit Apostolus, *Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus* (II Cor. iii), quoniam charitas Dei qua veraciter impletur præceptum, diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hoc est ergo quod primo data est lex, ubi significatur vetus Testamentum, quod est opus tantummodo Dei et conscriptio digiti Dei, quod Apostolus dicit, *Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum et justum et bonum* (Rom. vii). Lex ergo sancta et bona Dei opus est, ubi homo nihil agit, quia non obtemperat, sed reatu potius premittitur lege minante atque damnante. *Peccatum enim, inquit, ut appareat peccatum per bonum, mihi operatum est mortem* (Ibid.); beatus autem homo est, cum hoc mandatum sanctum et justum et bonum adimplet. Est etiam opus ejus, sed per gratiam Dei. Hic enim sensus aptatur translationi veteri, in qua secundæ tabulæ a legislatore scriptæ fuisse memorantur. Cæterum quia in Hebraica veritate utræque, primæ videlicet et secundæ, a Deo scribuntur, hoc significatur, quia et vetus et novum Testamentum sancti Spiritus gratia, qui digitus Dei dicitur, conscriptum est, et in illo accipitur spiritus servitutis in timore, quia Deus jugum legis homini imponit, homo ferre non valet. In isto vero ubi tabulæ ab homine fiunt, a Deo scribuntur, homo obediendo accipit spiritum adoptionis. Hæc igitur insignia, arca videlicet et quæ in ea sunt, propitiatorium sive cherubim, semper a nobis spiritali intuitu cernantur, et tota mentis intentione quærantur. Nec ea in depictis tabulis sive parietibus quæramus, sed in penetralibus nostri cordis mentis oculo aspiciamus; et qui secundum Apostolum, revelata facie gloriam Dei speculantes in ejusdem imaginem transformamur, a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis, non jam veritatem per imagines et picturas quæramus, qui spe, fide et charitate ad eandem veritatem quæ Christus est, ipso auxiliante, pervenimus.

CAPUT XVI.

Quod nec inde adorandarum imaginum usus astrui possit, ut illi stultissime et irrationaliter dicunt, eo quod in lege scriptum est: Ecce vocavi ex nomine Beseleel filium Ur, filii Hor de tribu Juda, et replevi eum spiritu sapientiæ et intelligentiæ, ad perficiendum opus ex auro et argento, et dedi ei Ooliab Achisama (Exod. xxxi).

Lex, ut ait Apostolus, spiritalis est (Rom. vii). Est enim nobis in præsentis sæculi caliginoso itinere ad dirigendos nostrarum mentium gressus a Deo collata, cujus jubare mentis acies perlastrata mysticorum sensuum possit intueri secreta. *Præceptum namque*

Domini lucidum, ait propheta, illuminans oculos (Psalm. xix); atque idem, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis* (Psalm. cxix). De hac itaque per quemdam sapientem dicitur: *Lucerna est mandatum legis, et lux vitæ, et increpatio et disciplina*. Et Isaias dicit, *De nocte spiritus meus vigilat ad te, Deus, quia lux præcepta tua sunt super terram* (Isa. xxvi). Cujus lucis cum omnes eam non recte intelligentes expertes sint, hi nimirum prorsus expertes esse creduntur, qui ob nescio quam imaginum adorationem eam violenter ad suos sensus flectere nituntur, et in suo errore eam quodammodo sibi adminiculari affectant, cum ex ea, quanquam ad rem non pertinentia, tamen utcumque testimonia proferre tentant. Quia ergo Beseleel ad faciendum opus ex auro et argento a Domino sit electus, et spiritu sapientiæ et intelligentiæ et scientiæ repletus, ita hoc illi ad stultum errorem muniendam in testimonium trahunt, ac si ea quæ per eum Domino jubente fiebant, et mysticorum typicas figuras redolebant, adoranda forent. Beseleel igitur interpretatur, *in umbra Dei; Ur ignis dicitur; Hor, lumen intelligitur*. Cujus ergo iste Beseleel, qui, ut diximus, *in umbra Dei interpretatur*, typum gessit? nisi illius cui semper Ecclesia clamat, *Sub umbra alarum tuarum protege me* (Psalm. xvii), et, *Sub umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas* (Psalm. lvi), et de quo in Canticis canticorum sponsa dicit, *Sub umbra ejus quem desiderabam sedi* (Cant. ii). Hic enim filius Ur filii Hor dicitur, quia est splendor inenarrabilis, Deus ex Deo, lumen ex lumine, de quo per Habacuc prophetam dicitur, *Splendor ejus ut lumen erit* (Heb. iii). Deus namque, ut ait Moyses, *ignis consumens est* (Deut. iv et ix), quod et apostolus Paulus in epistola ad Hebræos iisdem verbis affirmat (Hebr. xii), et idem Dominus per Zachariam prophetam dicit, *Absque muro habitabitur Jerusalem pro multitudo hominum et jumentorum, et ego ero in circuitu ejus murus et ignis* (Zach. ii). Qui cum ait unius cum Patre substantiæ, et ad Moysen in igne loquitur, et ad discipulos in Evangelio ait: *Ignem veni mittere super terram, et quid volo nisi ut ardeat* (Luc. xii)? Nunquid non illo igne illorum pectora inflammata erant qui dicebant: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas* (Luc. xxiv)? Is ergo Beseleel ex nomine vocatur, quia ei paterna voce per Isaiam prophetam dicitur, *Et vocavi te nomine tuo, meus es tu* (Isa. xlvi), et de quo per Moysen dicitur, *Ecce mittam angelum qui præcedat te, et custodiat in via, et introducat ad locum quem præparavi. Observa eum, et audi vocem ejus, nec contemnendum putes, quia non dimittet cum peccaveris, et est nomen meum in illo* (Exod. xxiii). Sed nec genus hujus Beseleel, qui ex nomine vocatus est, dicitur. Ait enim Scriptura: *Filium Ur filii Hor de tribu Juda*. Hic est enim de quo Israelitica voce ante prædictum est, *Catulus leonis Juda ad prædam*, si

mi, ascendisti (*Genes. xliix*), id est, in crucem præstaturus infernum; *requiescens accubisti ut leo*, id est, in sepulcro; *et quasi leona, quis sciscitabit eum?* quia per virtutem Patris tertia die a mortuis resurrexit. Per virtutem autem Patris illum resurrexisse audi Apostolum dicentem: *Hunc Deus suscitavit post diem tertium, et dedit illum manifestum fieri non omni populo* (*Act. x*). Dic, rogo, sancte Joannes, qui supra mediatoris Dei et hominum pectus recumbens, de æterni luminis fonte luciflua pocula hauriebas, unde quotidie ambrosei liquoris nectar Christicolis mentibus propinas, si nosti unde genus ducat iste Beseleel, cujus typum ille antiquus legalis quondam Beseleel gerebat. *Vidi, inquam, in dextera sedentis super thronum librum scriptum intus et foris, signatum sigillis septem. Et vidi angelum fortem, prædicantem voce magna. Quis dignus est aperire librum, et solvere signacula ejus? Et nemo poterat neque in celo, neque in terra, neque subtus terram aperire librum, neque respicere illum. Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inventus est aperire librum, nec videre eum. Et unus de senioribus dixit mihi: Ne fleveris; ecce vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire librum, et solvere septem signacula ejus* (*Apoc. v*). Nam dum iste Beseleel, quem Christi figuram gestasse diximus, tantis virtutum prerogativis ornatur, ut et a Deo electus, et ex nomine vocatus, et Spiritu sancto repletus, et cujus filius vel de qua stirpe sit describatur, incassum ob imaginum adorationem firmandam in exemplum trahitur, cum videlicet cunctis pictoribus excellentior, cunctisque artificibus imagines formantibus credatur fuisse præstantior; cujus si operibus pictura vel cujuslibet opificio imagines conditæ assimilandæ sunt, illi quoque pictores vel cujuslibet artis opifices imagines condentes assimilandi sunt; et si illi pictores vel cujuslibet opificii homines imagines condentes assimilandi sunt, ipsi quoque opifices sive ab his conditæ imagines futurorum insignem præfigurationem gerunt: non autem pictores vel cujuslibet opificii homines nec opera eorum futurorum quamdam præfigurationem gerunt; non igitur illius operibus pictura vel cujuslibet opificio imagines conditæ assimilandæ sunt. Quia vero iste novus Beseleel, redemptor videlicet humani generis, spiritum sapientie, scientiæ et intelligentiæ habuerit, qui utique unius cum Patre et Filio substantiæ est, et a Patre Filioque procedit, Isaias propheta testis est. *Ait enim: Exiet virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini* (*Isa. ii*). Et idem Dominus per eundem prophetam dicit: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me* (*Isa. lxi*). Illic ergo quod facit ex auro et argento, facit in ornamentis tabernaculi, cum videlicet sanctos viros

Et quasi leona quis suscitavit eum, quia per virtutem Patris tertia die a mortuis resurrexit. Hiulca hæc

Auro coruscantes, id est interiori intelligentia, *argenteo nitentes*, id est divinis eloquiis ornatos, et, ut ita dixerim, aurum in corde habentes, juxta illud, *Corde creditur ad justitiam, argentum in confessione oris, juxta illud, Ore autem confessio fit ad salutem* (*Rom. x*), in tabernaculo Dei, sancta scilicet Ecclesia, ad æternam patriam transituros constituit. Quæ duo *aurum et argentum*, id est, fidei et confessionem, Apostolus quærebat cum dicebat, *Quia prope est verbum in ore tuo et in corde tuo* (*Rom. x*): quia si confessus fueris Dominum Jesum Christum, et credideris in corde tuo quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Quæ etiam ad exornandum tabernaculum Moyses quærebat, cum dicebat, *Sumite a vobis ipsis emptionem Domino: omnis qui conceperit corde, offerat initia Domino, aurum, argentum, et cætera* (*Exod. xxxv*). Qui etiam cum sit sapientia Dei Patris, in sanctis hominibus spiritali sensu exuberantibus habitare dignoscitur, dicente Scriptura: *Sapientia Dei super lapides pretiosos est, habitatio ejus in vasis aureis*. De qua sapientia alias per Salomonem dicitur: *Beatus homo qui invenit sapientiam, et affluit prudentia: melior est acquisitio ejus negotiatione argenti et auro primo, fructus ejus pretiosior est cunctis opibus, et omnia quæ desiderantur huic non valent comparari* (*Prov. iii*). Quia ergo in argento eloquiorum divinatorum nitor intelligitur, Psalmistæ testimonio approbandum est dicentis: *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igni examinatum terræ purgat in septuplum* (*Psal. xii*). Huic namque Beseleel ad peragendum opus in adiutorium datur Achisama. Quem namque Achisama iste qui adiutorium Christo præbet, nisi sanctos apostolos et apostolicos viros significat? qui nimirum dum per prædicationem, studia et honorum operum exempla homines in Ecclesiæ gremio et virtutibus coruscare faciunt, et ad æternam patriam pertrahunt, Christo adiutores existunt. De quibus profecto erat ille qui dicebat: *Dei adiutores sumus, Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis* (*I Cor. iii*). Quæ igitur omnia dum allegoricis plena sint sensibus et tropicis per legislatorem prolata figuris, non solum dementissimum, sed etiam insanissimum est ea imaginibus, quas unusquisque opifex pro captu ingenii sui quales voluerit, imo quales potuerit, effecit, assimilare conari.

CAPUT XVII.

Quod non recte sentiant qui dicunt: Si secundum Moysi legitimam traditionem præcipitur populo purpura hyacinthina in simbriis, in extremis vestimentis poni ad memoriam et custodiam præceptorum, multo magis nobis est per assimilatam picturam sanctorum virorum videre exitum conversationis eorum, et eorum imitari fidem secundum apostolicam traditionem.

Totum hoc capitulum commatice est considerandum, et per singula unicuique partiæ respondentium, quoniam, quanquam ad unius erroris tendat sunt et avonã. Lego et distinguo ex originali: *leona, quis suscitabit eum? quia, etc.*

propositum, ex multis tamen particulatim est erroribus compaginatam. Primo namque discutiendum est, cur purpuram hyacinthinam in eodem capitulo dixerint, cum videbret alius color sit purpureus et alius hyacinthinus; et ^a sicut non potest recte dici rubeus candor et candens rubor, velut si quis dicat argenteum aurum vel aureum argentum, ita nec recte dici potest purpura hyacinthina, ut converso ordine dici queat purpurea hyacinthus, quoniam talis derivatio reciprocata nullius sensus vigore manere poterit inconversa. Quoniam quidem, ut præfati sumus, alius color est hyacinthinus et alius purpureus, testis est ipsa lex a Domino per Moysen data, quæ singillatim hæc quatuor, hyacinthum videlicet, purpuram et coccum seu etiam byssum ad indumenta pontificis conficienda, vel cætera quæ ad sacrarium præparandum essent offerenda, designat. Quibus quatuor materiis majores nostri quatuor elementorum figuram, ex quibus mundus sive humanum corpus constat, significari dixerunt, et singulas tropologicè virtutes innuere docuerunt. Hyacinthum ergo ad aerem referunt, quod et ipse indicat color, sicut et coccum ad ignem purpuram aquæ accommodant, eo quod de aquis accipiat fucum; byssum terræ, quia oritur ex terra. Denique et illud discutiendum est quod imaginum usum exemplo fimbriarum hyacinthinarum munire nituntur, cum præsertim illas prisce legis in mysterium series in extremis vestibus poni jubeat, istas vero ut adoretur nec veteris nec novi Testamenti pagina usquam in sacriis poni præcipiat. Neque enim tanti erroris hoc exemplo valet astrui insania: quod per legislatorem idcirco collatum est, ut quædam arcani sensus innueret indicia, nec res bene jussa beneque gesta tanto deliramento poterit convenire collata. Illatis igitur Dominus per Moysen mandatis legis ad extremum intulit: *Ligabis ea in manu tua et erunt immota ante oculos tuos (Deut. vi)*. Quæ nos spiritaliter dum opere complemus in manibus immota tenemus; et cum die ac nocte meditatur in eis, ante oculos collocata gestamus. Jussit quoque fimbrias hyacinthinas fieri in quatuor angulis palliorum, sive ad dignoscendum populum Israel, ut essent signum in veste, sicut circumcisio signum in corpore; sive ut nos, qui spiritalis Israel sumus, habeamus pro indumento justitiam et sanctam conversationem: hujus indumenti extremas fimbrias hyacinthinas sit ornata, quatenus vita nostra sanctarum Scripturarum sit testimoniis erudita. Hic enim fimbriarum bonus usus et bene per legislatorem sive illi carnali Israeli, sive nobis spiritali bene concessus, male ab illis abusus potius quam habitus est. De quibus Veritas in Evangelio dicit: *Dilatant enim phylacteria et magnificant fimbrias (Matth. xiii)*. Cujus, quæso, isti, cujus exemplum tenent? nisi Phariseorum qui dum volunt

^a Sicut non potest recte dici rubeus candor et candens rubens, velut si quis dicat argenteum aurum vel aureum argentum. In his verbis nulla est reciprocatio, seu (ut inquit auctor) derivatio reciprocata;

A vocari ab hominibus Rabbi, et quærent primas in foro salutationes, primas in conventibus cathedras, dumque per appetitum vanæ laudis sua dicta vel facta cupiunt mandare memoriæ posteritatis, imagines quæ bene a quibusdam in basilicarum ornamentis constitutæ fuerunt, per ineptas et inutilis synodos male et ipsi adorant et alios adorare compellunt. Illi per inanem gloriam fimbrias magnificant, isti nihilominus per jactantiam imagines adorant; illi bene institutas male magnificando dilatant, isti bene conditas male adorando exaltant; illi putant Moysi præceptis parere fimbrias magnificando, isti putant se sanctis omnibus placere imagines adorando; ac per hoc quanquam per diversa discurrant et diversa diversis modis sequantur, ad unius erroris destinatam vesaniam tendere noscuntur: nec immerito, cum horum effectuum causæ sive efficientiæ nil aliud sint nisi ventosæ laudis gloria sive arrogantia. Ut ergo istius vanissimi capituli quod discutere commatice proposuimus, error expressius discutiatur, necesse est ut illius textus ex ordine repetatur. Garriunt enim: « Si secundum Moysi legitimam traditionem præcipitur populo purpura hyacinthina in fimbriis in extremis vestimentis poni ad memoriam et custodiam præceptorum, multo magis nobis est per assimilatum picturam sanctorum virorum videre exitum conversationis eorum. » Hoc quod dicunt, *multo magis*, quod pertinet ad præcipitur, ut subaudiatur, si populo præcipitur, multo magis nobis, nullum nec levem sensum quidem habere potest, quippe cum non solum multo magis non præcipiatur, sed nec æque quidem nec minus usquam hic error præcipi videatur. Quod vero dicunt, *per assimilatum picturam videre exitum conversationis sanctorum virorum*, quantæ sit absurditatis, quantæque dementiæ, pene infinitum est persequi, cum videlicet in imaginibus non possit sanctæ conversationis virtus videri, sed solummodo illæ materiæ quibus ipsæ imagines formatae sunt. Numquidnam virtutes et meritum insignia, quæ illis utique in subjecto fuerunt; hoc est in animo, in his velut in subjecto quodam videri possunt, cum tamen in his non sit anima quæ subjacens esse possit virtutibus, in subjecto autem istis, hoc est in materiali corpore quodammodo colores sunt, virtutes autem his nec de subjecto, nec in subjecto esse possunt? Numquid igitur sapientiam et eloquentiam in istis cernere possumus, quam plerique illorum habuerunt? Numquidnam prudentiam aspicere in istis valeamus, per quam agnitio veræ fidei et scientia divinorum apicum in illis fuit per quam trimodum illud intelligentiæ genus in divinis libris a prudentibus intelligitur? Quorum primum est per quod quædam ita accipiuntur historialiter, sepositis ænigmaticis vel allegoricis figuris, ut est decalogus legis. Secundum, per quod quædam in Scripturis

ad cujus mentem probe locum (ut nobis videtur) redintegravimus, ad hanc faciem; « recte dici rubeus candor et candens rubor, velut si quis dicat argenteum aurum, etc. »

mystice accipiantur, tam secundum fidem rerum gestarum, quam etiam juxta figuram allegoricorum sensuum: sicut petra ex qua legislator latices elicuit et historialiter cautis fuit et aquas evomuit, et allegorice Christi figuram gessit, qui cum sit lapis in fundamento Sion fundatus, mellifluis spiritualis vite poculo credentium mentes satiat. Tertium genus est, quod tantum spiritualiter accipitur, sicut de Canticis Canticorum, in quibus nil historialiter, sed tantum spiritualiter, accipiendum est. An iustitia in istis intueri potest, per quam sancti Deum timebant, religionem venerabantur, cunctis prodesse, nulli nocere curabant, fraternæ charitatis vincula amplecti, sive aliena pericula suscipere, vel etiam opem ferre miseris, nec non et boni accepti vicissitudinem reperire, seu æquitatem in iudicii conservare studebant? An illorum fortitudinem in pictorum coloribus perspicere possumus per quam magnanimes adversa æquanimitèr toleraverunt, et his patienter cessere, et spreto illecebris fortiter restitere, per quam mordaces gazas et gloriæ appetitus effugerunt, per quam etiam nec adversis frangebantur, nec elevabantur secundis, cujus lorica induti fortes ad labores existentes, ad pericula contra improbos molestiis nullis cedentes animos paravere? An illorum temperantia in his imaginibus cernitur, per quam affectionem carnis moderantes restringebant appetitum? Cum ergo nil horum quæ prædiximus in istis videri possit, magnæ est temeritatis dicere, in assimilata pictura videre exitum conversationis sanctorum. Sequitur in eodem vanissimo capitulo, et eorum imitari fidem secundum apostolicam traditionem. Numquidnam eorum fides quæ secundum Apostolum per dilectionem operatur in imaginibus imitari potest? Sicut ergo non potest videri in his exitus conversationis sanctorum, sic nec fides imitari, quoniam quæ illis desunt in his nec videri nec per has imitari possunt. Omne quod caret vita, caret sensu; omne quod caret sensu, caret fide; omne igitur quod caret vita, caret fide. Nam cum sint spes, fides et charitas invisibiles et incorporalis qualitatis secundum proprietatem suæ substantiæ, in vero homine qui has habet, videri non possunt, nisi forte in operibus demonstrantur; sedes enim earum sicut et cæterarum virtutum, in anima est, quam constat esse invisibilem. Et si in vero, qui has utique habet, videri non possunt, multo minus in picto videri poterunt, qui non solum his, ut præfati sumus, sed etiam vita caret; et si in his videri non possunt, multo igitur minus imitari poterunt: unde datur intelligi vanam esse eorum fidem qui per imagines sanctorum fidem imituros se dicunt. Jam vero quia dicunt, secundum apostolicam traditionem, dicant ubi ab apostolis aut exemplis aut verbis traditum sit per imagines videre exitum conversationis sanctorum et eorum imitari fidem. Exitum ergo conversationis sanctorum hoc modo demonstrat Apostolus, cum dicit: *Sancti omnes juxta fidem defuncti sunt non acceptis repromissionibus, sed a longe aspicientes et salutantes et confitentes quia peregrini et hospites*

A sunt super terram; sive cum dicit. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, extinxerunt impetum ignis, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, vel cætera quæ sequuntur. Quid ergo debeamus imitari evidentissime idem apostolus demonstrat, cum dicit: Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi (Ephes. v); et in alio loco dicit: Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (I Cor. ii). Unde liquido patet hanc esse apostolicam traditionem, ut non in picturis, sed in virtutibus videri possit sanctorum exitus conversationis, et eorum imitari fides, non imaginum fucis, sed in operibus bonis.

CAPUT XVIII.

B *Quod vana sit spes eorum qui salutem suam in imaginibus ponunt, dicentes: Sicut Israeliticus populus serpentis ænei inspectione servatus est, sic nos sanctorum effigies aspicientes salvabimur.*

Spes eorum qui salutem suam in imaginibus ponunt ab Apostolo reprobatur, qui spem non in his quæ videntur, sed in his quæ non videntur esse disscribit; ait enim: *Spes quæ videtur non est spes (Rom. viii)*; quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Nam dum æneus serpens præcipiente Domino a Moyse conditus, et in sublimi fuerit, non ut adoraretur, positus, sed ut ad tempus ignitorum serpentium virosis obsteret morsibus, falsæ spei ludificatione deluduntur, qui ita se manu factorum imaginum inspectione sanandos arbitrantur, sicut Israeliticus populus illius ænei serpentis inspectione ab ignitarum pestium mortiferis ictibus sanabatur, præsertim cum ille ut flecteret, Moysi a Domino imperatum est: hæc vero ut fiant nullius Scripturæ textu sit institutum. Quid ergo serpens ille, cujus inspectione a serpentibus vulnerati sanabantur, significaverit, ipso Redemptore nostro docente cognovimus, qui ait: *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis (Joan. iii)*; quem videlicet dum sedula mente internis oculis aspiciamus, malignorum spirituum mortiferis tentationum morsibus superatis, æternæ mortis pericula evitamus. Præterea sicut in divinæ legis verbis ea quæ a sancto Spiritu bene in leges, prophetis, Evangelio sive apostolis dicta sunt, plerumque perversa intentione ab schismaticis male intelliguntur, ita etiam pleraque quæ idcirco a Patribus ut prodesse instituta vel facta sunt, decussis prolixorum temporum curriculis, a posteris male habita et in perversum mutata fuisse creduntur, sicut de phylacteriis et fimbriis, de quibus paulo superius dictum est, vel etiam de æneo serpente, de quo nunc dicere instituimus, qui, ut præfati sumus, ad tempus ut vulneratis a serpentibus prodesset, fuit necessarius, per quem postmodum inolevit excelsorum insolentissimus usus: cui cum vidisset Ezechias rex justus incensa adolere et quamdam culturas exhibere, magna ex parte populum periclitari, tanto persuasum errore, eum non distulit frangere, quem et per legislatorem ad profectum novebat

conditum fuisse, et a populo cernebat celebrari vano cultu et superstitione religione. Laus ergo ejusdem Ezechie sanctissimi regis eo quod vanas superstitiones abstulerit, eundemque serpentem confregerit, hoc modo in divinis litteris habetur: *Fecit, inquit, Ezechias quod bonum erat coram Domino, juxta omnia quæ fecerat David pater suus: ipse dissipavit excelsa et contrivit statuas, et succidit lucos, confregitque serpentem æneum quem fecerat Moyses: siquidem usque ad illud tempus filii Israel adolebant ei incensum, vocavitque eum Naastan. In Domino Deo Israel speravit, itaque post eum non fuit similis ei de cunctis regibus Juda, sed neque in his qui ante eum fuerunt: et adhæsit Domino, et non recessit a vestigiis ejus, fecitque mandata ejus quæ præceperat Dominus Moysi, et erat Dominus cum eo, et in cunctis ad quæ procedebat sapienter agebat (II Reg. xviii).* Hæc præterea et hujusmodi superstitiones, quas se quidam putant ob amorem Dei facere, sicut hi qui ob sanctorum amorem imaginibus luminaria accendunt, easque adorant, hoc modo beatus Hieronymus dum de fimbriis et phylacteriis Phariseorum sancti evangelii lectionem exponeret, reprehendit dicens: «Hoc apud nos, inquit, superstitionis mulierculæ in parvulis evangelii et in crucis ligno et in istiusmodi rebus, quæ habent quidem zelum Dei, sed non juxta scientiam, usque hodie factitant, culicem liquantes, et camelum glutientes.» Jam vero quia se imaginum inspectione salvandos credunt, sicut serpentis inspectione Israeliticus populus a serpentium morsibus sanabatur, si qua forte eis quædam corporis inclementia accesserit, recurrant ad imagines easque aspiciant, quatenus dum illarum inspectione minime sanati fuerunt, revertantur ad Dominum, et per sanctorum intercessionem ab eo sanitatem se accepturos credant qui totius sanitatis et vitæ est auctor.

CAPUT XIX.

Quod magne sit temeritatis dicere, Sicut Judeis tabulæ et duo cherubim, sic nobis Christianis donata est crux et sanctorum imagines, ad scribendum et adorandum.

Sæpe in hoc opere dicere compellimur quod neque tabulæ neque duo cherubim, nec cætera hujusmodi ad adorandum in Veteri Testamento facta fuisse credantur: quæ quidem ista omnia relicto mediocritatis et rectitudinis calle in eo ultra quam ordo exposcit, extollunt, quod ea ad adorandum fuisse collata proclamant, in eo vero ultra quam res exigit submitunt, quod illis imagines æquiparare affectant. Cum ergo dicant, «Sicut Judæis tabulæ et duo cherubim, ita nobis Christianis data est crux et sanctorum imagines ad adorandum et ad scribendum,» quid aliud faciunt, nisi ut imagines exaltem, Christianorum res extenuent? præsertim cum illos qui sub lege erant dicant habuisse duos cherubim a Moysæ conditos, de quorum medio Deus loquebatur, nos autem qui sub gratia sumus dicant habere cruces, quæ a quibuslibet artificibus efficiuntur; illos qui umbram legis sequebantur habuisse fœderis tabulas, continentes legis decalogum, nos qui veritatem quæ Christus est

A sequimur habere opera quorumlibet artificum: illos qui spiritum servitutis acceperunt in timore dicant habuisse ea quæ Moyses faciebat, Domino insinuante; nos qui spiritum adoptionis accepimus, in quo clamamus *Abba pater*, habere imagines quas quilibet pictor condit mundanæ tantum artis experientia perdocente. Nos enim, qui non sequimur litteram mortificantem, sed spiritum vivificantem; qui non carnalis, sed spiritalis Israel sumus; qui spretis visibilibus invisibilia contemplamur, non solum imaginibus majora mysteria, quæ omni mysterio carent, sed ipsis tabulis seu duobus cherubim majora et eminentiora mysteriorum insignia a Domino accepisse nos gratulamur, cum videlicet tabulæ et duo cherubim exemplaria fuerint futurorum; et cum Judæi haberint carnaliter, resque typicis operatæ figuris præfigurationes fuerint futurorum, nos habemus in veritate spiritaliter ea quæ illis exemplaribus sive præfigurationibus carnalibus præfigurabantur. Quantum ergo eminet umbræ corpus, imagini veritas, figuræ res gesta, tantum eminet Veteri Testamento Novum: quippe cum illud dedicatum sit a Moysæ cum lecto omni mandato legis universo populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum cum aqua et lana coccinea et hyssopo, ipsum quoque librum et omnem populum aspersit dicens, *Hic sanguis testamenti quod mandavit ad vos Deus (Exod. xxiv)*; istud vero dedicatum sit a mundi Redemptore Domino nostro Jesu Christo, qui in qua nocte tradebatur, accepit panem et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis dicens: *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem: similiter et calicem postquam cœnavit dicens, Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum (I Cor. xi).* In illo sanguis hircorum et taurorum, et cinia vitulæ aspersus coinquinatos sanctificabat, ad emundationem carnis; in isto sanguis Christi qui per Spiritum sanctum semetipsum o! tolit immaculatum Deo, et mundat conscientias nostras ab operibus mortuis, ad serviendum Deo vivo et vero. In illo agnus per familias occidebatur, ejusque carnibus pascha celebrabatur; in isto *Agnus Dei qui tollit peccata mundi (Joan. i)*, qui est verus agnus immaculatus, Deo etiam est in sacrificium oblatus, dicente *D* Apostolo, *Pascha nostrum immolatus est Christus (I Cor. v).* In illo Chanantidis gentis regnum rerumque corporalium affluentia pollicetur, in isto vita æterna regnumque cœlorum conceditur. In illo promittitur terra quæ lacte et melle fluit; in isto pollicetur patria cœlestis, in qua datur quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. In illo neomeniæ, id est novæ lunæ principia, celebrantur; in isto nova creatura in Christo accipitur, vase electionis Paulo attestante, qui ait: *Si qua nova in Christo creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt nova (II Cor. v).* In illo sabbati otium et requies celebrabatur, in isto sabbati requies in Christo habetur qui dixit, *Venite ad me, omnes qui laboratis et*

onerati estis, et ego vos reficiam, et invenietis requiem animabus vestris (Matth. xi). In illo pecoribus immola-
is carnis et sanguinis hostiæ offerebantur, in isto sacrificium carnis et sanguinis Christi offertur, quod per illa animalia figurabatur. In illo jugum grave legis cervicibus impositum faciebat servos, in isto jugum Christi leve et onus suave per spiritum adoptionis facit filios. His ita se habentibus perversum, et ultra quam perversum est, ut alternatim converso ordine præstantioribus deteriora, deterioribusve præstantiora dentur, et adeo imaginum usus magnificetur ut Christianorum res quodam modo exte-
nuentur.

CAPUT XX.

Quod non minus omnibus, sed pene cunctis plus Tarasius delirasse dinoscitur, dicens, Sicut veteres habuerunt cherubim obumbrantem propitiatorium, et nos imagines Domini nostri Jesu Christi et sanctæ Dei genitricis et sanctorum ejus habeamus obumbrantes altare.

Non est inconsequens ut Tarasius, qui, ut fertur, a populari conversatione ad sacerdotale culmen, a militari habitu ad religiosum, a circo ad altarium, a forenæ tumultu ad prædicationem, ab armorum strepitu ad sancta mysteria peragenda extraordinarie provectus est, subditarum sibi plebium mentes ab spiritualibus ad carnalia, ab invisibilibus ad invisibilia, a veritate ad imaginem, a corpore ad umbram, ab Spiritu vivificante ad litteram mortificantem, ab spiritu adoptionis ad spiritum timoris, denuo redire compellat: ut quoniam ille spretis his quæ ei fortasse illicita non erant in laicali conversatione, ad sacerdotalis culminis gradum convolvavit, quod ei illicitum erat ob subitanæ conversationem, ei etiam subditæ plebes a licitis spiritualium observationum mysteriis ad illicitas corporalium rerum observantias convolent per ejus prædicationem. Quia ergo melioribus contemp. is, pejoribus uti hortatur, et quia veteres habuerunt cherubim qui per Moysen facti sunt, de quorum medio loquebatur Deus, obumbrantes propitiatorium, ideo fideles hortatur habere imagines, quæ a quibuslibet opificibus conduntur, obumbrantes altare. Faciat arcam quæ non sit de lignis Setthim, sed salicum; nec sit auro tecta, sed plumbo; quæ non habeat circulos aureos, sed æneos; in quibus non sint vectes de lignis Setthim, sed fagorum; in qua non sint tabulæ quæ habeant decem verba legis, sed undecim quibus transgressio legis significetur; in qua non sit virga Aaron, sed cujuslibet baculus illius prædecessorum qui ab illo anathematizantur, vel a quibus ille anathematizatus est; in qua sit urna, non quæ habeat manna, sed cujuslibet germinis grana. Faciat et candelabrum ex plumbo purissimo, et mensam propositionis panum, quæ non appelletur sancta. Scribat et librum legis, qui cuilibet manus cito imponere jubeat, et neophytos ad episcopatum promoveri percenseat; qui etiam similitudines horum quæ in celo et quæ in terra sunt, fieri, colere et adorare perdoceat. Decursis igitur breviter his, quibus Tarasius ideo non recte prædi-

cet quia nec recte, ut fertur, sacerdotii culmen conscenderit, et quia dixit, « Pro cherubim habeamus imagines » quibusdam per eundem locutionis modum, qui a quibusdam astismos nuncupatur, prolatis, nunc qualiter intra sanctam ecclesiam propitiatorium duobus cherubim obumbretur, sive secundum tabernaculi constitutionem quod in eremo a Moyse constitutum est, sive secundum templi ædificationem quod a Salomone Hierosolymis structum est, Domino auxiliante, spiritualibus spiritualia comparantes expediemus, ne ab insipientibus quiddam sanctis Scripturis derogare videamur, eo quod imagines non adoramus. Primo quærendum est cur Moyses cum tabernaculum faceret duos cherubim aureos fecerit, et in propitiatorio quod erat super arcam posuerit, Salomon vero alios duos multo majores addiderit, quibus in templo positus sub eorum alis arcam in medio collocaverit cum propitiatorio et cherubim prioribus, et in tabernaculo duo cherubim, in templo vero quatuor fuerint? Ad unam igitur eandemque significationem utrique pertinent, nisi tantum quod Salomon qui *pacifiscus* interpretatur, et figuram Christi gessit, auctius sive latius duorum cherubim magnitudinem sublimavit. Quo in facto innuitur eo quod post incarnationem Dominicam Ecclesia latius esset ex diversarum gentium congregatione sublimanda et supernis civibus copulanda: qui sic conditorem de collato sibi munere beatitudinis confaudent, ut de nostra quodam modo ereptione atque ad eandem beatitudinem introductione congaudeant. Cherubim namque, sicut propheta Ezechiel evidētissime demonstrat, angelicæ dignitatis vocabulum est, numeroque singulari cherub, plurali vero cherubim dicitur. Unde et non incongrue in figuris cherubim quæ in oraculo erant facta evangelica ministeria intelliguntur, qui Conditori suo in cælis assistentes de sua perpetua beatitudine lætantur. Alas enim ad invicem super arcam extendunt, cum ad laudem Domini Salvatoris referunt bonum omne quod acceperunt. Alteras alas ad oraculi parietes extendunt, cum sanctos etiam homines in sua societate videntes lætantur, eosque velut alarum suarum summitatibus tangunt, quos profecto consortes atque sequaces existisse in hac vita suæ puritatis exultant. Duos autem aque parietes suis tangunt alis, quia fideles utriusque populi, Judæorum scilicet et gentium, compotes secum habent aulæ cœlestis, non quod in illa patria inter utrumque populum sit quædam distinctio localis, sed quia major fiat festivitas internæ beatitudinis de consortio adunatæ fraternitatis. Extendunt ergo Cherubim ad utrumque parietem oraculi alas suas, quia lætantes in cœlesti patria, justos utriusque plebis visione quoque suæ gloriæ ad laudem Creatoris excitant.

Nec solum de illorum quos secum intus habent hominum justorum felicitate lætantur agmina cœlestia, verum etiam nostri, qui foris adhuc positi de profundis ad Dominum clamamus, continuam curam gerunt. De quibus cherubim bene etiam in libro Pa-

raliponenon scriptum est : *Ipsi autem, inquit, stabant erectis pedibus et facies eorum versæ erant ad exteriorem domum (II Paral. III)*. Stabant etenim erectis pedibus cherubim, quia nunquam a via veritatis, in qua mox ut conditi sunt positi fuerunt, quodammodo aberrasse creduntur. Facies eorum erant versæ ad exteriorem domum, quia nos ab hujus peregrinationis ærumna ereptos ad suum desiderant pervenire consortium. Stabant ergo erectis pedibus, alas ad auro textos oraculi parietes extensas, et facies habebant versas ad domum exteriorem, quia videlicet ita angeli suam perpetuo innocentiam conservant : sic de animarum sanctarum in cœlis beatitudine congaudent, ut eis quoque quos in terris adhuc peregrinari conspiciunt electis opem ferre non desinant, donec et illos ad cœlestem patriam introducant. Possunt etiam, sicut jam in superiori capitulo exsecuti sumus, per duos cherubim duo Testamenta significari. Ideo igitur in oraculo sunt facti, quia in consilio divinæ provisionis, nobis utique inaccessibili atque incomprehensibili, ante sæcula dispositum est quando et qualiter quibusve auctoribus sacra Scriptura conderetur. De lignis vero olivarum sunt facti, sive quia per viros misericordie unctione Spiritus sancti illustratos divini conscripti sunt libri; sive quia lucem scientiæ tribuunt, juvante flamma charitatis Dei, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris. Decem cubitis sunt alti, quia per observantiam decalogi legis Deo serviendum prædicant, quia Deo fideliter servientes, denario se remunerandos esse regni cœlestis ostendunt. Geminas habent alas, quia testamenta per aspera æque et prospera indefesso proposito semper ad cœlestia tendisse ac pervenisse declarant, quia hoc idem suis auctoribus faciendum esse demonstrant. Quinque cubitorum ala cherub una, et quinque cubitorum ala cherub altera, quia in omni labentium rerum varietate sancti universos corporis sui sensus in obsequium sui Conditoris extendunt, oculos habentes semper ad Dominum, audire desiderantes vocem laudis ejus, et enarrare universa mirabilia ejus, dulcia faucibus suis habentes eloquia illius super mel et favum ori suo, currentes in odore unguentorum ejus et donec superest halitus in eis, et spiritus Dei in naribus ipsorum, non loquentes labiis iniquitatem, nec in lingua sua stultitiam personantes; sicque per arma justitiæ a dextris et a sinistris incedentes ad perceptionem cœlestis denarii, quem summus paterfamilias cultoribus suæ vineæ reppromisit, perveniunt. Quia ergo opus unum erat in duobus cherubim, hoc inanebat quia utriusque instrumenti scriptores una eademque castitate operis et charitatis devotione Deo serviebant, una et consona Deum voce ac fide prædicant. Quæque Novum Testamentum de Dominica incarnatione, passionis, resurrectione, ascensione, gentium vocatione,

^a Proque nostris erratibus apud ejus pietatem interpellant. Errat emendator, qui erratum in erratibus quaerit, pro eoque rponit erratis. Siquidem et hoc

A Judæorum expulsionem, multimoda Ecclesie tribulatione facta narrat, hæc eadem Vetus Testamentum, si recte intelligitur, veraciter facienda prædicebat.

Adventum vero Antichristi, finem sæculi extremi, discrimen judicii et æternam honorum gloriam, penamque reproborum, concordiam utriusque Testamentum veritate profatur. Alæ igitur cherubim interiores super arcam se invicem contingebant, quia Testamenta pari de Domino attestatione consentiunt. Item alis exterioribus iste unum parietem, ille alterum contingebat quia Vetus Testamentum proprio antiquo Dei populo scriptum est, Novum vero nobis qui post incarnationem Dominicam ad fidem venimus, et secundo parietem, hoc est septentrionali, recte comparatur, quibus post figuram ac tenebras idololatriæ lucem veritatis cognoscere datum est.

Nam etsi primitiva Ecclesia maxime de Judæis effloruit, et omnis Israel circa finem sæculi salvandus esse credatur, plurimi tamen fidelium hujus temporis de gentibus congregantur ad Evangelii suscipienda sacramenta. Quibus hoc etiam divinitus donatum est ut revelatis oculis sui cordis manifesto cognoscant litteram Veteris Testamenti evangelicæ gratiæ plenam esse mysteriis. Versas habentes facies cherubim ad exteriorem domum, quia nos qui adhuc foris stamus non re ipsa, sed spe salvi facti sumus. Divini sunt libri conditi, quia scriptores eorum jam regnantes cum Domino illumque conlaudantes in cœlis curam nostræ gerunt salutis ^a proque nostris erratibus apud ejus pietatem interpellant. Circumdati sunt auro cherubim, quia præclaris scriptorum suorum operibus confirmatur auctoritas Testamentorum, manifestata autem per orbem cognitione divinarum Scripturarum, sive interna gloria cœlestium agminum. Uterque enim cherub, ut diximus, et angelos et Testamenta designant.

CAPUT XXI.

Quod non bene Joannes presbyter senserit qui ut imaginum adorationem avirneret, dicit, Et Jesus Nave duodecim lapides statuit in Dei memoria.

Cum in eadem synodo quæ pro adorandis imaginibus facta est, cujus nos errores summam discutiendos arripuimus, nullum testimonium ex divinis apicibus prolatum ad eandem rem pertinere constet, nec hoc quoque pertinere constat quod Joannes presbyter et legatus Orientalium protulit dicens, *Jesus Nave duodecim lapides statuit in Dei memoria. Quorum si historialiter cur ab amnis alveo educti et in Galgadis fuerunt positi, causa quaeratur, ab eodem Josue aperitur : qui his non ad adorandas imagines instruendam fore Israelitarum posteritatem edocuit, sed memorem stupendo miraculo arefacti fluminis esse debere permonuit, qui ad posteros hæc sine voce legationem proclamantes deferrent : « Nos quos cernitis liquentis quondam elementi fuimus*

in usu fuit. Balbus monachus Catholico : « Errare, id est exorbitare, et hinc verbalia, hic erratus, tus, et hæc erratum, ti; ambo pro delicto. »

habitatores, qui aride terre nunc sumus exsules, A
 quique tot sæculis Jordanis fimum indigenæ, ejus
 exempti gurgitibus telluris nunc sumus advenæ. Quo-
 niam cum ante faciem arcæ Domini, imo ante faciem
 Dei Jacob, sacerdotum perstreptibus catervis, et
 populi cum magna exultatione admirantibus cunctis,
 novam ille pateretur dissidium, inferiorem partem
 fuga lapsam æquoreis undis immergeret, superio-
 remque in æra fastigiaret, obstupescensque po-
 pulis lymphaticos ad alta montes sustolleret et plantis
 insolitum Israeliticis transitum areni alveo presta-
 ret ab antiquis sumus sedibuseducti, et istic Israe-
 litarum humeris allati isticque positi, ^a isticque
 sumus diu permansuri. Si vero typice quid isti
 lapides præfiguraverint quærat, novo Josue, Domi-
 no videlicet et Salvatore nostro Jesu Christo, qui B
 æternæ nobis patriæ habitationem distribuit, do-
 ceente, panditur, qui ut baptismi sacramentum por-
 quod ad æternam patriam pervenit, stabili-
 ret, duodecim apostolos elegit, quibus et dixit, *Eun-
 tes docete omnes, baptizantes eos in nomine Pa-
 tris, et Filii, et Spiritus sancti (Math. xxviii)*, qui
 usque in perpetuum sanctæ Ecclesiæ posteritati per-
 hibent testimonium, dum eam ad cœlestia regna
 provocant per baptismi sacratissimum sacramentum.
 Per alios ergo duodecim nihilominus lapides qui in
 Jordanis alveo positi sunt, sanctorum patriarcharum
 et prophetarum profecto figura præteritur, qui ni-
 mirum dum baptismi sacramentum sub umbra legis
 positi non aperte prædicaverint, sed per quasdam
 mysticas et obumbratas figuras tanuerint, quasi C
 fluminis fluctibus obruti sunt; quia videlicet quan-
 quam aperte non videantur baptismum instituisse,
 non tamen creduntur ejus mysterio caruisse. Pro
 quibus patribus sanctæ Ecclesiæ nati sunt filii, id
 est apostoli, quos constituit principes super omnem
 terram qui memores sunt nominis Domini in omni
 progenie et generatione ut tam per illos quam etiam
 per istos sacrosanctis charismatibus referta et do-
 gmatibus edocta, non imaginum fucis vel quibuslibet
 superstitiosis rebus, sed fide et operibus Dominum
 quærere non desinat.

CAPUT XXII.

*Quod non sit æqualis adoratio, ut illi dicunt, Nathan
 prophætæ erga David regem, adorationi imagi-
 num.* D

Non esse æqualem adorationem quam Nathan pro-
 pheta David æque prophætæ regique sanctissimo
 exhibuit (*II Reg. xii*), adorationi quam quidam
 imaginibus exhibent, non necesse est multis appro-
 bare documentis, quoniam evidentissimis est appro-
 batum iudiciis, nec nostra indiget disputatione res
 quæ tam aperta tamque clara elucet ratione. Sed ne
 hoc silentio præterisse videamur, oportet ut quid-
 dam inde strictim breviterque exsequamur. Adora-
 vit, inquam, Nathan propheta David regem, non ut
 colorum fucis compaginatam imaginem, sed ut a

A Deo in regni apice sublimatam potestatem. Quippe
 qui ejusdem doni cœlestis munere satius erat, quo
 ille satius for. t qui dicturus erat: *Omnibus po-
 testatibus sublimioribus subditi estote. Non est enim po-
 testas nisi a Deo, quæ autem sunt a Deo ordinatæ sunt.
 Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui
 autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam
 principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis
 autem non timere potestatem? bonum fac, et habebis
 laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum; si
 autem malum feceris, time. Non enim sine causa gla-
 dium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei
 qui malum agit. Ideoque necessitati subditi estote non
 solum propter iram, sed propter conscientiam. Ideo
 enim et tributa præstat: ministri enim Dei sunt, B
 in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita:
 cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui
 timorem, timorem; cui honorem, honorem; nemini
 quidquam debeatis nisi ut invicem diligatis (Rom. xiii).*
 De hac etiam re idem Vas electionis per Spiritum
 sanctum discipulam Titum sic instruit: *Admons
 illos, principibus et potestatibus subditos esse, dicto
 obedire, admone ad opus bonum paratos esse, nemi-
 nem blasphemare, litigiosos non esse, sed modestos,
 omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homi-
 nes (Tit. iii)*. Adoravit itaque propheta regem: Spi-
 ritu sancto repletus, Spiritu sancto repletum; vati-
 cinii munere fretus, vaticinii munere fretum, merito-
 rum insignibus coruscans, meritorum insignibus
 coruscantem. Non enim in eo quamdam insensatam C
 rem superstitiosæ vanitatis cultu adoravit, sed virum
 inventam secundum cor Domini, virum sacri unguis
 nis liquore delibutum, ^b virum in Dei laudibus supra
 omnes excitatum, virum qui de Christi incarnatione,
 passione, a mortuis resurrectione, in cœlum ascen-
 sione, cunctis præcellentius prophetavit; virum qui
 non solum Dei Filium venturum prophetavit, sed ejus
 etiam typam gessit; virum qui non solum ejus ty-
 pum gessit, sed etiam secundum formam servi ger-
 minis prosapiam ministravit. Dilectionis affectu,
 humilitatis obsequio, prælationis debito, officiosa
 adoratione honorificavit, quem si non ei se subdendo
 ejusque monitis parendo honorificaret, illi Spiritum
 contraire videretur, qui per pastorem Ecclesiæ di-
 cturus erat, *Subditi estote omni humanæ ordinationi
 propter Dominum (I Petr. ii)*, sive regi tanquam
 præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo in hoc ipsum
 missis ad vindictam malorum, laudem vero hono-
 rum: quia sic est voluntas Dei ut beneficentia
 obmutescere faciat stultorum hominum ignorantiam,
 ut liberi, non ut velamen malitiæ habentes liberta-
 tem, sed sicut servi Dei. Omnes honorate, fraterni-
 tatem diligite, Deum timete, regem autem honorifi-
 cate. Cum ergo tot iudiciis tantisque apostolorum
 prædicationibus reges honorificandi sint, absurdissi-
 mum est adorationem quæ imaginibus aniliter fit,
 adorationi quæ sanctissimo regi per prophetam fiebat,

^a *Isticque sumus diu permansuri.* Legendum forte
 teau, subdii permansuri.

^b *Virum in Dei laudibus supra omnes excitatum.*
 Fors est, ut rectius sit, exercitatum.

æquiparare velle; cum videlicet ille Dei famulum et, ut ita dixerim, sancti Spiritus habitaculum et divine incarnationis ministrum salutando adoraverit; isti vero in imaginibus nil aliud nisi easdem materias de quibus illæ flant adorent. Nam si æqualis est adoratio quæ David a propheta exhibitæ est, adorationi quæ imaginibus exhibetur, ipse quoque David imaginibus æqualis est; et si imaginibus æqualis est, non solum tot meritorum insignibus, sed etiam ipsa humana ratione caruisse credendus est: non autem tot meritorum insignibus, nec ipsa humana ratione caruisse credendus est, non igitur æqualis est adoratio quæ illi a propheta exhibitæ est, adorationi quæ imaginibus exhibetur.

CAPUT XXIII.

Quod in eo quod scriptum est: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, sive: Vultum tuum, Domine, requiram, nihil manu factæ imaginis intelligendum est, ut illi dicunt.

Nil ad manufacturarum imaginum vultus pertinet quod Psalmographus dicit, *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine (Psal. iv)*; nec illud, *Vultum tuum, Domine, requiram*, ut in ejusdem vanissimæ synodi lectione habetur, quæ pro adorandis imaginibus facta est; cujus textus nil aliud quam materia est ubi stultitia magnitudinem suam exercuit. Nam si hic vultus cujus super nos lumen signatum esse Propheta decantat, et quem se requisiturum esse denuntiat, in manufacturarum imaginum vultibus intelligendus est, quærendum magnopere est quale lumen habeant, aut quo modo id lumen super nos signatum sit, aut ubi idem propheta talem requisierit vultum. In corde etenim idem sanctus vir Deum non in manufactis vultibus querebat, cum dicebat: *In toto corde meo exquisiri te, Deus, ne repellas me a mandatis tuis (Psal. cxix)*. Vultus ergo Dei cognitio Dei est, id est Filius, per quem ad cognitionem Divinitatis pervenimus. Est etiam imago Dei, dicente Apostolo, *Qui est imago Dei invisibilis (Coloss. i)*; ideo videlicet imago, quia de illo est. Est enim, secundum eundem Apostolum, *splendor gloria, et figura substantiæ ejus (Hebr. i)*. Ideo splendor, quia dum sit Pater lux, ita Filius ab eo inseparabiliter quasi splendor ex luce procedit; ideo figura, quia suscipiens formam servi, operum virtutumque similitudine Patris in se imaginem atque similitudinem designavit. Est enim et facies Dei, quia per eum se Pater hominibus manifestavit, dicente eodem Domino Jesu Christo, *Qui videt me, videt et Patrem (Joan. xiv)*. Hunc ergo vultum se David quæsiturum, non manufactas imagines pollicebatur, cum dicebat: *Vultum tuum, Domine, requiram*, hanc divine cognitionis claritatem exorabat, cum dicebat: *Illumina faciem tuam super servum tuum, et doce me justificationes tuas (Psal. cxv)*. Ad hujus cognitionem per legem, non per imagines, pervenire anhelabat, cum aiebat: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua (Psal. cxv)*. Hanc divine majestatis manifestationem, non cujuslibet picturæ compaginationem nos

A querere hortabatur, cum dicebat, *Quærite Dominum et confortamini, quærite faciem ejus semper (Psal. cv)*. Quod quidem emolumentum adepturi sint quærentes Dominum in alio psalmo evidenter ostendit, cum dicit, *Inquirentes Dominum non deficient omni bono (Psal. xxxiv)*. Qui quasi quæreremus ab eo qualiter Dominum inquirere deberemus, subjunxit, *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos*. Eum etenim inquirendum docuit per Domini timorem, non per imaginum adorationem; et eum qui vult vitam, et cupit videre dies bonos, non imagines adorare, sed labia a dolo et linguam a malo instituit cohæbere. Nec picturam colere docuit, sed declinare a malo, et facere bonitatem, inquirere pacem et sequi eam usquequaque permonuit. Lumen ergo vultus Domini quod super nos signatum est, non in materialibus imaginibus est accipiendum, quæ utique sicut et cæteris dignitatibus, ita etiam lumine carent, sed in vexillo crucis, quod accepto baptismatis sacramento per sacrosanctum unguinis liquorem nostris frontibus imprimitur, et per id sancto Spiritui, qui est lumen inenarrabile, qui etiam super discipulos in igne apparuit, ad nos veniendi aditus aperitur. In crucis etenim impressione lumen est vultus Dei, id est Spiritus, qui a Patre Filioque procedit, quia semper in eis noscitur radiare, qui suam innocentiam vel sanctitatem pravis operibus non patiuntur violare. Ut ergo ejus in nobis habitaculum non violemus, admonet nos Apostolus dicens, *Nolite contristare Spiritum Dei sanctum, in quo signati estis in diem redemptionis (Ephes. iv)*. Quia igitur dicunt, *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine (Psal. iv)*, ad imaginarium vultum attinere, dicant quo attinet quod in eadem periodo scribitur, *Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? cum videlicet hæc duo commata ita sibi invicem et sensu et verbis cohæreant, ut unum sine alio vix intelligi possit. Est enim figura locutionis quæ a rhetoribus *πεῖρα*, id est percontatio, cui confestim sine introductione personarum responsio subjungitur, quæ etiam a quibusdam soliloquium nominatur: cum ad interrogata sibi a se cuique respondetur, cum quasi imputative interrogantibus, *Quis ostendit nobis bona? a seipsis respondeatur, Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; ut sit sensus, Multi enim adhuc carnaliter sapientes dicunt quod nec pauci quidem dicere debuissent, Quis ostendit nobis bona? illa scilicet quæ prædicat semper Ecclesia, resurrectionem esse venturam, in qua justî omnes æterna præmia consecuturi sunt. Promittitur enim nobis quod penitus non videmus: desideramus quæ hic consequi non valeamus. Quibus respondendo beneficium indicatur, quod etiam in præsentî sæculo possidetur, Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui, Domine. Quia per vexillum crucis et lumen Spiritus sancti ita sumus muniti, ut antiqui hostis fraudulenta machinatio et portentosa versutia non valeat superare tentatos quos habebat primi hominis suasionem captivos.**

CAPUT XXIV.

Quod non ad ullam manu factam imaginem pertineat quod scriptum est, Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis, sicut illi autumant.

Sed nec illud quod scriptum est, Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis (Psal. xliv), de quodam manufacto vultu intelligendum est, præsertim cum manufacti vultus ideo non deprecandi sint, quia nec exaudire queunt: omne quod deprecatur ideo deprecatur ut exaudiat, et omne quod exaudit irrationale esse non debet: omne igitur quod deprecatur irrationale esse non debet: quod si deprecari non debet, multo minus adorari, cum videlicet adoratio deprecationi emineat. Nam si manufacti vultus deprecandi et adorandi sunt, ut illi garriunt, necesse est ut deprecantes exaudire et adorantibus favere credantur: et si deprecantes exaudire adorantibusque favere creduntur, necesse est ut vita eis sensuum capax inesse credatur. Non autem inest eis vita sensuum capax, non igitur, ut illi garriunt, adorandi vel deprecandi sunt. Nam hæc duorum membrorum, quæ quidem commata nuncupant, sententia, id est, Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis (Ibid.), non Deo cuius imago et vultus Filius est, sed Ecclesie, quæ corpus Christi est, per Prophetam dicitur. Dixerat enim superius, per energiam, Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui: quoniam concupivit rex speciem tuam, quia ipse est Dominus meus: et adorabunt eum filie Tyri in muneribus (Ibid.), et in eadem energia perseverans subjunxit eidem cuius speciem concupisse regem dixerat, dicens, Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. Vultus ergo Ecclesie doctrinæ spiritualis eruditio est, quæ ideo a divitibus deprecari dicitur, quia multi propter eam omnibus pompis sæculi et divitiis renuntiaverunt, qualiter ad eam pervenire et per eam ad æternam patriam convolare valerent: hæ sunt enim filie Tyri adorantes in muneribus, hi divites plebis qui ejus vultum deprecantur. Una enim est Ecclesia cuius vultus deprecatur, et a quibus deprecatur, mater videlicet cum filiis, una sponsa, una regina, omnes ad Christum unum caput pertinentes, qui est æternus et immortalis sponsus: cuius amicus erat ille qui eosdem divites plebis sic alloquebatur: Præcipe divitibus hujus mundi non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum (I Tim. vi); hi semper a sanctis prædicationibus exhortantur ut thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam adorando in muneribus. Vultum ergo hujus reginæ deprecantur divites plebis, cum ad eam concurrunt, et in ejus sinu elemosynas faciunt, ne extra ejus collegium fiant. Hujus itaque reginæ vultum, non imaginum fucos, deprecabantur, qui ad eam in muneribus veniebant, et ea quæ portabant ad pedes apostolorum ponebant; hujus reginæ vultus desiderio, non alicujus picturæ, æstuabant illi, eamque in muneribus non aliquam insensatam

A imaginem deprecabantur. De quibus scriptum est, Multitudini vero credentium erat cor et anima una, et nemo eorum quæ possidebat quidquam suum proprium esse dicebat, sed erant eis communia omnia (Act. ii). Hujus reginæ vultum, non alicujus tabulæ colores, divitum opibus decorare volebat sponsus, cum dicebat: Vendite quæ possidetis, et date elemosynam: facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cælis, quo fur non appropriat, neque tinea corrumpit: ubi enim fuerit thesaurus tuus, illic erit et cor tuum (Luc. xii); sive cum dicebat: Verumtamen date elemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis (Luc. xi). Quia ergo ad eandem reginam divites in hypocrisi cum falsis muneribus quasi vultum ejus deprecantur venire non debent, ipsa Veritas B inhibet, cum dicit, Cavete facere justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab eis (Matth. vi). Quia vero ejus vultum semper clariorem et in propatulo splendidiorem fieri delectet, evidenter ostendit, cum dicit, Luceant opera vestra coram hominibus, ut videant bona vestra, et glorificent Patrem vestrum qui est in cælis (Matth. v). In quibus omnibus non imaginum adoratio, nec deprecatio, nec earum gloria, sed aut sponsi qui caput est, aut sponsæ quæ corpus est, indubitanter ostenditur. A quibus sensibus et a quorum ornamentorum insignibus quam expertes sint qui, Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis (Psal. xliv), ad manufactarum imaginum vultus referunt non nobis est judicandum, sed lectoris arbitrio reservandum.

CAPUT XXV.

Inoportuna et deliramento plena dicitio Leonis Fociae episcopi, qui in eo quod ad imaginum adorationem conversus est, sibi versiculum Psalmistæ accommodat dicens: Convertisti planctum meum in gaudium mihi, conscidisti saccum meum, et circumdcedisti lætitia.

Cum pene nullum divinorum apicum testimonium competenter in sapissime memorata synodo fuerit positum, nec hoc quoque competenter a Leone Fociae episcopo constat esse prolatum, qui videlicet si quiddam sale conditum aut ad rem pertinens proferret, cæteris appareret dissimilis, cunctorumque sententiis refragator existeret; sed dum se inaniter flevisse fassus est eo quod imagines non adoraverit, et lætari eo quod inanius se ad earum adorationem diverterit, quam sit delirus, quamque cæterorum consortio nexus evidentissime apparuit. Habuit enim, ut idem præfatus est, sine damno tristitiam, sine profectu lætitiâ, sine perditione lacrymarum decursus, sine acquisitione cachinnabiles risus, iras sine calumniis, placationes siue honorificentis, utpote puer in quædam ludicra peragenda inlians, si a nutrice coeretur, singultibus verba intercipientibus ejulat, ad quæ perpetranda si ei fuerit a nutrice concessa facultas, semiplenis vociferando sermonibus exsultat: sicque coercitus habet vanos fluctus, et ea peragere permissus vanos nihilominus risus, cum videlicet nec in prohibitione fuerit causa deflendi, nec in data licentia causa ridendi. Versiculus namque iste, quem ille sibi in hac parte incas

sum accommodavit, id est, *Conversisti planctum meum in gaudium mihi, et conscidisti saccum meum, et præcinxisti me lætitia (Psal. xxx)*, in persona totius Ecclesiæ a propheta per ethiopian dictus est, quæ scilicet dum in hujus sæculi mortalitate et ærumnis versatur, plangere dicitur; cum vero ad æternam remunerationem pervenerit, tunc lætitia præcingetur. Unde et idem sanctissimus prophetarum in eodem psalmo paulo superius dixit, *Ad vesperum demorabitur fetus, et ad matutinum lætitia (Ibid.)*, vesperum scilicet hanc nostri temporis ætatem, in quo fines sæculorum devenerant, sive extremi iudicii diem, matutinum vero resurrectionis tempus et sanctorum retributiones volens intelligi. Quod et per Isaiam prophetam sanctis hoc modo promittitur, *Sancti in terra sua duplicita possidebunt (Isa. lxi)*, id est, post resurrectionem in æterna patria animæ et carnis jucunditate fruuntur; unde et subditur: *Lætitia sempiterna erit electis meis, dum dederò opera eorum in veritate*. Tunc ergo saccus noster conscindetur, et præcingemur lætitia, cum, secundum Apostolum, corruptibile hoc indutum fuerit incorruptela, et mortale hoc indutum fuerit immortalitate, et fuerit sermo qui scriptus est, *Absorpta est mors in victoria (I Cor. xv)*; sive cum in his membris, quæ nunc mortificamus super terram, Christo apparente vita nostra, nos quoque apparuerimus cum illo in gloria.

CAPUT XXVI.

Quod non pertineat ad imaginum adorationem contemnentes illud quod Psalmographus cecinit, Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in ore, etc.

Omne quod sine profectu est, inutile est; et omne quod inutile est, vanum est: omne igitur quod sine profectu est, vanum est; et omne quod inofficiosum est, profectu caret: et omne quod profectu caret, vanitate non caret: omne igitur quod inofficiosum est vanitate non caret. Quoniam ubi nulla utilitas, nullum emolumentum; ubi nullum emolumentum, summa vanitas: ubi igitur nulla utilitas, summa vanitas est. In imaginum ergo adoratione ubi nullus profectus, nullum emolumentum, nulla utilitas est, summa vanitas esse credenda est. Ob quam statuendam et muniendam quicumque conventus faciunt, et concilia aggregant, et eas prorsus adorare instituant, procul dubio vana loquuntur unusquisque ad proximum suum. Nam neque in eo a vanitate sejunguntur quod divinatorum apicum testimonia ad suos sensus violenter inflectere nituntur. Sicut et hunc Psalmistæ versiculum, quem quidem ille alio sensu divino afflatus Spiritu cecinit, alio isti vanitatis supercilio inflati intelligunt. Si ergo querimus de quibus Propheta dixerit: *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa, in corde et corde locuti sunt mala (Psal. xii)*, regamus sanctorum Evangeliorum textum, et inveniemus Phariseos et Sadduceos, vel cæteras Judæorum catervas semper Dominum tentasse et adversus eum concilia vana inisse. Qui dum obstinata mente in Christum credere

reuerunt, vana loqui non desierunt. De quibus et in alio psalmo legitur, *Quia exacerunt ut gladium linguas suas: intenderunt arcum, rem amarum, ut agitent in occultis immaculatam: subito sagittabunt eum, et non timebunt (Psal. lxxv)*. Linguas enim acuerunt, et labia dolosa habere, unum est, quia et uno dicendi genere dictum est, quo plerumque aut per id quod continet hoc quod continetur, aut per hoc quod continetur, id quod continet demonstratur. Item in alio psalmo de eisdem scriptum est: *Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum, quorum et maledictione et amaritudine plenum est (Psal. xlv)*. *Sepulcrum ergo patens eorum, ora mendacia dixit, qui exitabile malum contra Dominum loquentes, mortem ei infligere cupiebant, quod ideo patens dicitur est, propter eorum apertam nequitiam, quæ fetorem potius quam odorem exaggerabat. Est enim rerum dissimilium facta comparatio per tropam qui nuncupatur parabole a grammaticis. Vana, inquit, locuti sunt unusquisque ad proximum suum (Psal. xii)*. Hæc est ergo vanitas omnium vanitates excellens, hic est dolus omnibus dolis tenacior, cum et Redemptor mundi non creditur, et isdem ab hominibus iniqua, quanquam ad aliorum salvationem, ad illorum tamen damnationem crucifigitur. Potest etiam hic versiculum et de hæreticis sive schismaticis intelligi: qui dum sint mundanæ sapientiæ versutia imbuti, et ad vanas investigationes et superfluas contentiones potius quam ad credendam prompti, vana loquuntur unusquisque ad proximum suum, quoniam dum male de Christo aut de Ecclesia sentiunt, ad eundem errorem proximos suos, id est cæteros hæreticos, invitare non desunt, quatenus majori infestatione Ecclesiam, quæ Christi vinea est, demoliri possint. De quibus in Canticis canticorum dicitur, *Capite nobis vulpes parvas quæ demoliuntur vineas (Cant. ii)*; nam vinea nostra floruit: quia videlicet dam hæreses sive earum sequaces, hæreses hæreseorumve discipuli a sanctis et catholicis viris in suis erroribus capiuntur, vinea Domini, id est Ecclesia sacrosanctis charismatibus semper magis magisque exuberat, quatenus suo agricolæ qui pro ea sanguinem fudit, nectarei odoris pocula perpetim ministret.

CAPUT XXVII.

Quod non ad eorum parentes pertineat, sicut illi dicunt, Disperdat Dominus universa labia dolosa et linguam magniloquam (Psal. xii).

Versiculum etiam quem Psalmographus de peridorum Judæorum labiis dolosis et linguis magniloquis protulit, qui consilium inierunt ut Salvatorem mundi dolo tenerent et occiderent, illi in sua synodo propriis parentibus ascribunt: qui quanquam fuerint cujusdam temeritatis in imaginibus ab ornamentis ecclesiæ abolendis, majoris tamen et incomparabiliter majoris non dicam temeritatis, sed etiam crudelitatis illi fuerunt in Domino crucifigendo. Isti enim habuerunt zelum Dei, sed non secundum scientiam, cum imagines penitus abdicaverunt; illi sim-

lantes se habere zelum legis, habuerunt zelum livoris et perfidiosissimæ iniquitatis, cum Dominum patibulo affixerunt; isti ecclesiarum indiscrete ornamenta quassavere, illi malitiose semetipsos Dominum continententes fringere. Labia ergo dolosa et linguam magniloquam perfidiosissima Judæorum cohors habebat, cum dicebat: *Scimus quia Moyse locutus est Deus, nunc autem unde sit nescimus* (Joan. ix). Nonne magniloquam et, ut ita dixerim, magniloquam linguam habebant, cum dicebant: *Nos legem habemus, et secundum legem mori debet, quia filium Dei se fecit?* (Joan. xix.) Nonne magniloquam linguam habebant, cum dicebant: *Et hunc scimus, et unde sit scimus: Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit?* (Joan. vii.) Nonne magniloquam linguam habebant, cum dicebant: *Noli scribere regem: nos non habemus regem nisi Cæsarem?* (Joan. xix.) Unde liquido patet quod probroso imaginam instigantur amore qui ob earum abolitionem ea quæ de perdidit Judæis per prophetam dicta sunt, parentibus suis non erubescunt adnectere, et eisdem jaculis civis perfodere quibus Propheta Ecclesie, imo Christi, hostes noscitur perfodisse.

CAPUT XXVIII.

Quod non in eorum parentibus, ut illi dicunt, impletum sit quod scriptum est, Inimici defecerunt framea in finem, et civitates eorum destruxisti (Psal. ix).

Sed nec hujus versiculi, ut illi aiunt, prophetia in eorum prædecessoribus sive parentibus, eo quod imagines abdicaverint, est completa: qui etsi incaute loca divinis cultibus mancipata ornamentis exspoliavere, longe tamen ab antiqui hostis nequitia, de quo hæc prophetia est, distavere; quippe cum nequitia quæ ejus suasionem accidit humano generi minor sit nequitia ejusdem qui et suæ humanæ auctor et artificis fraudulentus, qui sicut est natura subtilior, ita et sagacitate callidior, et quem non gravat corporis fragilitas, acuit vafre perversitatis iniquitas. Hujus ergo inimici framea defecerunt in finem, quia tentamenta nequissima mox ut ad Christum qui est finis legis ad justitiam omni credenti, qui est finis sine fine, ad quem cum venerimus, nihil ulterius quod queramus habemus, collata fuerint, omnino deficiunt. Et ideo Propheta beatum dicit, *qui parvulos*, id est, cogitationes irrationabiles, *ad lapidem*, ad Christum videlicet, qui est lapis angularis, *allidit* (Psal. cxxvii); sive etiam, ut quidam volunt, inimici defecerunt framea in finem, quando gladius quo antiquus hostis bacchatur in consummatione sæculi omnipotentis Dei gladio interimendus est; de quo in alio psalmo dicit, *Nisi convertamini, gladium suum vibrabit* (Psal. vii); et de quo * per prophetam Ezechielem dicit, *Viro ego, dicit Dominus, acuam sicut fulgur gladium meum, et reddam ultionem inimicis meis. Framea namque Hebraicus sermo est, quo in hoc loco antiqui hostis gladius innuitur. Inimici igitur in hoc loco non nominativus pluralis, ut*

plerique arbitrantur, sed genitivus singularis est, id est, inimici diaboli defecerunt framea, et est schema quod prolepsis nuncupatur, id est præoccupatio sive præsumptio, per quam ea quæ sequi debent anteponuntur. Quæ et in exordio Ezechielis prophetæ invenitur, cum dicit, *Et factum est in tricesimo anno* (Ezech. i). Et in Psalmo habetur, cum dicitur, *Fundamenta ejus in montibus sanctis* (Psal. lxxxvii). Civitates igitur destructas non in hoc loco Psal-mographus, ut illi arbitrantur, eorum prædecessores sive parentes pro imaginum abolitione eversos decantat, sed infideles populos, sive malorum operum acervos, quos diabolus tanquam suæ civitatis moenia inhabitat, Christi manifestatione dict esse dirutos. Inanis igitur et vanus imaginum amor illorum pectora invasit qui, ut illarum adorationem statuunt, ea quæ de antiquo hoste vel de incredulis Judæis prophetata sunt, de suis parentibus sive prædecessoribus dicta fuisse existimant.

CAPUT XXIX.

Quomodo intelligendum sit quod scriptum est: Domine, dilexi decorem domus tuæ; quem decorem isti imagines intelligunt.

Domus Dei aut secundum allegoriam ecclesia est, aut secundum anagogen cœlestis patria, aut secundum tropologiam anima hominis: et ideo in plerisque Scripturæ sanctæ locis cum domus Dei legitur, non parietes nec quædam materialis ædificatio, sed spiritalis et inexistimabilis Dei intelligenda est habitatio; quorum sensuum arcans illorum mens penitus C jejunat qui decorem domus Domini non Ecclesie existimant virtutes, sed materiales imagines. Nunquidnam idem eximius vates quasdam imagines vel certe parietum pulchritudines, aut miniseriorum pretiosissimos apparatus viderat, cum dicebat, *Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ* (Psal. xxvi). Nunquidnam locus habitationis gloriæ Domini in manufactis quoquam credendus esse? Habet ergo sancta Ecclesia decorem quem Propheta diligebat, id est spirituales virtutes: habet aurum, id est, fidem sive interiorem sensum; habet argentum, id est confessionem sive eloquii venustatem; habet columnas argenteas, id est sanctos viros patientia rationabili et eloquiorum pulchritudine comptos: quæ columnæ habent bases argenteas, cum supra stabilitatem verbi Dei quod per prophetas et apostolos nobis traditur, collocantur. Hæ etiam habent caput deauratum, quia caput aureum fides est Christi, Apostolo attestante qui ait: *Omnis namque viri caput Christus est* (I Cor. xi). Habet etiam pro lignis imputribilibus scientiam quæ per lignum venit, sive incorruptionem castitatis quæ vetustatem nescit. Habet et pro hyssopo virginitatem, pro cocco confessionis gloriam, pro purpura charitatis fulgorem, pro hyacintho spem regni cœlorum. His materiis ejus sacerdotes induuntur, juxta David vocem qui ait, *Sacerdotes tui induuntur justitiam* (Psal. cxxxii); quos et Paulus his verbis hortatur, cum dicit, *Induite vos viscera misericordiam*

* Imo per Moysen, Deut. xxxii, 41.

(*Coloss.* 111). Habent etiam ejus sacerdotes alia nobiliora indumenta, quæ idem Vas electionis designat, cum dicit, *Induite vos Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in concupiscentiis vestris* (*Rom.* x111). Habet et bibliothecam, id est sanctos viros divinæ legis documentis eruditos, de quibus per Prophetam dicitur, *Beati immaculati in via qui ambulanti in lege Domini: beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt ea* (*Psal.* cx1x); et iterum beatos dicit eos qui memoria tenent mandata ejus ut faciant ea. Habet decem atria distensa, cum non in uno tantum verbo legis, neque in duobus aut in tribus, sed in toto decalogo legis spiritalis intelligentiæ amplitudine dilatatur, sive cum fructum spiritus, id est, gaudium, pacem, patientiam, benignitatem, bonitatem, modestiam, fidem, continentiam, affecta quæ est major omnium charitate profert. Habet etiam altare, id est firmitatem fidei, in qua orationum hostias et misericordiæ victimas offert Deo: in qua continentia cultro superbiam quasi taurum immolat, Iracundiam quasi arietem jugulat, luxuriam omnemque libidinem tanquam hircos et hædos litat; ex quibus dextrum brachium et pectusculum et maxillas sacerdotibus separat, id est, opera bona, opera dextra, in quibus sinistrum quiddam nullatenus reperitur. Habet et candelabrum luminis, sive quia Dominus lumen ejus est, sive quia sancti viri quorum lucernæ sunt ardentes et lumini accincti, qui expectant Dominum suum quando revertatur a nuptiis, lucivoma in ea prædicationis dogmata fusi sunt.

Quod candelabrum lucernarum in austrum habet collocatum ut ad aquilonem respiciat, id est, ut sancti viri vigilanter et sollicitius intueantur semper astutias diaboli, et pavida mente aspiciant unde sit ventura tentatio: quia et Propheta vidisse se dicit succensum lebetem vel ollam et faciem ejus a facie aquilonis: et in alio loco dicitur, *Ab Aquilone enim pandetur malum super universam terram* (*Jerem.* 1). Et Petrus apostolus dicit, *Quia adversarius vester diabolus, sicut leo rugiens circuit quærens quem devoret* (*I Pet.* v). Habet et mensam propositionis habentem duodecim panes collocatam in parte aquilonis quæ respicit ad austrum, id est duodecim apostolos, quos quotidie indesinenter jubetur apponere quæ ad austrum respicit, quia videlicet quotidie adventum Domini præstolatur. *Dominus enim, ait Propheta, ab austro veniet* (*Hab.* 111). Habet altare incensi, quia de ejus fidelis firmitate semper orationum sanctarum fumus in conspectu Domini ascendit, et quotidie cum David clamat, *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo* (*Psal.* cx11); sive quia, secundum Apostolum, *Christi bonus odor sumus Deo* (*II Cor.* 11). Habet propitiatorium et arcam et duos cherubim, de quibus superius in quodam capitulo disputatum est. Habet et pontificem summum de quo Paulus apostolus dicit, *Christus autem assistens pontifex futurorum æonorum per amplius et perfectius tabernaculum non manu factum, id est, non hujus creationis, neque per*

A sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta æterna redemptione inventa (*Hebr.* 1x); sive cui per Psalmistam dicitur, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (*Psal.* cx); qui est vestitus podere bysino, cum sancti ejus qui utique ei adhæreant castitatis lampade vestiuntur. Habet et humerale gemmatum, quia electi ejus operum fulgoribus coruscant, quorum opera videntes homines glorificant Patrem eorum qui in cœlis est: qui habet in pectore legium, quod rationale dicitur, quaterno lapideum ordine distinctum, quo sermo evangelicus significatur, qui quadruplicato ordine veritatem fidei nobis et manifestationem Trinitatis exponit. Habet et auri laminam in fronte resplendentem, quod petalum appellatur, id est, divinitatem quia unius cum Patre substantiæ est, quoniam sicut in metallis nil comparatur auro, ita et in creaturis nil comparari potest Creatori. Qui etiam pontifex habet in interioribus partibus operimenta sua, quia mysterium incarnationis ejus investigari difficile est, Joanne attestante qui ait, *Cujus ego non sum dignus solvere corrigiam calceamenti* (*Marc.* 1, *Luc.* 111). Habet etiam per indumenti circuitum titinnabula quæ in extremo ejusdem vestimenti posita sunt, ut semper sonitum dent: quia videlicet sancti prædicatores, qui ejus utique indumentum sunt, de extremis temporibus et fine mundi reticere nesciunt, sed semper nos de futuris admonent, attendentes illud quod per quemdam sapientem dicitur, *In omnibus operibus tuis memorare novissimam tuam, et in æternum non peccabis* (*Eccle.* vii). Habet etiam hæc domus Dei, id est Ecclesia, cujus decorem brevissime enumeramus, Sancta sanctorum: quia videlicet in præsentem sæculo pro sanctis habet sanctam conversationem; pro Sanctis vero sanctorum, in quæ semel tantummodo intratur, transitum ad cœlum, quando visibilibus contemptis ad invisibilia transit. De quibus Apostolus dicit: *Charissimi, nondum apparuit quod erimus: scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (*I Joan.* 111). Hunc excellentissimum ergo et cœlestis patriæ decorem dilexerat vir ille sanctissimus, non imaginum et colorum fucos, non materialium picturarum similitudines. Ob hunc decorem, non ob materiales figuras, quasi quodam intolerabili desiderio resolutus erat, cum dicebat: *Hæc memoratus sum et effudi in me animam meam, quoniam ingredior locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei* (*Psal.* xl11). De hac domo, non de his visibilibus parietibus Apostolus dixit: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis* (*II Cor.* v). Hunc decorem Isaias, non pictorum opera respicienda considerabat, cum dicebat: *Respice Sion civitatem solemnitatis tuæ: oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentiam, tabernaculum quod nequaquam transferri potest* (*Isa.* xxx111). De hac domo per David dicitur: *Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te* (*Psal.*

1XXXIV). Nunquidnam sancti Patres, ut cæteros ta-
ceam, Paulus, Antonius, Hilarion, vel omnis anacho-
retarum sive eremitarum caterva, qui decorem basi-
licarum siue imaginum depictarum non habuerunt,
sed in quibusdam tuguriolis suas Deo animas dedica-
verunt, idcirco sancti non sunt? et ideo aut non di-
ligebant decorem domus Domini, aut locum habita-
tionis gloriæ Dei flagranti pectore contemplari non
desiderabant quia imagines non habebant nec adora-
bant? Intra se etenim sicut et cæteræ sanctæ animæ
templum Dei et locum habitationis gloriæ ejus habe-
bant, dicente Vase electionis: *Templum enim Dei
sanctum est quod estis vos (I Cor. III)*. Plurimi præ-
terea ex divinarum Scripturarum aureis pratis col-
ligi ambrosii flores poterant, quibus et secundum
tropologiam, et secundum allegoriam, et secundum
anagogen, sanctæ Ecclesiæ decor monstraretur, si
brevitatis cui studemus non præpediremur habenis.
Illi ergo pauci pro pluribus prolati sufficiant, quibus
diligens lector cætera quæ hic prolata non sunt in-
dagare curabit, et domus Dei decorem, non in ima-
ginibus materialibus, sed in virtutibus spiritualibus
refulgentem esse videbit.

CAPUT XXX

*Quod non pro manufactis imaginibus per Psalmistam,
ut illi aiunt, dictum est, Sicut audivimus, ita et
vidimus (Psal. XLVIII).*

Quoniam igitur manufactas imagines se vidisse
gratulati sunt, Psalmistæ sibi versiculum accommo-
daverunt dicentes, *Sicut audivimus, ita et vidimus*,
dicant, quæso, dicant ubi hoc ante audierint quod
modo in imaginibus vident; dicant quis patriarcharum
prophetarumve aut apostolorum hoc illorum
auditui intulerit, quod modo illorum visibus patet:
dicant quis illis hoc privilegium prædixerit, quod

A imagines non solum visuri, sed adoraturi forent,
cujus pollicitationis compotes effecti merito dicant,
Sicut audivimus, ita et vidimus. Nos autem qui, opitu-
lante Deo, psalmorum prophetiam spiritaliter pro vi-
ribus intelligimus, non hoc comma de manufactis
imaginibus dictum, sed de insignioribus et eminen-
tioribus mysteriis prophetatum fuisse sentimus: qui
videlicet sicut in lege de Christi adventu audivimus,
in Evangelio videmus; sicut in prophetis de ejus in-
carnatione comperimus, in Novi Testamenti nunc
serie cernimus, sicut in hagiographis et in cunctis
sacris litteris de ejus nativitate, passione, resur-
rectione, ad cælum ascensione, typicis videbamur
præfiguratum fuisse mysteriis, nunc peracta cuncta
fuisse in sanctis videmus Evangeliiis: qui etiam eo
B annuente ad æternam patriam venturi, et in ea visu-
sumus quæ in hujus mortalitatis ærumna de eju-
felicitate audivimus, dicturique sumus, *Sicut audi-
vimus, ita et vidimus*; id est, Sicut audivimus mor-
tales, videmus nunc immortales; sicut audivimus
corruptibiles, videmus nunc incorruptibiles; sicut
audivimus in ærumnosa peregrinatione, videmus
nunc in vivorum felicissima regione: quod audivi-
mus cum patiebamur procellosissimas tempestates
sæculi, videmus nunc cum potimur suavissima secu-
ritate paradisi; quodque audivimus cum timebamus
periculosissimum naufragium, videmus nunc cum
pervenimus ad cautissimum et nobis longe ante desi-
deratissimum portum. In hoc sane articulo hæc
primum librum cludendum esse putavimus, ut quo-
C niam de portu mentionem fecimus, illum quoque in
hoc loco ad portum deducamus, ut retroacta naviga-
tione fatigati aliquantisper in portu spatiantes, resump-
tisque viribus, ad secundi libri navigationem, Do-
mino auxiliante, vela tendamus.

LIBER SECUNDUS.

PRÆFATIO.

Tractatis in superiore libro quam brevissime di-
vinæ legis quibusdam commatibus, quæ, ut crebro
memoravimus, illi contra quos huic nostro stylo con-
fictus est, ob suæ vanitatis materiam fulciendam
protulisse noscuntur, vel etiam quibusdam in eodem
libro prolatis capitulis quæ de eorum reprehensione
non inconsequenter proferenda erant, necesse est ut
in præsentī, secundo videlicet libro, et divinæ legis
sane sobrieque residua commata tractaturi, et quo-
rundam sanctorum Patrum male nihilominus sen-
tentias ab illis usurpatis propriis sensibus reddituri,
Domino favente, aggrediamur. In quo etiam libro
quædam capitula inserentur quæ eorum errori ad
mentes fidelium transeundi aditum intercipient, quo
res sanctitate sive auctoritate carentes sacratissimis
rebus et ab ipso Domino institutis æquiparare nitun-
tur; ut in his duobus voluminibus per duorum Testa-
mentorum salutaris arma eorum vanissimis manibus

PATROL. XCVIII.

obnitentes, ad tertium in ejus principio nostræ fidel
fundamentum erit, liberius accedamus, ut quoniam
sanctæ in eo et unicæ Trinitatis confessio continebitur,
tertiū quoque libri numerus habeatur exornetur-
D que sacratissimo numero qui exornandus est sanctæ
fidei mysterio: omnem siquidem nostræ disputatio-
nis sive cæterorum actuum spem non in mundana-
rum artium argumentosis allegationibus, sed in eo
collocantes qui et per præsentiam corporalem ait:
*Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris
vestri qui loquitur in vobis (Matth. X)*; et quondam
per Prophetam dixerat, *Dilata os tuum et ego adim-
plebo illud (Psal. LXXXI)*. Ideo igitur per quemdam quibus-
dam librorum intercapedinibus distinctionis gressum,
ne indistincti itineris tramitem inordinata proxitas
efficeret fastidiosum, nec libuit nobis quiddam afferre
incompositum vel indigestum, ne operis inordinata
congeries lectori perturbata vociferatione rusticum

quemdam præberet tumultum : quia et iter carpen-
tes congruis quibusdam temporibus spatium non re-
nuunt, et agrorum, vinearum vel etiam hortorum
cultores per quasdam camporum intercapedines, vel
etiam per agrorum dimensiones limites statuere con-
sueverunt.

CAPUT PRIMUM.

*Quod non propter eos scriptum sit qui imagines ad-
orare contemnunt, sicut illi dicunt qui eas adorant,
quod in psalmo legitur, Quanta malignatus est ini-
micus in sanctis tuis.*

Est quoque et illud non mediocris insanix quod ea
quæ de his longe ante prædicata sunt qui urbem Jeru-
salem everterunt et templum Domini incenderunt,
isti de illis intelligunt qui imagines adorare contem-
nunt : præsertim cum aliud et longe aliud sit, de
templo mare æneum et duos cherubim et vasa cæto-
raque ornamenta tollere, et aliud manufactas imagi-
nes non adorare ; aliud urbicremis ignibus templi
pulchritudinem mancipare, aliud imaginum adoratio-
nem vitare ; aliud crudeliter sancta sanctorum di-
ruere, aliud prædenter picturis colla deflectere inhi-
bere. Denique quisquis nosse cupit de quo Psalmista
dixerit : *Quanta malignatus est inimicus in sanctis
tuis (Psal. XLVII)*, non solum libri Regum historiis et
Romanorum gestis perdocetur, quæ præteritum urbis
Jesusalem et templi excidium narrant, sed etiam
ipsius David egregii prophetæ vaticinio instruitur,
qui futuras clades præfatæ urbis et eversionem sa-
cratissimi illius templi per schema, quod proleptis
dicitur, futura quasi præterita modulavit dicens :
*Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt
templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem velut
pomorum custodias, et cætera (Psal. LXXIX)* ; et in
psalmo, cujus hic versiculus est, de quo nunc agi-
mus, dicit : *Quanta malignatus est inimicus in sanctis
tuis, et gloriati sunt omnes qui te oderunt : in medio
atrio tuo posuerunt signa sua signa, et non cognove-
runt tanquam in via super summum, tanquam in sylva
lignorum securibus exciderunt januas ejus, bipenne et
ascia dejecerunt ea ; incenderunt igni sanctuarium
tuum, in terra polluerunt tabernaculum nominis tui
(Psal. LXXIII)* ; quod etiam in alio psalmo expressius
dicto dicit : *Exterminavit eam aper de silva, et sin-
gularis ferus depastus est eam.* Sed ne quem moveat
quod non dixit, *Quanta malignati sunt inimici*, sed
Quanta malignatus est, advertat hoc per figuratam lo-
cutionis dictum fuisse, quæ syllepsis nuncupatur, per
quam et pro uno multi ponuntur, ut in Evangelio, *Et
latrones qui cum eo crucifixi erant improperebant ei
(Math. XXVII)* ; sive, *Defuncti sunt enim qui quere-
bant animam pueri (Math. 11)* ; et pro multis unus,
ut in Exodo legitur, *Ora ad Dominum, ut auferat a no-
bis serpentem (Num. XXI)* ; et in psalmo, *Misit in eis
muscam caninam et comedit eos, et rana exterminavit
eos (Psal. LXXVIII)*. Quod et si quis secundum mysti-
cam intelligentiam subtilius scrutetur, non incongruè
sanctam Ecclesiam advertet et malignanter in ea hæ-
reticos intelliget, qui eam semper pravæ doctrinæ
infestare nitantur ; verumtamen a nullo eorum qui

sanctum sobriumque intellectum habent de imaginum
adorationem contemnentibus intelligetur. Quanto
ergo illi sani sensus expertes sunt, qui hunc versicu-
lum de eis dictum fuisse autumant, tanto nimirum hi
in sui sensus vigore permanent qui imagines non
adorant.

CAPUT II.

*Quod nec illud ad hanc rem pertineat, ut illi dicunt,
quod scriptum est, Quoniam non est jam propheta,
et nos non cognoscat amplius.*

Nam et hic quoque versiculus in ejusdem synodi
lectione incompetenter positus est, quoniam quidem
nec nostra vox est qui Patrem in spiritu et veritate
adoramus, nec illorum qui Deum ejusque sanctos in
imaginibus adorare conantur : quia prophetam ma-
gnum habemus Jesum Christum Dominum nostrum,
de quo per Moysen dicitur : *Suscitabit Dominus Deus
prophetam tibi, ipsum audietis (Deut. XVIII, Act. 13
et VII)* ; quem etiam secundum apostolum *advocatum
habemus apud Patrem (I Joan. 11)*. quem quotidie
spiritalibus oculis intuemur, et cujus vaticiniis se-
dulo perdocemur : sed Judæorum excidium et disper-
siones et clades et mortes gentis suæ, nec non etiam
diruptionem templi, cæremoniarum abolitionem, a
prophetia et a Dei cognitione recessionem debentium
et dicentium, *Quoniam non est jam propheta et nos
non cognoscat amplius (Psal. LXXIV)* ; quod etiam
per Osee prophetam prædictum est qui ait : *Quia
diebus multis sedebunt filii Israel sine rege et sine
principe, et sine sacrificio et sine altari, et sine ephod,
et sine seraphim (Osee 11)*. Qui etiam eorum ad fidem
conversionem quam circa finem mundi fore credi-
mus, subsequenter adjunxit : *Et post hæc revertentur
filii Israel et quærent Dominum Deum suum, et David
regem suum, et patebunt ad Dominum et ad bonum
ejus in novissimo dierum.*

CAPUT III.

*Quomodo intelligendum est, Domine, in civitate tua
imaginem illorum ad nihilum rediges : quod qui-
dem capitulum sicut et cætera, illi aliter quam di-
ctum est intelligunt.*

Civitas Dei figuratè in sacris litteris interdum
anima hominis, quæ a Deo inhabitatur, dicitur Scri-
ptura : *Habitabo in eis*, et iterum, *Anima juxta sedes
sapientiæ (Psal. V)*, accipitur ; interdum præsentis
temporis Ecclesia, quam fluminis impetus latitæat,
et cui per prophetam dicitur : *Si oblitus fuerit tui,
Jerusalem, obliviscatur me dextera mea (Psal.
CXXXVI)* ; plerumque cælestis Jerusalem, quæ patriar-
charum, prophetarum, apostolorum, martyrum, con-
fessorum vel cæterorum fidelium agminibus constru-
cta intelligitur ; de qua per Apostolum dicitur, *Quæ
autem sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater
omnium nostrum (Gal. IV)* ; cui etiam per Isaiam
prophetam a Domino pollicetur, *Non enim in oceanum
terrium veniet sol, et luna tibi non deficiet in æternum
tempus (Isa. LX)* ; quam etiam Joannes in Apocalypsi
vidisse se dicit descendentem de cælo, ornatum mo-
nialibus suis (Apoc. XXI) ; de cujus beatitudine peno
innumerabilia poterant dici, quæ hujus brevitatis

stylo non valent digeri. In hac civitate imagines impiorum ad nihilum redigentur, quia illorum aspectus divinis non poterit apparere conspectibus; sed sicut polluerunt in se imaginem Domini in presentis vite curriculo, ita in cœlesti Jerusalem illorum non apparerebit imago, qui æterno quidem mancipabuntur incendio; de quibus alias per psalmistam dicitur: *Et homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (Psal. XLIX), quia videlicet cum in tanto honore esset quod ad imaginem et similitudinem Dei conditus erat, non intelligendo, ad tantam labem vitæ orum est devolutus, ut non immerito jumentis irrationabilibus esset comparatus. Ad nihilum ergo impiorum imagines rediguntur, quando se eis ipsa Veritas subtrahens ab ejus luce alienantur, nec similitudinem valent retinere, **B** ejus beatitudinis expertes noscuntur usquequaque manere. Propter dolositates itaque eorum apposita eis in superioribus dixerat mala, quia *Deus judex justus reddit unicuique secundum opera sua*. Dixerat etiam eos defecisse cum allevarentur, quia *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*. Dixerat eos subito defecisse et periisse propter iniquitatem suam velut somnium exurgens, quia sicut quibusdam præstigiis mortalium pectora in somnis eluduntur, et optata quæque subito se nactos fuisse gratulantur, cum aut desiderato quis potitur regno, aut cupito sublimatur aliquis ministerio, aut paupertate fugata, aliquis subito ditatur, aut optato aliquis fruitur conjugio, aut debilis aliquis amissos artus se recepisse gratulatur, aut criminosus aliquis honorabilem se gaudet, aut aliquis ignobilis nobilem, aut insipiens sapientem se putat, et subito amittit evigilans quod acquisierat dormiens, et patefactis se dolet non videre oculis quæ gaudebat videre clausis: sic felicitas impiorum quasi per somnium quodammodo videtur, quia post modicum tempus non videbitur; et sicut evigilantes ea quæ subito per somnum acquisierant perdunt, sic morientes ea, quæ habere videbantur, amittunt: quoniam et illi præstigiola lætitiæ quam sternentes nacti sunt, in momento carent, et isti vana, et ut ita dixerim, fumca mundi gaudia diu tenere non valent. Ob quorum impietates quasi quadam severitate accensus Propheta subjunxit: *Domine, in civitate tua imaginem illorum ad nihilum rediges* (Psal. LXXXIII), ut videlicet qui in se tui characteris decus malis operibus inquinaverunt, illorum facies in tua civitate non videantur, in qua est æterna felicitas, summa beatitudo, perpetuum gaudium; in ejus palatii regnat rex, ejus regni non erit finis, ejus subsella patriarcharum senatu resplendent, ejus curia prophetarum rutilat cuneis, ejus mœnia martyrum numerosa millia exornantur, ejus portæ apostolicis decorantur cœtibus, ejus plateæ redundant virgineis choris, ejus domicilia confessorum plena sunt legionibus, quæ non indiget sole, quia Dominus lux ejus est, per ejus omnes vicus Alleluia cantatur.

CAPUT IV.

Quomodo intelligendum est quod psalmographus cecinit, Misericordia et veritas obviaverunt sibi, justitia et pax se complexæ sunt (Psal. LXXXV): *quod temere et adulatorie a Joanne presbytero et legato Orientalium in participatione venerabilis papæ Adriani et Tarasii patriarchæ dicitur esse completum.* Misericordiam et veritatem sibi mutuo obviasse, justitiam et pacem invicem se complexas fuisse David vatum luculentissimus eleganter decantat: quod tandem constat esse completum, cum post incarnationem Domini duo Testamenta in unius compagem copulationis sunt adducta. Quoniam quanquam inter se diversa quodammodo cernantur, ad unum tamen bivium in Christo qui est pax nostra, qui fecit utraque unum, convenire noscuntur. In Novo cujus misericordia est, in qua per gratiam genus humanum liberatur: in Veteri veritas, ubi legis et prophetarum annuntiatio continetur. Hæc autem duo sibi mutuo obviasse dicuntur, non ad contrarietatem exercendam, sed ad gratiam promissæ perfectionis implendam; unum quippe constat factum quod temporibus probatur esse divisum, et ut genus ipsum læderis hymnicus David evidenter exprimeret, hoc ipsum varia nominum iteratione geminavit, amplexu scilicet quodam dilectionis duas res, id est, justitiam et pacem, in mutuum protinus venisse concordiam; quem quidem versiculum et secundum somatopœian, id est corporis attributionem, per quem locutionis modum rebus incorporeis corpora tribuuntur, dictum esse constat, et per metaphoram, id est, rerum verborumque translationem, per quam plerumque a rebus animalibus ad animales, ab inanimalibus ad inanimales, ab inanimalibus ad animales translatio fit; quæ duæ locutionum figuræ ita inter se differunt, quod una rebus incorporeis corpora, altera et rebus corporeis membra et motus, et incorporeis et membra et motus et formas tribuit. Hunc doneque versiculum temerarie et adulatorie Joannes presbyter in participatione venerabilis papæ Adriani, et Tarasii Constantinopolitani episcopi protulit, qui tamen presbyter quanquam episcopis in eadem synodo residentibus minor fuerit honore, non tamen legitur minor fuisse errore, qui iste præcedebat eum gradus sublimitate, superabantur tamen ab eo multiloqua procacitate; nec superari potuit a prælati subjectus intemeratis loquacitatibus, qui subjectus a prælati superabatur pontificalibus dignitatibus, Qui præsertim duplex in hac parte creditur parasse deliquim, sive quia verba mysterium arcanis plena ab Spiritu sancto prolata ad res humanas inflectere nisus sit superstitiosa intentione adorandarum imaginum, sive quia eadem per-versa intentione excæcatus in adulationis miserabile corruerit vitium: quod vitium adulationis expavit prophetarum ille nobilissimus, qui dixit: *Corripiet me justus in misericordia et increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (Psal. cxli). Unde bene etiam et alia Scriptura dicit: *Melius est autem objurgari a justo quam a peccatore lau-*

dari; et iterum: *Qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt*; quoniam adultores ut illiciti laudant, non ut ad æternam felicitatem provocent, quæ quidem felicitas nullo hono indiget.

CAPUT V.

Quod non ad adorationem imaginum pertineat, ut illi dicunt, quod scriptum est, Exaltate Dominum Deum nostrum, et adorare scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est (Psal. xcix).

Hoc psalmistæ versiculo error qui ob adorandas imagines adeo in quorundam pectoribus inolevit, ut ad eum statuendum synodos faciant, et ad eum muniendum Scripturarum sanctorum sibi testimonia usurpare contendunt, tueri se posse credit, cum scabellum pedum Domini adorandum audit; hac casside apicem corporis munitam habere arbitratur, ne corusci ensis illisiones persentiat; hac lorica cæterum corpus munitum habere se putat, ne pilorum ictibus suæ stabilitatis jacturam incurrat; hoc clypeo tutelam se nactum esse credit, per quam spiculorum missilium volatus vulnificos non pertimescat, sed ita aut obcumbendo fatescet, aut delitescendo aufugiet his munimibus exspoliatus, sicut his est incassum et inutiliter abusus, et tantum sentiet spiritalis gladii per sanctos viros illati rigorem, ut nec tenuem quidem sibi credat inesse vigorem. Nunquid quia scabellum pedum Domini adorari præcipitur a propheta, ideo erit imaginum adoratio statuenda? Quæ est ergo similitudo scabelli pedum Domini et materialium imaginum? aut quæ communicatio inenarrabilibus Dei operibus et imaginibus a quibuslibet conditis artificibus? aut quæ societas tam excellenti tamque præclaro mysterio et figuris insensatis humano patris ingenio? aut ubi institutum est ut imagines adorentur, sicut institutum ut scabellum pedum Domini adoretur? Non enim ait David: *Adorate imagines quorundam sanctorum, sicut ait, Adorate scabellum pedum Domini*; sed nec Dominus ait: *Opera manuum hominum sedes mea sunt, imagines autem scabellum pedum meorum*; sed ait: *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum (Isa. lxvi, Act. vii)*. Audi igitur dementissime vel potius insanissime error, audi incomparabilis dementia, audi ridiculosa segnitias, audi beatam Ambrosium docentem quid sit scabellum pedum Domini, aut quomodo adorandum sit. Ait enim: « Adoraverunt apostoli Dominum, quia detulerunt fidei testimonium, acceperunt fidei magistrerium; adoraverunt et angeli de quibus scriptum est: *Et adorent eum omnes angeli ejus*. Adorant autem non solum divinitatem ejus, sed etiam scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est. » Et post pauca: « Sed ne forte propositum aliquos præterfugere videatur exemplum, qua ratione ad incarnationis Dominicæ sacramentum spectare videatur, quod ait propheta, *Et adorare scabellum pedum ejus*, consideremus. Non enim ex usu hominum æstimare debemus scabellum; neque enim corporalis Deus, aut non immensus, ut tanquam fulcrum pedibus ejus scabellum subjectum putemus; neque adorandum quidquam

præter Deum legimus, quia scriptum est. *Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies (Deut. vi)*: quomodo ergo adversus legem propheta præciperet, sub lege nutritus, et eruditus in lege? Non mediocris igitur quæstio, et ideo diligentius consideremus quod sit scabellum. Legimus enim alibi: *Cælum mihi thronus, terra autem scabellum pedum meorum (Isa. lxvi)*. Sed nec terra adoranda nobis, quia creatura est Dei. Videamus tamen an terram illam dicat adorandam propheta, quam Dominus Jesus in carnis assumptione suscepit. Itaque per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi, quam hodieque in mysteriis adoramus, et quam apostoli in Domino Jesu, ut supra diximus, adoraverunt. Neque enim divisus Christus, sed unus; neque cum adoretur tanquam Dei Filius, natus ex virgine negabatur. Cum igitur incarnationis adorandum sit sacramentum, incarnatio autem opus Spiritus sancti sit, sicut scriptum est: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: et quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei (Luc. i)*: hoc etiam scabellum pedum Domini sanctus Augustinus diligentissimus exquisitor, corpus Domini, quod de Maria virgine sumpsit, scabellum divinitatis ejus asseruit sentiri debere, propter naturam humanitatis quam est dignatus assumere: quod utique illi virtuti sic est subjectum atque unitum, ut constet id omnibus creaturis esse excelsius, sicut dicit Apostolus: *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus (I Cor. i)*. Et alibi de eodem mediatore Dei et hominum hominæ Christo Jesu Apostolus dicit: *Propter quod Deus exaltavit illum et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genua flectatur cælestium, terrestrium et infernorum (Philip. ii)*. Per pedum igitur Domini magnificentiam in hoc versiculo stabilitas divinitatis, quæ semper in naturæ suæ omnipotentis gloria, tanquam pedum indefessa firmitas perseverat, intelligitur. Possunt etiam tropologice pedes Domini extrema temporum, quando Dominus incarnari dignatus est, designari; unde et Joannes evangelista dicit: *Filioli, novissima hora est (I Joan. ii)*. Paulus quoque apostolus dicit: *Cum venisset plenitudo temporum, misit Deus Filium suum natum ex muliere, factum sub lege (Galat. iv)*. Notandum sane quia non dixit: *Quoniam sanctum est, sed quoniam sanctus est (Psal. xcix)*, scilicet ut corpus Domini a divinitate non discernatur, salva utriusque naturæ proprietate, sed ad unam personam referatur. Unde dicit Evangelium: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i)*. Hæc de scabello pedum Domini breviter promulgata sufficiant: nunc ad cætera trans-eamus.

CAPUT VI.

Quod nec de eo imaginum adoratio astrui possit, ut illi putant, quod scriptum est, Adorate in monte sancto ejus.

Sed nec in eo quoque imaginum adoratio astrui potest, ut illi fatentur, quod per eundem sanctum prophetam, *Adorate in monte sancto ejus (Psal.*

xcix), cantatur, cum scilicet non montem, sed in A monte sancto adorandum Dominum, idem sanctus vir harmonica modulatione decantet. Qui et si montem adorandum præciperet, non idcirco imaginum adoratio, sed Domini Jesu Christi a sanis mentibus intelligeretur, qui est mons cunctis montibus sublimior, cujus videlicet altitudo et virtus omnium sanctorum altitudinibus et virtutibus eminet; de quo per Isaiam prophetam dicitur: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi (Isa. II)*. Dicitur ergo, *Adorate in monte sancto ejus (Psal. xcix)*, quia videlicet, non hic montem, sed in monte sancto Dominum propheta præcipit adorare, quod ad montem, Sion qui est Ecclesia, referri posse non dubium B est, quæ est mons montium, et sancta sanctorum, cujus ipse habitator est Christus. Unde bene sanctum Dominum in sancto monte præcipit adorandum, quoniam sicut laus ejus non convenit ori pravo, ita nec ejus culturæ loci potest congruere turpitudine. Adoramus igitur in monte sancto ejus, non imagines vel quasdam supersticiosas res, sed eundem Dominum qui illius montis caput est, et ut eundem montem acquireret, non solum nasci, sed mori dignatus est; de quo per Prophetam dicitur: *Adduxit eos in montem sanctificationis suæ, montem hunc quem acquisivit dextera ejus (Psal. lxxviii)*; et de quo per legislatorem dicitur: *Introduc et planta eos in monte hereditatis tuæ, in præparata habitatione tua quam præparasti tibi, Domine; sanctuarium tuum, Domine, quod præparaverunt manus tuæ, Domine, qui regnas in æternum et in sæculum sæculi et adhuc (Exod. xv)*.

CAPUT VII.

Quod non, ut illi gloriantur, propter illos dictum est qui imagines adorant, Quoniam non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum, ut non extendant justis ad iniquitatem manus suas (Psal. cxxv).

Non mirandum est si fallantur in minimis, qui falluntur in magnis, nec in eo amplius illorum error admirandus est, quod ideo se justos, quia imagines adorant, esse gloriantur, nos autem qui eas adorare contempnimus, peccatores fateantur, cum ob illarum amorem et Scripturarum divinarum puritatem violare D conentur, et potissimum suæ fidei emolumentum in his esse arbitrentur, et eos qui spretis his sive cæteris hujuscemodi vanitatibus soli Deo serviunt eumque colentes adorant, anathematizare obstinata mente nitantur. Quomodo ergo hujus versiculi textus, non ad eandem rem pertineat, ob quam ab illis prolatus est, qualiterve eorum sensui reluctari credatur, quantive ab eorum opinione distet indicis, non solum simplicibus lectoribus, sed etiam idiotis patet; quippe qui postpositis ænigmaticis sive allegoricis involucris aperte demonstrat, quod non diu permittat Dominus flagellari justos ab impiis, ne in desperationis labem corrumpant diutinis addicti flagellis, sed si ad tempus ad probationem quibusdam eos ad

versis macerat, secundis eos denuo diuturnitate temporis interrupta sublevat, qualiter eorum innocentia inconvulsa permaneat.

CAPUT VIII.

Quod non propter illos qui imaginum adorationem spernunt, ut illi delirant, per prophetam dicitur, Declinantes ad obligationem adducet Dominus cum operantibus iniquitatem (Psal. cxxv)

Ideo namque hunc versiculum singillatim nobis in nostro opere ponere libuit, quia etsi est cum superiore in unius psalmi textu, distat tamen ab eo in sensu; et quanquam ad unum errorem astruendum ab illis sit prolatus, diverso tamen loco in sæpe memoratæ synodi lectione hunc constat esse positum. Declinantes igitur ad obligationem non illi credendi sunt qui imaginum supersticiosam contempnunt adorationem, sed qui antiqui hostis retinaculis irretiti prout sunt ad iniquitatem, quantoque amplius peccare noscuntur, tanto nimirum strictius diabolicis spiris nectuntur. Unde profecto per quemdam sapientem dicitur: *Funibus peccatorum suorum unusquisque constringitur (Prov. v)*; de qua etiam obligatione sanctus propheta Isaias dicit: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustrum peccatum (Isa. v)*! Eos itaque qui ad hanc obligationem declinant, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem, quia videlicet cum quibus in hoc peccant sæculo, cum his damnabuntur in futuro, et ad eum ignem qui auctori criminum et angelis ejus præparatus est, ibunt, cujus in hoc sæculo retinaculorum obligationem rumpere neglexerunt. A cujus obligatione ille nos liberos efficiat, qui nos in libertatem redemit, et nobis sedentibus in tenebris suæ claritatis lucem magnam ostendit, sive habitantibus in regione umbræ mortis ipse lux vera exortus est, atque idem ejus severissimæ damnationis nos reddat expertes, qui suæ clarissimæ fidei speique et charitatis fecit esse sequaces.

CAPUT IX.

Quod non ab eo quod Salomon dicitur in templo fecisse boves et leones, imaginum adoratio firmari possit, ut illi somniant qui in earum adorationem anhelant.

Salomon in templo boves et leones legitur condidisse, quorum conditione nos qui secundum Apostolum legem spiritalem esse scimus, quibusdam mysteriorum arcanis instruimur, illi vero qui imaginum adorationem diligunt suæ recordiæ vanitatem firmare moliantur; nos mysticis sensibus perdoceamur, illi in sui erroris magnitudine firmantur; nos admitti per umbram indagamus veritatem, illi decepti per rem bene gestam ad rem non gerendam sumunt auctoritatem. Cur ergo eos Davidica proles, cur Israelitice rex, cur sapientium sapientissime fecisti? Feci, inquam, eos, non ut adorari deberent, sed ut quaedam mystica significarent; non ut errori faverent, sed ut mysteriorum arcana monstrarent; non ut offendiculum cæcis mentibus essent, sed ut magnum quiddam subtilia subtiliter scrutantibus inauerent. Cui si ideo succenseri debet, quia per ea

quæ a me bene gesta sunt, a pravis pravum exemplum sumitur, legislatori nihilominus succensendum est, qui rem quidem multorum visibus necessariam, in eremo exaltavit, quæ prava hominum voluntas prave postmodum utebatur. Non igitur nos effigies ob memoriam rerum gestarum et venustatem conditas basilicarum quodammodo abdicamus, cum per Moysen et Salomonem, quanquam in typicis figuris, eas factas fuisse sciamus, sed earum insolentissimam vel potius superstitionissimam adorationem cohibemus, quam neque per patriarchas, neque per prophetas, neque per apostolos, neque per apostolicos viros uspiam institutam esse repererimus. Sed ut ad proposita redeamus, Salomon in templo boves et leones fecit, quia et Christus in Ecclesia apostolos eorumque successores constituit, qui, juxta beati Gregorii sententiam, bene agentibus per humilitatem sunt socii contra delinquentium vitia, per zelum justitiæ erecti, quatenus et istos mansuetudo bovis sustentet, et illos feritas leonis stimulet. Quod utrumque pastoris Ecclesiæ exemplo colligi potest, qui et Cornelium humilitate utentem blandis alloquiis delinquit, et contra Ananiam et Sapphiram fraudulenter agentes se vehementer erexit. Sancti igitur viri aliquando mansuetudinem hominum, aliquando ferocitatem habent leonum quia et virgam tenent qua fortes fortiter regant, et baculum quo infirmorum debilitates sustentent.

CAPUT X.

Quomodo intelligendum est, quod in Canticis canticorum scribitur, Ostende mihi faciem tuam, et auditam fac mihi vocem tuam, quoniam vox tua suavis est mihi, et facies tua speciosa (Cant. II); quod quidem capitulum illi impudentissime ad imaginum visionem protulerunt.

Facies Ecclesiæ quam Christus blandis nominum varietatibus alloquitur, modo eam columbam, modo formosam, modo amicam vocans; quam surgere, id est, credere, properare, in operibus bonis excrescere, venire, ad æternam remunerationem accedere jubet, non corporalis, sed spiritalis est, quia et cætera quæ de ea in iisdem Canticis canticorum scribuntur, non carnaliter sed spiritaliter intelligenda sunt. Nam si hic versiculus cuidam corporali rei accommodari potest, ut illi somniant, qui hunc ad imaginum visionem protulerunt, ergo et omnia quæ de sponse Christi Ecclesiæ membris scribuntur, corporalia credenda sunt; et si hæc omnia non membris visibilibus, sed virtutibus conveniunt invisibilibus, ergo et facies ejus, virtus potius invisibilis quam cujusdam debet intelligi visus imaginis. Facies itaque Ecclesiæ cognitio virtutum ejus est, cujus pulchritudinis venustate ab sponso diligitur, cui bene per prophetam dicitur, Quoniam concupivit rex speciem tuam. Hortatur ergo Christus Ecclesiam, ut faciem suam ei ostendat, id est, ut semper eum contempletur fide et operibus, ut cum Elia dicere possit: Vivit Dominus, in cujus

conspectu sto (III Reg. xvii); ne ait de illis quos per prophetam denotat dicens: Verterunt terga ad me et non faciem (Jerem. II). Hortatur etiam ut vox ejus sonet in auribus illius, quia paratus est ad exaudiendum sanctos suos, Psalmista attestante qui ait: Clamaverunt justi et Dominus exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos (Psal. xxxiv). Vocem ejus dulcem et faciem dicit esse decoram, quia orationes sanctorum semper Deo acceptæ sunt, eorumque grata præsentia qui de Christi lumine acceperunt, ut in decore justitiæ permanerent. Esto, convenit ut ad imaginum visionem aptari possit hic versiculus, Ostende mihi faciem tuam (Cant. II), sive facies tua speciosa, quid de voce dici poterit, quam et suavem propheta decantat, et auditam sibi fieri hortatur? Quæ utique si anima non vegetantur, multo minus voce fruuntur; et si voce non fruuntur, multo minus vocis suavitate potiuntur; si igitur anima non vegetantur, nec vocis dulcedine potiuntur. Unde liquido patet, ut sicut in cæteris ex hoc negotio assertionibus illorum ad rem non pertinentia dicta frustrantur, ita etiam et in hac parte frustrantur, præsertim cum nec de earum faciei visione recte dici possit, Ostende mihi faciem tuam, neque de earum voce qua prorsus carent, Et auditam fac mihi vocem tuam, quoniam vox tua suavis est, et facies tua speciosa.

CAPUT XI.

Quomodo intelligendum est quod per Isaiam prophetam scribitur, Erit altare Domini in medio terre Ægypti (Isa. x): quod capitulum illi stolidè et minus doctè ad imaginum adorationem referre nituntur.

Hanc prophetiam Josephus in Onia sacerdote qui profugus in Ægyptum plurimis Judæorum vallatus catervis descendit, altareque ibi et templum construxit, impletam fuisse narrat; nos vero qui ea quæ de Christi adventu et vocatione gentium prophetata sunt, non ut futura autamamus, sed ut præterita devota mente tenemus et credimus, non hanc prophetiam completam fuisse sentimus per Oniam sacerdotem, sed per Christum Dominum, Dei et hominum mediatorem. Qui videlicet fidem in hoc mundo, qui plerumque Ægypti nomine designatur, constituit, in cujus soliditate a fidelibus orationum sacrificia et sanctorum meritorum libamina Domino litantur; juxta cujus terminum titulum posuit, id est, Evangelium sive apostolicam doctrinam, quibus mentes fidelium ad peragenda bona opera informantur. Quod vero subjungit: Et erit in signum et in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti (Isa. xix), signum et testimonium Dominicæ voluit passionis mysterium intelligi. Tunc hi qui crediderint concurrentibus Ægyptiis contra Ægyptios, et pugnante viro contra fratrem suum, et civitate contra civitatem dimicantibus, cum persecutionis scilicet tempus ingruerit, implorabunt Domini misericordiam, et tunc Saluator adveniet, id est Jesus (hoc enim in lingua nostra

^a Neque per apostolicos viros uspiam institutam esse repererim. Emendator faciebat, reperimus. Malim, repererimus.

sona), et cognoscatur Dominus ab Ægyptiis, et cognoscent enim sive persecutores qui fuerunt superati, sive credentes præsentii auxilio liberati. Cum igitur iste sit sensus prophetici sermonis, et hic sit intellectus tituli et altaris, quis hunc ad imaginum adorationem asseverandam proferat, nisi quem suæ recordiæ caligo excæcat? quisve per propheticum bene ab Spiritu sancto prolatum sermonem suum audeat astruere nisi errorem, nisi quem erroris magnitudo suum usquequaque fecerit esse sequacem? Quomodo ergo quoddam vel leve quidem ex his sancti prophetae verbis adminiculum poterit sumere imaginum adoratio, cum constet ea non ut historialiter in quodam altari sive titulo completerentur, sed ut spiritaliter in Christi fide et evangelio a fidelibus haberentur, dicta fuisse? Quæ tamen etsi de corporali altari sive titulo historialiter dicta fuissent, non idcirco imaginum poterat astrui adoratio, cum scilicet illa non adoranda fore, sed fore tantummodo propheta prædixerit. Aliud enim est erit, aliud adorabitur; aliud altare Domini, aliud cujuslibet imago; aliud titulus juxta terminos, aliud similitudo in quibuslibet materiis. Non ergo ait: Erit tempus quando nullus nisi imaginum adorator Deo placebit; nec ait: Tantus imaginum cultus inolecet, ut quisquis eas non adoraverit, neque thure et luminaribus sive quibusdam primitiis honoraverit, anathemate dignus erit, sed ait: *Erit altare Domini in medio terræ Ægypti, et titulus juxta terminum ejus Domini, eritque in signum et in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti*; ac si patenter diceret: Erit fides in mundo et Evangelii prædicatio, per quam Dominicæ passionis et nostræ redemptionis manifestatio declarabitur.

CAPUT XII.

Absurdissime et incaute contra eos qui imagines adorare contemnunt, ab his qui eas adorant, prolatum testimonium sancti Evangelii; Nemo accendit lucernam et ponit eam sub modio (Matth. v, Marc. iv, Luc. xi).

O res inconsequens et risu digna, quod quædam nescio quo sensu in ejusdem vanitatis lectione de nobis qui imaginum adorationem spernimus, scribuntur, ex his quæ Dominus discipulos ad prædicandum mittens, instituit ut magnam haberent fiduciam prædicandi, et ne persequentium terrore exterriti delitescerent et similes essent lucernæ sub modio, sed omni metu postposito totis libertatis insignibus se proderent, et quod audierant in cubiculis in tectis prædicarent. Illi ergo lucernam suam, id est, imaginum culturam adorando in suæ fidei fastigio ponant; nos vero si quis nobis scientiæ splendor est, in Christo, qui est lucis origo, conlocemus, quatenus nobiscum in sanctæ Ecclesiæ domo manentibus, et verbi et exempli splendorem exhibere valeamus.

* *Ad lacteam escam lactantium more infantum. Correximus lactentium, ex usu et consuetudine Latini sermonis, de qua sunt versus scholastici apud veteres*

CAPUT XIII.

De eo quod ad suum errorem confirmandum dicunt beatum Silvestrum Romanæ urbis antistitem apostolorum imagines Constantino imperatori detulisse, cum tamen eas non legatur adorare jussisse.

Sæpe in hoc nostro speciali de imaginibus opere fateri cogimur quod illæ non haberi sed adorari a nobis inhiabantur, nec illarum in ornamentis basilicarum et memoria rerum gestarum constitutarum fugienda sit visio, sed insolentissima vel potius superstitionisissima execranda sit adoratio. Unde sicut in cæteris ita et in hoc exemplo assertio frustrabitur, qui suum errorem in adoratione imaginum enitentem in eo fulcire conentur quod Silvester Romanæ Ecclesiæ præsul Constantino imperatori apostolorum imagines detulisse legitur. Detulit ergo eas illi ad videntum, non ad adorandum; detulit non ut adorare, quem a simulacrorum cultu abstrahere et ad solius Dei adorationem convolare hortabatur, compelleret, sed ut idem imperator quos in somnis viderat, eorum vultus in picturæ facis cognosceret. Detulit, non ut ab idolorum cultura fugientem imaginum adorationi cedere informaret, et ab hostili gladio liberatam intestini ensis rigore perimeret, sed ut per res notas ad res ignotas ejus mentem extolleret, ut quos non poterat mentis oculo cernere, nec dem gentilitatis maculis exutus, spiritalibus miraculis cerneret, nimirum eorum imagines corporalibus conlitas instrumentis. Has igitur ei et si adorare jussisset, cum tamen non jussisset, ideo fortassis juberet, ut eum qui visibilium cultor erat per visibilia ad invisibilia provocaret, non ut nos de invisibilibus ad visibilia revocaret: nec ideo nobis qui ad percipiendum solidum cibum vires accepimus, a lacteam escam lactentium more infantum redeandum esset, si illi cui necdum per fidei teneritudinem solidus cibus impertiri poterat, sine dolo lac concupiscendum (I Pet. ii) daretur in quo cresceret. Unde et Apostolus novellæ Ecclesiæ ex circumcisione et gentilitate venienti, spiritalis lactis et olerum cibum dabat, id est, faciliora ad intelligendum documenta et leviora ad explendum præcepta, quibus carnales mentes quasi in quadam infantie teneritudine nutritæ ad percipiendum spiritalium arcanorum cibum capaces efficerentur. Libro igitur Actuum beati Silvestri, ubi de imaginibus Constantino imperatori delatis scribitur, ideo obniti potest, quia quanquam a pluribus catholicis legatur, non tamen ad ea quæ in quæstionem veniunt affirmanda plene idoneus perhibetur; quod in libro beati Gelasii Romanæ urbis antistitis qui inscribitur, *Decretalis de recipiendis sive de non recipiendis codicibus* (Dist. 15, c. 3), apertius demonstratur.

CAPUT XIV.

Quod non ita intelligenda sit sententia beati Athanasii Alexandrinæ urbis episcopi, ut illi eam intelligendam putant, qui hanc ad adorationem imaginum accommodare nituntur.

Sententia nempe beati Athanasii Alexandrinæ ur-

grammaticos:

Lacteo, lac sugo: lacto, lac præbeo nato.
lufans dum lactet, hunc nutrit sedula lactat.

his episcopi, quam illi inconsequenter, sicut et cætera A
divinarum Scripturarum testimonia, ad suum erro-
rem astruendum protulerunt, prorsus huic rei ex-
tranea esse detegitur, cum non in ea quædam cujuslibet
imaginum adorationis vel tenuiter mentio fiat,
sed ad comparationem rei de qua sermo fiebat fas-
sus sit imagines in eadem materia atque elemento
recuperari posse, dicens: « Sicut ea quæ scribitur in
liguis forma abolita exterioribus sordibus, iterum
necesse est in idipsum recuperari atque uniri his cu-
jus est forma, ut innovari possit imago, in eadem
materia atque elemento: per ejus enim formam et
ipsa materia ubi et conscribitur, non dejicitur, sed
in ea ipsa configuratur. » Dicant ergo quod eis ad-
miniculum hæc sententia præbeat, dicant ubi ima-
gines adorare percenseat, et cum hoc asseverare ne-
quiverint, restat ut ita a sanis mentibus intelligatur
sicut a venerabili viro prolata est.

CAPUT XV.

*Quod male ad suum errorem astruendum sententiam
beati Ambrosii Mediolanensis urbis episcopi, quam
ex libro tertio capitulo nono esse mentiuntur, usur-
pent, qui per eam imaginum adorationem firmare
cupiunt.*

Facillime namque sanctorum prædicatorum sen-
tentias criminari audebunt qui divinæ legis et pro-
phetarum oracula criminari non metuant, nec formi-
labunt, ob sui erroris materiam stabiliendam, junio-
rum documentis quamdam inferre violentiam qui
seniorum doctrinis imo senioribus non formidant
inferre injuriam. Beati igitur Ambrosii Mediolanen-
sis Ecclesiæ sacerdotis sententiam ut illorum errori
faveret, ordine, sensu verbisque turbasse perhiben-
tur. Ordine scilicet, quia non in libro tertio, capi-
tulo nono, ut illi somniant, sed in libro nono exa-
rata reperitur. Sensu, quia cum ille dixerit:
« Nunquid cum et divinitatem ejus adoramus et
carnem, Christum dividimus? » Illi dixerunt: « Nun-
quid ne cum et deitatem et carnem ejus adoramus,
dividimus Christum? » Quæ quidem particula sub-
junctivæ conjunctionis *ne* tantam huic sententiæ
permutati sensus ingerit jacturam, ut eam prorsus
confiteri compellat quod illa negare contendit. Ver-
bis, quod in sequenti commate, ubi ille posuit *venera-*
mur, illi *adoramus* posuisse deteguntur; et ut
apertius nostræ disputationis sensus pateat, qualiter
hæc sententia ab illustri viro et eloquentiæ cot-
hurnis cum spiritali sensu compta prolata, qualiterve
ab illis falsata sit, singillatim ponamus. Ille enim ut
in duarum naturarum proprietatibus unam Domini
verlique hominis personam asseveraret, ait: « Nun-
quid cum et divinitatem ejus adoramus et carnem,
Christum dividimus? Nunquid cum in eo imaginem

Dei crucemque veneramus, dividimus eum? » Isti ve-
ro ex hac sententia imaginum adorationem astruere
nitentes dixerunt: « Nunquid ne quando et deitatem
et carnem ejus adoramus, dividimus Christum? aut
quando in ipso et Dei imaginem et crucem adoramus
dividimus eum? » per imaginem scilicet Dei quæ
Christus est, et per crucem ejus, quæ in hoc loco
propter mortalitatem carnis ejus posita est, imaginum
introducere cupientes obstinata mente adorationem.

CAPUT XVI.

*Quod non pro materialibus imaginibus, ut illi aunt,
beatus Augustinus dixerit, Quid est imago Dei, nisi
vultus Dei in quo signatus est populus Dei?*

*Deum nemo vidit unquam (Joan. iv), ait Joannes
apostolus, nisi unigenitus Filius, qui est in sinu Pa-*
tris (Joan. i); et Moysi eadem summa majestas
dixit: Non enim videbit me homo et vivere potest
(Exod. xxxiii); qui si invisibilis est, imo quia invis-
ibilis est, necesse est ut incorporeus sit; et si incorpo-
reus est, necesse est ut corporaliter pingi non possit:
igitur si invisibilis est et incorporeus, prorsus corpo-
ralibus materiis pingi non potest. Unde sollicitius no-
bis quærendum est quid sit imago Dei, quidve vultus
ejus, in quo signatus est populus Dei. Interrogemus
ergo egregium prædicatorem, forsitan ab eo docti
nosse valebimus quid sit imago Dei. Dic, Vas electio-
nis, dic, doctor gentium, quid sit imago Dei. Gratias,
inquam, agentes Deo Patri, qui dignos fecit nos in
partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de
potestate tenebrarum, et transtulit in regnum Filii di-
lectionis suæ, in quo habemus redemptionem in remis-
sionem peccatorum, qui est imago Dei invisibilis
(Coloss. i). Dixi de imagine, dico etiam de figura. Novis-
simis diebus istis locutus est nobis Deus in Filio quem
constituit hæredem universorum per quem fecit et sæ-
cula, qui est splendor gloriæ et figura substantiæ ejus,
portansque omnia verbo veritatis suæ (Hebr. i). Ecce,
Paulo apostolo docente, didicimus Christum esse ima-
ginem Dei, et illi hortantur materiales imagines
hanc intelligere debere. Iste dicit eundem Filium qui
est unius cum Patre substantiæ imaginem esse Dei
et splendorem gloriæ et figuram substantiæ ejus, et
illi dicunt opificum industria præparatas figuras ima-
ginem esse Dei. O execrabilis error! o impudens
dementia! o improvida vecordia! tanto imaginem
amore exæstuans, ut ea quæ de unigenito Dei Filio
dicta sunt, materialibus figuris conferre non eru-
bescas. Dicat etiam sanctissimus Augustinus quid sit
imago Dei, qui ab illis hanc materialem existere di-
xisse criminatur. Ait enim: « In Deo conditio tempo-
ris vacat: non enim potest recte videri Deus in tem-
pore generasse Filium per quem condidit tempora:

« Nunquid ne quando et divinitatem et carnem ejus
adoramus, dividimus Christum? » Ex actione 7 synodi
Nicænæ et pseudoseptimæ, et Adriani papæ Capitu-
lari, restitimus deitatem et carnem. Ambrosius di-
vinitatem et carnem vocat divinam et humanam Christi
naturam, id est, θεϊότητα και ἀνθρωπικότητα, si po-
terior vox ferri posset, pro qua Patres solent σάρκα
cum apostolis hebræizantibus dicere: sed Latini hu-

manitatem non refugerunt interpretari. Synodus
Nicæna Ambrosii verba videtur Græce (videtur, in-
quam, nam non nisi Latinam versionem habemus)
θεϊότητα και σάρκα reddidisse. Quod imperator ut cor-
ruptelam reprehendit. Ego puto interpretis hæc
culpam esse, qui synodum illam ex Græco sermone
in Latinum contulit.

consequens autem est ut non solum imago ejus sit, A *mo, tamen vane conturbatur (Psalm. xxxix)*; ei si quia de illo est, et similitudo, quia imago est, sed etiam æqualitas tanta ut nec temporis intervallum impedimento sit. » Dic itaque etiam tu, sanctissime Ambrosi, quid de hac imagine sentire te constet. Defende beatum Augustinum per te favente Deo ad fidei rudimenta conversum, quem vides nunc ab imaginum adoratoribus infauste criminatum. Præbe ei adminiculum, ut exuat tantum criminis mole qui quondam per te exutus est hæretici dogmatis errore. « Prophetæ, inquam, dicunt Christum qui est imago Patris invisibilis et figura substantiæ ejus, quod ipse sit splendor lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius. » Hoc ergo modo cum prophetis et apostolis Augustino meo, imo vero Dei cultori, tutelam conferre curabo. Vide quanta dicantur : splendor, quod claritas paternæ lucis in Filio sit; speculum sine macula, quod Pater in Filio; imago bonitatis, quod non corpus in corpore, sed virtus in Filio tota cernatur. Imago docet uos esse dissimiles, character expressum esse significat, splendor signat æternum. Imago itaque non vultus est corporalis, non fucis composita, non ceris, sed simplex de Deo, egressa de Patre, expressa de fonte : per hanc imaginem Philippo Patrem Dominus monstravit, dicens; *Philippe, qui me ridet, videt et Patrem : et quomodo tu dicis, Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre et Pater in me est. Vidit enim in imagine Patrem qui vidit in Filio (Joan. xiv)*. Vide quam imaginem dicat : imago veritas est, imago ista justitia est, imago ista Dei virtus est; non muta, quia verbum est; non insensibilis, quia sapientia est; non inanis, quia virtus est; non vacua, quia vita est; non mortua, quia resurrectio est. Vides ergo quia dum imago dicitur, Patrem significat esse, cujus imago sit Filius, quia nemo potest ipse sibi imago sua esse. Quoniam igitur imaginem Dei non materiales imagines, ut illi garriunt, sed Dei Filium sanctorum Patrum sententiis approbavimus, restat ut qualiter in eo signati simus breviter explicemus. Signati itaque sumus in eo, quando secundum Apostolum in morte ejus baptizati sacrosancti unguinis liquore delibuti sumus, et accepimus Christiani nominis prærogativam, juxta illud quod ei in Canticis canticorum dicitur, *Oleum effusum est nomen tuum (Cant. i)*; impleturque divinum per Isaiam prophetam quondam promulgatum oraculum, quo ait, *Servientibus vero mihi vocabitur nomen novum (Isa. lxii)*. Signamur ergo in eo qui secundum Apostolum signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris, in quo etiam Spiritus pignore signati sumus in die redemptionis : signati autem sumus Spiritu Dei sancto, ut et spiritus noster et anima imprimantur signaculo Dei, et illam recipiamus imaginem ad quam in exordio conditi sumus, quam peccando nec in totum amisimus, nec in totum in nobis intemerata remansit; quia si hanc in totum amissemus, nequaquam diceretur : *Quoniam in imagine ambulet ho-*

• Inno Joannis.

mo, tamen vane conturbatur (Psalm. xxxix); ei si hanc in totum intemeratam conservassemus, nequaquam Apostolus diceret : *Reformamini in novitate mentis vestræ (Rom. xii)*; et illud : *In eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem (II Cor. iii)*.

CAPUT XVII.

Quod Gregorii Nyseni episcopi, ex quo illi ad suum errorem astruendum testimonia trahunt et vita nobis et prædicatio sit incognita.

Quid in hac parte nobis observandum sit, apostoli a Pauli monitis perdoceamus, qui ait : *Probate spiritus an ex Deo sint*; et iterum : *Noli credere omni spiritui, sed proba mentem (I Joan. iv, in pr.)*; nam dum, ut præfati sumus, Gregorii Nyseni episcopi et vita nobis et prædicatio sit ignota, testimonia quæ de ejus opusculis proferuntur ad res dubias confirmandas, minus cernuntur esse idonea : unde ejus doctrina nec a nobis est insigni laude præferenda, nec admodum reprehendenda, sed illius dogmate cum cæterorum dogmatibus quos ignoramus postposito, restat ut post propheticas et evangelicas sive apostolicas scripturas illustrium etiam Latinorum doctorum quorum nobis et vita et prædicatio innotuit, sive Græcorum qui et catholici fuerunt et a catholicis æque in nostram linguam translati sunt, tantum dogmatibus contenti simus.

CAPUT XVIII.

Quod non ad adorationem imaginum pertineat testimonium quod de sexta synodo prolulerunt.

Textus sane testimonii quod de sexta synodo in eadem nugarum agglomeratione, quæ pro adorandis imaginibus scripta est, taxasse perhibentur, talis est : « In quibusdam venerabilium imaginis picture agnus digito præcursoris monstratus designatur, quod in signum relictus est gratiæ, verum nobis per legem præmonstrans agnum, Christum Dominum nostrum. » Qui tamen quanquam non ita ab illis prolatus sit sicut in eadem synodo habetur, nec sic quidem ut ab illis usurpatus est, cujusdam imaginum adorationis quandam fecisse dignoscitur mentionem; sed cum pene nullum habeat latinæ integritatis vigorem, sensuque sit tepidus verbisque illepidus, et quadam ex parte ratione nudatus, nullum tamen eorum errori adminiculum præbere monstratur.

CAPUT XIX.

Quod sententia Joannis Constantinopolitani episcopi, quam illi in testimonium adorandarum imaginum trahunt, non ad id quod illi putant pertinere dignoscitur.

Sed neque sententia Joannis Constantinopolitani episcopi, quanquam ab illis mutilata sit, sicut et cæteræ sanctorum Patrum sententiæ quas in eadem synodi scriptura depravatas ab illis reperimus, quoddam illorum errori deferre creditur adjutorium : quippe cum in eadem non illarum imaginum quædam mentio sit quæ in basilicis esse consueverunt, sed illarum quas gentili et superstitioso ritu Romanorum imperatores ostentabiliter ob sui favoris

arrogantiam adorare censuerunt. Quam quidem A
sacrilegam impietatem ita nullos antiquorum re-
gum reperimus habuisse, sicut et pene nullam gen-
tem tantæ crudelitatis tantorumque idolorum servi-
tutis subditam, ut illam, uspiam legimus existisse.
Magnæ ergo crudelitatis et revera magnæ crudeli-
tatis et fortitudinis quondam fuit, quæ a propheta
Daniele in expositione quadrifidæ statuæ, quæ qua-
tuor fortissimorum mundi regnorum præsagium
fuit, post caput aureum, quod Assyriorum sive
Chaldæorum regnum signavit; pectus vero argen-
teum, quod Medorum Persarumque regnum figura-
vit; femora vero ærea, per quæ Macedonum regnum
monstratum est, in cruribus ferreis designata est:
et quomodo ferrum conterit et domat omnia, ita
hæc pene omnia regna edomuit. Quæ e iam a præ-
fato propheta in quatuor bestiarum visione post
læenam, per quam Babyloniorum regnum monstra-
tum est, et ursum per quem Medorum et Persarum
regni successio designata est, sive pardum per quem
Macedonum regnum figuratum est, quarto nimirum
loco sicut in statua in cruribus ferreis, ita etiam
in bestiis quædam terribilis ac formidolosissima
bestia dentes ferreos habere describitur, de qua
nunc dicere longum est: in qua non sint, sicut in
cæteris bestiis, singula, sed omnia quæ in superio-
ribus fuere crudelitatis indicia, quæ gentes quas
delevit, devorasse, quas vero tributis addixit, pedi-
bus conculcasse dicitur, et in tantum dæmonum
cultibus inservivit, ut quorundam gentium quas
subegerat idola suis nihilominus idolis socians infelicitier
adoraret. Unde vanissimum et ab omni
ratione seclusum est, ab ea re intra sanctam Ec-
clesiam sumere exempla quæ propter gentilitatis
maculam prorsus a catholicis creditur abdicata: nisi
forte illud in hac parte concedatur, ut ab errore
error fulciatur, et res vana rem nihilominus vanam
habeat in exemplum, resque obliqua a re non recta
putetur accipere posse muuimen. Textus igitur sen-
tentia Joannis (si tamen ejusdem Joannis est) hoc
modo in eadem dementissima synodi lectione taxa-
tus habetur: « Nonne eum qui induetur injurias?
nescis quia si quis imaginem imperatoris injuriat,
ad eum ipsum imperatorem principaliter dignitati
ejus affert injuriam? Nescis quia si quis imaginem
ex ligno aut ex colore detrahet, non sicut ad ele-
mentum sine anima ausus judicatur, sed sicut adver-
sus imperatorem dissegregata imaginem totidem
imperatoris gestans ei, injuriam ad imperatorem
deducit? » Et iterum idem de eodem Patre, sermo-
ne in quinta feria Paschæ: « Omnia facta sunt
propter gloriam Dei: usu vero nostro nubes ad im-
brium ministerium, terram ad fructuum abundantiam,
mare navigantium absque invidia omnia famulantur
homini, magis autem imagini Dei. Neque enim
quando imperialis vultus et imagines in civitates
introducuntur, et obviant iudices et plebes cum
laudibus, non tabulam honorantes neque effusæ ceræ
scripturas, sed figuram imperatoris, sic et creatu-

ram non terrenam speciem honorat, sed eadem
ipsam cœlestem figura reveretur. » Quæ sententia
quanquam locutionum phaleris et verborum erudi-
tione careat, et procul a negotio cui imposita est
evagari credatur, nec illorum assertioni eam præ-
bere solatium, nec nostræ constat quoddam conferre
dispendium, nec aliquid Christianæ religionis sen-
sibus inculcare dissidium: præsertim quæ ne di-
vine imaginis characterem in nobis malis operibus
inquinatum, neve et ad cuius imaginem et simili-
tudinem eoditum sumus peccando ejusque imaginem
et similitudinem pollutendo injuriam irrogemus, hoc
dicere videatur, ut quisquis imperatoris imagini
injuriat irrogat, non imagini, sed eidem imperatori
injuriam irrogare credatur. Quod autem dixit, *ante*,
B
terram sive mare famulari imagini Domini, non
hoc pro manufacta et irrationabili imagine dixit, si
tamen idem quem illi dicunt aut quislibet catho-
licus dixit, sed aut pro Christo, qui est imago Dei,
cui flectitur omne genu cœlestium, terrestrium et
infernorum, aut pro homine, qui utique ad Dei
imaginem conditus pene omnibus visibilibus creatu-
ris prælatus est. Quod si quis contentiosus pro in-
sensatis dictum fuisse arbitretur imaginibus, asse-
veret quo pacto, quove modo, quave familiaritate,
nubes, terra, mare imaginibus famulentur, et mox
assertionem suam magna ex parte fultam habere
dignoscetur. Si ergo vulgus partim lætitiæ bæchata
effrenis, partim sæcularis pompæ novitate accessi-
tus, partim ventosis honoris inflatione cupidus, partim
C
adulationis vitio famulatus, partim publicæ
securis metu perterritus, imperatorum imagines
vanis et perniciosis laudibus honorat, quid ad nos
qui gloriamur in cruce Domini nostri Jesu Christi,
per quem nobis mundus crucifixus est nosque mun-
do? quorum conversatio in cœlis est, qui cum
Apostolo dicimus, *Nobis quibus Christus crucifixus
est, quid nobis cum foro? (I Cor. vi)*, qui tanto
errori obvium potius quam assensum præbere debe-
mus, qui non solum ab eo exemplum ad adoran-
das imagines minime sumere, sed etiam cum cum
suis sequacibus prorsus exsecrari debemus.

CAPUT XX.

Quod non ad adorationem imaginum pertinet, ut
illi asserunt, sententia beati Cyrilli in expositione
D
Evangelii secundum Matthæum.

In eo etiam quod dicunt beatum Cyrillum Alexan-
drinæ urbis antistitem dixisse: « Depingitur enim
fides quod in forma Dei existit verbum, sicut et
nostræ vitæ redemptione oblatus est Deo, secundum
nos similitudine et factus homo, » quanquam aut in-
terpretis imperitia, aut scriptoris vitio semiplenum
sensum habere videatur, non tamen ibi quodam-
modo imaginum adoratio innuitur: sed neque in eo
quædam hæjus erroris, non dicam affirmatio, sed
nec etiam mentio fit, quod dicunt eum post pœca
dixisse: « Imaginum nobis explent opus parabolæ
significantium virtute, cui quomodo et oculorum
adhiberi et palpatu manus afferri in vestigiis nou-

tibus inadparabiliter habens visionem. Quoniam ergo hic liber apud nos non habetur, qui utique Græco sermone editus esse a præfato doctore perhibetur, hujus capituli sensus in incompositis et in impropriis dictionibus ita nobis per conjecturam sensus quærens est, veluti quis in pulvereis vel in cujuslibet materiæ sordidis involucris nummos quærat. Hoc enim, ut conjicimus, hujus capituli textus significare videtur, quod dum Christus in forma Dei existens Verbum, nostræ carnis similitudine indutus et factus est homo, et pro nostræ vite redemptione oblatu Deo in se vera Patris imagine ejusdem Patris visionem nobis ostendit juxta illud: *Qui videt me, videt et Patrem* (Joan. xiv); et in parabolarum imaginacionibus, ita nostris sensibus mysteriorum significavit arcana, sicut in imaginibus, earum rerum cujus sunt imaginatio quodammodo monstratur: hoc quidem juxta conjecturæ ambiguitatem, cæterum exclusis dubietatis ambagibus, nullam hic imaginum adorationem designari manifestum est.

CAPUT XXI.

Quod non sit contra religionem Christianam, ut illi dicunt, non colere et non adorare imagines.

Magna quidem sunt Christianæ religionis instrumenta, quæ quanquam ex fidei soliditate et ex dilectione Dei et proximi pendeant, singillatim enumerare longissimum est: inter quæ nullum penitus locum imaginum cultus et adoratio tenent, quoniam quidem nullo antiquitatis instituuntur documento, vel fulciuntur exemplo, sed pene cunctarum divinarum Scripturarum abdicantur eloquio. Solum namque Deum colere, ipsum adorare, ipsum glorificare debere, totius divinæ Scripturæ tuba terribilis intonat. Unde cavendum illis est, et modis omnibus pertimescendum, ne dum imaginum cultum et adorationem Christianæ religioni ingerere nituntur, singularem unius Dei cultum et adorationem frustrari videantur. Quæ duo ita inter se mutuo reluctantur, ut si unum steterit, aliud stare non possit. Si enim singularis cultus soli et uni Deo debitus inconvulsus erit, et revera inconvulsus erit, imaginum cultus modis omnibus cassabitur: et si imaginum cultus non convellatur, soli et uni Deo cultus debitus non erit singularis. Ac per hoc si religionis Christianæ arx sive munimen et gloriosum insigne unius Dei cultus et adoratio est, imo quia est, hanc imaginibus vel quibuslibet rebus exhibere contra religionem Christianam est; et si has non adorare seu colere contra religionem Christianam est, ut filii defirant, solum Deum adorare seu colere, ejusque cultus et adorationis arcem singularem esse fateri contra religionem Christianam erit. Solum igitur Deus colendus, solus adorandus, solus glorificandus est, de quo per prophetam dicitur, *Exaltatum est nomen ejus solius* (Psal. cxlviii); cujus etiam sanctis qui, triumphato diabolo, cum eo

Solum namque Dominum colere. Correxerunt Lindenbruchius, *Deum colere*, et placet. Natus error ex compendio scripturæ. Sic infra cap. 26, ubi vulgo

regnant, sive quia viriliter certaverunt ut ad nos incolumis status Ecclesiæ perveniret, sive quia eandem ecclesiam assiduis suffragiis et intercessionibus adjuvare noscuntur, veneratio exhibenda est: imagines vero omni sui cultura et adoratione seclusæ, utrum in basilicis propter memoriam rerum gestarum et ornamentum sint, an etiam non sint, nullum fidei catholicæ afferre poterunt præjudicium, quippe cum ad peragenda nostræ salutis mysteria nullum penitus officium habere noscantur.

CAPUT XXII.

Quod non bonam habeant memoriam qui ut non obliviscantur sanctorum vel certe ipsius Domini, idcirco imagines erigunt.

Mihi autem, ait Propheta, *adhærere Deo bonum est* (Psal. lxxiii); qui cum sit spiritus, juxta illud, *Dominus Deus spiritus est* (Joan. iv), et in spiritu et veritate adorari debeat, non ei carnaliter, sed spiritaliter quis adhærere potest, nec corporalibus ei sensibus sed rationali animæ intuitu jungi valet. Quamobrem, ut ait sanctissimus Augustinus, «S. Luberrime admonemur averti ab hoc mundo qui profecto corporeus est et sensibilis, et ad Deum, id est, veritatem quæ intellectu et interiore mente capitur, quæ semper manet, et ejusdem modi est quæ non habet imaginem falsi, a quo discerni non possit, tota alacritate converti. Ad contemplandum itaque Christum, qui est Dei virtus et Dei sapientia, sive ad intuendas virtutes quæ ab eò in sanctis ejus derivatæ sunt, non corporeus nobis visus, quem communem cum irrationalibus animantibus habemus, sed spiritalis est necessarius, quem sibi impertientem Propheta a Domino postulabat cum dicebat: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua* (Psal. cxix). Hunc ergo spiritalem auditum non carnales aures, Dominus quærebat cum dicebat, *Qui habet aures audiendi audiat* (Matth. xi, Marc. iv, Luc. xiv). His sensibus privari pro culpa perfidiæ populum Israel, non membris debilitari jubet, cum Isaïæ prophætæ dicit: *Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggravata, et oculos ejus claudet, ne forte videant oculis suis, et auribus suis audiant, et corde suo intelligant* (Isa. vi). Quæ dum ita se habeant, magna se cæcitate obrutos esse fatentur qui vim illam animæ, quæ memoria nuncupatur, ita se vitiatam habere demonstrant, cui nisi imaginum adminiculum suffragetur, ab intentione servitutis Dei et veneratione sanctorum ejus recedere compellatur; nec se idoneos arbitrantur mentis oculum supra creaturam corpoream levare ad hauriendum æternum lumen nisi creaturæ corporeæ adjutorio fulciantur. Sed ne forte sui erroris murum his tentent tueri munitionibus eo quod et nos ob memoriam rerum gestarum imagines quibuslibet habendas esse concedimus, his a nobis eorum firmitas arietibus, tantis veritatis quatietur impulsibus quod aliud est eas habere oblivionis ti-

legitur, inter Dominum et homines verus interpret, emendavimus, Deum et homines. Nec alibi semel huc vitio medicinam adhibuimus.

more, aliud ornamenti amore; aliud voluntate, aliud indigentia; aliud idcirco videre ne Dei et sanctorum ejus valeat quis oblivisci, aliud ideo spectare ut gestarum rerum possit reminisci; aliud est eas res videre quæ, nisi videantur, non obsunt, aliud eas quæ, nisi ut videantur, officiant, cum videlicet sine imaginum intuitu homo salvari possit, sine Dei vero notitia omnino non possit. Cum ergo mens hominis ita ei inhærere debeat ad cujus imaginem condita est, ut nulla creatura interposita ab ipsa veritate, quæ Christus est, formetur, dementissimum est eam interpositis materialibus imaginibus ne ejus oblivionem patiatur admoneri debere, cum videlicet hoc infirmitatis sit vitium, non libertatis indicium. Quia vero descensio Christi ad inferos, sive ascensio ejus ad cœlos, sive spei nostræ fructus non in rebus visibilibus sed in corde tantum quærendus sit, Paulus apostolus testatur cum dicit; *Spes quæ videtur non est spes: quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus* (Rom. viii). Et iterum, *Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendit in cœlum? id est, Christum deducere: vel quis descendit in abyssum? Hoc est Christum ex mortuis revocare. Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo, hoc est, verbum fidei quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris: Corde enim creditur ad justitiam, oris autem confessio fit ad salutem* (Rom. x). Multa quidem ad rem pertinentia et huic negotio necessaria in hoc capitulo dici poterant, si brevitatis, cui studemus, permitteret.

CAPUT XXIII.

Quod contra beati Gregorii Romanæ urbis antistitis sententiam institutum sit imagines adorare seu frangere.

Imagines sane quarum insolentissimæ adorationis amor Constantino et matri ejus Hærenæ necnon et Tarasio Constantinopolitano episcopo exercendæ synodi causa existit, quorum discutendus error præsentis nobis disputationis materiam præbuit, a beato Gregorio Romanæ urbis antistite et adorari prohibentur et frangi, qui non longe a causa vagantibus verbis nullisque dubletatis ambagibus involutis sermonibus, sed proprie ac pure, quid in hac parte observandum quidve tenendum sit Sereno Massiliensi episcopo suis mandavit apicibus. Nam dum isti prædecessores sive parentes suos qui eas fregere execrabiliiter damnare perhibeantur, et illi istos qui eas adoraturi erant abominabiliter damnasse credantur, inter has diversi erroris acies ad unius socordix bivium tenentes medium, a se præfatus interpo-

^a *Se præfatus interponit Antestis.* Non recte emendator correxit, *antistes*, cum illud in toto hoc opere ad eam faciem constantissime scribatur. Huguitione in

nit antistes, et utrique parti inter se mutuo coiffigenti arma præbet, cum et istos qui eas adorant cum illis qui eas fregere: et illos qui eas fregere cum istis qui eas adorant pontificalis teli cuspede ferit. Et istis hinc adorantibus, illis inde frangentibus spretis, nostræ partis sibi Ecclesiam asciscit, quæ mediocritatis callem recti itineris carpens, et in ornamentis ob memoriam habere concedit, et istos hinc adorantes, illos illinc frangentes despiciendo postponit: sic enim præfatum Serenum et laudasse quia adorare prohibuerit, et reprehendisse quia fregerit, idem venerabilis papa perhibetur: « Perlatum, inquit, ad nos fuerat quod inconsiderato zelo succensus sanctorum imagines sub hac quasi excusatione ne adorari debuissent, confringeres: et quidem qui eas adorare vetuisses omnino laudavimus, fregisse vero reprehendimus. » Et post pauca: « Frangi ergo non debuit quod non ad adorandum in ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collocatum. Et quia in locis venerabilibus sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit, si zelum discretionem condisses, et ea quæ intendeas salubriter obtinere et collectum gregem non dispergere, sed potius poteras congregare. » Putabat enim idem venerabilis præsul in imaginum comminutione populares animos perturbatos, et ideo pusillorum scandalum pertimescens hæc inferebat. Unde et in subsequentibus eum instruit qualiter eas et habere in ecclesiis quibuslibet permittat, et adorare modis omnibus devitet. Ait enim: « Convocandi sunt diversi Ecclesie filii eisque Scripturæ sacræ est testimoniis ostendendum, quia omne manu factum adorari non liceat, quoniam scriptum est: *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies*: ac deinde subiungendum, Quia picturæ imaginum quæ ad ædificationem imperiti populi factæ fuerant, ut nescientes litteras ipsam historiam intendentes quod dictum sit discerent, transisse in adorationem videras, idcirco commotus es ut eas imagines frangi præciperes: atque eis dicendum, « Si ad hanc instructionem ad quam imagines antiquitus factæ sunt habere vultis, in ecclesiis eas modis omnibus et offerri et haberi permittas, atque indica quod non tibi ipsa visio historix, quæ pictura teste pandebatur displicuerit, sed illa adoratio quæ picturis fuerat incompetenter exhibita. Atque in his verbis eorum mentes demulcens eos ad concordiam tuam revoca: et si quis imagines facere voluerit, minime prohibe, adorare vero imagines omnibus modis devita. » Ecce quo magisterio quove documento venerandi pontificis imbuti imagines in ecclesiis habere non renuimus, sed earum adorationem prorsus abdicamus; cujus institutis contraire se, quisquis eas vel frangit vel adorat, modis omnibus recognoscat.

Vocabul.: « Antestor, scribitur ubique per *te*, non *ti*; unde *antestis*. »

CAPUT XXIV

Cum præter Deum solum nihil aliud debeat adorari, aliud est hominem adorare charitatis et salutationis officio, aliud imagines manufactas.

Adeo genus humanum Deus dilexisse credendus est, ut in ipso conditionis ejus exordio non utcunque, sed ad suam imaginem et similitudinem id condiderit, et creaturis cæteris prætulerit, et a florigeræ sedis felicitate per peccata ad hujus mortalitatis ærumnas transmissum stupendis miraculis et luculentis vatum oraculis erudire per momenta temporum non desierit: et angelis qui utique ab eo peccando disceserant, perpetua damnatione multatis, ut id denuo sociaret, hominem assumere non desexerit, dicente Apostolo: *Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraham apprehendit (Hebr. 11)*. Unde datur intelligi aliud et longe aliud esse hominem adorare salutationis gratia, qui tot meritorum prærogativis pollet, aliud imagines quæ his omnibus carent; aliud est hoc homini humilitatis gratia exhibere qui opus Dei est, quam imagini quæ opus artificis est; aliud est illam naturam humilitatis officio adorare quæ in cæli rege ab angelis et archangelis adoratur, aliud illam quæ usibus non solum hominum, sed et cæterorum animalium adhibita famulatur. Quantum ergo opera Dei eminent humanis operibus, efficientia effectis, rationabilia irrationabilibus, sensibilia insensibilibus, viventia non viventibus, tantum adoratio quæ, ut prædicimus, humilitatis et salutationis officio erga homines agitur, adorationi quæ imaginibus superstitione et superflue exhibetur.

Quoniam quidem homines Deus non imagines diligere jussit, propter homines Filium suum in mundum, non propter imagines misit; ab hominibus Pater vocari, non ab imaginibus voluit, et Dominus in Evangelio non ait: *Nolite scandalizare unam de imaginibus istis, sed, unum de pusillis istis: quoniam angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est (Matth. xviii)*; et Apostolus invicem nos honore prævenire (*I Pet. ii*), non imagines honorare hortatur. Quia ergo melior sit opifex opere et efficiens effectis, liber Sapientiæ testatur, ait enim: *Nemo enim sibi similem homo poterit Deum fingere: cum sit enim mortalis mortuum fugit manibus iniquis (Sap. xv)*. Melior est enim ipse his quos colit, quia ipse quidem vixit, cum esset mortalis, illi autem nunquam; et beatus Augustinus ait: « Fateor tamen altius demersus esse qui opera hominum deos putant, quam qui opera Dei. » Hoc quidem de idolis eorumque cultoribus. Cæterum illi qui intra sanctam Ecclesiam in sacro eloquio solum Deum adorandum solumque colendum prædicant, et ut imagines adorentur synodos aggregant, videant ne forte domesticam pacem intestino bello perturbent et prosperitatem rerum nostrarum isto errore quasi quodam civili bello commaculent. Quod facillime vitare poterunt si intra metas prophetiæ et evangelicæ sive apostolicæ prædicationis contineantur, et exclusis vocum novitatibus

A sanctorum Patrum solummodo institutus contenti sint.

CAPUT XXV.

Quod nusquam ab apostolicis exemplis aut verbis, ut illi garriunt, imagines adorare institutum sit.

Ecclesiasticæ norma institutionis prophetarum et apostolorum vel ipsius Domini aliquando nobis commendatur verbis, aliquando exemplis, aliquando obumbratis, aliquando patefactis monstratur oraculis, nonnunquam etiam figuratis, nonnunquam simplicibus perdocetur eloquiis, inter quæ omnia omnium rerum adoratione inhiibita, salva adoratione qua nos mutuo salutantes adoramus, solius Dei adorationi instituitur. Nam dum hanc imaginibus hi qui illarum cremantur amore exhibendam ab apostolis fateantur esse traditam, dicant necesse est quibus ab illis exemplis sit institutum, quibusve documentis constet esse promulgatum. An forte Petrus hanc imaginibus exhibendam instituit, qui Cornelium ne se adoraret blande compescuit? An Joannes, qui angelum adorare cupiens, ne id faceret, sed ut Deum adoraret audivit? An Paulus, qui hanc superstitione Lycaoniibus sibi inferre cupientibus expavit? An Barnabas qui hanc pariter cum Paulo refugit? Cum ergo angelus et apostoli se adorari prohibeant, quis tam vecors tanque vesanus est qui dicere audeat eos imagines adorari instituisse: præsertim qui etsi se adorari deberent, cum videlicet alterius meriti alteriusve definitionis sint angeli, sive homines, et alterius imagines. Si igitur angeli sive homines, ut præsentis exempli ratio docet, minime adorandi sunt, salva adoratione quæ charitatis et salutationis officio exhibetur, multo minus imagines quæ rationis expertes sunt, nec salutatione nec adoratione dignæ eo quod insensatæ sint, adorandæ sunt: quæ si adorandæ non sunt, imo quia non sunt, duplex illi in hac parte deliquium patrare perhibentur sive quia eas adorant, sive quia ut hoc facerent ab apostolis sibi traditum esse mentiuntur. Apostolus denique Paulus evangelicus ille stabularius, qui a visione patriæ cælestis genus humanum digressum, et ad hujus defectiois ærumnas dilapsum, et a malignis spiritibus vulneratum, a custode omnium ad sanandum prædicationis verbis lenibus et austeris accepit, cui Redemptor duplicis scientiæ sive duorum Testamentorum pecuniam concedit, et si quid ad erudiendum redemptionis populum consilium dans supererogaverit, redditurum se ei esse promittit, nec in his de quibus libere præcepta dat, nec in his de quibus supererogans consilium dat, sicut de virginibus fecisse perhibetur, nihil tale de imaginum adoratione, ut illi somniant, uspiam instituisse vel præcepisse reperitur. Nam et idem doctor gentium cum discipulis Timotheo et Tito scriberet, instruens eos et docens de ordinatione episcopatus, presbyterii et diaconii et omnis ecclesiasticæ disciplinæ, sive de spiritali conversatione et hæreticis vitandis, ideo imaginum adorationem minime instituit, quia hanc a religione Christiana alienam esse cognovit: qui et in cæteris epistolis quas universo orbi scripsit,

quæ vitanda essent quæve sequenda. edocens, hanc A penitus rem parvipendit, quam nec abnuere quemdam errorem, nec statuere quamdam credidit esse virtutem. Qui ergo has non adorare scelus, has autem adorare inter prima fidei sacramenta ab apostolis institutum esse delirant, perpendant quoniam idem Vas electionis nec eas spernere inter scelera enumeret, cum dicit: *Manifesta sunt autem opera carnis quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, emulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, hæreses, invidia, homicidia, ebrietates, comestiones, et his similia quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non consequentur* (Gal. v). Nec eas adorare inter spiritalis fructus enumerat, cum dicit, *Fructus autem spiritus est, charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, continentia: adversus hujusmodi non est lex: qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis* (Ibid.). Sed neque in eadem eloquentiæ venustate, qua sensus suos quibusdam rivulis per membra et cæsa et decentes circuitus rhetorico de flumine derivans ab anaphora incipit, et per *σχίστις ὀνομάτων* decurrit, et contraria contrariis per topicorum argumentationem quam philosophi a contrariis nominat opponens, pulcherrimis antithetis, orationem suam honestat; ubi hujus vitæ tempus acceptabile, poenitentia videlicet aptum, et dies salutis id est ad bene agendum aptos, denuntiat, inter cæteras quas enumerat virtutes hujusce adorationis quamdam vel levem fecisse noscitur mentionem. Ait enim: *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitatis, in Spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiæ a dextris et a sinistris, per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, ut seductores, et veraces: sicut ignoti, et cogniti: quasi morientes, et ecce vivimus: ut castigati, et non mortificati: quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, et omnia possidentes* (II Cor. vi). In quo virtutum catalogo, ut præfati sumus, idem egregius prædicator imaginum adorationem insereret, si hanc harum sociam Ecclesieque proficuum esse decerneret, quam dinumerare ideo distulit quia hanc utilem minime esse persensit.

CAPUT XXVI.

Quod non parvi sit erroris manufactas imagines arce testamenti Domini conquare conari, ut illi in sua synodo facere conati sunt.

Magnæ absurditatis imo temeritatis est arce testamenti Domini imagines conquare conari, cum tot mysteriorum indicia ab illa noscantur differre; et

rei quæ condita est Dominicæ vocis imperio res assimilare quæ cujusbet artificis conduuntur arbitrio. Siquidem illa condita est Domino imperante, istæ conduuntur artis industria juvante; illa a sancto viro Moyse, istæ a quolibet opifice; illa a legislatore, istæ a pictore; illa redundet mysteriis, istæ colorum tantummodo fucis; illa et præsentibus fuerit in miraculorum stuporem, et de futuris mystica quedam et arcana significavit; istæ et præsentibus miraculis, et futurorum significationibus nudæ rebus sunt tantum memoriæ ingerant. De cujus typicis præfigurationibus sive horum quæ intra eam sunt in superiore libro monstratum est, nunc vero quantum a manu factis imaginibus differat, breviter exsequendum est. Qui igitur materiales imagines B a quibuslibet opificibus conditas, arce testamenti Domini, quæ Domino imperante, Moyse obediente, condita est, æquiparare contendunt, inveniunt, si queunt, opificem qui Moysi meritis æquiparari queat, qui flumineis sit fluctibus expositus, cujus salus inter lymphaticos cursus Deo soli relinquatur, a quibus exceptus et matri restituatur, et ab his quibus perimi jussus fuerat, deliciosissime abibeatur: qui omni sapientia Ægyptiorum eruditus sit, qui videat arboreos ramos incendia pati et non uri, qui in retur fragilem materiam admirabili igne, nec modicum nulla ei dando alimenta pati dispendiam, vel potius inde voce emissa se ex nomine vocari, et mystica silii præce, ta et spem liberandæ gentis et adimplendæ paternæ promissionis dari; qui obstupescat suæ virgæ rigorem in sinuosum conversum esse draconem, cujus administratione Nilloolæ decem prodigiis feriatur plagis, qui Ægyptiis opibus ditatis cunelis, et æquoreos fluctus pede sicco transmeantibus, dux fieri valeat; qui amaras aquas in dulcem convertat saporem, et jejunam silicem lectu virgæ undifluum cogat evomere liquorem; qui extensione manuum hostiles tumultus vinci compellat, et suos victoria potiri concedat; qui inter terrificos tubarum strepitus, et fulminum coruscationes, et nubis densissimæ umbrationem, et crepitantium iguim rogos exterritus et tremebundus montem conscendat, legem accipiat, et inter Deum et homines verus interpret a Domino promulgata præcepta populis observanda demonstret; qui secundum exemplar quod ei in monte monstratum fuerit, tabernaculum faciat, quod cum ingressus fuerit gloria Domini operiat; qui sit mitissimus super omnes qui morantur in terra, ad quem loquatur Deus sic ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum, qui donec sol quater decies ortum occasumque perficiat, omni cibo penitus potuque careat, cujus facies nullo splendore vix intueri queat; qui de duobus regibus mirabiliter triumphet, qui quater tricenis annorum cursibus exemptis nec oculorum caliginem, nec dentium motionem patiat; qui faciat ex quolibet materia imaginem quæ tot redundet mysteriis et exuberet sacramentis, ut in ejus superficie tremenda audiantur oracula; ante cujus conspectum

hostica terrore quantantur agmina, et per medium A sui arentem præsent transeuntibus tramitem flumina, et antiquæ urbis in momento funditus eversa pugnacibus legionibus ingressum undique præbeant mœnia, quæ vocetur scabellum pedum Dei nostri; ad cuius introitum pavendis hostium regio feriatu flagellis, quam indomitæ contra naturam vaccæ vitulis post terga relictis ad Israeliticam terram plaustris novi gestamine trahant, ad cujus regressum stupendis indigenæ terreantur miraculis, antequam egregius propheta et rex infulatus magna cum exultatione ludere non erubescat, et eum ad locum destinatum in musicis concentibus hymnorumque suavisonis modulaminibus introducat: quæ dum et suis et opificis tot signorum emicuerit prærogativis, non immerito arcæ testamenti Domini poterit coæquari. Cum ergo nec tanti meriti opifex, nec tantæ gloriæ opificium reperire valuerint, restat ut legislatorem nostræ ætatis hominibus, et arcam testamenti Domini manufactis imaginibus modis omnibus anteponan; nec res tam viles tamque mysteriis nudas rei tam sublimes totque mysteriorum insignibus exuberanti æquiparare conentur. Nam si, ut illi delirant, imagines arcæ testamenti Domini assimilari queant, necesse est ut quiddam sit circa eas quod propitiatorio assimilari queat, necesse est ut metuenda inde oracula dentur. Non autem inde quædam oracula dantur: non igitur, ut illi desipiunt, imagines arcæ testamenti Domini assimilari queunt.

CAPUT XXVII.

Quod magnæ sit temeritatis ingentisque absurditatis sepe memoratas imagines corpori et sanguini Dominico æquiparare velle, sicut in eadem vanitate quæ pro illis scripta est legitur.

Cum Dominus in Evangelio dicat: *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate (Joan. iv)*, miramur eorum vesaniam qui in adorandarum imaginum tantam exarsere socordiam, ut cum eas nec spiritum nec veritatem esse constet, non solum adorare, sed etiam corpori et sanguini Dominico æquiparare eas præsumant dicentes: « Sicut corpus Dominicum et sanguis a fructibus terræ ad insigne mysterium transit, ita et imagines artificum industria compaginatae ad earum personarum in quarum similitudinem compaginantur, transeant venerationem. » Cum scilicet corporis et sanguinis Domini sacramentum ad commemorationem suæ passionis et nostræ salutis nobis concessum ab eodem mediatore Dei et hominum, per manum sacerdotis et invocationem divini nominis conficiatur, imagines vero nullius manus impositionis vel consecrationis mysterio indigentes, non ab aliis nisi ab his qui pictoriæ artis experientia imbuti sunt et conficiendorum colorum peritiam habent, vel ab his qui fabrilis vel cælaruræ vel certæ alicujus artis comperta institutione et cognita vi materiæ vultus componunt, formari et compaginari noscantur. Et nimirum ad eorum consecrationem sacerdos infulatus, circumstantis populi deprecationes suis precibus miscens, eum interno rugitu memoriam faciat Dominicæ pas-

sionis, et ab inferis resurrectionis, necnon et in cælos gloriosissimæ ascensionis, et hæc perferri per manus angeli in sublime altare Dei et in conspectum majestatis deponat: pictor vero patranda operis loca congrua appetens, in harum formatione colorum tantum venustatem et operis supplementum quærat. Nimirum igitur nimirumque a veritatis, rationis et discretionis tramite distat, qui corpori et sanguini Dominico imagines æquiparare conatur. Nam Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei summi, in typo Domini corporis et sanguinis, non imaginem quamdam, sed panem et vinum legitur obtulisse. Nam et Mosaico ore in præfiguratione nostri Redemptoris, cujus carnem in remissionem peccatorum sumimus, et sanguinis tinctione percussantis angeli impetum evadimus, agnus per familias comedi jubetur, et colendarum vel adorandarum imaginum usus omnino abdicatur. Psalmographus quoque et panem angelorum, Christum videlicet, ab hominibus manducandum, et imaginum conditores similes his quæ conduntur imaginibus fieri suavisona modulatione cantavit. Ipse namque auctor humani generis, qui pro salute nostra carnem nostri causa non est dedignatus accipere, cum et Veteris Testamenti terminum et Novi, appropinquante suæ sacratissimæ passionis die, salutiferum constitueret initium, et in se lapide angulari duos ex adverso parietes connectens, et secundum Apostolorum faciens utraque unum, accepto pane, benedicto ac fracto, hoc salutare discipulis dedit præceptum: *Accipite, inquit, et manducate, hæc est corpus meum: similiter et calicem postquam cœnarit accipiens, dedit discipulis suis dicens, Accipite et bibite: hic est enim calix sanguinis mei Novi et æterni Testamenti qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc quotiescunque feceritis, in mei memoriam facietis (I Cor. xi)*. Cum ergo istius evidentissimi et sacrosancti mysterii et per Veteris Testamenti mysticas figuras, et per Novi institutionem salutiferum et luce clarius teneat Ecclesia documentum, adorandarum imaginum huic non est coæquandus insolentissimus usus, qui videlicet non solum fieri non jubetur, verum etiam et per paginam Veteris Instrumenti interdicatur, et in Novi serie Testamenti non solum non conceditur, verum etiam reprehenditur. Qui enim dixit: *Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus (Joan. vi)*; et: *qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo (Ibid.)*, non dixit: *Imago mea vere est vita, et pictura nomini meo ascripta vere est salus, et qui pingit meam similitudinem, et adorat meam imaginem manufactam, in me manet et ego in illo*. Et qui dixit, *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (Ibid.)*, non dixit, *Nisi depinxeritis meam imaginem, et adoraveritis meam pictoria arte constructam similitudinem, non habebitis vitam in vobis*. Qui igitur dixit: *Ego sum panis vivus qui de cælo descendi, si quis ex ipso manducaverit non morietur,*

sed habebit vitam æternam, et ego suscitabo eum in A novissimo die (Joan. vi.) ; et iterum : Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem, et qui manducavit me, ipse vivit propter me (Ibid.) ; et iterum : Illic est verus panis Dei qui de cælo descendit, et vitam tribuit mundo : qui manducaverit ex eo permanet in æternum, et panis quem ego dabo ei caro mea est pro mundi vita. Qui credit in me non esuriet neque sitiet unquam (Ibid.), nihil tale uspiam de imagine legitur dixisse, cum videlicet, ut præfati sumus, commemorationem suæ sacratissimæ passionis non in artificum, non in mundanarum artium opificiis, sed in consecratione sui corporis et sanguinis constituerit, nec fidem et confessionem suam in picturis, sed in ore et corde fieri decreverit, dicente Scriptura : Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (Rom. x). Cum enim dicit : Si manseritis in me et verba mea in vobis manserint (Joan. xv), evidenter ostendit non imagines in nobis et nos in imaginibus permanere debere, sed nos in se per fidem, et verba sua in nobis per lectionis studium et operis complementum necessario mansura designat. Paulus quippe apostolus, Vas electionis, corporis et sanguinis Domini sacramentum non omni sacramento æquiparandum, sed pene omnibus præferendum esse conspicens dicit, Probet enim se homo, et sic de pane illo manducet, et de calice bibat. Qui autem manducavit et bibit indigne, judicium sibi manducavit et bibit (I Cor. xi). Cum ergo tantæ sollicitudinis studio probandos eos qui ad hæc sumenda accedunt ostendat, et qui negligenter et indigne ad hæc percipienda conveniunt, tantæ animadversionis telo feriat, nihil huic simile de his qui imaginum adorationem refugiunt profert, sed e contrario de his qui male imaginibus utuntur dicit : Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis (Rom. i), et cætera. Multum igitur, et ultra quam mentis oculo perstringi queat, distat sacramentum Domini corporis et sanguinis ab imaginibus pictorum arte depictis : cum videlicet illud efficiatur operante invisibiliter spiritu Dei, hæc visibiliter manu artificis ; illud consecratur a sacerdote divini nominis invocatione, hæc pingantur a pictore humanæ artis eruditione ; illud angelicis manibus in sublime Dei deferatur altare, hæc humanis manibus per artem structæ ad mirantium intuitus ponantur in pariete ; per illud peccata remittuntur. per has si incaute abutantur adjiciuntur ; illud in virtute nec quo crescat habet, nec ullo modo minuitur, hæc pro artificis ingenio in pulchritudine et crescut et quodammodo minuuntur ; illud confirmat nova antiquitas et antiqua novitas, has plerumque corrumpi cariosa vetustas ; illud est vita et refectio animarum, hæc cibus tantummodo oculorum ; illud ducit per esum ad cælestis regni introitum, hæc rerum gestarum deferunt memoriam per intuitum ; illud aboleri ab Ecclesia nec in persecutionibus potuit, harum interdum colorem guttarum inlucies abluunt ; et cum sine illius perceptione nemo salvetur, sine istarum vero observa-

tionem omnes qui recte fidei sunt salventur, constat cas a nullo eorum qui sanæ mentis intelligentiam habent, tanto mysterio æquiparandas. Qui ergo absolute omnes imaginum adoratione carentes anathematis vinculo nitantur obligare, quærendum ab eis est quid de apostolis sentiant, quos nulla docet catholice Scripturæ series imagines uspiam adorasse ? et tamen nullus fidelium ambigit, non solum eos, sed etiam eorum sequipedas cælestia regna penetrasse : quidve de martyribus, qui a fonte baptismatis confestim per licetorum manus sine adoratione imaginum ad cælestia regna migrabant ? quidve de infantibus, qui originali noxa per lavacrum regenerationis abluti, et necdum per corporales sensus aliquid hujusmodi agere valentes, pene ante cælestia regna quantum terrenorum gressuum efficaciam appetere meruerunt ? Si omnes imaginum adoratione carentes secundum illorum falsissimam opinionem pereunt, infantes baptismatis unda loti et corporis Domini edulio et sanguinis haustu satiati, qui necdum imagines adorare valuerunt et sic e sæculo migraverunt, pereunt : et si pereunt, Veritatis verbum cassatur dicentis : Sinite parvulos venire ad me : talium est enim regnum cælorum (Math. xviii, Marc. x). Non autem Veritatis verbum infantibus regnum cælorum promittentis cassatur, non igitur pereunt omnes imaginum adoratione carentes.

CAPUT XXVIII.

Quanta ratione mysterium Dominicæ crucis ab imaginibus distet, quos quidem illi eidem æquiparare contendunt.

Quot excellentiæ prærogativis quotve virtutum insignibus mysterium Dominicæ crucis manufactis imaginibus, quas illi temere ei æquiparare affectant, emineat, operæ pretium est breviter pandere, quantum nostra prosecutione prorsus explicari nequeat. Hoc enim vexillo antiquus hostis, non imaginibus, victus est : his armis, non colorum fucis, diabolus expugnatus est ; per hanc, non per picturas, inferni claustra destituta sunt ; per hanc, non per illas humanum genus redemptum est. In cruce namque, non in imaginibus, pretium mundi pependit. Illa itaque ad servile supplicium, non quædam imago, ministra existit ; hoc est nostri regis insigne, non quædam pictura, quod nostri exercitus indesinenter aspiciunt legiones : hoc est signum nostri imperatoris, non compaginatio colorum, quod ad prælium nostræ sequuntur cohortes. Non igitur quædam materialis imago, sed Dominicæ crucis mysterium est vexillum, quod in campo duelli, ut fortius confligamus, sequi debemus ; arma, quibus libertatem tueri valeamus ; munitio, qua infestantium hostium incursus evitemus. Est enim cassis qua diabolici ensis impulsio quatitur ; est clypeus, qui ad resistendum illius missilibus telis opponitur ; est thorax, quo illius spiculorum sive pilorum illisio ignita frustratur. Hoc est munimen, quo illius flexuosæ fraudis mæandros et callida machinamenta devineimus, ne vincere valeat tentatos, quos prius

hominis tenuit suasionem captivos. Per crucis lignum, non per imagines, antiqui illius sceleris facinus diluitur, quod in protoplasto per ligni esum contractum est. In crucis hamo, non in quadam pictura, criminum auctor captus est, cum ratione potius quam dominatione, et iustitia potius quam potentia constrictus, prædam compulsus est evomere, quam absorptam jam dudum noscebatur tenere. Non ergo per materiales ab opificibus conditas imagines, sed per crucis mysterium, quæ a Judæis putatur scandalum, a gentibus stultitia, superba sæculi et inflata sapientia corrui. Nec per picturam quamdam, sed per crucem patuit, quod stultum Dei est quanto sit hominibus sapientius, et quod infirmum Dei est, quanto sit fortius hominibus. Interrogemus igitur doctorem gentium, interrogemus egregium prædicatorem: dicat nobis utrum in imaginibus an in cruce Christi gloriatur. *Mihi*, inquit, *absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo* (Gal. vi). Dicat etiam utrum ut Deo viveret, imaginibus an cruci confixus sit. *Ego*, inquit, *per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam, Christo confixus sum cruci: vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus* (Gal. ii). Dicat etiam utrum in intelligendis colorum fucis, et imaginum formis, aut materialium qualitibus, an ad intelligendum quæ sit latitudo crucis et longitudo, sublimitas, et profundum, illuminatos cordis oculos habere debeamus. *Ut possitis*, inquit, *comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum* (Ephes. iii). In exponendis igitur his tanti prædicatoris verbis nec nostros sensus temere ostentare, nec alienos furari debemus, sed hos quos a beato Augustino in libris de Doctrina Christiana positos reperimus, nos quoque ponamus. Latitudo ergo est transversum lignum quo extenduntur manus; altitudo, quæ a transverso ligno incipiens superius eminet, ubi fuit caput; longitudo vero est quæ a transverso ligno incipiens usque ad terram desinit; profundum vero, quod terræ infixum absconditur, ex quo ligno crucis omnis vita sanctorum describitur, qui tollentes crucem suam et mortificantes membra sua quæ sunt super terram, Christum sequuntur: quorum quanto exterior homo

PATROL. XCVIII.

ganimes permancamus: unde longanimes dicuntur qui tolerant. Profundo autem, hoc est, parte illa ligni quæ in terræ abdito affixa latet, sed inde consurgit omne quod eminet, inscrutabilia indicantur judicia Dei, de quibus occulta ejus voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ, alius sic, alius autem sic. Sed quid tantum in apostolicis sermonibus immoramur? Quid tantum per ejus sensus latissimos campos evagamur? Veniamus ad Dominum, sedeamus cum Maria ad pedes ejus, audiamus verbum ex ore ejus, audiamus eum in seipso, quem hactenus in Apostolo loquentem audivimus. Audivimus ergo quid de cruce dixerit doctor gentium, audiamus quid dicat Creator gentium; audivimus egregium prædicatorem, audiamus rerum omnium Conditorum: *Si quis*, inquit, *vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam et sequatur me* (Matth. xvi; Luc. ix). O mirum præceptum, o salutifera exhortatio, o vitale tonitruum! dixisti, o fons lucis, dixisti, o origo bonitatis, eo quod deponentes veterem hominem cum operibus ejus, denegemus nosmetipsos, tollamusque unusquisque crucem suam, et mundo crucifigamur, mundusque nobis crucifigatur, ut per carnales cruciatus et per mortificationem membrorum nostrorum quæ sunt super terram, vivamus tibi vel potius tu vivas in nobis: et tanto mysterium crucis extulisti, ut et tu per eam principatus et potestates et omnem inflationem mundi evacuares, et in crucis nomine, quæ quotidie te secuturis portanda est, ardorem tuæ dilectionis vel cæterarum virtutum emolumenta designares. Dic etiam quod de imaginibus præceptum, quas quidam sacratæ cruci æquiparare nituntur, constituas. *Reddite*, inquam, *quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ Dei Deo* (Matth. xxii; Luc. xii). Si ergo crucem tollere et te, qui per crucem triumphans terrena cælestibus sociasti, sequi, et imaginem Cæsaris Cæsari reddere debemus, non sunt imagines cruci æquiparandæ, non adorandæ, non colendæ, sed huic mundo cum cæteris quæ mundi sunt relinquendæ, et tu solus adorandus, tu solus sequendus, tu solus colendus es, qui in unitate substantiæ cum Patre et Spiritu sancto perpetim regnas.

CAPUT XXIX.

Quod præsumptive et indocte eas Tarasius cum sequacibus suis sacratis vasis æquiparare non formidet.

Facile quisque fallitur in minimis qui facillime fallitur in magnis, nec mirandum si brevium et pene invisibilium erroris jaculorum inevitabiliter perferat ictus qui evitare nequit immanes et ad evitandum faciles pilorum impulsus. Quid itaque mirandum est si sacratis vasis Tarasius et, cui præfuit, synodus, imagines æquiparare nitatur, cum arcæ testamenti Domini et omnibus quæ in ea et quæ circa eam fuisse noscuntur, sive mysterio Dominicæ crucis, necnon corporis et sanguinis Domini evidentissimo et nostræ salutis aptissimo sacramento, eas æquiparare conetur. Cujus videlicet in co-

quando his sacris vasis error cum magno poterat admirari stupore, nisi tanto præveniretur errore. Quanta ergo excellentia vasa divino cultui mancipata imaginibus emineant, divinæ legis instrumenta demonstrant: cum utique illa, præcipiente Domino, per Moysen in testimonii tabernaculo condita, et instituta vatum sanctissimo David per Salomonem in templo Hierosolymis condita atque dicata, et typicorum sensum arcana significaverint, et in his quæ ad Dei cultum pertinent diuturni ministerii officium gestaverint. Hæ autem salva ratione Cherubim, sive boum et leonum, qui non ad adorandum sed ad rerum futurarum significationem conditi sunt, non solum a quoquam sanctorum non conditæ vel dedicatæ, sed pene cunctorum divinæ legis oraculorum testimoniis usquequaque sunt abdicatæ. Hæc quoque vasa quæ ad peragenda nostræ redemptionis mysteria sancta habet Ecclesia, semper sunt fidelibus necessaria, semperque in divino cultu officiosa. In vasis igitur Deo sacrificium, non in imaginibus offertur: in vasis thymiamata, luminaria vel cætera divinis cultibus apta, non in imaginibus dedicantur; in quibus tamen et si quædam imagines sunt, non ideo sunt ut adorentur, aut quasi sine his sacrorum charismatum munus vilescere queat, sed ut pulchrior his impressis materiarum qualitas fiat: denique sine imaginibus et lavacri unda, et sacri liquoris unctio percipi, et thymiamata adoleri, et luminaribus loca sancta perustrari, et corporis et sanguinis Dominici consecratio effici potest, sine vasis vero nunquam. Nam et nostræ salutis auctor cum et Veteri Testamento terminum et Novo initium poneret, non imaginem, sed calicem accepisse perhibetur, et per prophetam Dominus non ait, *Mundamini*, qui fertis imagines, sed, *Mundamini qui fertis vasa Domini (Isa. LI)*. Babylonicus ergo rex non ob alicujus injuriam imaginis corripitur, sed quia vasa divinis cultibus officiosa, quæ abavus de Judæa allata in delubris suorum posuerat idolorum, religionis siquidem et reverentiæ causa, inter comessiones delubris eximi, et usibus humanis exhibita peregrinari censuerit, et præsago miraculi stupore attonitus, quæ sibi ventura essent audivit, et inter hostiles cuneos vitæ pariter regni que jacturam sensit. Qui prophetas scit, ea quæ dicimus cognoscit.

CAPUT XXX.

Contra eos qui dicunt, Sicut divinæ Scripturæ libros, ita imagines ob memoriam venerationis habemus, nostræ fidei puritatem observantes.

Si hic error quo divinæ Scripturæ libris imagines æquiparare nituntur, cæteris eorum erroribus comparetur, quanquam erga se sit magnæ enormitatis, aliis vero comparatus, quibus eas et arcæ Domini, et corporis et sanguinis Dominici sacramento, et crucis mysterio æquiparare nisi sunt, minor procul dubio reperitur, præsertim cum nec illis, nec istis rite æquiparari possint: cum videlicet illæ solius Dei altissimo arcanoque ac præsago judicio sint ante sæcula præ-

destinatæ, et per momenta sæculorum ad humanæ salutis emolumenta clementi exhibitione concessæ, habeantque auctores sanctos ac venerabiles viros virtutum lampadibus et miraculorum insignibus coruscantes, vel certe ipsum Dominum, qui corporis et sanguinis sui mysterium sive crucis sacramentum nostræ saluti congruum concessit: istæ vero et gentiliū auctorum vanitate prolatae sint, et nullam salutis exhibitionem, nullam sacramenti alicujus mortalibus prærogativam adducant, sed oculis tantummodo faveant, per quos quasi per quosdam legatos gestarum rerum memoriam cordibus mandent. Eo etenim tempore quo Moyses cum populo Dei in eremo morabatur, et præcipiente Domino sacræ legis doctrinam et cæremoniarum sacratissimos ritus populo tradebat, et genus humanum ad divini cultus eruditionem informabat, Cecrops quidam rex Atheniensium dæmonico illectus veneno, rudes gentiliū mentes ad imaginum simulacrorumque et ad vanorum deorum culturas excitavit; et quo tempore populus Dei mandata vitæ percepit, hoc ille illiciendis animabus perpetuæ mortis pocula et diuturni erroris seminaria præparavit: de quo est illud Sedulii:

Quos lethale malum quos vanis dedita curis
Attilæ Cecropæi serpit doctrinæ veneni.

Unde imaginum usus, qui a gentiliū traditionibus inolevit, sacræ legis libris æquiparari nec debet nec valet, quia in libris, non in imaginibus, doctrinæ spiritalis eruditionem discimus. Non enim ait Paulus apostolus: *Quæcumque picta sunt*, ad nostram doctrinam picta sunt, sed ait: *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt (Rom. xv)*, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus ad Deum. Nec ait, *Omnis pictura, sed, Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad erudiendum, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus (II Tim. III)*. Quinquagesimo denique die post agni immolationem et maris rubri transitum, Dominus in montem Sinai descendens, legem, non pictam, sed scriptam Moysi dedit, et in tabulis lapideis non imagines, sed apices qui indices rerum sive signa verborum esse perhibentur, tradidit. Idem quoque Moyses originem mundi non pingendo, sed scribendo edocuit, et omnia quæ per spiritum prophetiæ, sive de præteritis cognovit, ut ea quæ de mundi principio, de creatione hominis, de diluvio, sive de cæteris patriarcharum per ordinem historiis promulgavit, sive quæ præsentis sibi tempore fiebant, ut ea quæ per Balaam sive Balaac, sive per cæteros qui illi absentes erant, agebantur, comperit, sive ea quæ de futuris Spiritus sancti flamine afflatus intellexit, ut est illud quod de prævaricatione populi Judæorum sive de eorum captivitate vel etiam de adventu Christi dixisse legitur. in quinque libris adnotans non pingendo, sed scribendo sæculis post futuris Domino imperante mandavit; nec de eo scribitur: *Accepit picturas, sed, Accepit librum Moyses et recitavit in aures populi verba libri (Deut. xxxi)*. Unde et Apostolus scribit: *Lectio*

enim omni mandato legis a Moyse universo populo A (Hebr. ix); et post pauca: *Ipsam quoque librum et omnem populum aspersit (Ibid.)*, ut nosse possimus legislatorem non fucatis picturis, sed saluberrimis Scripturis usum fuisse. Josue etiam successor ejusdem Moysi, qui cum populo Dei Jordanem sicco pede transiit, et Chananitidis gentis prostratis regibus repromissionis terram filiis Israel sorte divisit, typumque mediatoris Dei et hominum gessit: qui transactis veteris legis ritibus per baptismum populum Dei ad terram repromissionis adducit, et prostratis vitiorum sive aeriarum potestatum tyrannis, patriæ cœlestis fidelibus prædia confert cuncta, quæ tempore suo sibi vel populo cui præerat, contigerunt, scribendo potius quam pingendo memoriæ posteritatis mandavit. Samuel quoque, magnæ sanctitatis et excellentiæ vir, qui matri petenti post magnam orationis instantiam divino munere collatus est, et ab ipsis cunabulis in Domini tabernaculo militia prophetali militavit, et in deliniendis regibus exemplar existit, historias Judicum, sive Ruth, vel etiam Regum usque ad David non imaginibus, sed apicibus prænotavit. Et post hunc per David res suo tempore gestæ conscriptæ, sive cæterorum regum historiæ aut per reges, aut per prophetas qui tunc temporis fuere, conscriptæ, usque ad Jeremiam, qui omnes regum historias in unum colligens, Malachim totum edidit ad nostram usque memoriam, non per picturam, sed per scripturam, delatæ sunt. Prophetæ etiam singuli qui libros habent, prophetias suas post futuris sæculis profuturas, non in picturis, sed in scripturis constituere. Unde et Daniel non in coloratis figuris, sed in libris intellexit numerum annorum quo populus Dei in captivitate Babylonica detineri deberet. Ait enim: *Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum in quo factus est sermo Domini (Dan. ix)*. David quoque sanctissimus prophetarum, qui de Christi incarnatione, nativitate, passione, morte, resurrectione, gloria, regno, sicut cæteris Patribus in ejusdem Domini secundum humanitatem genealogia prælatum est, ut videlicet idem Dominus filius David nuncupetur, ita etiam cæteris uberius apertiusque cantavit: ita in persona Christi dixisse legitur, *In capite libri scriptum est de me (Psal. xl)*. Non enim ait pictum, sed scriptum: nec in capite parietum sive tabularum, sed in capite libri. In capite itaque libri Geneseos, qui utique sanctorum librorum caput est, ita scribitur, *In principio creavit Deus cælum et terram (Gen. 1)*; in principio, id est, in Filio, ipse enim Judæis interrogantibus quis esset, respondit: *Ego sum principium, quia et loquor vobis (Joan. viii)*. Potest etiam et in hoc versu primi psalmi principium intelligi, qui de Christi incarnatione adoritur, et per octavam speciem definitionis quam dialectici κατ' ἀρχαίαν τοῦ ἑναντίου, id est per privantiam contrarii ejus quod definitur, Christum non abisse in concilio impiorum (Psal. 1), id est, detestabiles cogitationes quas sibi genus humanum peculiariter vindicat, non habuisse demonstrat; et in via peccatorum non stetisse (Ibid.), id est, actus vitiosæ conversationis penitus evitasse, sed in mundo venientem mundi vitia immaculata conversatione transisse prædicat: nec eum in cathedra pestilentiæ sedisse, id est, doctrinas abominabiles, quæ pestilentis dogmatis venena disseminant, sed mundi vulnera medicinali prædicatione sanasse declarat: eumque tribus illis modis quibus humanos constat provenire errores, cogitatione, facto videlicet et dicto, modis omnibus caruisse commemorat, declaratque eum nec impium fuisse qui in Deum peccasset, eo quod nequaquam in Deum peccaverit qui semper utique voluntatem Patris fecerit; nec peccatorem qui in se deliquerit, qui utique ait: *Veni enim princeps mundi hujus et in me non inveni quidquam (Joan. xiv)*; nec pestilentem qui nunquam proximum depopulatus sit atque læserit, qui in hoc venit ut salvum faceret quod perierat (Luc. xix). Hæc enim figura apud grammaticos pro eo quod singula verba singulis quibusque apte clausulis ibi subjunguntur, ὑπόκειται, et pro eo quod dictiones plures simili modo finiuntur, ut, *abiit, stetit, sedit, ὁμοιωθέντων* nuncupatur. Merito igitur hic psalmus qui est caput libri, et in cujus capite de Christo scriptum est, titulo caret: sive quia capiti nostro, quod est Christus, nihil præponi debet, qui est Verbum, principium; sive quia hic psalmus cæterorum psalmorum tituli et, ut ita dixerim, præfationis locum tenet: quoniam, quanquam alii psalmi de Christo multa dicant, nullus tamen de ejus quæ fuit in terris conversatione tam evidenter loquitur: qui cum eum per octavam speciem definitionis, per ea quæ non fecerit beatum definierit, protinus ad secundam nihilominus definitionis speciem quæ ab artigraphis ἐνονοματικά, id est notio, dicitur, convolvavit, et per ea quæ egit quasi per quædam signa in notitiam devocata, non quid sit, sed quid egit, specialiter indicavit dicens, *Sed in lege Domini fuit voluntas ejus, et cætera (Psal. 1)*. Quia vero paulo longius capitis libri dulcedine capti a causa secedentes evagati sumus, restat ut ad propositum redeamus. Veniamus nunc ad Evangelia, videamus utrum evangelistæ, an ipse Dominus, imaginem an Scripturarum fecerint mentionem. Ait enim Evangelista: *Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiaæ prophætæ (Luc. iv)*. Scriptum dixit, non pictum, et in libro, non in quadam materia; et idem Dominus ac Redemptor noster dum antiqui hostis machinamenta destrueret, sive in plurimis suæ prædicationis locis, Scripturarum, non picturarum, exempla protulisse perhibetur: et dum mulier in adulterii reatu comprehensa, eique stipante caterva oblata fuisset, et Pharisæi illius deceptione pleni syllogismi qui a sæcularium litterarum magistris ἀφικθός, id est, inevitabilis, nuncupatur, cornua evitans, qui nec crudelis esset sanguinisque effusionem consentiens, qui per severitatem legalis rigoris adulteram lapidare jussisset, nec legis transgressor peccatorumque fautor, qui contra legis sententiam eandem indemnem dimittere jussisset, sed justus et mansuetus gravissimè

propositionis telo, ut pote cœlestis philosophus, percussisset, illis sua quibusque facinora audire timentibus altero post alterum abeuntibus, digito in terra non pinxisse, sed scripsisse perhibetur, ut cujus digito olim in lapide propter significandam duritiam cordis Judæorum lex scripta est, ipsius nihilominus digito in terra cordis gentilium, quæ divini Verbi semina accipiens fructus dignos suo Conditori quotidie affert, evangelica lex scriberetur, quatenus et per lapideas tabulas rigor veteris testamenti et duritia Israeliticæ gentis, et per terram quæ digito Domini scripta est gentilium ad credendum et ad fructus afferendos mollia corda sive suavitas testamenti novi innueretur. Apostoli denique, de quibus per prophetam dictum est: *Quam pulchri sunt pedes qui annuntiant pacem et prædicant salutem (Isa. LI)*! qui euntes ibant et flebant mittentes semina sua, qui per multas videlicet temporales tribulationes divini verbi semina jaciebant, et cum exultatione venturi sunt ad illud generale examen, portantes manipulos, populos videlicet per suam prædicationem ad fidei documenta conversos, non imagines, sed epistolas ad diversas mundi partes destinasse leguntur: nec per picturas genus humanum ab idolorum cultibus ad veræ fidei puritatem revocare, sed per Scripturas, quibus Redemptor sensum aperuit, non ut intelligerent picturas, sed Scripturas. Scriptum est enim: *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas (Luc. xxiv)*. In Evangelio quoque legitur: *Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis quoniam Jesus est Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus (Joan. xxi)*. Joannes quoque qui de arcano Domini pectoris nectarea hauriens fluentia, cœlestia pocula arentibus cordibus propinavit, dum Cæsareis jussibus in Pathmos insula relegatus Domini calicis gustum ante sibi promissum acciperet, et cœlestibus plenus mysteriis secreta quædam, Domino revelante, audiret seu cerneret, scribere ea in libro, non pingere jussus est. Et in septem Ecclesiis unam sanctam catholicam sive apostolicam Ecclesiam septiformis gratiæ Spiritu pl. nam non pingendo, sed scribendo admonuit. Dictum enim illi supernæ vocis tonitruo est: *Quod vides scribe in libro, et mitte septem ecclesiis (Apo. i)*. Unde datur intelligi, non picturas, sed Scripturas ad nostræ fidei eruditionem esse concessas. Quam ergo sit incautum quamque a ratione remotum dicere: « Sicut divinæ Scripturæ libros, ita imagines ob memoriam venerationis habemus, » facile intelligere potest quisquis divinarum Scripturarum cognitionem habet. In illis inveniuntur arma quibus contra adversa conflagatur, quibus vitia reprimantur, quibus virtutes erigantur, quibus gulæ concupiscentia vigiliis et compunctione cordis reprimatur, quibus fornicatio contritione cordis et corporis afflictione, orationum instantia, laboris exercitio, metuque suppliciorum vel amore æternæ patriæ refrenetur; quibus invidia amore fraternæ dilectionis et

A cœlestis regni desiderio, quod non nisi concordēs adipsuntur, superetur; quibus ira modestissimæ patientiæ gravitate et acumine rationis et æquanimitatis munere frangatur; quibus avaritia eleemosynis et spe æternæ retributionis calcetur, quibus tristitia fraternis alloquiis, assiduis lectionibus vel orationibus pellatur, quibus arrogantia metu amittendarum virtutum, cum qua illæ haberi non possunt, et accessus vanæ gloriæ; qui est virtutum inimicus, secluditur; in quibus superbia metu diabolicæ ruinæ et exemplo humilitatis Christi conteritur. In illis inveniuntur instrumenta fructus justitiæ, id est, charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modestia, continentia. In illis invenitur medela, qua nec sapientes in sua sapientia gloriantes, nec fortes in sua fortitudine confisi periclitentur, nec simplices sive infirmi sua impossibilitate deficiantur; qua nec lætos nimia ketitia extollat, nec tristes nimia animi contritio afficiat; qua nec divites rerum opulenti elatos efficiat, nec pauperes rerum indigentia frangat. In illis invenitur norma per quam instruitur qualiter prælati erga subditos, et subditi erga prælatos agere debeant, qualiter conjugia diligantur, qualiter sæcularia consilia prudenti deliberatione tractentur, qualiter patria defendatur, hostes pellantur, extraneorum domesticarumque rerum administratio habeatur, et ut cuncta breviter complectar, in illis et animæ perpetuus cibus, et præsentis vitæ doctrina et sapientia quæ decor est vitæ, et vitæ perpetuæ documenta continentur. Est enim thesaurus nullo bono carens, omnibus bonis redundans, ad quem quisquis devotus accedit, quidquid fideliter quærit, feliciter se acquisisse gaudet. Esto mundanæ sapientiæ et sæcularis scholæ quemquam amor oblectat, accedat ad divinæ legis armaria, quæ sapientes mundi sicut meritum celsitudine, ita etiam tempore præcedit, et liberalium studiorum profunditates, quas scit cognovisse, et quas nescit invenisse se gaudeat. Illic inveniet et rectæ locutionis decorem, etymologias nominum, schematum varietates, tropicas perplexiones, de quibus beatus Augustinus ait, « Sciant autem litterati modis omnium locutionum, quos grammatici Græco nomine tropos vocant, auctores nostros usos fuisse; » quos tamen tropos, id est modos locutionum, qui noverunt, agnoscunt in Litteris sanctis, eorumque scientia ad eas intelligendas aliquantulum adjuvantur; inveniet etiam historias, metra, quæ omnia proprie artis grammaticæ sunt. Sed dicet fortassis aliquis, Non illic metrorum scansiones et temporum certas dimensiones invenio; cognoscat multa in divinis Scripturis metra, plures rhythmos esse, sed translatio linguæ non eadem sinit habere temporum intervalla in peregrina, quæ habentur in propria, cum tamen eodem sensus easdemque rerum proprietates habeat: quia et si quis nobis debitor aurum reddat, non multum distat cum non unius sit monetæ cum illo quod acceperat, si tamen unius sit ponderis uniusque fulgoris. Nam ut beato Hieronymo Hebraicæ lin-

quæ peritissimo docente didicimus, quædam divinæ Scripturæ Hebræo dactylo spondæoque, quædam anapæsto, quædam vero iambo juxta artis rigorem decurrunt. Illic etiam inveniet nitorem et copiam eloquentiæ, genera causarum et status; illic exordia quibus benevoli, dociles vel attentè auditores sunt; illic narrationes apertas et breves, causas etiam et longas, quæ non nisi Spiritu sancto reserante panduntur; illic conclusiones quibus proprietas rerum monstratur; argumentationes quibus animi audientium concitantur ad implenda ea quæ dicuntur; illic leges sive sententiæ, illic magna granditer, parva submisse, mediocria temperate promuntur; illic prosopopœiam, ethopœiam vel omnes figuras locutionum quæ a rhetoribus traduntur inveniet, et plures illis angustiores, quæ percepisse se gaudebit, ad quas nec grammaticorum nec rhetorum schola pertingere potuit; illic quoque inveniet isagogas, quæ ad inquirendas res lectorem utiliter introducunt; categorias, quæ prædicamentorum utilitate ad investigandas res excellunt; definitiones vel modos syllogismorum, quæ subtili indagatione ea de quibus dubitatur affirmant; topica quæ dum sint fontes sensuum et origines dictionum, omnibus communiter, grammaticis videlicet, poetis, oratoribus vel etiam philosophis argumenta præstant, quæ non solum scholastico, sed etiam vulgari et tumultuoso sermoni perpetuo coherent. Nam quanquam tumultuosus, quanquam vulgaris sit sermo, si pro quibuslibet vite utilitatibus profertur, ad topica venit; per ea quasi per quædam magisteria locales regulas quibus evagari aut non possit aut non debeat, inveniet; in illis etiam terminum, qui sine sensus dispendio transgredi difficile sit, se reperisse cognoscat. Et ut cuncta breviter dicam, omnis sermo, nisi ad topica venerit, indefinitus procul dubio remanebit. Illic *περί Ἐρμηνείας*, quarum scrupulosi semitis et laciniosis diverticulis profunditas inveniendorum sensuum dubiorumque affirmatio invenitur, quibusque syllogismorum vel cæterarum argumentationum silva exoritur, quæ omnia proprie artis sunt dialecticæ. Illic in numeris per arithmeticam artem arcana sensuum profunditatesque reperiet, quoniam, dicente eadem Scriptura, *Omnia in mensura et numero et pondere Deus fecit* (I Esdr. viii). Illic etiam musicæ non solum consonantias instrumentaque quibus plerique sanctorum Patrum usi sunt, sed etiam repertorem inveniet.

Inveniet quoque terrarum situs dimensionesque, quæ proprie artis sunt geometricæ. Nec non et quorundam siderum cursus et positiones, et temporum varietates, mensium annorumque sive horarum curricula, diem etiam et causam conditionis siderum, quæ proprie artis sunt astronomiæ, illic reperisse se studiosus quisque cognoscat. Sed dicit forte aliquis, Nec nomina principaliter disciplinarum, nec uniuscujusque disciplinæ singillatim partes, nec uniuscujusque partis membra singillatim in sacris Litteris inveniuntur; quibus breviter respondendum

est: Omnia in Scripturarum sanctarum amplissimis pratis per partes inveniri posse quæ artigraphi in suorum hortorum areolis posuere: inveniuntur, inquam, virtute sensuum, non in promulgatione verborum; in radicem profunditatibus, non in foliorum lapsibus. Sic enim in profunditate divinarum Scripturarum liberales artes ab studiosis quibusque cernuntur, sicut vina in vitibus, segetes in seminibus, frondes in radicibus, fructus in ramis, arborumque magnitudines sensu contemplantur in nucleis. Est plane divina Scriptura verax, est fixa, est casta, est cœlestis magisterii instrumentum, et æterna prædicatio purissimo nitens eloquio, est lux mortalium, dicente Propheta: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis* (Psal. cxix); est vivax et mori nesciens, dicente Apostolo: *Vivus est Dei sermo et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus* (Hebr. iv); est tenebrarum discussio, Salomone attestante qui ait: *Lucerna est mandatum legis, et lux vitæ, et increpatio, et disciplina* (Prov. vi); de quo per Isaiam dicitur: *De nocte spiritus meus vigilat ad te, Deus, quia lux præcepta tua sunt super terram* (Isa. xxvi). Semper enim vitalia jubet, noxia prohibet, terrena removet, cœlestia persuadet. Est, inquam, fons æthereo de margine scaturiens, de quo quanto amplius hauritur, tanto minus expenditur, et quanto in plures partes derivatur, tanto amplius in sensibus augmentatur; est pecunie marsupium, de quo nec ea quæ dantur amittuntur, nec diminutionem assiduus dandi usus affert, sed quanto inde amplius dandi devotione ejicitur, tanto illud magis magisque completur. Nihil igitur horum quæ perstrinximus, sive his simillum, quæ brevitatis studio prætermisimus, in imaginibus, o imaginum adorator, o rerum insensatarum cultor, invenire posse te constat, quæ dum his omnibus meritorum prærogativis careant, dolendus potius quam mirandum es cur eas divinæ Scripturæ libris, in quibus tot bona reperiuntur, æquiparare affectes? Tu qui fidei tuæ puritatem in imaginibus conservare te dicis, supplex eis astare memento cum thymiamatibus, nos præcepta Domini solerti indagatione perquiramus in divinæ legis codicibus. Tu luminaribus perlustra picturas, nos frequentemus divinas Scripturas. Tu fucatorum veuator esto colorum, nos veneratores et capaces simus sensuum arcanorum. Tu depictis demulcere tabulis, nos divinis mulceamur alloquiis. Tu figuris rerum insta in quibus nec visus, nec auditus, nec gustus, nec odoratus, nec tactus est; nos instemus divinæ legi quæ est irreprensibilis, in qua testimonium Domini justitiæ sive præcepta, timor sive judicia ejus inveniuntur. Quæ singula pulchre Psalmographus per septimam definitionis speciem quam dialectici *κατὰ μεταφοράν*, id est per translationem, vocant, eo quod rem aliquam brevi præconio quæ sit ostendit, sub senarii numeri perfectione, qui juxta arithmeticæ experientiam disciplinæ perfectus habetur, eo quod suis partibus di-

mensus, et his iterum in unum redactis, absque ullo detrimento aut incremento sui in se redit; ita deflavit dicens: *Lex Domini irreprehensibilis, convertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis, Justitiæ Domini recte lætificantes corda, præceptum Domini lucidum illuminans oculos. Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi, judicia Domini vera justificata in semetipsa, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum (Psal. xix).* Quæ omnia ideo senarii numeri perfectione decorantur, quia quanquam quodam modo inter se distare videantur, singula tamen ad perfectionem legis, qua viri sancti perfecti efficiuntur, pertinent. E quibus sicut uno subtracto sextus numerus minime adimpletur, ita si aliquid detrahatur, perfectionis integritas mutilatur. Lex enim irreprehensibilis est, quia perfecta veritate consistit, quæ per Salvatorem non reprehensa, sed potius probatur impleta: *Non veni, inquit, legem solvere, sed adimplere (Matth. ii).* Et ut nosse possemus Evangelium quoque legem Domini esse, et duobus Testamentis, Novo videlicet et Veteri, legem consistere, adjunxit, *Convertens animas (Psal. xix)*, quoniam Veteris Testamenti pagina rigorem habet irreprehensibilis severitatis; Novi vero convocacionem et mansuetudinem, per quam errantes corrigantur, et ad Christi gratiam animarum conversio fiat. Testimonium ergo Domini fidele, quoniam quæcunque pollicetur Deus plenissima veritate complentur. Quod testimonium sapientiam præstat parvulis, non utique superbis nec tumida se clatione jactantibus, sed his parvulis de quibus Apostolus dicit, *Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote (I Cor. xiv).* Dat itaque testimonium Pater, dat Filius, dat et Spiritus sanctus; et sicut sunt unius essentia et naturæ, ita etiam in reddendo testimonio sublimes. De Patre in Evangelio legitur quod testimonium de Filio perhiberit; de Filio autem Apostolus ad Timotheum scribit: *Præcipio tibi coram Deo qui vivificat omnia, et Christo Jesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato (I Tim. vi);* de Spiritu quoque sancto idem Apostolus dicit: *Nam et ipse Spiritus testimonium perhibet spiritui nostro (Psal. xix).* Justitiæ itaque Domini rectæ ideo dicuntur, quia non aliter agnoscitur fecisse quam docuit, nec aliud illi in ore, aliud in opere est. *Lætificantes sunt corda, quia justorum mentes æternorum præmiorum collatione demulcent; quorum præmiorum perceptione confusus erat ille qui dicebat, De reliquæ reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex (II Tim. iv).* Nam præceptum Domini recte lucidum dicitur, sive quia a Patre luminum procedit, sive metonymice, quod lucidos efficiat. Illuminat etiam oculos, non carnales, quos nobiscum animantia communes habere noscuntur, sed interiores, qui divini muneris jubare spiritualiter perlustrantur. *Timor autem Domini sanctus permanens in sæculum sæculi:* mista est cum favore dilectio, quæ usu sæ-

culari reverentia nuncupatur. In omni ergo sanctitate versatur qui suum judicem et timere cognoscitur et amare. Inter timorem namque Domini et formidinem humanam hoc interest quod formido humana cum tempore commutatur; de ea, ni fallor, dictum est: *Perfecta charitas foras mittit timorem (I Joan. iv).* Timor autem Domini a proprio statu nulla temporali conversione mutatur, sed in idipsum sinceritate bonæ conscientia perseverat. Porro judicia Dei, quæ et vera et justificata in semetipsa a propheta describuntur, mandata sunt ejus, quæ in Veteri et Novo Testamento conscripta habentur, quia revera ex judicio sunt prolata. Vera, inquam, metonymice et justificata, quia veraces et justificatos observatores suos efficiunt. Inter judicium tamen Dei et judicia ejus hoc interest, quod judicium numero singulari illud generale examen est, judicia vero ejus numero plurali sacramenta sunt, quæ in duobus Testamentis, non in imaginibus nec in picturis inveniuntur, quæ idem Psalmographus per schema quod Græce ἀύξαις, id est augmentum, eo quod paulatim ad superiora concresecat, ita expressit dicens: *Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum (Psal. xix).* Sicut enim lapides pretiosi auro præferantur in pretio, ita nimirum auro et lapidibus pretiosis mel et favum dulcedine præferitur. Per hanc enim figuram idem Psalmista susceptorem suum, gloriam etiam et exaltantem caput suum Dominum esse decantat dicens, *Tu autem, Domine, susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum (Psal. iii).* Et Apostolus ait: *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius (Rom. viii)?* in qua per augmenta nominum rei magnitudo sensim succrescit. Cui quanquam vicina sit figura, quæ Græce ἀύξαις, Latine gradatio dicitur, quando positus quibusdam gradibus sive in laude, sive in vituperatione, semper accrescit, ab ea tamen plurimum distat quod ἀύξαις sine ulla iteratione nominum rerum procurat augmenta, ἀύξαις vero postremum verbum quod est in primo commate positum in sequenti membro modis omnibus repetit, sicque velut catena aliud semper in alio nectitur, ut est illud Apostoli: *Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spes, spes autem non confundit (Rom. v);* item illud: *Nam quos præcivit et prædestinavit, eos et vocavit; et quos vocavit, illos et justificavit: quos autem justificavit, illos et glorificavit (Rom. viii).* Nam si forte tu, amator vel potius adorator imaginum, interiore pectoris rancore submurmures dicens: Quid necesse est tantum per schemata evagari? cognosces ea nobis amabiliora imaginibus sive pictis tabulis tuis esse, et ideo tantum in illis evagatos esse. Has etenim dulcedines, has refectiones in Scripturis sive in Scripturarum schematibus, nos sive cæteros Scripturarum amatores reperire cognosce, quas tu sive socii tui in figuris, neque in tabulis, in quibus cordis tui per-

ritatem servare te dicis, penitus non reperies. A

CAPUT XXXI.

Quod contra Dominicæ vocis imperium faciunt hi qui parentes suos anathematizant; et si secundum eorum opinionem prædecessores eorum hæretici fuerint, isti ab hæreticis geniti, docti et consecrati sunt: sive de non judican. is his qui de sæculo recesserunt; vel quantum istorum error a parentum errore dissentiat, cum videlicet illi imagines frangere, isti adorare censuerint.

Denique illi qui eas corpori et sanguini Dominico coæquare præsumunt, tanto illarum instigantur amore, ut etiam parentes suos qui eas sprevisse noscuntur, anathematizare non dubitent, errore errorum necentes; cum videlicet et illis incongruam et inordinatam exhibeant adorationem, et his vel a quibus per carnis materiam propagati sunt, vel hos per quorum consecrationem et baptismi sacramentum et cætera charismata sumpsere, inopportunam ingerant exsecrationem. Nam si secundum illorum vesaniam omnes imaginum adoratione carentes hæretici sunt, constat majores eorum qui eas non adorare hæreticos fuisse: qui si hæretici fuerint, neque consecrationes faciendi, neque manus imponendi potestatem habuerunt; qui si hanc non habuerunt, hi qui ab eis hanc se accepisse putant, neque consecrationem neque manus impositionem habent. Item si prædecessores eorum, ut illi aiunt, anathematis colligatione digni fuerunt, ligandi solvendique potestatem non habuerunt: quam si non habuerunt omnia quæcunque ab eis in Ecclesia gesta sunt cassanda sunt; si omnia abnuenda sunt, gradus et ordinationes abnuenda sunt: si igitur prædecessores illorum anathematis colligatione digni fuerunt, istorum gradus et ordinationes cassanda sunt. Non enim schismaticis et anathematis vinculo colligatis ligandi solvendique, sed idoneis et catholicis potestatem a Domino legimus esse concessam. Parentibus interea honorem impendendum, non solum legalis, prophetica et apostolica, verum etiam evangelica admonitio docet, dicente Domino, *Honora patrem tuum et matrem tuam (Matth. xv)*. Qui enim et per paginam Veteris Instrumenti, et per sui corporis præsentiam hoc salutare præceptum contulit, idem Mosaico ore promulgavit dicens, *Benedictus qui honorat patrem suum et matrem suam (Exod. xx; Deut. v)*; et e contrario: *Maledictus qui non honorat patrem suum et matrem suam (Exod. xxii; Matth. xv; Marc. vii)*. Unde perpendendum est et magnopere animadvertendum quantæ sit arrogantiae, quantæque temeritatis, et ut ita dixerim, sceleris, parentes anathematizare, si ille maledictioni subjacet qui eos convincitur non honorare. Nam cum lex dicat: *Non reveles turpitudinem patris tui (Levit. xviii)*, et Apostolus: *Filii, obedite parentibus vestris (Ephes. vi)*, isti utrique præcepto reluctari videntur, cum nec turpitudinem celare, nec honorem nituntur impendere. Sacri igitur canones de non contemnendis parentibus omni occasione se-

clusa, hanc videntur protulisse sententiam: « Quicumque filii a parentibus sub prætextu divini cultus abscedunt, nec debitam reverentiam dependunt illis, anathema sint. » Si vero hi qui eis debitam reverentiam non impendunt, anathematizantur, quo putas damnationis vinculo qui eos anathematizant connectantur? Saluberrimus namque a sanctis Patribus Ecclesiis traditus usus est pro defunctorum spiriibus Dominum deprecari, quem nos cum sancta omni catholica et universali Ecclesia amplectentes, non solum pro nostrorum parentum, verum etiam pro amicorum fidelium qui nos in pace Dominica præcesserunt spiritibus clementissimam Domini pietatem exposcimus. Cui venerandæ et ecclesiasticæ constitutioni non mediocriter contraire videntur qui defunctorum parentum spiritus non orationibus adjuvare, sed anathematis vinculo colligare nituntur; et qui orare etiam pro inimicis apostolicæ eruditionis documento jubentur, pro suis hoc facere parentibus reluctantur. Nos nostris secundum ecclesiasticum usum per orationum et elemosynarum instantiam deprecemur veniam, illi suis per inaniam conciliorum conventus exoptant poenam. Nos nostris quietem exposcimus per missarum solemniam, illi suis ingerunt convicia per inordinata concilia. Nos nostrorum memoriam facimus in oratione, illi suis anathema jaciunt cum quadam abdicatione. Nos nostrorum spiritus requie potiri oramus in sinu Abrahamæ, illi suorum optant damnari animas cum Ario, Sabellio, Dioscuro, Nestorio et Eutychete. Nos nostros collocari postulamus parentes inter agmina beatorum, illi suos inter obstinatas turbas hæreticorum. Quæ cum ita se habeant, constat eos duplex in hac parte patrare deliquium, cum et parentibus honorem derogent contra Dominicæ vocis imperium, et, contra Apostoli sententiam, his qui a sæculo migraverunt temerarium conentur inferre iudicium. Quod non sit ergo temere judicandum de his qui jam a sæculo migraverunt, vel de rebus ad Deum solum pertinentibus, hæc est beati Pauli sententia: *Nemo nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur; sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur: sive enim vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus resurrexit a mortuis, ut et vivorum et mortuorum dominetur. Tu autem quid iudicas fratrem tuum, aut quare spernis fratrem tuum? omnes enim stabimus ante tribunal Dei. Scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectet omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius iudicemus; sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum (Rom. xiv)*. De qua re etiam sanctæ Ecclesiæ Romanæ antistes Anastasius Anastasio imperatori sic perhibetur scripsisse: « Ne quod sit in hoc offendiculum in Ecclesia, dum, quod facere non possumus, de his qui jam transierunt iudicare conentur, observandum esse tranquillitas tua cognoscat. » Quia ergo nec a filiis parentes inhonorandi,

nec a viventibus mortui temere iudicandi sunt, divinarum Scripturarum paginis prolatum est. Nunc mentis oculo sollicitè intuendum est quantum in supra memoratarum imaginum abolitione vel veneratione filiorum error a parentum errore dissentiat, cum utrinque sibi et istorum et illorum error repugnare non desinat. Illi enim eas convellendas atque contemnendas esse censuerunt ab Ecclesia perpetua abdicatione, isti eas non solum habendas, verum etiam venerandas student supplicii adoratione. Illi eas mancipare crepitantibus ignibus, isti honorant odoriferis thymiamatibus. Illi eas effugiebant etiam cernere, isti non cessant amplecti. Illi effodere ad ornamentum ecclesiae ab antiquis constitutas in parietibus, isti nuper conditas oblatas perlustrant luminaribus. Illi eas studebant prorsus abominari, isti sanciant omnino osculari. Illi anathematizabant habentes, isti e contrario non adorantes. Quae duo mala cum alterutrum sibi contraria

A sint, et a recto tramite remota, restat nobis ut viam regiam secundum Apostolum gradientes, neque ad dexteram neque ad sinistram declinemus: ut nec cum illis prorsus abolendas didicimus, nec cum istis adorandas decernamus: sed solum Deum adorantes, et ejus sanctos venerantes secundum antiquam Patrum et ecclesiasticam traditionem eas in ecclesia in ornamento et memoria rerum gestarum, si libet, habeamus, et cum justitia hinc severitatem, illinc adulationem contemntes; cum prudentia hinc versutiam, illinc hebitudinem declinantes; cum temperantia hinc libidinem, illinc insensibilitatem spernentes; cum fortitudine, hinc timiditatem, illinc audaciam abicientes, cum sanctis Patribus qui eas in ornamento solummodo esse ecclesiae B siverunt, istis hinc adorantibus, illis hinc abominantibus postpositis, viam mandatorum Domini teneamus, qualiter ad eum qui est via, veritas et vita, ipso opitulante pervenire valeamus.

LIBER TERTIUS.

PRÆFATIO.

Constat hujus nostri operis stylium sive in superioribus qui jam Deo annuente digesti sunt libris, sive in præsentibus in cujus inceptionis adorimur articulo, sive etiam in eo quem postmodum Domino opitulante digesturi sumus, adversus eorum insaniam vigilare, qui quanquam diversis temporibus diversisque voluntatibus synodos aut ut abdicari, aut ut adorari imagines in Ecclesia censeant, assolent aggregare. Et quoniam illius insanie scriptura, quam inani desiderio septimae synodi vocabulo censeri ambiunt, propriorum sensuum erroribus quasi membris concreta, et divinae legis testimoniorum incompetenter sibi adhibitorum commatibus quasi quibusdam pinnis cernitur esse suffulta: libuit nobis in præcedentibus libris pinnarum subsidia ei, quibus incassum fulciri arbitratur, demere; in sequentibus vero eam vanorum compage membrorum, quibus subsistere se posse suspicatur, destituere, ut præcedentes ab ea pinnarum remigia auferant, sequentes ejus artus frustratim dirimant; præcedentes eam volatu, sequentes priveat gressu: ut videlicet spiritualis intelligentiae et divini eloquii pinnis, quibus enormiter vehi putabatur, abscisis, et propriis sensibus a quibus violenter in aliis peregrinari compellebatur restitutis, et catholice fidei fortis et inexpugnabilis pugni impulsione, qua satis vacuarum et ratione carentium assertionum acervis, et congruis sensibus, et divinatorum apicum testimoniis carens, omnibus appareat enervata, quae non ab omnibus creditur esse digesta: quoniam quidem dum suorum intentat auctorum in sublime laudis insigne efferre, prosperitatem rerum domesticarum civili non formidat certamine perturbare; dumque pessum ad quarundam rerum interdictam civis adorationem provocat, civium in

se domestica arma territat, et spiculorum ictus quibus et libertas debuit tueri et hostili globo obniti in iudigenas, proh dolor! compellit intorqueri. Hancigitur non versutis cavillationibus, non forensi facundia, non procul a causa vagantibus locutionum phaleris, non lepore lenocinosi cothurni, non callidae executionis nodosis argumentationibus, jactanter enervare decrevimus, sed purae ac simplicis orationis ambitu divinatorum eloquiorum tenacibus nervis concreto, et sanae sobriaeque doctrinae eloquentia colorato, qui elationis ostentatione carens Ecclesiae sanctae potius profectus amator, quam suae vel nostrae sit ventosae laudis sectorator. Quoniam igitur in praesentis libri textu, in quo nunc adorari nos liquet, illorum sententias discutientes qui aliter quaedam quam a sanctis Patribus tradita sunt in sua synodo posuere, de fide quodammodo disputaturi sumus, ordo exposcit ut primum nostrae fidei fundamentum jiciamus, hoc videlicet de quo ait Apostolus, *Fundamentum enim aliud ponere nemo potest præter id quod positum est, quod est Christus Jesus (I Cor. III)*. Cujus venerandae fidei sinceritatem, mox ut sicut corde credimus, ore protulerimus, et tanti fundaminis firmitate futuri operis primordia munierimus, liberius nostra fabrica surgens rectius solidiusque struatur, et illorum sicubi minus recte minusve solide surrexerit, facillime dejiciatur. Quia ergo primum nos munire nostraque firmare, et post contra adversa configere, et oppositis resistere debemus, non solum sacrarum litterarum perdocemur documentis, sed etiam ipsius Romani auctoris (Sc., Ciceronis) eloquii monemur institutis, qui ait, « Argumentandum est ita ut primum nostra firmemus, dehinc adversa confirmamus. »

CAPUT PRIMUM.

Confessio fidei catholicæ quam a sanctis Patribus accepimus, tenemus et puro corde credimus.

Credimus in Deum Patrem omnipotentem, cuncto-
rum visibilium et invisibilium conditorem. Credimus
et in Dominum nostrum Jesum Christum per quem
omnia creata sunt, verum Deum, unigenitum et ve-
rum Dei Filium, non factum aut adoptivum, sed
genitum et unius cum Patre substantiæ, atque ita
per omnia æqualem Deo Patri, ut nec tempore nec
gradu nec potestate esse possit inferior: tantumque
esse confitemur illum qui est genitus quantus est ille
qui genuit. Non autem quia dicimus genitum a Patre
Filium, divinæ et ineffabili generationi aliquod tem-
pus ascribimus, sed nec Patrem aliquando cœpisse
nec Filium; non enim aliter confiteri possumus æter-
num Patrem, nisi confiteamur etiam cœternum Fi-
lium: ex Filio enim Pater dicitur, et qui semper
Pater fuit, semper habuit Filium*. Credimus et in
Spiritum sanctum, Deum verum ex Patre et Filio
procedentem, æqualem per omnia Patri et Filio,
voluntate, potestate, æternitate, substantia: nec est
prorsus aliquis in Trinitate gradus, nihil quod infe-
rius superius dici possit, sed tota Deitas sui perfec-
tione equalis est, ut exceptis vocabulis quæ proprie-
tatem personarum indicant, quidquid de una persona
dicitur, de tribus dignissime possit intelligi: atque
ut confundentes Arium unam eandemque dicimus
Trinitatis esse substantiam, et unum in tribus per-
sonis fatemur Deum, ita impietatem Sabellii decli-
nantes, tres personas expressas sub proprietate dis-
jungimus, non ipsum sibi Patrem, ipsum sibi Fi-
lium, ipsum Spiritum sanctum esse dicentes, sed
aliam Patris, aliam Filii, aliam Spiritus sancti esse
personam. Non enim nomina tantummodo, sed etiam
nominum proprietates, id est personas, vel, ut Græci
exprimunt, ὑποστάσεις, hoc est subsistentias, confi-
temur. Nec Pater Filii aut sancti Spiritus personam
aliquando excludit: nec rursus Filius aut Spiritus
sanctus Patris nomen personamque recipit, sed
Pater semper Pater est, Filius semper Filius, Spi-
ritus sanctus semper Spiritus sanctus: itaque substan-
tia unum sunt, personis ac nominibus distinguuntur.
Ipsam autem Dei Filium, qui absque initio æternita-
tem cum Patre et Spiritu sancto possidet, dicimus
in fine sæculorum perfectum naturæ nostræ hominem
suscepisse ex Maria semper virgine, et Verbum car-
ne esse factum assumendo hominem, non permutando
deitatem: nec, ut quidam sceleratissime opi-
nantur, Spiritum sanctum dicimus fuisse pro semine,
sed potentia ac virtute Creatoris operatum. Sic au-
tem confitemur in Christo unam Filii esse personam,
ut dicamus duas perfectas atque integras esse sub-
stantias, id est, deitatis et humanitatis, quæ ex
anima continentur et corpore: atque ut condemnamus
Photianum qui solum et nudum hominem con-

A fitetur in Christo, ita anathematizamus Apollinarem
et ejus similes, qui dicunt Dei Filium minus aliquid
de humana suscepisse natura, et vel in carne vel
in anima, vel in sensu assumptum hominem his pro-
pter quos assumptus est fuisse dissimilem, quem
absque sola peccati macula quæ naturalis non est
nobis confitemur esse conformem. Illorum quoque
similiter execramur blasphemiam, qui novo sensu
asserere conantur a tempore susceptæ carnis omnia
quæ erant deitatis in hominem demigrasse: et rur-
sum quæ erant humanitatis in Deum esse transfusa,
ut quod nulla unquam hæresis dicere ausa est videatur
hac confusione, utraque exinanita substantia
scilicet deitatis et humanitatis, et a proprio statu in
aliud esse mutata: qui tam Deum imperfectum in
B Filio quam hominem confitentur, ut nec Deum vere
nec hominem tenere credantur. Nos autem ita dici-
mus, susceptum a Dei Filio passibile nostrum, ut
deitas impassibilis permaneret. Passus enim Filius
non putative sed vere, omnia quæ Scriptura testa-
tur, id est esuriem, sitim, lassitudinem, dolorem,
mortem et cætera hujusmodi secundum illud passus
est quod pati poterat, id est, non secundum illam
substantiam quæ assumpsit, sed secundum illam quæ
assumpta est. Ipse enim Dei Filius secundum deita-
tem suam impassibilis est ut Pater, incomprehensibi-
lis ut Pater, invisibilis ut Pater, inconvertibilis ut
Pater. Et quamvis propria persona Filii, id est, Dei
Verbum suscepit passibilem hominem, ita tamen ejus
habitatione secundum suam substantiam deitas
C Verbi nihil passa est, ut tota Trinitas quam impas-
sibilem necesse est confiteri. Mortuus est ergo Dei
Filius secundum Scripturas, juxta id quod mori po-
terat, resurrexit tertia die, ascendit in cælum, sedet
ad dexteram Dei Patris manente ea natura carnis
in qua natus et passus est, in qua etiam resurrexit.
Non enim exinanita est humanitatis substantia, sed
glorificata, in æternum cum deitate mansura. Accepta
ergo a Patre potestate omnium quæ in cælo sunt et
in terra, venturus est ad judicium vivorum ac mor-
tuorum, ut et justos remuneret et puniat peccatores.
Resurrectionem carnis ita credimus ut dicamus nos
in eadem in qua nunc sumus veritate membrorum
esse reparandos, qualesque semel post resurrectio-
nem fuerimus effecti in perpetuo mansuros; unam
D esse vitam sanctorum, sed præmia pro labore diversa;
e contrario pro modo delictorum peccatorum quoque
esse supplicia. Baptisma unum tenemus, quod his-
dem sacramenti verbis in infantibus quibus etiam in
majoribus esse celebrandum. Hominem si post bap-
tismus lapsus fuerit, per pœnitentiam credimus
posse salvari. Novum et Vetus Testamentum recipi-
mus in eorum librorum numero quem sanctæ catho-
licæ Ecclesiæ tradidit auctoritas. Animas a Deo dari
credimus quas ab ipso factas dicimus, anathemati-
zantes eos qui animas quasi partem Dei divinæ di-
cunt esse substantiæ. Eorum quoque condemnamus

* Credimus et in Spiritum sanctum, Deum verum
ex Patre procedentem. Addidi, ex Patre et Filio proce-

dentem, volente et jubente Carolo infra cap. 3 et
cap. 8, et Adriano papa in Capitulari.

errorem qui eas ante peccasse vel in cœlis conversas fuisse dicunt quam in corpora mitterentur.

Exsecramur etiam eorum blasphemiam qui dicunt impossibile aliquid homini a Deo esse præceptum, et mandata Dei non a singulis, sed ab omnibus in commune posse servari, vel qui primas nuptias cum Manichæo, aut secundas cum Cataphrygis damnant. Anathematizamus etiam illos qui Dei Filium necessitate carnis mentitum esse dicunt, et eum propter assumptum hominem non omnia facere potuisse quæ voluit. Joviniani quoque damnamus hæresin, qui dicit nullam in futuro meritorum esse distantiam, nosque eas ibi habituros virtutes quas hic habere neglexerimus. Liberum sic conditemur arbitrium ut dicamus nos semper Dei indigere auxilio, et tam illos errare qui cum Manichæo dicunt hominem peccatum vitare non posse, quam illos qui cum Joviniano asserunt hominem non posse peccare : uterque enim tollit arbitrii libertatem. Nos vero dicimus hominem semper et peccare et non peccare posse, ut semper nos liberi confiteamur esse arbitrii. Hæc est catholice traditionis fidei vera integritas, quam sincero corde credimus et fatemur, et in hoc opere beati Hieronymi verbis expressam taxavimus. Hæc est vera fides, hanc confessionem conservamus atque tenemus, quam quisque inconulse et intemerate custodierit, perpetuam salutem habebit.

CAPUT II.

Quod Tarasius ab errore errorem linire conatus sit, et quod ab ægritudine ad ægritudinem dilapsus sit, cum videlicet repente ex laico conversus et ad episcopatum promotus nititur hoc emendare in imaginum adoratione quod admisit in repentina consecrationis susceptione.

Peritorum vetus iste medicorum mos est, sic unius ægritudinis molestiis medicaminibus crebris curando instare, ut tamen alterius pestis nequitie non videatur adminicula præstare, quoniam quedam res sicut unius vires extenuant, ita adhibite alterius viribus alimenta ministrant : et spiritalis vineæ cultorum est, sic quorundam convellere vitiorum stirpes, ut tamen aliorum nullis convalescant incrementis radices, quoniam quorundam vitiorum pestifera plantatio aliorum abolitione vitiorum inolescit, sicque alii pesti subsidia præbens agro mentis officit, quæ per se officere non valens suis viribus exstirpata fatescit. Quorum utrorumque præstantibus moribus, sive peritorum medicorum, sive spiritualium cultorum, non mediocriter Tarasius perhibetur obniti, qui per rem penitus interdictam et nullatenus proficientem nititur emendare rem penitus interdictam et prorsus officientem. Et veluti si quis lutulentum quid ingesta impuritate eluere cupiens, dum lutulentis nihilominus eluere nititur aquis, quo magis abluere appetit, eo magis eisdem impuritatibus inficit : ita idem ex laico repente ad episcopatum, ut fertur, promotus, dum repentinam tanti gradus susceptionem per insolentem nisus est emendare imaginum adorationem, illicitum illicito apposuit, et quanto unum errorem altero errore linire putavit,

tanto se majoribus errorum nexibus præpedivit. Nam si inopportuna imaginum adoratione inopportuna ordinatio stabiliri potest, facile res illicitæ rebus poterunt firmari illicitis, et si res illicitæ rebus poterunt firmari illicitis, facillime impura quæque quibusdam impuris ablui poterunt. Non autem impura quæque quibusdam impuris ablui poterunt : non igitur inopportuna ordinatio adoratione inopportuna nihilominus imaginum quoquomodo poterit stabiliri. Et si ecclesiasticæ ordinationis regula a sanctis Patribus tradita intemerata servanda est, imo quia servanda est, omnino corrumpi non debet : et si omnino corrumpi non debet, nec pro utili quadam re corrumpi quidem debet : et si pro utili quadam re nullatenus corrumpi debet, multo ergo minus pro inutili corrumpi debet; cum videlicet utramque et imagines adorare, et sine ordine graduam pontificalem cathedram subire inutile sit. Sed quorsum ista? Accedamus ad Apostolum, veniamus ad Vas electionis, interrogemus egregium prædicatorem, intonet nobis quid de ordinatione episcopi censeat; qui procul dubio respondebit : *Manus cito nemini imposueris (I Tim. v)*. Et rursus : *Non neophytum, ne in superbia elatus in iudicium incidat diaboli (I Tim. III)*; ne videlicet dum putat se non tam ministerium humilitatis quam administrationem sæcularis potestatis adeptum, condemnatione superbiæ sicut diabolus per jactantiam dejiciatur. Unde periculosissima est talis ordinatio, in qua diaboli iudicium suspicatur : et formidolosissimum est ejus doctrina, qua imagines adorare cœset, uti, in quo tam atrocis exempli ruina formidatur; cum prohibitam sit popularem hominem sacerdotii magisterium adimplere debere, cujus nec officium tenuisse, nec disciplinam creditur agnovisse, et cum ea docere posse quæ constat eum nequaquam antea didicisse. De tali itaque ordinatione hæc est beati Gregorii Romanæ urbis antistitis sententia : « *Quidam desiderio honoris inflati defunctis episcopis tonsurantur, et repente fiunt ex laicis sacerdotes, atque inverecunde religiosi propositi ducatum arripiunt, qui nec esse adhuc milites didicerunt. Quid putamus, quid isti subjectis præstaturi sunt, qui antequam discipulatus limen attingant, tenere locum magisterii non formidant? Qua de re necesse est ut et si inculpati quisque sit meriti, ante tamen per distinctos ordines ecclesiasticis exerceatur officii : videat quod imitetur, discat quod doceat, informetur ad id quod teneat, ut postea non debeat errare qui eligitur viam errantibus demonstrare. Diu ergo religiosa meditatione poliatur ut placeat : et sic lucerna super candelabrum posita luceat, ut adversa ventorum vis irruens conceptam eruditionis flammam non exstinguat, sed augeat : nam cum scriptum sit, *Prius quis probetur, et sic ministret*, multo amplius ante probandus est, qui populi intercessor assumitur, ne fiant causa ruinæ populi sacerdotes mali. Nulla igitur contra hoc excusatio, nulla potest esse defensio, quia cunctis liquido*

notum est quæ sit in hujus rei diligentia sancta A egregii sollicitudo doctoris, qua neophytum ad ordines vetat sacros accedere. Sicut autem tunc neophytus dicebatur qui initio sanctæ fidei erat conversatione plantatus, sic modo neophytus habendus est qui repente in religionis habitu plantatus ad ambiendos honores sacros irrepserit. Ordine ergo ad ordinem accedendum est. Non gradum sacrum recte appetit qui ad summa loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum: et cum idem Apostolus doceat inter alia sacri ordinis instituta discipulum, manus non esse cuiquam citius imponendas, quid hoc celerius, quidve præcipitantius quam ut exoriatur a summitate principium, ut ante esse incipiat episcopus quam magister. » Contra quam ecclesiasticæ institutionis normam dum superius memoratus Tarasius sacerdotale culmen, ut aiunt, contendit, turbare potius quam gubernare dimoscitur plebes. Nec mirandum est si non recte prædicet qui ad prædicationis officium non recte pervenit. De cujus inordinata consecratione multa sanctorum Patrum poni testimonia poterant, quæ tamen brevitatis causa ommissa sunt. Hæc tantum de hac re posuisse sufficiat.

CAPUT III.

Utrum Tarasius recte sentiat qui Spiritum sanctum non ex Patre et Filio secundum verissimam sanctæ fidei regulam, sed ex Patre per Filium procedentem in suæ credulitatis lectione profiteatur.

Nostris memorialibus nequaquam subtraxit oblivio sensibus quod in primordiis hujus nostri operis pollicenti sumus nihil nos indiscussum relicturos, nihilque silentio præteritaros, quod in eadem synodo quæ pro adorandis imaginibus gesta est, reprehensione dignum inveniretur, nisi forte quod aut difficultas inordinati sermonis nostro intellectui impertire negaret, aut puerilis dicti ineptiam reverentia cohibente nostra disputatio persequi despiceret; ideoque non est consequens ut ab hoc nostra suspendatur disputatio quod Tarasius Spiritum sanctum non ex Patre tantum, sicut quidam qui quaquam eum ex Filio procedere quodammodo tacerint, tamen ex Patre et Filio procedentem omnino crediderunt, neque ex Patre et Filio, sicut omnis universaliter confitetur et credit Ecclesia eum procedere, sed ex Patre per Filium in auctæ fidei professione procedere confessus est. In qua professione nisi paritas et sinceritas cordis sit quæ credat eum non creaturam esse, sed creatorem, nec Patre Filioque minorem, sed eis æqualem et consubstantialem et ab utroque procedere, perniciosum virus poterit exoriri. Omnium ergo rerum definitio talis esse debet ut, omnibus obscuritatibus seu ambiguitatibus explosis, ad demonstrandæ rei recto tramite tendat indicium, et si aliarum rerum definitio tam perspicua tamque debet esse dilucida, ut ea quæ demonstranda sunt, evidenter demonstret, multo magis fidei definitio dilucida et perspicua et omni ambiguitate sive tortuositate carens esse debet. In qua si aliquid aut

tortuosum aut ambiguum, aut quodam nubilo verborum obductum fuerit, magnam affert dicenti vel audienti jacturam. Ex Patre enim et Filio Spiritum sanctum, non ex Patre per Filium procedere, recte creditur, et usitate confitetur: quia non per Filium ut pote creatura quæ per ipsum facta sit, neque quasi posterior tempore, aut minor potestate, aut alterius substantiæ, procedit, sed ex Patre et Filio ut cœternus, ut consubstantialis, ut cœqualis, ut unius gloriæ, potestatis atque divinitatis cum eis existens procedere creditur. Alteram namque viam habet ex præpositio, et alteram per. Unde et Dei Filius natus ex homine non per hominem creditur, id est, non per coitum, non per humanam operationem, sed ex virgine carnem assumendo natus. Et idcirco quæri potest utrum recte dici queat, *Spiritus sanctus a Patre per Filium procedere*, ne dum incaute hæc propositio per in tanti mysterii professione ponitur, Ariani illius erroris virosus cuiquam poculum ministret, qui Spiritum sanctum creaturam esse, et per Filium sicut et cætera quæ creata sunt, creatum esse blasphemat: qui etiam sui baptismatis tinctionem non juxta fidem evangelicam, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Matth. xxviii), sed in nomine Patris per Filium in Spiritu sancto infelicibus quibusque ad se conversis impertivit. Spiritus namque sanctus non creatura, sed creator esse his testimoniis approbatur. Ait enim David: *Verbo Domini cæli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (Psal. xxxiii); et Salomon dicit: *Ipse creavit ea per Spiritum sanctum* (Eccli. i); item David, *Emitte Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ* (Psal. civ); et in libro Job scribitur. *Spiritus divinus est, inquit, qui creavit me* (Job. xxxiii); et in libro Judith, *Tibi, inquit, serviet omnis creatura tua: quoniam dixisti et facta sunt; misisti Spiritum tuum, et edificavit* (Judith. xvi). Tantæ enim potestatis sive virtutis Spiritus sanctus ostenditur, ut ipso cooperante corpus Domini nostri Jesu Christi, quod est nostra redemptio, in utero virginis formaretur, evangelista dicente: *Ne timeas, Joseph, accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est* (Matth. i); item, *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto* (Luc. ii); non quod Salvatoris nostri Spiritus sanctus Pater dicendus est, ut duo patres credantur, sed quod Patris et Filii idem Spiritus sanctus cooperatur et unius potestatis cum eisdem esse credatur, Domino affirmante, *Ite, inquit discipulis, baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matth. xxviii). Sicut enim Dominus apostolos ad prædicandum destinavit, pari etiam modo Spiritus sanctus facere declaratur. Scribitur enim in Actibus apostolorum quod Petro cogitante de visione, dicit eum Spiritus sanctus: *Ecce viri quæruni te; exurgens vade cum eis nihil dubitans, quia ego eos misi ad te* (Act. x); et item: *Segregate mihi Paulum et Barnabam ad opus ad quod elegi eos* (Act. xiii); et item: *Attendite vobis et universo gregi in quo vos Spiritus*

sanctus constituit episcopos (Act. xx). Nam et uni versa cum Patre et Filio, ut ostensum est, procreavit, et Deus esse unius cum iisdem essentia his testimoniis approbatur. David enim ait : *Audiam quid loquatur in me Dom'nus Deus*. Luce itaque clarius constat quod omnes prophetæ non nisi per Spiritum sanctum annuntient vel loquantur, Domino attestante, qui ait : *Cum venerit Spiritus ille sanctus quem Pater mittet in nomine meo, ipse vos docebit et ventura annuntiabit vobis* (Joan. xv). Item per prophetam Dominus dicit : *Noluerunt audire sermones meos quos mandavi in Spiritu meo per os prophetarum priorum, dicit Dominus*. Paulus quoque apostolus ad Hebræos scribens ait : *Testificatur nobis Spiritu sancto, et hoc est testamentum quod dispono ad eos post dies illos, dicit Dominus* (Hebr. x). In Actibus quoque apostolorum ad Ananiam dixisse pastorem Ecclesiæ legimus : *Ut quid Satanas implevit cor tuum mentiri te Spiritui sancto* (Act. iv)? Et ostendens eum Deum esse, in subsequentibus dicit : *Non es mentitus hominibus, sed Deo*. Paulus quoque vas electionis ad Corinthios scribit : *Divisiones autem donationum sunt, idem vero Spiritus : et divisiones ministeriorum sunt, idem ipse Dominus : et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus* (I Cor. xii). Quibus apostolicis verbis Spiritus sanctus idem Deus, idem Dominus declaratur. Idem vero Dominus in Evangelio dicit : *Spiritus est Deus* (Joan. iv). Item ad Corinthios Paulus scribens ait : *Dominus autem Spiritus est* (II Cor. iii); et ad Ephesios : *Nolite, inquit, contristari Spiritum sanctum Dei* (Ephes. iv); item ad Corinthios : *An nescitis, inquit, quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti quem habetis a Deo* (I Cor. vi)? et eum Deum in humanis corporibus habitantem ostendens adjungit, et dicit : *Glorificate ergo et portate Deum in corpore vestro*. Qui dum his testimoniis et creator et Deus approbetur, et ex Patre et Filio ab omni catholica Ecclesia procedere credatur, quærendum est utrum necesse sit eum per Filium a Patre et non potius ex Patre et Filio procedere profiteri, cum hujuscemodi professio neque in Nicæno, neque in Chalcedonensi symbolo a sanctis Patribus facta inveniatur. Per Filium enim super apostolos in igne apparuit, per Filium hominibus datus est, quoniam ab omnibus Spiritus sanctus accipi non nisi per Filium poterat. Per Filium vero eum a Patre procedere profiteri, synodice confessioni inusitatum est : quoniam Spiritus sanctus ut a Patre procedat non eget alterius adjutorio, ut per aliquem procedat, cum utique sit tertia in eadem sancta Trinitate persona et unius cum Patre et Filio sit potestatis atque essentia. Qui cum a se Deus sit, ad nos autem relative donum est, distribuens singulis prout vult gratiarum dona. Nam et prophetias quibus vult impertit, et peccata quibus vult dimittit, quæ sine illo non donantur : qui inde proprie charitas nuncupatur, vel quia naturaliter eos a quibus procedit conjungit, et se unum cum eis esse ostendit, vel quia in nobis id agit, ut in Deo

A maneamus et ipse in nobis : unde et in donis Dei nihil majus est charitate, et nullum est majus donum Dei quam Spiritus sanctus : ipse est et gratia, que quia non meritis nostris, sed divina voluntate gratis datur, inde gratia nuncupatur. Sicut autem unicum Dei Verbum proprie vocamus nomine Sapientia, cum sit universaliter et Spiritus sanctus et Pater ipse Sapientia, ita Spiritus sanctus proprie nuncupatur vocabulo charitatis, cum sit et Pater et Filius universaliter charitas. Est enim Spiritus Patris attestante, Domino, qui ait : *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (Marc. xiii). Est et Spiritus Filii, Paulo attestante, qui ait : *Quisquis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (Rom. viii), ac per hoc Spiritus amborum dicitur, quia ex Patre et Filio procedens unius probatur esse substantia et natura : qui si ingenuus diceretur, duo patres profiterentur ; si genitus, duo filii incompetentem dicerentur. Sed quia nec Pater est nec Filius, ideo nec ingenuus, nec genitus, sed ex utroque procedens dicitur. Pater enim solus non est de alio, ideo solus appellatur ingenuus, non quidem in Scripturis, sed in consuetudine disputantium et de re tanta sermonem qualem valuerint ad præsentium sive futurorum profectum proferentium : Filius solus de Patre est natus, ideo solus dicitur genitus ; Spiritus sanctus solus de Patre et Filio procedit, ideo solus amborum nuncupatur Spiritus. Procedit enim ex utroque, non nascendo, ut alicujus filius dici possit. Diceretur autem filius Patris et Filii, si, quod abhorret ab omnium fidelium sensibus, eum ambo genuissent : non igitur ab utroque est genitus, sed procedit ab utroque amborum Spiritus. A Patre illum autem procedere Dominus noster Jesus Christus discipulos docuit dicens : *Cum autem venerit, inquit, Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me* (Joan. xv). Et rursum ipse Dei et hominum mediator Dominus Jesus Christus post resurrectionem suam, ut ostenderet a se procedere Spiritum sanctum sicut et a Patre, insufflans in discipulos suos ait, *Accipite Spiritum sanctum* (Joan. xx); qui nisi ab eo procederet, nequaquam eum insufflans discipulis daret. Unus ergo est Spiritus Patris et Filii, unus, ut supra memoravimus, amborum Spiritus. Quod si quis querat quomodo Filius a Patre nascendo procedit, Spiritus vero sanctus procedendo non nascitur; aut cur non uterque sint filii, cum uterque a Patre procedant; aut cur non et Spiritus sanctus dicatur ingenuus, sicut Pater; aut quomodo ab utroque procedat, aut cur Filius dicat : *Sicut habet Pater vitam in semetipso, sic dedit Filio vitam habere in semetipso* (Joan. v), quasi antea sine vita idem Filius existeret, et hanc Patre dante susceperit; aut quomodo Pater nunquam sine Filio, et tamen Pater genuit Filium; aut quomodo Filius nunquam sine Spiritu, et tamen ait : *Nisi ego abiero, Paraclitus non veniet ad vos* (Joan. xvi); aut quomodo Filius non de se, sed de Patre

est, nec tamen ei est posterior de quo est; aut quomodo Spiritus sanctus de Patre procedit et Filio, nec tamen ab eis præceditur a quibus procedit: sciat hæc et his similia humanæ fragilitatis sensibus inscrutabilia et incomprehensibilia esse. Quis enim ista consideret? quis ista comprehendat? Si enim humanæ nativitatis Christi secreta non capimus, divinæ naturæ mysteria quomodo capiæmus? Verum quia in illa cœterna et æquali et incorporali et ineffabiliter immutabili atque inseparabili Trinitate difficillimum est generationem a processione distinguere, sufficit hoc credere, hoc firmiter tenere, hoc toto corde fateri Patrem ingentum, Filium genitum, Spiritum vero sanctum nec creatum nec genitum, sed ex Patre et Filio procedentem: ita duntaxat ut in confessione fidei omnes opinationes, omnes verborum novitates caveantur: et his verbis hisque sententiis fidelium confessio roboretur quæ sanctæ et universales synodi in symbolo taxaverunt.

CAPUT IV.

Utrum Theodorus episcopus Hierosolymorum recte sentiat, qui cum Patrem sine principio penitus et sempiternum se credere dixerit, Filium nescio sub qua ambage verborum non aliud principium quam Patrem agnoscentem et ex ipso subsistentiam habentem professus sit.

Et superiore quidem capitulo exsecuti sumus, in sanctæ fidei confessione dilucidam et perspicuam definitionem fieri debere, et nunc necessario idipsi exsequimur. Quoniam nisi recto tramite, omnibus ambagibus hinc inde postpositis, ad demonstrandam rei veritatem sermo gradiatur, et de ejus a quo profertur fidei integritate ab audientibus dubitatur, et hæreticæ pravitati et si non voto, sono tamen appropinquare videtur. Unde cavendum est ne in professione fidei Theodori episcopi, qui dum Patrem dicat sine principio, et Filium non aliud principium quam Patrem agnoscentem, et ab ipso subsistentiam habentem, Pater Filium, aut tempore, qui sibi consubstantialis est; aut substantia, qui sibi consubstantialis est; aut honore, qui sibi æqualis est, præcedere suspicetur. Quod quidem etsi a præfato viro recte et catholice creditur, ita tamen ambigue positum est, ut legenti de ejus fide possit oriri suspicio, quod plerumque non infirma credulitas, sed sermonis solet efficere difficultas. Quoniam igitur in hac professione non elucet evidenter utrum ejus fides aut probari aut improbari debeat, cum eam probandam potius quam improbandam esse nostra mallet intentio, restat ut quod de hac re a sanctis Patribus percepimus, credimus et tenemus, breviter exsequamur: hoc enim in tali professione expavescendum est, ne dum Pater sine principio dicitur, et Filius non aliud principium quam Patrem agnoscere, antiquior Pater Filio quia genuerit, et Filius posterior Patre quia genitus sit suspicetur, cum videlicet nihil sit in sancta Trinitate anterius posteriusve, ubi nihil ex tempore inchoatur, ut consequenti perficiatur in tempore. Quoniam sicut tres personæ consubstantiales sibi sunt, ita etiam consempiternæ. Et sine tempore

A generatio Filii de Patre intelligitur, sine tempore etiam processio Spiritus sancti de utroque. Est enim Pater Filio principium non creando, sed gignendo, non tempore procedendo, sed ineffabilis Pater ineffabilem Filium sine quo nunquam fuit, ineffabiliter sibi consempiternum generando. Est et Filius principium non Patri, sed rebus a se conditis; est et Spiritus sanctus principium omnibus quæ ab eo creata sunt, quia nullo modo separari potest ab appellatione Creatoris. Sunt Pater et Filius principium Spiritui sancto non gignendo, quia non est Filius, neque creando, quia non est creatura, sed dando, quia ab utroque procedit. Est item Pater et Filius et Spiritus sanctus unum principium, omnibus quæ a se solo et uno creatore creata sunt. Et cum sit Pater principium, et Filius principium, et Spiritus sanctus principium, non tamen tria principia, sed unum est principium, una divinitas, una substantia, una omnipotentia. Hæc enim quæ breviter perstrinximus, prædicatoris egregii Augustini verbis approbanda sunt. Ait enim: « Dicitur ergo relative Pater, idemque relative dicitur principium, et si quid forte aliud ipse Pater ad Filium dicitur: principium vero ad omnia quæ ab ipso sunt. Item dicitur relative Filius, relative dicitur et verbum, et imago, et in omnibus his vocabulis ad Patrem refertur, nihil autem horum Pater dicitur. Et principium Filius dicitur: cum enim diceretur ei, Tu quis es? respondit, Principium quia et loquor vobis. Sed nunquid Patris principium? creaturæ se quippe ostendere voluit, cum se dixit esse principium, sicut et Pater principium est creaturæ quod ab ipso sunt omnia. Nam et creator relative dicitur ad creaturam, sicut dominus ad servum. Et ideo cum dicimus et Patrem principium, et Filium principium, non duo principia creaturæ dicimus, quia Pater et Filius simul ad creaturam unum principium est, sicut unus creator, sicut unus Deus. Si autem quidquid in se manet et gignit aliquid vel operatur, principium est ei rei quam gignit vel ei quam operatur, non possumus negare etiam Spiritum sanctum recte dici principium, quia non eum separamus ab appellatione Creatoris, et scriptum est de illo quod operetur, et utique in se manens operatur. Non enim in aliquid eorum quæ operatur, ipse mutatur et vertitur, et quæ operatur vide. *Unicuique, ait Apostolus, datur manifestatio Spiritus ad utilitatem: alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, et reliqua.* Item idem post pauca: Nam et sigillatim si interrogemur de Spiritu sancto, verissime respondemus quod Deus sit, et cum Patre et Filio simul unus Deus est. Unum ergo principium ad creaturam dicitur Deus, non duo vel tria principia, ad se autem invicem in Trinitate, si gignens ad id quod gignit principium est, Pater ad Filium principium est, quia genuit eum. Utrum autem et ad Spiritum sanctum principium sit Pater, quoniam dictum est, *De Patre procedit*, non parva quæstio est: quia si ita est, non jam principium est ei tantum rei erit quam gignit aut

facit, sed etiam ei quam dat, ubi et illud elucescit, ut pote quod solet multos movere, cur non sit Filius etiam Spiritus sanctus, cum et ipse a Patre exeat sicut in Evangelio legitur. Exit enim non quomodo natus, sed quomodo datus; et ideo non dicitur Filius, quia neque natus est sicut unigenitus, neque factus ut per gratiam nasceretur sicut nos. Quod enim de Patre natum est ad Patrem solum refertur, cum dicitur Filius, et ideo Filius Patris est non et noster: quod autem datum est et ad eum qui dedit refertur, et ad eos quibus dedit. Itaque Spiritus sanctus non tantum Patris et Filii qui dederunt, sed etiam noster dicitur qui accepimus; sicut dicitur Domini salus quia dat salutem, eadem etiam nostra salus est qui accipimus. Item idem post pauca: « Si ergo et quod datur principium habet eum a quo datur, quia non aliunde accepit illud quod ab ipso procedit, fatendum est Patrem et Filium principium esse Spiritus sancti, non duo principia, sed sicut Pater et Filius unus Deus: et ad creaturam relative unus Creator et unus Dominus, sic relative ad Spiritum sanctum unum principium, ad creaturam vero Pater et Filius et Spiritus sanctus unum principium, sicut unus Creator et unus Dominus. »

CAPUT V.

Quod Tarasius non recte Spiritum sanctum contribulum Patri et Filio dixerit, cum sufficeret dicere coeternum, consubstantialiam, ejusdemque essentiam et naturam.

Dixisse quoque in suae fidei professione Spiritum sanctum Patri et Filio contribulum Tarasius perhibetur: quod absurdissimum et dictum et a catholice fidei confessione penitus convellendum, non solum ab eorum sensibus qui litterariae solertiae disciplinam non nesciunt, sed etiam ab eorum qui communibus tantum utuntur litteris prorsus respuitur, et modis omnibus abdicatur. Est enim in promptu animadvertere, quod sicut *consanguinei* dicuntur qui sunt unius sanguinis, et *consortes* qui sunt unius sortis, et *coetanei* qui sunt unius aetatis, qui etiam *coevi* dicuntur, et *conformes* qui sunt unius formae, ita *contribuli* dicuntur qui de una tribu sunt. Quoniam loquelaris ista praepositio hanc vim obtinet ut ubicunque in compositione verborum ponitur, diversa quaeque cohaerere demonstret: sicut et in hac compositione duos aut plures homines cum *contribulos* vocamus, evidenter eos de una tribu esse ostendimus. Est enim *tribus* multitudo hominum quae aut ab una stirpe genus ducit, sicut ab Jacob duodecim tribus processisse nascuntur; aut uno ministerio fungitur, sicut in exordio Romanae urbis in tres ordines ab ejusdem urbis conditore Romanus populus dispertitus est, in senatoribus videlicet, militibus sive plebibus. Unde hactenus hujus nominis etymologia servatur, et qui eis praesunt *tribuni* vocantur; in Deo autem qui est summum bonum,

^a *Et ideo Spiritus Patris et noster.* Recte ex Lindenbruchii emendatione restituimus particulam negativam, quae perierat, *non et noster.* Filius dicitur solius Patris Filius, non etiam noster filius, sed vero frater. Spiritus sanctus autem non tantum Patris et Filii Spiritus sanctus dicitur, a quibus datur, sed

unus apex, rerum singulare cacumen, unus in substantia, trimus in personis, nequaquam contribuli nomen inveniri potest, quia non alibi contribulus inveniri potest, nisi ubi invenitur et tribus. Spiritus autem sanctus non Patri et Filio contribulus sed consubstantialis est. Qui si contribulus est, tribus tantummodo aut affinitatis societate, quod profanum est dicere, jungitur; si, quod credere non solum absurdum, sed etiam impium est, tribus tantummodo aut affinitatis societate conjungitur, non est consubstantialis: est autem Patri et Filio consubstantialis, non igitur eis contribulus credendus est aut dicendus. In tanti enim mysterii confessione spreto dictionum novitatibus, suffecerat dicere Spiritum sanctum Patri et Filio coessentialiam, coeternum, coaequalem, aequi potestatis et gloriae, ita ut in tribus personis unitas substantiae, potestatis et gloriae summi Dei credatur et a catholicis confiteatur, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Legat igitur quisquis hoc nomen in sancta Trinitate recte nominandum putat, et assertionibus fulcire affectat, lib. xiii beati Hilarii, et xv sanctissimi Augustini de eadem sancta et ineffabili Trinitate, subtilissime disputantes et viriliter intonantes, in quibus cum hoc nomen sanctae Trinitati aptatum minime repererit, id ei minime aptare praesumat, quoniam si ullatenus sanctae fidei confessioni conveniret, tot disputationum silvas effugere nequiret, nec esset tam eloquentibus tanquam Latinitatis peritia eruditus viris in disputando alienum, si errori esset extraneum. Legat etiam caeterorum catholicorum Patrum de fide opuscula, et cum hujusce nominis mentionem in tam sublimi tanquam praeclearo negotio non repererit, hanc supervacuae alibi se invenisse cognoscat. Quoniam sicubi extra horum disputationes in sanctae fidei confessione invenitur, aut ineloquentiae, quae imperitiae de fonte procedit, aut alterius linguae proprietati deputandum est, quae plerumque dum ad aliam linguam transit, vim suam amittit.

CAPUT VI.

De eo quod Basilius Ancharae episcopus in suae fidei lectione post confessionem Patris et Filii et Spiritus sancti imaginum et lipanorum osculationem et adorationem inseruerit, fidem se habere dicens participare ipsis sanctificatione: remissionem vero peccatorum, sive carnis resurrectionem, seu vitam futuram omnino lacuerit.

Remissio peccatorum quae a Basilio Ancharae episcopo in suae fidei confessione est praetermissa, inter summa ecclesiasticae dignitatis est charismata numeranda. Hanc Propheta insigni laude praefert, cum eos beatos dicit quibus sit: *Beati*, inquit, *quorum remissae sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata* (Psal. xxxii). Hanc vox Verbi, vox Sapientiae, amicus Sponsi inter prima evangelicae tubae tonitrua intonavit, sicut scriptum est: *Et venit in omnem re-*

etiam noster Spiritus sanctus dicitur, quibus datur. ^b *Quod absurdissimum et dictum et a catholice fidei confessione penitus non vellendum.* Emendavi, convellendum, id est, abjiciendum, segregandum, eliminandum. Infra cap. 17: « Ileo Christi plebem ab Ecclesiae matris uberibus convellere »

gionem circa Jordanem prædicans baptismum penitentiae in remissionem peccatorum (Luc. III). Hanc mediator Dei et hominum, Agnus Dei qui tollit peccata mundi, pietate qua mundum redimere venerat dedicavit, cum et quibusdam ante passionem peccata remisit, et ut totius mundi peccata dilueret, se Deo Patri in sacrificium obtulit: et ut hanc perpetim Ecclesia consequi valeret, Spiritus ei ineffabile donum et sui characteris insuperabile signum, et sacrosancti baptismatis salutiferum sacramentum concessit. Hanc apostoli in collatione fidei, quam ab invicem discessuri quasi quamdam credulitatis et prædicationis normam statuerunt, post confessionem Patris, et Filii, et Spiritus sancti, posuisse perhibentur: et in tanti verbi brevitate de quo per prophetam dictum est: *Verbum abbreviatum facie: Dominus super terram* (Isa. x; Rom. ix), hanc ponere minime distulerunt, quia sine hac fidei sinceritatem integram esse minime perspexerunt. Nec cohibuit eos ab ejus professione illius symboli brevitatis quam exposcebat sacrae fidei integritas, tantique doni veneranda sublimitas. Fit enim per Spiritum sanctum per quem remittuntur peccata, sive sanguinem Christi qui a nobis in sacramento sumitur, et pro nobis effusus est in remissionem peccatorum. Fit et per aquam baptismatis, in qua originalis noxae antiquum et obsoletum vulnus diluitur. Unde et apostolus (I Joan. v) tres dicit testimonium perhibere, spiritum, sanguinem, et aquam, et tres unum esse: quia et per Spiritum sanctum et per sanguinem Christi et per aquam baptismatis ad unum compitum, id est, ad remissionem peccatorum pervenitur. Hanc quidam doctorum cum quid sit *canticum novum* luculenter dissereret, inter ceteras novitates quas in Christi incarnatione dixit esse completas, enumeravit dicens: « Novum est Filium Dei hominem fieri, novum est eundem ab hominibus morti tradi, novum est die tertia surgere, novum est cum corpore ad caelum ascendere, novum est remissionem peccatorum hominibus dari. » Novum itaque dixit remissionem peccatorum hominibus dari, quæ sicut in Novo Testamento datur, in Veteri non dabatur. Pagina enim Instrumenti Veteris peccata non diluit, sed ostendit. Carnis quoque resurrectio quam credere et fateri Christianorum, non credere vero Sadducæorum est, quam præfatus episcopus in suæ fidei professione reticuit, et Veteris Instrumenti lectione monstratur, cum et per Job virum evangelicum potius quam legalem dicitur: *Scio quod Redemptor meus vivat, et in novissimo de terra surrecturus sim, et rursus circumdabor pelle mea et in carne mea videbo Deum: quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt et non alius* (Job. xix); et per Danieleum virum sanctissimum et arcanorum Dei scrutatorem monstratur dicentem: *Multi de his qui dormiunt in terræ pulvere*

A *resurgunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium ut videant semper* (Dan. xii); et ipsa Veritate ad terras pro salute generis humani descendente, omnino commendatur qui eam et prædicationis suæ sacrosanctis oraculis edocuit, et suæ resurrectionis salutari exemplo monstravit. Si vero aliquis dicat, Job in hac sententia suam solummodo resurrectionem, non generalem omnium hominum dixisse, audiat eum in alio loco generalem omnium resurrectionem affirmantem et dicentem: *Lignum habet spem, si præcisum fuerit rursus virescit, et rami ejus pullulant: si senuerit in terra radix ejus, et in pulvere mortuus fuerit truncus ejus, ad odorem aquæ germinabit et faciet comam quasi cum primum plantatum est: homo vero cum mortuus fuerit et nudatus atque consumptus, ubi quæso est? quomodo si recedant aquæ de mari, et fluvius vacuefactus arescat, sic homo cum dormierit non resurget, donec atteratur caelum, nec erigilabit, nec consurget de somno suo* (Job. xiv). Quod totum ita intelligendum est, « Nunquid lignum habet spem revirescendi et homo non habet resurgendi? nunquid quomodo si recedant aquæ de mari et fluvius vacuefactus arescat, sic homo cum dormierit non resurget? nunquid donec atteratur caelum non erigilabit, nec consurget de somno suo? quibus verbis non suam solummodo, sed totius humani generis resurrectionem generalem demonstrat. Sequitur. Hanc etiam apostoli cum diversas quidem nationes non diversa fide, diversis linguis imbuti, non diversas constitutiones tradituri peterent, omnibus gentibus inter cætera mysteriorum spiritualium arcana tradiderunt: et ne oblivione dilueretur aut hæretica pravitate cascata per temporum incrementa frustraretur, in symbolo posuerunt, et in tam authentico fidei indicio, in quo totius fidei integritas admirabili brevitate complectitur, locaverunt. Hanc unus illorum qui fera gentium corda sacri styli doctrina perdomuit, inter cetera quæ de ea profatus est, in momento, in ictu oculi fore prædixit (I Cor. xv). Vita quoque futuri sæculi, quam idem Basilius negligenter reticuisse dignoscitur, et ab ipso nobis Domino pollicetur, et pene in omnibus sanetarum Scripturarum oraculis prædicatur, quippe cum sine ea carnis resurrectio nil valeat, et ob eam adipiscendam totius nostræ religionis desudet intentio. Unde datur intelligi non eum mediocriter delirasse, cum in suæ fidei confessione res tantis mysteriis plenas, et revera mysteriis plenas, sine quibus Christiana credulitas stare non potest, silentio præterierit et in earum loco res non necessarias et risu dignas protulerit. Non igitur ei ideo tantummodo succensetur quia eas profiteri distulit, si tamen eas corde credit, cum plerumque quædam aut brevitatis studio, aut quadam occasione in dicendo prætermittuntur quæ in credendo firmiter tenentur; sed quia in earum loco id intulit quod a nullo sanctorum Patrum

« Nunquid lignum habet spem revirescendi, et homo non habet resurgendi? Restituimus, *revirescendi*, ut comparatio sibi constet. Consolationis plena meditatio et fidentes in spe certissima confirmans, qua

Patres solent tempus vernum, cum arbores incipiunt revirescere, resurrectioni carnis nostræ comparare.

in fidei promissione illatum fuisse perlegit : quia et milites qui quondam pugnavit, aut quandoque pugnaturus est, non ideo arguitur si ad tempus non pugnet, sed si fuga lapsus et suam nobilitatem ignobiliet, et sociorum vires inutili exemplo enervet. Dixit enim præfatus episcopus, postquam imaginum adorationem et osculationem inter prima suæ fidei munimenta fassus est : « fidem se habere participare illis sanctificatione. » Nec immerito rebus insensatis, et non solum sanctificatione sed etiam vita carentibus, participare dignus, qui post confessionem sanctæ et unicæ Trinitatis in talibus næniis fidem se habere dixit, et ea quæ inter prima Christianæ religionis charismata enumeranda sunt, remissionem videlicet peccatorum, carnis resurrectionem et vitam futuri sæculi desidiöse prætermisit. Esto denique, utile quiddam est imagines adorare, quid adimitur Christianæ religioni si inter primas fidei professiones illius quoque rei professio non detur, cum pleraque sint quæ inter cæteras ecclesiasticæ institutionis traditiones fidelibus tradita sunt, quorum etsi in fidei confessione professio tacetur, nihil tamen ideo sanctæ religioni adimitur? Aut in quo præjudicat, si earum adoratio taceatur, fidei integritati, cum a sanctis Patribus inhibita potius quam instituta credatur. Non enim eo molo præjudicat prætermisio imaginum adorationis sacræ fidei puritati, quæ interdicta potius quam instituta est, sicut præjudicant remissio peccatorum, carnis resurrectio et vita futuri sæculi si in confessione prætermittantur, quæ utique et in omnium Scripturarum sanctarum serie prædicantur, et, ut præfati sumus, ab apostolis in symbolo laudabili brevitate connexæ tenentur.

CAPUT VII.

De eo quod Theodosius Amori episcopus desidiöse fidem sanctæ et unicæ Trinitatis tacuerit, de imaginibus vero incaute et extraordinarie dixerit : Confiteor et promitto, et suscipio, et osculor, et adoro imagines; et post pauca : Qui non instruunt diligenter omnem Christo dilectum populum adorare et venerari sacras et honorandas imagines omnium sanctorum qui a sæculo Deo placuerunt, anathema.

Basilium Anchiræ episcopum in superiore capitulo arguendum recte ostendimus, eo quod suæ fidei jacto fundamine in ædificio tam excellentis mysterii res valde necessarias superædificare neglexerit, et vice earum res ab omni penitus religionis fabrica abnuendas superædificare nisus sit : in præsentî vero Theodosium Amori episcopum rectius competentiusque arguendum decernimus, qui, nullo suæ fidei in præfata synodo posito fundamento, res tantum inanes et ratione seclusas inaniter et irrationabiliter ædificare cepit. In illius enim ædificio si id quod inaniter surrexit dejiciatur, saltem id quod bene fundatum est remanebit ; in istius vero si omne quod inane et frivolum est destituatur, nil quod remaneat erit : si ergo illi recte succensetur qui sanctæ et unicæ Trinitatis confessioni imaginum adorationem inseruit, multo rectius huic succensebitur qui illius summi et ineffabilis mysterii confessione postposita, de illarum adoratione frivola nescio quæ tan-

tummodo somnariit. Ita enim exorsus est : « Confiteor et promitto, et suscipio, et osculor, et adoro imagines. » O mira confessio episcopi ! O pulchra dictio sacerdotis ! O laudanda devotio præsulis ! Tacet confessionem excellentissimæ majestatis, et insonat confessionem insolentissimæ vanitatis. Ab ejus confessione pedem retrahit qui dixit, *Omnis qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo qui est in cælis* (Matth. x ; Luc. xii) et in imaginum confessionem totis se gressibus infert. Tacet quod et ille fateri et cæteros ut faterentur debuit hortari, et fassus est quod nec ille fateri et ne cæteri faterentur debuit reluctari ; et qui opponere murum pro domo Israel debuit et stare in prælio in die Domini, ipse ad dedicationis dedecus, proh dolor ! sponte dilabitur ; quia videlicet qui debuit a prava confessione et a ridiculoso errore aliorum mentes coercere prædicationis studio, ipse primum illis errandi via efficitur prævæ confessionis exemplo. Quod vero anathematizat omnes qui non instruunt omnem Christo dilectum populum adorare et venerari imagines omnium sanctorum qui a sæculo Deo placuerunt, quam absurde quamque incaute agat, prudens lector advertat, præsertim qui anathema quod aliis temeraria presumptione inferre contendit, in se suosque irreverenter intorquet, et telum quo sui erroris extraneam nititur perfodere partem, in suam civiumque dellectit necem. Nec liberat imaginum adoratio ab anathematis colligatione suos, quæ necetere tantummodo nitebatur externos. Anathematizat enim qui non instruunt omnem Christo dilectum populum adorare imagines. Nunquidnam, ut cæteros taceam, in sibi commissa plebe omnes instruunt omnem Christo dilectum populum imagines adorare, qui nec instruendi habent officium, nec prædicationis gradum ? nunquid et ipse omnem Christo dilectum populum instruit ? Cum videlicet pene totus mundus Christi populo plenus sit : quoniam desiit tantummodo in Judæa notus esse Deus, sed in omnem terram exivit sonus apostolorum, et repleta est omnis terra gloria Domini, et omnes gentes veniunt et adorant in conspectu Domini, juxta Malachiæ vaticinium in verbo Domini dicentis, *Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur mihi hostia munda* (Malach. ii), et pastor Ecclesiæ, cui in figura disci diversorum animantium generibus pleni totus orbis diversis gentibus plenus ad Dei gratiam vocandus ostenditur, dicit : *In veritate comperi quomam non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet eum et operatur justitiam, acceptus est illi* (Act. x). Nam si secundum ejus deliramentum quicumque non instruunt omnem Christo dilectum populum, anathemate digni sunt, neque ipse idem, neque coepiscopi qui in eadem synodo fuisse perhibentur, neque illis subdite plebes anathematis vinculo carere quibunt, quia etsi instruunt duarum aut trium vel certe plurimarum provinciarum gentes, non tamen omnem Christo dilectum populum instruunt, cum per tam prolixas

tamque vastas mundi partes sit catholica Ecclesia, A quæ utique Christi dilectus populus est, diffusa, et tam per inaccessas et ignotas nationes sit, Domino largiente, dilatata. Aut ergo omnem Christi Ecclesiam ab oriente usque ad occidentem, a septentrione usque ad meridiem, se suosque imaginum adoratione instruere perdocebit, aut secundum suæ vanitatis sententiam cum sociis sive subditis anathemati subiacebit: quoniam etsi omnem populum instruere possent, non igitur omnium sanctorum qui a sæculo Deo placuerunt imagines in quarum adorationem universitatem populi instruerent, habere poterant, quorum multitudo tanta est, ut de his per Prophetam ex persona Filii ad Patrem dicatur: *Nimis honorati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum: dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur* (Psal. cxxxix). Quod etsi hyperbolice dictum sit, tanta eorum qui ab initio Deo placuerunt sunt agmina, ut nec pingi nec dinumerari possint ab alio, nisi ab eo in cuius libro eorum scripta habentur nomina. Nam si a se prolatis idem episcopus anathematis jacturam vitare cupit, necesse est ut omnium sanctorum qui per diversas mundi partes ab initio Deo placuerunt, imagines et habeat et adoret; et si eas præ multitudine sui habere nequiverit, ino quia nequibit, a se ergo prolato anathemati colla submittat.

CAPUT VIII.

Quod pene de omnium fide ambigitur, cum Spiritum sanctum quidam a Patre tantum, quidam vero neque a Patre neque a Filio procedentem confessi sint.

Ex Patre et Filio Spiritum sanctum procedere, C quantum attinet ad brevitate[m] hujus styli cui studemus, Domino annuente, in superioribus monstratum est. Nam cum pene omnes in præfata synodo hoc aut penitus tacuerint, aut ambigue protulerint, nos quasi homines humana imbecillitate cogitationum, et eorum quæ nec audimus nec legimus ignari, nec eorum fidei testimonium perhibemus qui hoc silentio præterierunt, nec eorum qui ambigue protulerunt, nec ideo eorum credulitatem abnuimus, quia hoc tacuerunt vel ambigue protulerunt. Quoniam qualiter teneant nescimus, sed hanc rem et indiscussam præterire, ne eis tacendo assensum præbere videamur, et quia non patenter elucet quid velit, improbare timentes, illius examini reservamus quem occulta non fallunt. Scimus denique eos haud procul ab errore esse, qui si ab eo ideo elongantur, quia bene de hac re sentiunt, ideo tamen ei appropinquant, quia quod recte sentiunt recte fateri neglexerunt, quod autem recte corde creditur ad justitiam, recte ore debet profiteri ad salutem.

CAPUT IX.

De eo quod si forte aliquis error in præfatorum episcoporum sententiis de fide prolatis indiscussus remanserit, propter difficultatem et enormitatem sermonis illorum remanebit, qui plerumque tanta ignavia obsitus est, ut quid significare velit quive sensus in eo intelligendus sit, minime pateat.

Cum multa elocutionum sint genera, quæ a grammaticis sive a rhetoribus copiose ac varie tradun-

tur, omnium tamen sermonum sive dictionum series quadripertita ratione dividitur. Omnis autem sermo aut sapiens est et disertus, aut sapiens et non disertus, aut disertus et non sapiens, aut nec sapiens nec disertus. Sapiens ergo est et disertus, sicut plurimi divinarum Scripturarum libri, et ut cæteros taceam, ut est liber Isaia: prophetæ, cujus sermo et sapiens est, utpote quem Spiritus sanctus dictaverit, et disertus, quia ab illustri et urbano viro prolatus est. Sapiens autem et non disertus, ut quidam in ipsis etiam divinis Scripturis habentur. Sapiens videlicet in sententiarum celsitudinibus divini flaminis nectare promulgatis, indisertus vero aut simplicitate sanctorum virorum, a quibus prolatus est, qui sensuum potius quam verhorum venustatibus uti maluerunt, aut indigenarum loquendi usu, inter quos sancti viri divini verbi latores nati aut conversati fuisse noscuntur, sicut de beato Jeremia Hieronymus dicit, quod simplicitas sermonis de loco ei Anatoth in quo natus est accesserit. Disertus ergo et non sapiens, sicut gentilium scriptorum est, qui etsi venustus est humanarum artium eruditione, insipiens tamen est, quia et veri Dei notitia et salutifera caret exhortatione. Est et quorundam hæreticorum sermo disertus, nec tamen sapiens, qui etsi humanorum ingeniorum industria est expolitus, sapientiæ veritate et virtutum documentis est omnino nudatus. De disertis vero nec tamen sapientibus per Isaiam prophetam dicitur: *Populum enim imprudentem non videbis, populum alti sermonis, ita ut non possis intelligere disertitudinem linguæ ejus in qua nulla est sapientia* (Isa. xxxiii). Nec disertus ergo nec sapiens est, sicut plurimorum qui temere ad quælibet docenda accedunt antequam sacratissimorum sensuum dapibus reficiantur et eloquentiæ ornamentis imbuantur, vel etiam ut istius synodi scriptura est, cujus errores discutere nitimur, in cujus sententiis nec sensuum reperitur ornatus, nec ex eloquentiæ flumine quidam deducitur rivulus. Et cum omnis scriptura aut culta sit et aperta, aut culta et non aperta, aut inculta et aperta, aut nec culta nec aperta, et hæc duabus primis istis speciebus est aliena, et duabus sequentibus omnino conserta, quia nec sermonum cultu aut eloquentiæ cothurno attollitur, nec puritate apertæ locutionis textitur, quod in altero ob sui puritatem D ad intelligendum promoveat. Nec culta est et non aperta, quia non longis periodis involvitur, non variis topicorum perplexitatibus exornatur, nec lubricis syllogismorum conclusionibus ex industria dialecticæ artis venientibus catenatur: quæ omnia et culta sunt, utpote quæ sophistico poliuntur cylindro; et non aperta, quia a simplicium lectorum sensu procul remota cruditissimorum tantummodo se inferunt ingenio. Sed aut aperta est, quæ eruditione carens omnibus legentibus sive audientibus patet; aut inordinata et incompe digesta, et solæcismis unctilata, barbarismis corrupta, cæteris vitiorum nubilibus obducta, et luculenta oratione carens, et ordine textendorum sensuum explosa, nec culta est nec aperta.

Ideoque si forte aliquis error in sententiis de fide A prolatis indiscussus remanserit, his a nobis se tuebitur armis, quia se talibus incompositarum dictionum addidit involucris; et a nobis ideo deprehendi nequivit, quia ad nos difficultate sermonis quasi quodam pallio obsitus advenit.

CAPUT X.

Ridiculse et pueriliter dictum in sententia fidei Theodori episcopi: Mirabilis Deus in sanctis suis; et continuo, sanctis qui in terra sunt ejus mirificavit omnes voluntates meas inter illos, tanquam hic versiculus illum priorem subsequatur.

Id vero quod Theodorus episcopus hos duos Psalmiste versiculos ita interjecta particula adverbii continuo, in unum protulit, quasi alter alterum nulla intercapedine aliorum versuum interposita subsequatur, cum videlicet hic versiculus quem illum continuo subsequi dicit, non solum confestim non subsequatur, sed etiam ferme ante quinquaginta psalmos, cui postponitur præcedere noscatur, non ideo nobis reprehendere libnit quod fidei quoddam præjudicium afferat, sed quia ridiculo sui reprehensioni subiaceat et reprehendentibus deridendi materiam conferat, pateatque talem scripturam non esse idoneam, ut magna absque errore instruat, quæ in parvis absque vigore titubat, nec habere eam vim res dubias affirmandi et incognitas docendi, quæ non habet ingenium res non dubias narrandi et notas proferendi. Quomodo ergo illius synodi poterit recipi doctrina, cujus in tot locis reprehenditur scriptura? aut quomodo cum cæteris synodalibus a sanctis patribus digestis vel susceptis scriptis societatis poterit adipisci dignitatem, quæ earum sensuum et verborum fugit societatem? Illæ enim in nullo reprehenduntur, et ideo in omnibus suscipiuntur: hæc vero quia in multis reprehenditur, non immerito pene in omnibus repudiat.

CAPUT XI

Quod inutiliter et incaute Græci Ecclesiam catholicam anathematizare conati sint in eorum synodo, eo quod imagines non adoret, cum ulique prius debuerint omnino scrutari quid uniuscujusque partis Ecclesia de hac causa sentire vellet.

Ecclesiasticæ tubæ prædicationi intonat, peccantem fratrem primo clam corripendum; qui si audire noluerit, scorsum adhibitis fratribus vel corrigendi studio, vel conveniendi testimonio admonendus est; qui si et illos audire contemperit, tunc multis res notescenda est, ut detestationi eum habeant, et qui nequivit salvari pudore, salim opprobriis salvetur; qui si neque multorum admonitioni assensum præbuerit, ethnicorum sive publicanorum more detestandus est. Cui prædicationi non mediocriter illorum Ecclesia contraire videtur quæ totius mundi Ecclesias priusquam more ecclesiastico per epistolare eloquium consulendo sive scrutando alloquatur, præsumptive, sive incaute, anathematizare conatur. Debuerat enim ad circumjacentium provinciarum Ecclesias legationem sciscitativam scire, utrum imagines adorari aut non adorari deberent, ut, juxta cujusdam sapientis vocem, per consilium et sequenda

sequens et vitanda vitans, non eam postmodum poenitere constaret, sed quidquid de hac re plures secundum apostolicam institutionem tenere vellet Ecclesiæ, ipsa quoque teneret; et quæ pluribus consentientibus antiquis institutionibus obniti tentaret et obstinata mente ab universitate ecclesiastici corporis se dirimere vellet, hanc detestationi multaret. Nam quis furor est, quæve dementia ut unius partis Ecclesia rem quæ neque ab apostolis, neque ab eorum successoribus statuta est, nitens statuere, totius mundi Ecclesias conetur anathematizare, et compellantur aut apostolicis institutis contraire, aut ab illis prolato vanissimo anathemati subjacere? Sed cum illorum dementissimum anathema illis potius quam nobis jacturam impertiat, dicente Apostolo, *Neque maledici regnum Dei possidebunt (I Cor. vi)*, etiam si quodammodo lædere posset, tolerabilis nobis esset illud perpeti quam apostolorum sive cæterorum sanctorum Patrum monitis obniti, quippe qui cum Susanna dicimus, *Melius est incidere in manus hominum, quam derelinquere legem Dei nostri (Dan. xiii)*, et pastoris Ecclesiæ verbis perdoceamur *obedire oportere Deo magis quam hominibus (Act. v)*. Sicut enim cuilibet civium sive principis societate fruente a seditiosis quibusdam qui contra principem et cives agunt, tolerabilius est ab illis illata convicia sustinere, quam cum eis in seditionem conspirare, ita nimirum tolerabilius nobis est, ab illis execrari qui etiam suos parentes execrari non formidant, quam cum illis res insensatas contra divinarum Scripturarum instituta adorare. Execratio namque sine ratione, et ira sine potestate, et damnatio sine auctoritate, quantum eos contra quos inhiant minime lædunt, tanto auctores suos majoribus lædiis afficiunt, et magis desides et impatientes esse produnt. Nisi ergo eos vetusta pernicies et antiqua lues, dux mortis, radix malorum, quæ et angelos ab æthereorum civium societate, et homines a florigeræ sedis dignitate expulit, stimulis suæ nequitie inflammaret, nec synodum ob adorandas imagines sine conhibentia plurimarum catholicarum et Deo fidelium Ecclesiarum, aggregatam universalem nominare curarent, nec tot tantasque Ecclesias quæ utique corpus Christi sunt, tam insolenter anathematizare auderent, nec rerum insensatarum culturam et adorationem contra divinarum apicem institutionem statuere tentarent. *Nemo enim, ait Apostolus, in spiritu Dei loquens dicit anathema Jesu (I Cor. xii)*. Unde cavendum est, ne dum Ecclesiam quæ est corpus Christi inconsulte et incaute anathematizare nituntur, illi qui ejus caput est injuriam inferre videantur. Tanta itaque dilectione sibi Christus Ecclesiam ascivit, ut inseparabiliter ei, utpote caput corpori, præmineat, et illa ei perpetim, utpote corpus capiti cohereat, ut nequaquam corpori aut injuria aut honorificentia exhibetur quod non ad caput referatur. Ecclesiæ etenim persecutionem a Judæis illatam suam Christus referebat, cum rapaci lupo Saulo, necdum Paulo, mane prædam in vastationem Ecclesiæ comedenti, vespere

spolia in saluterrima prædicatione sive epistolarum A
missionione divisuro, dicebat: *Saule, Saule, quid me
persequeris (Act. ix)?* Non quod ille Christum por-
sequeretur in ætheriis arcibus regnantem, sed Eccle-
siam jam tunc pullulantem et in hujus sæculi horri-
sonis fluctibus nauitantem. Christus ergo in corpore
suo, quod est Ecclesia, etiam nunc persecutionem
sustinet, non quidem corporaliter, ut dudum pro
mundi salute, sed quadam pietatis miseratione, qua
suorum membrorum, id est, fidelium in unitate sanc-
tæ Ecclesiæ commanentium semper miseretur, de
quibus erat ille qui dicebat: *Caudeo in passionibus
meis, quia expleo ea quæ desunt passionum Christi in
carne mea propter corpus ejus quod est Ecclesia (Coloss. 1)*. Hanc passionem, quam Christus in sanctis
suis sustinet, David præfigurabat cum dicebat: *Adhuc
Iudam et trilior apparebo (II Reg. vi)*, quia dum se
humilians usque ad mortem ad crucis perveniret
mysterium, et a synagoga, quæ sterilis ex tunc re-
mansit, despiceretur, in sudore sanguineo membro-
rum suorum passionem ostendebat esse futuras, ac
contra Ecclesiæ exhibitam honorificentiam suam
esse testatur cum dicit: *Qui vos recipit, me recipit
(Math. x)*. Et, *Quandiu fecistis uni de minimis istis,
mihi fecistis (Math. xxv)*. Si ergo illi de quibus sermo
est, custodiam virtutum, magistram honorum, humi-
litem amplecterentur, nec corpus Christi, quod est
Ecclesia, impudentissime anathematizare tentarent,
nec ob suæ imo vanæ laudis appetitum pro re tam
inutili tamque inofficiosa synodum aggregarent.

CAPIT. XII.

*Quod magna ex parte mansuetudinem et patientiam
abjecerint in non continendo os suum et inordinate
loquendo.*

Aggregata igitur synodo si in ea ecclesiastico more
egissent, res necessarias et fidelibus profuturas per-
tractantes, omnes vocum novitates et inordinatas lo-
cutionum nenas evitarent, et mediocritatis callem
tenentes neque ab apostolicis doctrinis, neque ab
antiquarum synodorum institutionibus dissentirent,
sed patientiæ et mansuetudinis ornamentis ornati,
nequaquam dicentes bonum malum et malum bonum,
ponentes amarum dulce et dulce amarum, prophético
sermonei contrairant; et ea quæ necessario statuenda
erant prudenter statuerent, et quæ dicenda diligenter
dicerent, et spreto supervacuo et extraordinario ana-
themate, res utiles perdocerent, res vero ambiguas
aut certe inutiles silentio multarent, et nostræ partis
sive cæterarum mundi partium Ecclesiæ eorum sta-
tutis parerent. Sed quoniam impossibile est et eorum
statutis assensum præbere et antiquis patrum insti-
tutionibus parere, cum videlicet inter se diversa sint,
et quantum lux tenebris, vita morte, visio cæcitate,
probitas improbitate, puritas impuritate, sanitas
ægritudine, tantum eorum instituta a sanctorum pa-
trum institutis distent, idcirco, deterioribus spreto,
potioribus contenti sumus, et contemptis fallacibus
diverticulis certum ac regium tramitem tenere desi-
deramus. Uli, queso, præstantissima virtus man-

suetudo? vel tu fortissima furis sive cunctis levibus
incitamentis inimica patientia? Quo abieratis? quo
discesseratis, cum tam incautas tamque perversas
constitutiones a tot sacerdotibus patrari videretis,
cum Ecclesiæ tot anathematum vincula inferre cer-
neretis? Cur non saltim in duobus vel tribus hospiti-
um habuistis? Cur omnes spreveratis? Cur cunctis
vestram absentiam præsentastis? Cur non eos a tot
nugis vestri moderaminis pepercistis frænis? Cur non a tot
deliramentis vestræ industrie coercuistis ha-
lænis? Stimulante namque jactantia sive ventosæ
laudis appetitu, et ministram suam, oris videlicet in-
continentiam, contra nos pugnaturam impellente,
quæ omnia ut cætera malorum fomenta non incon-
gruè nostræ legiones respuunt, ab eis abscessimus,
et apud eos tandem hospitari nequivimus, quos talium
errorum tumultibus invasos esse comperimus. Nulla
enim est societas luci et tenebris, nec quedam com-
municatio Christi et Belial, quoniam, juxta cujusdam
sapientis sententiam, spiritus Dei, qui utique nostræ
exercitus dux est, effugiet fictum, non habitabit in
corpore subdito peccatis. Non enim nos in medio
ejus, nec ille in medio nostri habitavit qui facit su-
perbiam. Quoniam, juxta verba Jesu filii Sirach, *odi-
bilis coram Deo et hominibus superbia, et synagogæ
superborum non erit sanitas: frutex enim peccati ra-
dicabitur in illis (Eccli., xiii)*. Tanto enim in eorum
synodo discipula superbiæ, oris scilicet incontinentia,
viguit, quanto modestia sive prudentia vigere debuit,
et cujus nec extrema quidem manus in tali actu duci
debut, principatum, proh dolor! tenuit; et quæ
principatum tenere debuit, nec extrema quidem ejus
manus illorum cœtibus interfuit. Tuo itaque instin-
ctu, o incontinentia oris, quæ gressus hominum in
terra viventium dirigi prohibes, dicente Propheta,
Vir linguosus non dirigitur super terram (Psal. cxxxix),
et cujus anni sui peccatum non doest, juxta illud, *Es
multiloquio non effugies peccatum, parcens autem la-
biis sapiens eris (Prov. x)*, et per quam anima lœditur,
juxta sapientis vocem dicentis, *Qui multis utitur ver-
bis, lædit animam suam (Eccli. xx)*, et quæ non so-
lum respondere antequam audias, verum etiam sanctam
Ecclesiam anathematizare, antequam alloquatur
tuos sequaces, compellis, juxta illud, *Qui respondet
verbum priusquam audiat, stultitia est illi, et oppro-
brium (Prov. xviii)*, te urgente ita penitus nostrum
abnuere consortium, ut nostra societas in eorum
mentibus nec leve quidem posset imprimere vesti-
gium. Nos enim sequi decor vitæ est, et nos spernere
error insanie, et secundum magistræ nostræ sapien-
tiæ vocem, *Exitus nostri exitus vitæ sunt (Eccli. xxiv)*.
Nisi enim legislator nostrorum monitorum sequax
fuisset, et nostri moderaminis retinaculis gressus suæ
mentis connexos habuisset, dicente Scriptura: *Et
erat Moyses mansuetus præ omnibus hominibus, qui
sunt super terram, nequaquam tantoties divinis alo-
quiis frueretur, neque tot mysteriorum arcanis, Domi-
no insinuante, imbueretur, nec de eo ab eodem rerum
omnium Domino diceretur: At non sicut servus meus*

Moses, ad quem loquor facie ad faciem, sicut loqui A
solet homo ad amicum suum (Num. xii). Patientiæ
 itaque et mansuetudinis virtus et ab illis prorsus
 abjecta esse perhibetur, qui pessum et extraordina-
 rie ad catholicam Ecclesiam anathematizandam syn-
 odum aggregare nisi sunt, et eam quæ benedictione
 perpetua benedicta est, maledicere insanis ausibus
 conati sunt, et a nobis fidei brachio et dilectionis
 manu et cordis amplexu modis omnibus est adeunda
 et perpetim retinenda. Ait enim Psalmista: *Dulcis*
et mansuetus Dominus, propter hoc legem statuit delin-
quentibus in via: dirigit mites in iudicio, docebit
mansuetos vias suas (Psal. xxiv). Unde datur intelli-
 gi, quod qui mansueti Domini sequax esse desiderat,
 mansuetudinem non debet spernere, sed ut de viis
 Domini doceatur, eam ei-convenit amplecti. In Pro-
 verbis quoque scribitur: *Mansuetus vir cordis me-*
dicus est: tinea autem ossibus cor intelligens (Prov.
xvi). Item ibi: *Melior est mansuetus cum humilitate,*
quam qui dividit prædam cum contumeliosis. In Eccle-
 siastico quoque legitur: *Fili, in mansuetudine opera*
tua perfice, et ab omni homine diligere (Eccli. xiii).
 Item ubi supra: *Esto mansuetus ad audiendum ver-*
bum, ut intelligas, et cum sapientia loquere responsum
verum (Eccli. v). Nam et præfectus Jesus filius Si-
 rach ita intonat: *Fili, in mansuetudine serva animam*
tuam, et da illi honorem secundum dignitatem suam
(Eccli. x). Doctor itaque gentium ita ad Ephesios
 scribit. *Obsecro vos ego vinculus in Domino, ut digne*
ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humi-
litate et mansuetudine, cum magnanimitate, suppor-
tantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem
spiritus in vinculo pacis (Ephes. iv). Et Jacobus apostolus
 dicit: *Quis prudens et sciens vestrum monstret de*
bono opere conversationem suam in mansuetudine et
prudencia (Jacob. iii). Quibus omnibus præceptis illi
 procul dubio renisi sunt qui propter imaginum ad-
 orationem Ecclesiæ ausi sunt anathema inferre, quæ
 utique tanto est immunis ab eorum maledictione
 quæ injusta est, quanto a Christo qui eam redemit
 delinitur unctione lætitiæ, quæ immarcescibilis et per-
 petua est. De prudentia quoque et patientia et conti-
 nentia oris scriptum est: *Qui parcat verbum proferre*
durum, prodest ei: patiens autem vir sapiens est.
 Quod enim verbum potest esse durius anathemate?
 Quod si proferre incaute percerent, non longe a via
 discederent. Aut quæ patientia aut prudentia in hoc
 negotio illis utilior esset, quam ut Ecclesiam per
 diversas mundi partes consti utam suis apicibus con-
 sulerent, et quod omnium assensus decrevisset, pruden-
 ter et patienter sancirent? Dicitur enim per quem-
 dam sapientem: *Palpebræ tuæ præcedant gressus*
tuos (Prov. iv). In quo dicto dum metonymice per
 palpebras providens ante acta consilium, et per gres-
 sus ipsas actiones significet, nobis perspicaciter in-
 nuat, ut semper nostrarum actionum exercitia pro-
 videri et prudentia præveniant consilia, ut antea men-
 tis oculus prævideat in quibus se postmodum actus
 extendat. A multiloquio igitur quo illi in sua synodo

usi sunt, his verbis Psalmista se coercitum esse de-
 cantat: *Diri, Custodiam vias meas ut non delinquam*
in lingua mea, posui ori meo custodiam (Psal. xxxix);
 et ut coerceri rite valeat, his precibus Dominum im-
 plorare contendit: *Pone, Domine, custodiam ori meo,*
et ostium circumstantiæ labiis meis, ut non declines
cor meum in verba malitiæ (Psal. cxli). Si ergo om-
 nia quæ per patientiam et mansuetudinem a sanctis
 patribus sive in Veteri, sive in Novo Testamento gesta
 sunt innumeremus, et e contrario quæ per super-
 biam sive oris incontinentiam a perditis quibusque
 perpetrata sunt, edicere curemus, et quibus testi-
 moniis hoc vitium perhibetur, non dicam unius ca-
 pituli, sed nec quidem unius libri textus cuncta po-
 terit continere. Nunc autem monstratis ex parte quæ
 egerint, quæve agere debuerint, et illorum nugis ex
 parte discussis, ad alia quæ huic operi necessaria
 sunt, Domino accedamus.

CAPUT XIII.

Quia mulier in synodo docere non debet, sicut Hærena
in eorum synodo fecisse legitur.

Cum pene in omnibus illa synodus quæ pro ad-
 orandis imaginibus aggregata est, divinarum Scriptu-
 rarum saluberrimis institutis refragetur, in hac quo-
 que parte oppido refragari illis videtur, quod mulierem
 institutricem sive doctricem habuisse perhibetur:
 quod quidem non solum divinæ legis documentis, sed
 ipsius naturæ lege inhibetur. Non enim eam sexus
 fragilitas sive animi mobilitas doctrinæ sive præla-
 tionis super viros apicem tenere permittit, sed tan-
 quam infirmius vas et ad decipiendum facilius subdi-
 tam et virili auctoritate repressam esse compellit.
 Unde et divinis legibus sancitum est, quædam femi-
 narum vota virili deliberatione cassari posse, et hu-
 manis constitutum est, feminas innuptas, quævis
 protractæ sint ætatis, propter ipsam animi levitatem,
 in tutela consistere debere. Novimus enim feminam
 causa prolis, causa adjutorii, causa incontinentiæ,
 viro concedi solere: causa vero docendi nusquam
 penitus legimus. Causa inquam prolis, ut in Genesi
 legitur: *Et benedixit eos dicens: Crescite et multipli-*
camini (Gen. i). Hoc est enim matrimonium quod
 neque secundum Pelagium peccatum esse putandum
 est, neque secundum Jovinianum virginitati cœquan-
 dum: sed virginitas illi præferenda est propter mun-
 ditæ sanctitatem et corporis integritatem, dicente
 Apostolo: *Nupta cogitat quæ sunt mundi, quomodo*
placeat viro; virgo autem cogitat quæ sunt Domini,
quomodo placeat Domino, ut sit sancta corpore et
spiritu (I Cor. vii). Illud vero quanquam altero sibi
 prælato non est abjiciendum, neque omnino postpo-
 nendum, sed cum gratia his quibus competit appe-
 tendum, quoniam est et erga se non extraordinarium
 et erga virginitatem secundum. Est enim virginitatis
 seminarium, quia sicut uva non aliunde nisi ex
 vite nascitur, ita et virginitas non aliunde nisi ex
 matrimonio gignitur; et quanquam sit virginitas cen-
 tesimus fructus, habet tamen infra se tricesimum,
 id est matrimonium, inter quos medius sexagesimus

est, qui in viduis non incompetenter accipitur. Causa itaque adjutorii femina viro concessa est, dicente Domino: *Non est bonum hominem solum esse, faciamus ei adjutorium simile sibi (Gen. ii)*. Causa vero incontinentiæ, juxta illud Apostoli: *Qui incontinens est, nubat*; et iterum: *Melius est nubere quam vri (I Cor. vii)*. Interrogemus ergo Apostolum, dicat egregius prædicator, dicat vas electionis, utrum feminas docere permittat, an in viros dominari. Ait enim ad Timotheum: *Mulier in silentio discat cum omni subjectione: docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio (I Tim. ii)*. Qui quasi interrogaretur, cur eam et docere et dominari in virum prohibuerit, Adam, inquit, primus formatus est, inde Eva; et Adam non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit: ut nosse possemus idcirco ei et doctrina: et dominationis dignitatem ab Apostolo in virum minime esse concessam, quia non ut doceret, sed ut adjuvaret virum, nec ut ei præset, sed subesset, condita esse perhibetur, sive quia animo esse infirmior et ad tentandum faciliior. *Non enim, ut ait Apostolus, vir propter feminam, sed femina propter virum creata est (I Cor. xi)*. Nam si quis forte tanti erroris præsumptionem hoc ancili tueri nitatur, quod idem apostolus, cum de habitu et continentia anuum ageret, ait, *Bene docentes (I Tim. v)*, sed prudentiam doceant, perpendant quod non eas docere quamdam insaniam vel quamdam traditionem sacrosanctis Patrum institutionibus resistentem, vel certe cujusdam insensate rei adorationem, sed prudentiam et bene vivendi exempla permiserit; nec eas id facere in ecclesia, neque in conventu, neque in synodo, sed privatim longævæ ætatis experientia et explosis propter ævi maturitatem vitiorum incentivis, inter domesticos permiserit; nec omnes, sed eas quæ in operibus bonis testimonium habent, quæ hospites recipiunt, quæ sanctorum pedes lavant, quæ tribulationem patientibus subministrant, quæ omne opus bonum subsecutæ sunt, quarum et ipse incessus, motus, vultus, sermo, silentium, quamdam sacræ continentiæ gestet honestatem. Aliud est enim matremfamilias domesticos verbis et exemplis erudire, aliud antestitibus sive omni ecclesiastico ordini vel etiam publicæ synodo quædam inutilia docentem interesse, cum videlicet ista quæ domesticos exhortatur, eorum et suum in commune adipisci cupiat profectum, illa vero in conventu ventosæ tantum laudis et solius arrogantiae ambiat appetitum. Sicut igitur caput viri Christus est, ita nimirum caput mulieris vir, ac per hoc si mulier viris præesse debet, jam eorum caput est: et si illa eorum caput est, illi necessario caput Christi crunt. Non autem ullus caput Christi præter Patrem esse potest, secundum Apostolum qui ait, *Caput Christi Deus (I Cor. x)*, et de quo in Canticis canticorum dicitur: *Caput ejus aurum optimum (Cant. v)*. Non igitur mulier viris se præferendo eorum caput esse debet, ne dum sexus inferior ultra se quam ordo exposcit, attollit, et superiori sexui præfert, caput

quod præeminere cæteris membris debet, inflammet, et pedes qui cæteris membris præ eminentibus infima loca tenent, cæteris præ eminentes ad superiora tollantur, sicque naturæ ordo permutatis ac potius perversis legibus cædetur. Nam si forte aliquis his sacrosanctis apostolicis institutionibus obniti tentans, mulieres viros docere virisque præesse, et synodos instituere debere, ideo affirmare nisus fuerit, quod secundum evangelicæ tubæ præconium mulieres crebro mediator Dei et hominum ministraverint, ad pedes scilicet ejus sedentes, et verbum ex ore ejus audientes, ac circa frequens ministerium satagentes, et lacrymis pedes ejus rigantes, et capillis tergentes, et corpus ejus miro unguentorum liquore linientes, eumque ad passionem pergentem sequi non distulerint, et post resurrectionem ejus ad ejus monumentum recurrentes ejus sacratissimæ resurrectionis gloriosum mysterium et primæ cognoverint et discipulis nuntiarent, animadvertat quod aliud sit ad pedes Domini sedere, et cætera quæ præmisimus agere, aliud synodos statuere, in conventibus viros docere, perversas constitutiones tradere, et viris præferri appetere. Illæ etenim typum sanctæ Ecclesiæ gestantes Domino ministravere, et sacratissimis ejus allocuiis inhæserunt: istæ vero si quæ sunt, Athaliæ nimirum exempla sequuntur, quæ dum viris præesse incompetenti desiderio appetit, pene omne semen regium extinxit, et sui nefandissimi capitis interitu ad ultimum indignam vitam digna morte finivit. Femina vero idcirco Domini et salvatoris nostri resurrectionis nuntiatrice esse existimatur, ut quia fuerat ei femina de cælis ad terras venienti iter, fieret etiam ei a terris ad cælos redeunti index, et quem venientem Maria virgo mundo edidit, redeuntem nimirum Maria a Domino sanata discipulis nuntiaret. Qui mediator Dei et hominum non idcirco de femina natus esse perhibetur, ut femineum sexum viris præferret, sed ut utrumque sexum in culpam lapsum suæ incarnationis mysterio redimeret: virum videlicet, quia vir fieri pro nostra salute dignatus est, juxta illud propheticum: *Ecce veniet vir, oriens est nomen ejus (Zach. vi)*; de quo scribitur, *Jesum Nazarenum virum approbatum a Deo virtutibus et signis, quæ fecit per illum Dominus (Act. ii)*; feminam vero, quia de femina sine ullo masculini sexus contagio nasci dignatus est, et utriusque sexus sicut verus conditor, ita etiam verus permanet restaurator.

CAPUT XIV.

Contra eos qui dicunt, Dei cooperantes nos direximus congregare vos, sive congregavit vos Deus consilium proprium statuere volens.

In primo hujus operis libro in prima parte libri, cum eorum error discuteretur qui dicunt *Deum sibi conregnare*, aliquantulum disputatum est, unde hic quoque error, quod se *Dei cooperantes* superciliose jactant, cassari potest: quoniam et Deum sibi conregnare, et Dei cooperantes esse, non humiliter, non sanctorum regum exemplis contenti, non sanctorum Scripturarum institutionibus instructi, sed perperam

et fastu arrogantiae elati delirant; et dum appetunt id sibi usurpare quod non competit, timendum est ne id amittant quod competit, quia quisquis ambit illicita, amittere solet acquisita. Sed quoniam, ut praefati sumus, in superioribus hic error ex parte discussus est, nunc ad id quod ideo illos qui in eadem synodo fuisse noscuntur congregatos dicunt, ut per eos Deus consilium suum statueret, nostrae disputationis vertamus articulum. Dicunt enim: *Congregavit vos Deus consilium proprium statuere volens*, quasi non scriptum sit, *Qui vivit in aeternum creavit omnia simul*, et quasi Deo quaedam nova voluntas quae antea non accesserat, accedat: de quo per prophetam scribitur: *Statuit ea in aeternum et in saeculum saeculi, praeceptum posuit, et non praeteribit (Psal. cxlviii)*; aut quasi vilius adminiculo indignus idcirco alios congreget, ut plurimum deliberatione quid agere debeat statuat. Est enim consilium a consulendo dictum, quo aliquid aut faciendi aut non faciendi assidua consideratione decernitur. Est enim genus causae quod oratores deliberativum dicunt, in quo genere de quibuslibet vitae utilitatibus quid aut debeat aut non debeat fieri tractatur. Sunt enim in eo suasio et dissuasio, id est, de expetendo et fugiendo, de faciendo et non faciendo. In suasionem autem duo sunt fortiora, spes et metus. Quia igitur Deus omnipotens est, ideo nullius est indignus, ideoque nec alterius suasionem ad ea quae non vult peragenda promovetur, nec ab his quae agere vult ullius dissuasionem removetur, nec quodam metu ab aliquibus, quae agere vult agenda hortatur, nec cum alio consilii sui deliberationem statuit. Quibus omnibus si indigeret, necessitatem pateretur, omnipotens non esset: est autem omnipotens, nullam igitur indignitatem habet, ac per hoc incautum est dicere: *Congregavit vos Deus consilium proprium statuere volens*. Consilium namque Dei Filius est, qui non statutus est a Patre quadam deliberatione, sed genitus ante saecula ineffabili natiuitate, quem Pater genuisse, et sine quo nunquam fuisse a fidelibus creditur. Est enim sapientia Dei Patris quae ei consemperna est, et quae dicit: *Ante colles ego parturiebar, adhuc terram non fecerat, quando parabat caelos, aderam illi; dum vallaret mari terminum, et legem poneret aquis, ego cum illo eram (Prov. viii)*. Quae etiam celsitudinem suam his verbis demonstrat dicens: *Ego in altissimis habitavi et thronus meus in columna nubis (Eccli. xxiv)*; et iterum: *Gyrum caeli circuii sola, et in fluctibus maris ambulavi, in omnem gentem et in omnem populum primum tenni*; et iterum: *Ego quasi terebinthis expandi ramos meos. Ego feci ut oriretur lucifer in caelo. Ego omnes qui me amant diligo. Exitus enim mei exitus vitae sunt*. De hoc enim consilio Psalmographus dixit: *Consilium Domini manet in aeternum, cogitationes cordis eius in saeculum saeculi (Psal. xxxv)*. Qui ideo consilium dicitur, eo quod incarnationis ejus arcanum ad consulendum humano generi sit concessum, quod consilium nulla aetate dissolvitur, sed in aeternum manet, quia triumphalis mors Domini diabo-

licam perenniter extinxit exitium. Cogitationes namque cordis ejus praedestinationem interni ejus iudicii innuntiat, in quibus cuncta reposita sunt quae vel fuerunt vel sequentibus saeculis futura succedunt. Hominum etenim consilia plerumque frustrantur: Domini autem consilium permanet in aeternum. Homo enim mortalis caduca sapit, aeternus Dominus nunquam reprehendenda constituit. Unde et hoc consilium quod illi dicitur quod per eos Dominus statuisset, ideo a Domino statutum esse minime creditur, quia Dominicis praecipis contraire dignoscatur, cum videlicet et per Veteris et per Novi Testamenti paginam Deus se solum adorari seu coli instituerit, isti autem quasdam res insensatas adorandas sive colendas esse absurdissima deliberatione percenseant. Non enim Deus commutabilis est, ut quae antea inhibuerat modo peragenda concedat, sed quod ante saecula in consilio suo, hoc est, in Filio, constituit, semper stabilia esse permittit, Isaia attestante qui ex persona Dei Patris ait: *Omne consilium meum stabile erit, et omnia quaecumque cogitavi efficiam (Isa. xlv)*. Hoc etenim consilium, id est Filius, et testamentum dicitur, unde et Jeremias ait: *Si non esset testamentum meum in custodia die ac nocte, praecepta caeli et terrae non dedissem*. De quo testamento dicitur: *Et testamentum pacis erit in Jerusalem*. Quomodo ergo Deus illos ideo congregaret ut per eos consilium proprium statueret, ut illi somniant, in quo tanta est scientia ut nec praeterita ei quaedam, nec futura, sed omnia praesentia sint, ejus substantiam sicuti est, nulla potest attingere opinio, nulla complecti definitio, quoniam plus est quam quicquid dici aut cogitari potest? Est enim spiritus natura simplex, lux inaccessibilis, invisibilis, inestimabilis, infinitus, perfectus, nullus egens, aeternus, immortalis, cui omnia vivunt, a quo omnia initium consecuta sunt, venerandus, diligendus, metuendus, extra quem nihil est, imo in quo sunt omnia quaeque sunt sursum deorsumve, summa et ima, omnipotens, omnia tenens, vere in omnibus dives, quia nihil est ubi non sit, nec aliquis ei locus absens est, exceptis impiorum cordibus, ubi quamvis sit per potentiam, non est tamen per gratiam, qui ubique esse his divinae legis testimoniis comprobatur. Ait enim Psalmista: *Quo ibo ab spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam? Si ascendero in caelum, tu illic es, et si descendero in infernum, ades; si sumpsero pennas meas ante lucem, et habitavero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua (Psal. cxxxviii)*. In Isaia quoque legitur: *Sanctus sanctus sayctus Dominus Deus Sabaoth, plena est terra gloria majestatis tuae (Isa. vi)*. Per Jeremiam quoque dicit: *Deus appropinquans ego sum, dicit Dominus, et non Deus de longinquo: quod si absconsus fuerit homo in abditiis, ego eum videbo. Nonne caelum et terram ego impleo? dicit Dominus (Jerem. xxiii)*. Liber quoque Sapientiae dicit: *Sanctus enim spiritus sapientiae, et non liberavit maledictum a labiis suis, quoniam rerum illius testis est Deus, et cordis illius speculator est ve-*

rus, et linguæ auditor, quia spiritus Domini replebit orbem terrarum (Sap. 1). In Ecclesiastico quoque scribitur: Quoniam multa sapientia Dei, fortis in potentia, videns omnes sine intermissione; qui bonitate sua eum qui non erat creavit, justitia eum qui peccaverat condemnavit, misericordia imo magna misericordia eum qui perierat restauravit (Eccli. xvii). De quo per Prophetam dicitur: Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates ejus: confessio et magnificentia opus ejus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi (Psal. cv). Et iterum: Universæ viæ Domini misericordia et veritas (Psal. xxv); et cui per eundem Prophetam dicitur: Et tu, Domine Deus, miserator et misericors, patiens et multæ misericordiæ et verax (Psal. lxxxvi). Nunquid eum quem dominationes adorant, tremunt potestates, et caelestibus hymnis lætabunda angelorum collaudat militia, quem cherubim et seraphim, sublimes virtutes ejus scientia repletæ, ejus amore ardentem, sensu minime comprehendere valent, quem nemo novit nisi Filius qui utique unicus est cum eo substantiæ, credere opportunum est ut alterius consilio egeat? et ideo alios convocet ut per alios consilium suum statuat? O demetissimum dictum, o insulsa locutio, o verba eunctis divinis verbis obnitentia! quæ si ab his quibus dicta sunt defendantur, insanæ vicina sunt; si non defendantur, ignorantæ et ignaviæ deputanda sunt. Adhærere enim Deo quis potest bonis actibus insistendo, sicut Ille cupiebat qui dixit, *Mihi autem adhærere Deo bonum est* (Psal. cxlvii); consilium autem illi dare nemo potest, est enim auctor et fons omnium honorum, et, ut crebro diximus, nullius indignus. Magnas, ait Prophetæ, *Domini noster et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus*. Dic, quæso sancte Isaias, dic nobilissime vatum, dic Domini incarnationis et gentium vocationis evangelice potius quam prophetice narrator, dic utrum aliquis sensum Domini cognoscere potest, aut ei consiliarius effici valet? *Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit? cum quo inivit consilium, et eruditum eum scientia, et viam prudentiæ ostendit illi* (Isa. xl)? Item idem prophetæ dicit: *Nunquid nescis et non audisti? Deus sempiternus Dominus qui creavit terminos terræ, non est deficiens, neque laborans, nec est investigatio sapientiæ ejus* (Ibid.). Dicat etiam magister gentium quid de hac re sentiat. Ait enim: *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei: quam incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus* (Rom. xi)! Cujus enim judicia incomprehensibilia et viæ investigabiles sunt, nullo modo credendum est alterius consilio ad res deliberandas egere, quia sicut natura, ita et sapientia super omnes est, et sicut coæquari ei quis nequit per naturam, ita nec ejus scientiæ potest aliquid conferri per consilium. Consilium enim ab eo quæritur, qui aut per naturam, aut per intelligentiam socius est. Deo autem nullus æqualis, nullus socius est, dicepte Moysæ: *Quis similis tibi in dis, Domine? quis similis tibi, honorificus, sanctus, mirabilis, in ma-*

gestatibus faciens prodigia (Exod. xv)? De quo etiam per Psalmistam dicitur: *Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei? Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus et metuendus super omnes qui in circuitu ejus sunt. Domine Deus virtutum, quis similis tibi? Potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo* (Psal. lxxxix).

CAPUT XV.

Contra eos qui dicunt: Si enim imperiales effigies et imagines emissas in civitates et provincias obviantur populi cum cereis et thymiatis, non cera perfusam tabulam honorantes, sed imperatorem, quanto magis oportet in Ecclesiæ Christi depingi imagines salvatoris nostri Dei et intemeratæ matris ejus et sanctorum omnium?

Quisquis alicujus artis sedula meditatione cupit habere peritiã, non imperitorum, sed peritorum artificum monitis adhærendo descendæ arti præbet instantiam, nec affectat eorum sibi magisterium usurpare, quos videt in propria arte minus doctos et despiciabiles esse, ne dum desiderat instanti opere ex adempta arte adipisci laudem, incassum et suum perdat opus, et cæteris s' in subsannationem. Hoc a liberalium artium sectatoribus, hoc a medicis, hoc a metallorum confectoribus sive sculptoribus, hoc a lignorum lapidumque cæsoribus, hoc ab agrorum cultoribus fixa ratione observatur: solum ab his observare negligitur, qui ut imagines adorare instituunt, a pravis rebus exempla sumere affectant, et rem tam inutilem tamque perversam nonnunquam bonis rebus incompetenter, plerumque perversis astruere nituntur impudenter; et in modum temulenti, qui nimio mædæfactus mero tremantibus membris, turbantibus gressibus, nudatis sensibus, modo barbaris, modo Latinis utitur verbis, modo ignium caloribus, modo pruinarum delectatur algoribus, modo insensate jacere, modo enerviter delectatur ludere, et in nulla parte fixam habens intentionem, huc illucque nutabundam et rationis egenam efferre non desinit mentem: ita isti modo divinarum Scripturarum testimoniis incompetenter adhibitis, modo suarum assertionum deliramentis, modo mala, modo malarum quarundam rerum malorumque actuum exemplis suum nituntur usquequaque firmare errorem. Nam quis furor est quæve dementia, ut hoc in exemplum adorandarum imaginum ridiculam adducatur, quod imperatorum imagines in civitatibus et in plateis adorantur, et a re illicita res illicita stabiliri paretur? Doctor enim gentium non vos imperatorum imitatores, sed suos, imo Christi fieri hortatur dicens, *Imitatores mei estote sicut et ego Christi* (I Cor. xi); et ut imperatorum fascos sive vulgi bæchatus a Christicolarum mentibus diemeret, ait: *Nobis quibus Christus crucifixus est, quid nobis cum foro* (I Cor. vi)? Jam vero quia de forensibus sive publicis actionibus exempla sumere intra sanctam Ecclesiam affectant, cur non scenicas mimicasque nagas, vel etiam crudelitates quæ in theatris sive in orchestris de ludis gladiatoris infelicitè fiunt, sibi usurpent? Cur non

clerus cum antestite more secutoris populum velut A
 retiarium insectatur? Cur non tota circi gentilia vel
 potius infelicia exempla sectatur, qui Christi custo-
 dit Ecclesiam? Sed abst catholica religione, ut actio-
 nes perversas quas pridem proterva gerebat genti-
 litas, nunc Christiana imitetur et servet gravitas.
Nostra cum conversatio, ait Apostolus, *in caelis*
est (Philip. III). Ideoque quisquis illo tendere deside-
 rat quo caput nostrum Christus præcessit, non de-
 bet fieri sectator forensium vel publicarum actionum,
 sed ipsius capitis nostri Christi, aut ejus membro-
 rum, apostolorum videlicet sive apostolicorum vi-
 rorum. Exempla enim prava ita catholicis vitanda
 sunt, sicut et seductio malorum hominum, sive socie-
 tas injusto:um, dicente Domino: *Non audies auditum*
vanum, non consenties cum injusto fieri testis inju-
stus; non eris cum pluribus in malitia. Odisse enim
 debet Christianus, exemplo Psalmistæ, eos qui ode-
 runt Dominum et super inimicos ejus tabescere (*Psal.*
cxxxix). Neque enim Tobias vir probabilis et Deo
 charus filium suum exempla perversa sectarihorta-
 batur, cum dicebat: *Vide, filii, ne sequaris iter iniquo-*
rum, et multitudo peccantium non suadeat te, quoniam
stipendia eorum mors est; tu autem si operatus fueris
veritatem, erit respectus Dei in operibus tuis, et cum
omnibus qui faciunt justitiam hereditabis vitam æter-
nam (Tob. iv). Quisquis ergo videns imagines impe-
 ratorum adorari a populorum frequentis, hoc exem-
 plo munitus imagines adorare percenset in basilicis,
 huic sancti viri præcepto non mediocriter reluctari
 convincitur, nec cum David dicere poterit: *Non sedi*
in consilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non
introibo; odio habui congregationem malignorum, et
cum impiis non sededo; lavabo inter innocentes manus
meas, et circumdabo altare thum, Domine (Psal. xxvi).
 Sed si fortasse hujusce erroris defensor dicet, impe-
 ratorum imagines adorare peccatum non est, per-
 pendat quanta gloria tribus pueris id facere nolenti-
 bus in flagrante camino angelo coelitus emisso, edacis
 rogi flammam excutiente et salutiferum rorem illis
 impertiente, collata sit, quantoque miraculo Babylo-
 nicus princeps inter eos se vidisse similem filio Dei
 testetur, non ad suam, sed ad illorum gloriam vel
 etiam ad suam pertinaciam refutandam. Audiant
 etiam beatum Hieronymum in commentario quem
 in libro Danielis edidit taliter dicentem: *Ecce enim,*
inquit, Deus noster quem colimus potest eripere nos
de camino ignis ardentis, et de manibus tuis, rex,
liberare. Unde putaverat se terrere pueros, inde cer-
 nit in eis materiam fortitudinis. Nec in longum diffe-
 runt, sed præsens sibi pollicentur auxilium dicentes:
 Ecce enim Deus noster quem colimus, ipse nos et de
 eo quod minaris incendio, et de tuis potest manibus
 liberare. *Quod si noluerit:* Pulchre ad id quod dixe-
 rat: *Potest eripere nos, non intulit contrarium, si*
non poterit, sed, si noluerit: ut non impossibilitatis
 Dei, sed voluntatis sit si perierint. *Notum tibi sit,*
rex, quod deos tuos non colimus, et statuam auream
quam erexit, non adoramus. Sive statuam, ut Sym-
 machus, sive *imaginem auream*, ut cæteri transtule-
 runt, voluerimus legere, cultores Dei eam adorare
 non debent. Ergo Judices et principes sæculi qui
 imperatorum statuas adorant et imagines, hoc se
 facere intelligant quod tres pueri facere nolentes
 placuerunt Deo. Et notanda proprietas, deos coli,
 imaginem adorari dicunt, quod utrumque servis Dei
 non convenit. » Ecce sancti viri documentis instrui-
 mur, imperatorum imagines adorari minime debere.
 Et quis tam perversus eas non solum adorare decer-
 nat, sed ab earum adoratione exempla perversitatis
 ad aliarum nihilominus imaginum adorationem assu-
 mat? Et si homines mortales protervia vanitatis
 inflati, pompa sæculari elati, honorum ambitione
 cupidi, jactantia pleni, loco circumscripti, situ con-
 tenti, quia non ubique esse poterant, ideo imagines
 suas hominibus adorandas mandavere, quia in seipsis
 non ubique poterant adorari, quid necesse est Deum
 in imagine adorare, qui incircumscriptus est, qui
 ubique totus est, ubique mirabilis qui loco non con-
 tinetur, situ non circumscribitur, quem, sicut ait
 Salomon, *cælum et cæli cælorum non capiunt (II Pa-*
ral. vi), quem non capit mundus, sed ille capit mun-
 dum? Cum enim tanta sit ejus virtus, tanta glori-
 a, tanta potentia, non est quærendus in imaginibus, sed
 in mundis et sanctis pectoribus; non est adorandus
 in depicta tabula, sed in aula sancta, dicente Pro-
 pheta, *Adorate Dominum in aula sancta ejus (Psal.*
xxix), qui non invenitur per picturam statutis locis,
 sed per opera a mentibus piis, quem non in loco,
 non in pictura, non tabulis Elias quærebat, sed ubi-
 que eum præsentem sciebat ei qui se instantia bo-
 norum operum præsentem exhibuerat cum dicebat:
Vivit Dominus in cujus conspectu sto (III Reg. xvii).
 In tabulis ergo Deum, qui in localis et omnipotens est,
 adorare velle, sicut gentiles reges suos locales sive
 mortales adorabant, profanum est et incredulitati
 vicinum. Nullam enim hoc scelus fecisse legimus
 gentem, nisi Babylonios et Romanos, vel eas gentes
 quæ ab his aut subactæ, aut finitimæ fuere, aut ab
 his exempla sumpsere, ut sicut in ferocitate sive in
 fortitudine hæc duo regna cæteris mundi regnis emi-
 nuisse noscuntur, ita etiam in colendis idolis et
 adorandis proniora fuisse credantur. Fuit itaque inter
 hæc duo fortissimæ regna magna concordantia, ma-
 gna similitudo, magna crudelitas, magna etiam for-
 titudo, et revera fortitudo quæ cæteris mundi regnis
 suo tempore imperaverit. Nam ut illud ab oriente,
 ita nimirum istud eminebat ab occidente; illud mundo
 pubescente, istud jam mundo senescente. Nam om-
 nem, ut aiunt historiæ, Babylonii regni hæreditatem
 et apicis cumulum Romanum suscepit imperium, et
 inter hæc duo regna quasi inter patrem senem qui
 jam posse desierit, et filium parvulum qui necdum
 dominandi vires acceperit, duo regna vice tutoris
 Persarum videlicet sive Macedonum fuisse traduntur.
 At dum hæres, id est, Romanum imperium, adole-
 vit, hoc quod tutoris locum tenebat abscessit, et
 suscepit hæreditatem filius adolescens quam pater

amiserat veteranus : quorum duorum regnorum consonantias sive concordias persequi longum est. Nam, ut cætera taceamus, in hac parte non minima eorundem regnorum consonantia est, quod utraque reges suos in statuis sive imaginibus per campos sive plateas adorare censuerint, et hæc facere nolentibus diversa supplicia intulerint. Nam hoc malum cum cæteris malis quæ Christi adventu frustrata sunt, frustrari omnino debet, et non solum ab eo ad alia peragenda exempla sunt sumenda, sed ipsulum a Christicolis radicitus est extirpandum, ne qua, secundum Apostolum, *radix amaritudinis rursus pululet et inquinet multos* (Heb. xi). Nam cum apostolicis instruemur documentis nullam nos dare debere occasionem maligno, cur talem gentilibus occasionem demus mortalium regum imagines adorando et ab his exempla sumendo? ut nobis ingerere possint dicentes : Nos eorum simulacra vel imagines adoramus quos vel vera religione deos credimus, vel antiquorum traditionibus docti deos non esse nescimus : vos vero, quibus istud abominatio est, cur imagines hominum vel ceris pictas vel metallis confatas sub regum reverentia etiam publica adoratione veneramini, et, ut ipsi prædicatis, Deo tantum honorem debitum etiam hominibus datis? Quod si illicitum legique contrarium est, cur hoc facitis, Christiani, aut cur vestri non prohibent sacerdotes? ne id quod id ignorantibus nobis pro sacrilegio ascribitis, scientes sub officii excusatione subeat. Quæ dum et his similia primis fidei temporibus a philosophis gentium nostris illata fuissent, nostri taliter respondisse feruntur : Hoc namque quod dicitis nec debemus probare, nec possumus, quia evidentibus Dei dictis, non elementa, non angelos, nec quoslibet cæli ac terræ vel aeris principatus adorare permittimur. Divini enim speciale hoc nomen est officii et altius omni terrena veneratione vel reverentia, sed sicut in hujusmodi malum primum adolatio homines impulit, sic nunc ab errore consuetudo vix revocat. In quo tamen incauto obsequio quanquam divinus non deprehendatur cultus, sed propter similitudinem amabilem vultuum gaudia intenta plus faciant, quam aut hi forte exigant quibus deferunt, aut perfungi oporteat deferentes, reverentiores tamen et districtiores hanc consuetudinem perhorrent Christiani, quibus taliter illatis non apparet eos, tunc regum imagines adorare censuisse, quanquam rudes adhuc et necdum solidæ ad percipiendum solidum cibum mentes hominum fuerint de gentilitate conversæ. Jam vero quia dicunt exemplo imperialium imaginum imaginem Dei vel sanctæ Dei genitricis Mariæ vel omnium sanctorum adorari debere, quam sit absurdum quamve inutile in prompta est, etiam sive hoc capitulo, sive in aliis ex parte monstratum est. Nullus enim præter Deum omnipotentem omnium sanctorum imagines vel nomina habere vel retinere potest, dicente Propheta : *Nimis honorati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum : dnumerabo eos et super arenam multiplicabuntur*

(Psal. cxxxix). Et Dominus Abrahæ dixerit : *Si possunt stellæ cæli numerari præ multitudine, semen quoque tuum numerari poterit* (Gen. xv). Semen autem Abrahæ omnes credentes esse, omnibus manifestum est. Ipse enim est pater gentium, in cujus semine, id est in Christo, benedicentur omnes gentes; qui secundum apostolum, non ex circumcissione, sed ex credulitate amicus Dei vocatus est, nec ei observatio legis, sed credulitas fidei ad justitiam reputata est.

CAPUT XVI.

Contra eos qui dicunt quod imaginis honor in primam formam transit.

Usitatissimum et oppido familiarissimum illis qui in adorandis imaginibus æstuant, hoc est, ut credant et asserant imaginis honorem in eandem formam posse transire cujus imago est. Quod quidem quomodo fieri valeat, et utrum fieri valeat, nulla ratione percipitur, nec divinorum eloquiorum testimoniis approbatur. Nunquidnam sancti qui pro meritis suis cælestia regna conscendere valuerunt, quorum illi inofficioso obsequio imagines adorare percensent, supersticiosos aut supervacuos honores ambierunt? Nunquid adorari se permiserunt? Quidam enim ex illis abjecti esse cupiebant, ut Domini gratiam mererentur : de quibus erat ille qui dicebat : *Elegi abjectus esse in domo Dei magis quam habitare in tabernaculis peccatorum* (Psal. lxxxiv); quidam vero flagellari potius quam venerari maluerunt : testis est ille qui dixit : *Ego autem non solum alligari, verum etiam mori pro Christo paratus sum*. Non enim eos honorum appetitores, sed spirituali vigore flagrantés et contra adversa munitos atque igne tribulationis decoctos et mundanis adversitatibus fortiores effectos, doctor gentium fuisse commemorat, cum quosdam ex illis dicit tantatos, ut Achiam; quosdam lapidatos, ut Zachariam et Stephanum; quosdam illorum sectos, ut Isaiam, qui per figuram syllepsis pluraliter ponitur; quosdam in occisione gladii mortuos, sicut plures prophetarum fuisse noscuntur; quosdam circuisse in melotibus, in pellicibus caprinis, sicut Eliam et Joannem; quosdam angustatos sive egentes fuisse illisque dignum non fuisse mundum, sicut de pene omnibus sanctis passim credendum est, commemorat (Hcb. xi) : quibus exemplis monstratur non eos honorum, sed virtutum desiderio æstuisse. Nam si ambitione honorum dum mortaliter viverent, uterentur, non hodie in cælestibus tanta gloria fruerebantur; dum ergo sit illis a Domino honor perpetuus attributus, non sunt transitoriorum honorum indigui.

Honor itaque digne sanctorum corporibus, reliquiis sive basilicis exhibitus, et omnipotenti Deo et sanctis ejus manet acceptus; incompetens vero et indecens, nec Deo nec sanctis ejus manet acceptus.

Hinc est quod beatus Joseph post prophetiam ossa sua cum adjuratione filiis Israel ad terram repositionis venturis secum deferenda percenset, ne,

dum Ægyptii memores essent illius, sive administrationis qua in magna egestate Ægyptum gubernaverat, ejus ossibus inutilem exhiberent venerationem; et qui erat in Dei creatoris devotione firmatus, et a vana superstitione Ægyptiorum omnino alienus, eo propensius suam ostenderet sanctitatem, quo et vivens humiliter et recte Deo servierit, et post obitum cineribus suis incompetens obsequium exhiberi recusaverit. Cum ergo sancti viri et Deo per omnia accepti vana obsequia hominum devitaverint, sicut Paulus et Barnabas Lycaonum superstitionosa obsequia devitasse noscuntur, et Petrus Cornelii devotam venerationem spreverit, angelus etiam in Apocalypsi Joannem ne se adoraret prohibuerit, quis eos credat imaginum adoratione delectari, aut picturarum obsequiis demulceri, aut qualiter ad eos honor picturis exhibitus quæ nec de illorum corpore, seu vestibus sunt, sed pro captu ingenii cujusque ab artificibus præparantur, poterit pervenire? Non enim delinuntur pictorum operibus qui cum Christo regnant in cœlestibus, nec ambiunt ab opificibus in tabulis sive in parietibus pingi, qui a Christo in libro vitæ meruerunt ascribi. Dicant igitur quibus hoc tam peculiare est dicere, quod imaginis honor in primam formam transit, dicant ubi hoc legerint aut quibus valeant testimoniis approbare. Dominus namque et Salvator noster non ait: *Quandiu fecistis imaginibus, sed, Quandiu fecistis uni de minimis istis, mihi fecistis (Matth. xxv)*; nec ait: *Qui imagines, sed, Qui vos recipit me recipit (Matth. x)*; nec Apostolus ait: *Diligamus imagines, sed diligamus nos invicem, quia charitas ex Deo est (Rom. xiii, et I Pet. i)*; nec imaginum onera, sed nostra alterutrum mutuo vehenda percensuit dicens: *Alter alterius onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi (Gal. vi)*. Nam cum imagines plerumque secundum ingenium artificum fiant, ut modo sint formosæ, modo deformes, nonnunquam pulchræ, aliquando etiam fœdæ, quædam illis quorum sunt simillimæ, quædam vero dissimiles, quædam novitate fulgentes, quædam etiam vetustate fatescentes, quærendum est quæ earum sint honorabiliores, utrum eæ quæ pretiosiores, an eæ quæ viliores esse noscuntur, quoniam si pretiosiores plus habent honoris, operis in eis causa vel materialium qualitas habet venerationem, non fervor devotionis; si vero viliores eæ quæ minus similes sunt illorum quibus aptari parantur, injustum est, cum hæc quæ nec opere nec materia præcellunt, nec personis similes esse noscuntur, auctius propensiusque venerantur. Nam dum nos nihil in imaginibus spernamus præter adorationem, quippe qui in basilicis sanctorum imagines non ad adorandum, sed ad memoriam rerum gestarum et venustatem parietum habere permittimus, illi veropene omnem suæ credulitatis spem in imaginibus collocant, restat ut nos sanctos in eorum corporibus vel potius reliquiis corporum, seu etiam vestimentis veneremus, juxta antiquorum Patrum traditionem: illi vero parietes et tabulas adorantes in eo se arbitrentur magnam

si dei habere emolumentum, eo quod operibus sint subjecti pictorum. Nam etsi a doctis quibusque vitari possit hoc quod illi in adorandis imaginibus exercent, qui videlicet non qui sint, sed quid imitant venerantur, indoctis tamen quibusque scandalum generant, qui nihil aliud in his præter id quod vident venerantur et adorant. Unde cavendum est ne evangelicam sententiam subeant, qui tot pusillos ad scandalizandum impellunt, quoniam si is qui unum de pusillis scandalizaverit, formidolosissimæ sententiæ subjacet, multo magis exitiabilis ille ferietur severitate, qui pene omnem Christi Ecclesiam aut ad imagines adorandas impellit, aut imaginum adorationem spernentes anathemati submittit. Quod utrumque cum magna cautela vitare necessariam est, ne dum in utramlibet partem plus se quis quam ordo exposcit, impegerit, jacturam sæ salutis evitare non possit.

CAPUT XVII.

Quod infauste et præcipitanter sive insipienter Constantinus Constantiæ Cypri episcopus dixit: Suscipio et amplector honorabiliter sanctas et venerandas imagines secundum servitium adorationis quod consubstantiali et vivificatrici Trinitati emitto; et qui sic non sentiunt neque glorificant, a sancta catholica et apostolica Ecclesia segrego, et anathemati submitto, et parti qui abnegaverunt incarnatam et salvabilem dispensationem Christi veri Dei nostri emitto.

Quam præcipitanter et, ut ita dixerim, insipienter Constantinus Constantiæ Cypri episcopus cæteris consentientibus se suscepturum et amplexturum honorabiliter imagines dixerit, et servitium adorationis, quod consubstantiali et vivificatrici Trinitati debetur, ei se redditurum garriverit, non est plurimum nostra disputatione discutiendum, quoniam omnibus qui hoc vel legunt vel audiunt liquido patet illum non modici erroris voraginibus immersum, quippe qui servitium soli debitum Creatori exhibere se fatetur creaturis, et dum cupit favere picturis reuelatur cunctis sacris Scripturis. Quis ergo unquam sani capitis talem absurditatem vel dixerit vel dicenti consenserit, ut in tanto honore habeatur picturarum varietas, quanto sancta, vivificatrix et omnium creatrix Trinitas? et tale impendatur servitium picturæ, quale exhibetur Domino totius creaturæ? Aut quis illum talia nauseantem potius quam loquentem audire pateretur? Aut quæ aures tantifacineris noxam non abdicare potius quam percipere audirentur? Quoniam quidem perversum est ut quibuslibet rebus insensatis tale impendatur servitium adorationis, quale Deo omnipotenti cui non est similis, cui per Salomonem dicitur, *Domine, non est tibi similis in celo sursum nec in terra deorsum (II Paral. vi)*. Cum qua ergo fronte, ut de cæteris taceam, hoc unum comma divinæ legis audit, *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies (Deut. vi)*, qui hoc spreto non solum creaturis servit, sed earum servitium servitio Deo debito equiparare contendit? Sic namque episcopus in Ecclesia, et legat, *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies, et vox ut ipse*

conventu sederit dicat : « Suscipio et amplector honorabiliter sanctas et venerandas imagines , et illis servitium adorationis, quod consubstantiali et vivificatrici Trinitati debetur, inpendo, » sicque se in divinis verbis instabilem, se aliud ore proficientem, aliud corde credentem, aliud divinis paginis legentem, aliud in antro pectoris sui tenentem, et divinis verbis obtinentem, et suas nugas Dominicis præceptis præferentem demonstrat. Nam cum sibi suisque dignoscatur in sua perversa professione obesse, nobis a contrario qui illorum nugis reniti cupimus, dignoscitur prodesse, cum videlicet errorem detegit infaustum, quem illi videntur plebibus ingerere palliatum. Aiunt enim : « Non adoramus imagines ut Deum, nec illis divini servitii cultum impendimus, sed dum illas aspiciamus et adoramus, illo mentis nostræ acumen desigimus, ubi eos quorum illic sunt, esse non ignoramus. » At contra iste illorum detegens errorem, et suam pandens absque ulla obambulatione cogitationem, fatetur se quale sanctæ Trinitati, tale illis exhibere servitium, talemque adorationem, sicque absurditatem quam illi introrsus retinent lateat, hanc iste egerit patenter. Nec latere quempiam potest illorum ignavia, cum hanc pandat hujusce professionis sententia. Quia ergo omnes qui suo errore dissentiant a sancta catholica et apostolica Ecclesia segregare et anathemati submittere, et illis qui Domini Jesu Christi incarnationem salutiferam credere recusaverunt, admittere nituntur, quantæ sit fatuitatis cunctis legentibus liquet agnoscere, quippe qui suæ ignaviæ demersus barathro, dum cæteros ad se secum talia passuros protrahit, si quos tanti periculi voragine vitare conspiciat, eos conviciis et contumeliosis affatibus oburgere contendit. Nam quæ insaniam, vel quæ amentiam est, ideo Christi plebem ab Ecclesiæ matris uberibus conari convellere, eo quod servitium soli Deo debitum rebus sensu carentibus oblatum exhibere? Aut quæ perversitas est æquales judicare illos qui mediatoris Dei et hominum Christi Jesu vivificantem incarnationem obstinata mente credere recusant, illis qui, spreto secundum divinæ legis imperium creaturarum omnium servitio, soli Deo, cui omnia famulantur, servire desiderant : aliud est epim mundi redemptionem non credere, aliud soli Deo velle servire ; aliud est salutem mundi spernere, aliud imaginum adorationem condemnare ; aliud est salutiferis monitis refragari, aliud vanis et superstitiosis obsequiis reniti. Idem namque Dominus et Salvator cum et per paginam Veteris Testamenti imagines adorare inibiuerit, et per corporalem præsentiam imaginem Cæsaris Cæsari potius reddendam quam adorandam censuerit, talia in se eredendi præcepta contulit dicens : *Qui credit in me, habet vitam æternam (Joan. vi)* ; et iterum : *Ego sum ostium et vita, si quis per me intulerit salvabitur, et ingredietur et egredietur, et pascua inveniet (Joan. x)* ; et iterum : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum (Joan. iii)*. Veritas hoc dicit, salus

A mundi hæc testatur, redemptor generis humani hoc profatur : et quis tam hebes tamque segnis parem illum judicet, qui his tam authenticis monitis contradicit, illi qui contemptis divinis eloquiis res sine sensu adorare contemnit? Esto, imagines adorare virtus et bonum opus est : nunquidnam fidei æquari potest? Cum tamen cunctis bonis operibus insistendum sit, nullum opus bonum ad perfectam salutem quemquam adducere valet, nisi fidei fundamento superponatur et ejus munimine fulciatur. Abraham denique non ex operibus, sed ex fide justificatus est ; Moyses fide grandis factus est ; sancti per fidem vicerunt regna, et sancti omnes juxta fidem defuncti sunt. Et Propheta dicit, *Omnia opera ejus in fide (Psal. xxxiii)* ; et Dominus in Evangelio, *Fides tua te, inquit, salvum fecit (Marc. x)* ; item idem : *Amen dico vobis, si habueritis fidem et non hæsitaveritis, non solum de ficulnea facietis, sed et si huic monti dixeritis : Tolle et jacta te in mare, fiet ; et omnia quæcumque petieritis in oratione credentes accipietis (Math. xxi)*. Unde datur intelligi cæteris virtutibus fidem præeminere ; et quanquam ei spes et charitas connectantur, tamen per fidem ad eas pervenitur. Nec pari damnatione judicandus est qui in cæteris operibus quam qui in fide delinquit, quoniam quidem cum nullus absque fide imagines adorando salvari possit, innumerabiles in cælesti patria sunt legiones quæ sive per martyria, sive per innocentiam, sive per solitudinem conversationis, cum imagines penitus nec habuerint, nec adoraverint, per fidei tamen observantiam caliculis cœlestibus sociati perpetuis gaudiis perfruuntur.

CAPUT XVIII.

Quod Eutimius Sardensis episcopus a præfati Constantini errore non multum dissentit in eo quod ait : Ex toto corde suscipio venerandas imagines cum concedenti honore et amplectibili adoratione. Illos enim qui aliter aut contrarie sentiunt aut dogmatizant contra sanctas imagines alienos catholicæ Ecclesiæ deputans et prædico et hæreticos annuntio.

Cum Eutimius Sardensis episcopus Constantino Constantiæ Cypri episcopo pene par sit in confessione, non est ambiguum parem eos habere fidem paremque adepturos retributionem, nisi emendatio in utro illorum præcesserit. Ex toto enim corde uterque se confitetur suscipere imagines cum summo honore et amplectibili adoratione. O demens episcoporum confessio, o insana præsulum prædicatione ! Ecclesia catholica voce præsulum incarnationis Christi mysterium se suscepisse congratulans, Domino dicit : *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui*, et isti dicunt : *Suscipimus et adoramus imagines*. Cæterva credentium Chrisum qui est pax nostra, qui fecit utraque unum, apostolos sive apostolicos viros suscipere precatur dicens : *Suscipiamus montes pacem populi tui*, et isti dicunt : *Suscipimus imagines adoratione amplectibili*. Cum ergo isti pene omnium auxilii sui spem in imaginibus desigant, non mediocriter a sancta et universali dissen-

tiunt Ecclesia, quæ spem auxilii sui non in picturæ A
 factis, non in manufactis artificum operibus, sed in
 Deo omnium creatore degit, quæ habet adjuutores
 apostolos et apostolicos viros, qui pro ea quotidie
 hominum interpellant, et susceptum dono sancti
 Spiritus de supernis sedibus imbrem sanctæ prædi-
 cationis, utpote altiora in Ecclesia loca fidelibus ple-
 ius sive rectoribus diffundunt, secundum Joel vaticinium
 dicentis: *Et erit in illa die, distillabunt
 montes dulcedinem, et colles fluent lac (Joel. III);*
 quod etiam his verbis Ezechiel inonat dicens: *Ve-
 stri autem montes Israel facient uvam, et fructum ve-
 strum quem vos manducabitis populus meus.* Quæ uva
 et qui fructus, quanquam Christus Dominus intelli-
 gatur qui de montibus Israel processit, a patriarchis
 videlicet hominem assumens, potest etiam dulcedo B
 prædicationis veteri et novo Testamento compaginata
 intelligi, quæ diffunditur per humilium fidelium men-
 tes. et incredulorum corda ad credendum et ad fru-
 ctum afferendum mollificat, et rectorum sensus
 æternæ sp̄i retributione latificat, eosque iustitia iudi-
 cii et cum subjectis plebibus Deo hymnum canere
 exhortatur, impleturque illud propheticum: *Campi
 tui replebuntur ubertate, pinguescent fines deserti et
 exsultatione colles accingentur; induti sunt arietes
 ovium et convalles abundabunt frumento: etenim cla-
 mabunt, et hymnum dicent (Psal. LXV).* Levat enim
 oculos suos ad eos, cum dicit: *Levavi oculos meos ad
 montes, unde veniet auxilium mihi (Psal. CXXI).* Non
 enim ait: Levavi oculos meos ad res insensatas, ut
 ab his adiutorium a lipisceret; sed, *Levavi oculos
 meos ad montes,* ad eos videlicet montes super quos
 Ecclesia Christi fundata est, dicente Propheta, *Fun-
 damenta ejus in montibus sanctis (Psal. LXXXVII);*
 qui etiam videntes liberari populum Dei a servitute
 Ægyptia, et ad terram reponissionis conscendere,
 id est, mundi hujus ærumnosam servitutem, fideles
 quosque spernere, et ad æternam patriam convolare
 exsultant, dicente eodem sanctissimo Prophetarum:
*Montes exsultaverunt ut arietes, et colles sicut agni-
 orium (Psal. CXIV).* Quisquis ergo ad hos montes
 sp̄ta cum cæteris vanitatibus creaturarum adora-
 tione, soli Deo servitium exhibens, mentis oculos
 somno infidelitatis depulso levat, cum acriæ potesta-
 tis sive earum sequaces superbi quique ad exitiabi-
 les Erebi densitates descenderint, non timebit, et
 cum cæteris hujusmodi hominibus cum summa ju-
 bilatione cantabit: *Propterea non timebimus dum
 conturbabitur terra, et transferentur montes in cor ma-
 ris. Sonuerunt et turbatae sunt aquæ ejus, conturbati
 sunt montes in fortitudine ejus (Psal. XLVI).* Quia igitur
 antiquus hostis, cujus satellites in sacris litteris
 plerumque montium nomine designantur, illorum in-
 dubitanter montium, malignorum videlicet spirituum,
 de quibus per Nahum prophetam dicitur: *Montes
 commoti sunt ab illo, et colles tremuerunt (Nahum.
 I);* et de quibus Apostolus dicit: *Si habuero omnem
 fidem, ita ut montes transferam (I Cor. XIII),* om-
 nium malorum suator, et e contrario omnium bono-

rum dissuasor, idcirco hominibus persuasit creatu-
 ras colere, ut eos a creatore averteret, illius persua-
 sionibus pessimis actum est, ut creaturarum adora-
 tio inolesceret, quæ sub prætextu quodammodo
 religionis et reverentiæ sanctorum, magnum in his
 locum tenet, qui imagines se ex toto corde suscipere
 et adorare fatentur. Nam dum amborum error pene
 par, ut præfati sumus, sit, in eo namque quodam-
 modo dispar esse dignoscitur, quod Constantinus eos
 qui servitium soli Deo debitum creaturis impendere
 recusant, infideles et incredulos judicat, Eutimius
 vero non eos ut incredulos, sed ut hæreticos damnat,
 qui tamen sunt, ut ait Sedulius de quibusdam,

Ambo errore pares quanquam diversa sequentes,
 qui videlicet ob unius erroris insaniam sanctam ca-
 tholicam partim incredulam, partim hæreticam men-
 tionitur Ecclesiam. Nam si nos omnes generaliter
 Christiani, qui sp̄tis creaturarum culturis servitium
 soli Deo debitum illi soli impendere cupimus, cui
 merito soli debetur, ideo hæretici, quia imaginibus
 non servimus, ab istis judicamur, illi proculdubio
 sive ante adventum redemptoris, sive post adven-
 tum, qui creaturis inserviebant, omnino catholici
 judicabuntur; et si illi increduli, et revera incre-
 duli, quia pro creatore creaturas colebant, modis
 omnibus judicantur, nos qui uni et soli Deo sp̄tis
 vanitatibus servimus, et ejus sanctis consequens et
 congruum obsequium impertimus, catholici et fide-
 les habebimur et judicabimur.

CAPUT XIX.

C
*Inutile et dementia prolatum et risu dignum dictum
 Agapii Cæsareæ Cappadociæ episcopi reprehenditur
 in eo quod dixit: Scriptum est in nostris divinis
 Scripturis.*

Et plerumque imperitia sons est, et insons; sed
 imperitia sons crebro ut officiat elaborat, imperitia vero
 insons officere nulli affectat. Sed dum utrumque ge-
 nus non sit peccato subjectum, utrumque tamen est
 reprehensioni obnoxium, quoniam imperitia sons et
 peccato subjacet, utpote quæ probrosa offiendi im-
 pellitur voluntate, et reprehensioni, sive quia pecca-
 tum non caret reprehensione, sive quia quod vel pro-
 fatur vel operatur, et insipienter id facit et ineru-
 dite; imperitia vero insons etsi in eo peccato careat,
 eo quod neminem lædit, reprehensione tamen non
 caret, quia omne imperitium ineruditum est, et omne
 ineruditum reprehensioni succumbit. Ac per hoc
 ridiculosissimum dictum Agapii Cæsareæ Cappadociæ
 episcopi, quod dixit: *Scriptum est in nostris divinis
 scripturis:* aut eidem reprehensioni quæ peccato ob-
 noxia est, aut eidem quæ imperitiæ subjacet, cedere
 comprobatur, quoniam aut eo peccato obnoxia est,
 quod quo pacto principis eorum dum sint homines,
 cæteris mortalitate non dissimiles, Deum sibi conre-
 gnare dicunt, et se divos suaque gesta vel dicta diva-
 lia nuncupant, eo nimirum pacto suas *Scripturas di-
 vinas* nuncupant; aut in eo reprehensioni succumbit,
 quod eloquentiæ inscius, loquendi venustatis igna-
 rus dum dicere debuerat, in nostris codicibus divi-

nas Scripturas continentibus, aut aliquid hujusmodi, id e contrario in compositis et ridiculose dixisse fertur, in nostris divinis scripturis: quod quidem, sicut præfati sumus, arrogantiae fastu, quo et Deum sibi conregnare et se divos nuncupare præsumunt, protulisse creduntur, insaniam est. Si vero aliud dicere cupientes, aliud dixere, nec tanta in eis acuminis vis est, ut quæ corde concipiunt, vix certis ac propriis verbis significare queant, ignavia est: ac per hoc in utramvis partem per devia aut superbia feruntur elati, aut ignorantiae caliginosis retinaculis creduntur addicti. Quis ergo unquam sani capitis tale quid dixerit? Quis sanæ mentis tale quid protulerit? Quæ vecordia, quæve sit amentia hominem mortalem, passionibus subjacentem, dicere: *Scriptum est in nostris divinis scripturis*? Si ergo *nostris*, quomodo *divinis*? Et si *divinis*, quomodo *nostris*? Ab homine ergo derivatur *humanus*, a Deo derivatur *divinus*. Nostræ etenim scripturæ humanæ sunt, Dei Scripturæ divinæ sunt: de codicibus tamen sanctæ legis dicere nos ratio permittit, *nostris codices*, de Scripturis vero divinis non aliter nisi divinas Scripturas recte et convenienter secundum rationem dicere valemus. Esto, hoc dictum rationabiliter stare poterat, cum tamen non possit, quo nec de jactantiæ fonte scaturisse nosceretur, nec de imperitiæ barathro manasse crederetur, in eo denique reprehendi modis omnibus poterant, quod cum sit inutile inutiliter ad rem inutilem, ad imaginum videlicet adorationem astruendam, prolatum fuisse monstratur? ^a Nec refragari ei potest quodam modo simplicitas, quæ plerumque rectis quibusque inhærere solet, cum id non pura, non recta, sed perversa voluntate prolatum esse constet. Si enim ex rusticitate sancta quæ sibi solum interdum proficit, simpliciter et innocue, et non ad aliquid illicitum asserendum processisse dignosceretur, a Deo qui scrutator cordis et renum est, qui plerumque voluntates potius quam actus considerat, ei proculdubio ignosceretur. Sicut enim mala voluntas etsi non aliquid mali opere perpetret, tamen pro actu plerumque tenetur, ita nimirum bona voluntas pro bono opere semper accipitur. Quod ut exemplis illustremus, et Balaam mala voluntas qua populum Dei maledicere cupiebat, quanquam ad id quod desideraverat non pervenerit, a culpa non fuit indemnus; et David bona voluntas qua templum Domino ædificare cupiebat, quanquam opere non fuerit expleta, divinis tamen est collaudata oraculis.

CAPUT XX.

De eo quod Joannes presbyter Theodosio abbate monasterii sancti Andree recitante verba Joannis Chrysostomi, et dicente: Vidi angelum in imagine persequentem barbarorum multitudinem, dixit: Quis est iste angelus, nisi de quo scriptum est: Quoniam angelus Domini percussit centum octuaginta quinque millia Assyriorum in una nocte in circuitu Jerusalem exercitantium.

Dixisse Joannem Chrysostomum Theodosius abbas

^a Nec refragari ei potest quodam modo simplicitas. hoc significatu etiam supra usus est lib. II.

monasterii sancti Andree in sæpe memorata vanissima synodo, quæ pro adorandis imaginibus gesta est, refert, *Vidi angelum in imagine persequentem multitudinem barbarorum*. Nam dum hi qui in eadem synodo fuisse memorantur, patriarcharum, prophetarum cæterorumque sanctorum et illustrium virorum verba ob imaginum adorationem stabiliendam perturbare nitantur, eos denique patriarchas quædam egisse quæ non egerint mentiantur, non est mirandum si etiam Joannem Chrysostomum talia dixisse criminentur. Nunquid enim præfatus vir tam eloquens, tamque eruditus diceret: *Vidi angelum in imagine persequentem barbarorum multitudinem*, cum sciret angelorum immortalem naturam nequaquam ut ab hominibus videatur picturarum esse indignam. Sunt enim natura spiritus, officio angeli, qui ut ab hominibus videri possint, corpora ex lucidissimo æthere, nec ex pictorum opificiis assumere creduntur: unde non est credendum ut a Joanne viro eloquentissimo tale dictum sit prolatum, quod nec verbis sit expolitum, nec sensu lucidum, nec ulla ratione subnixum. Est enim in eo vitium quod grammatici amphiboliam, id est ambiguitatem dictionis nuncupant, quia dum dicitur, *Vidi angelum in imagine persequentem barbarorum aciem*, non evidenter euecescit, utrum angelum in imagine viderit qui alibi persequeretur barbarorum multitudinem, an angelum alibi visum fuisse et in imagine barbarorum persequi multitudinem: quod quidem dictum et si hoc vitio careret, aliis quoque indicibus tanti viri non esse appareret, qui dum ejusdem non fuerit ætatis, ridiculosissimum ac potius falsissimum esset eum dicere, *Vidi angelum barbaros persequentem*, qui, ni fallor, vidisse se in pictura eandem historiam ab artifice depictam, qua angelus barbarorum pridem cuneos prostraverat, prosectus sit. Multi etenim disertis et eloquentissimis viris in suarum disputationum vasissimis campis, prout ordo et ratio dictat, sicut et cæterarum rerum, picturarum etiam et imaginum faciunt mentionem. Quod dum illi qui illarum adorandarum æsturuuntur legentes repererint, totum pervertere ad earum conantur adorationem, ut videlicet inde contra nos, qui Domino annuente veri sumus adoratores in spiritu et veritate Patrem adorantes, suam inermem armatam efficere affectent assertionem, quod ab eloquentissimis viris quamdam imaginum factam fuisse reperiant mentionem, quasi de omnibus quorum mentio in tractatibus sit, continuo præcepta dentur. Joannes igitur presbyter, cui dum præfatus Theodosius abbas Joannem Constantinopolitanum episcopum dixisse mentiretur, *Vidi angelum in imagine persequentem barbarorum multitudinem*, protinus subjunxisse fertur et dixisse: *Quis est iste angelus, nisi de quo scriptum est? Quoniam angelus Domini percussit centum octuaginta quinque millia Assyriorum in una nocte in circuitu Jerusalem exercitantium*. Jam in pluribus illius vanæ lectionis locis quæ ex hoc

Emendator reposuit, *suffragari*. At verbo *refragari* in

negotio ab illis digesta est, plura notabiliter et incaute A
locutus fuisse deprehenditur. Pene omnibus enim ibi
incautius locutus fuisse notatur, et quanto velocior in
sermonibus, tanto nimirum segnior approbatur in
sensibus, dicente Salomone: Si videris virum velo-
cem in verbis suis, scito quia spem habet insipiens ma-
gis quam ille (Prov. xxix). Nam dum de pictura dixisse
referatur: Quis est iste angelus nisi de quo scriptum
est: Quoniam angelus Domini percussit clxxxv millia
Assyriorum? et cætera, quam fuerit incautus, quam-
que delirus apparuerit, cum non Assyrios ille angelus
percusserit pius, sed ille qui ad hoc explendum
fuerit missus. Quod vero ait, In circuitu Jerusalem
exercitantium, tanquam ita scriptum habeatur et in
hoc sicut et in cæteris ineruditus esse detegitur, quo-
niam nusquam hoc ordine verborum scriptum esse B
reperitur. Quanquam enim Sennacherib rex Assy-
riorum pene omnes civitates Juda munitas ceperit,
dicente Scriptura: Et factum est in quartodecimo anno
regni Ezechiae, ascendit Sennacherib rex Assyriorum
super omnes civitates Juda munitas, et cepit eas (IV
Reg. xviii), nequaquam tamen ad Jerusalem pervenit,
nec in circuitu urbis machinis murum feriturus ca-
stra posuit, sed de Lachis Rabsacen ad Jerusalem
misit, qui stetisse legitur in aquaeductu piscinae su-
perioris, in via agri fullonis. Quod iisdem verbis liber
Verborum dierum, qui Hebraice דברי הימים, Græce
Παραπορέων dicitur, qui est chronicon divinæ leg-
is, testatur: Misit Sennacherib rex Assyriorum servos
suos Jerusalem. Ipse enim cum universo exercitu ob-
sidebat Lachis (II Paral. xxxii). Nam id quod præ- C
fatus Joannes more suo usurpasse dignoscitur, tan-
quam inibi scriptum sit, In circuitu Jerusalem exer-
citantium, in nullo sanctæ legis authenticorum codi-
cum invenitur. Quod ut lucidius comprobetur, ipsa
sanctæ legis verba, prout in codicibus habentur, per
ordinem ponenda sunt. Ita enim in libro Regum le-
gitur: Factum est igitur in nocte illa, venit angelus
Domini, et percussit in castris Assyriorum clxxxv
millia. Cumque dituculo surrexisset, vidit omnia cor-
pora mortuorum, et redens abiit, et reversus est Sen-
nacherib rex Assyriorum, et mansit in Ninive (IV
Reg. xix). Liber quoque sanctissimi ac disertissimi
vatis Isaie hoc modo hanc textit historiam: Egressus
est autem angelus Domini, et percussit in castris As-
syriorum clxxxv millia, et surrexerunt mane, et ecce D
omnia cadavera mortuorum, et egressus est, et abiit,
et reversus est Sennacherib; et cætera (Isai. xxxvii).
Liber quoque Verborum dierum, qui cum sit, ut præ-
fati sumus, totius divinæ legis chronicon, historias
tamen regum e latere libri Regum, quæ in eo præter-
missæ sunt, enucleatim edisserit, hoc modo hanc
narrat historiam. Et misit Dominus angelum qui per-
cussit omnem virum robustum et bellatorem et princi-
pem exercitus regis Assyriorum, reversusque est cum
ignominia in terram suam (II Paral. xxxii). In qui-
bus exemplis, hoc quod a Joanne usurpatum est, mi-
nime invenitur.

CAPUT XXI.

Quod nulla auctoritate vigeat, neque in ullo authenti-
corum librorum reperitur quod illi dicant, per ima-
ginem cujusdam Polemonis quemdam ab adulterii
perpetratione coercitum fuisse, quod quidem æquare
nuntur miraculo quod simbria Dominicæ vestis actum
est, quam mulier contingens exoptatam recepit sani-
tatem.

Inter cætera quæ ob suum errorem astruendum
deliramenta in ejusdem vanissimæ synodi lectione con-
glomerasse deteguntur, hoc illis est familiarissimum,
quod per imaginem cujusdam Polemonis quemdam as-
severant ab adulterii perpetratione coercitum; quo-
quidem gestum, si tamen gestum esse credatur, quan-
quam in nullo vel Veteris vel Novi Testamenti authen-
ticorum codicum sit repertum, nec ab ullo eorum
doctorum, qui a sancta Romana, catholica et aposto-
lica Ecclesia recipiuntur, sit prolatum, tamen id et
ad suum errorem fulciendum, quasi quoddam probatissimum
miraculum, proferunt, et miraculo quod
Dominicæ vestis simbria gestum est, æquiparare non
metuunt. Quod quidem si, ut illi asseverant, gestum
est, salutaribus Dominicis gestis nec debet nec potest
coæquari, quoniam quanta est distantia inter nescio
quem Polemonem et Dei et hominum Mediatorem,
tanta nimirum distantia est inter gesta præfati Po-
lemonis ejusque imaginis et sanctissima miracula Do-
mini salvatoris, nec possunt similes actus habere,
qui nimium nimiumque sunt dissimiles in virtute.
Quis in nubibus, inquit Propheta, æquabitur Domino?
aut quis similis erit Deo inter filios Dei (Psal. lxxxix)?
De eo etiam dicitur in Canticis canticorum: Caput
ejus aurum optimum (Cant. v), quoniam sicut auro
nullius potest metalli coæquari natura, ita creatori
omnium, qui caput utique Christi est, nulla potest
coæquari creatura? De quo etiam in eisdem Canticis
canticorum ab sponsa dicitur: Sicut malum inter ligna
sylvarum, sic dilectus meus inter filios (Cant. ii), quo-
niam sicut malum cum sit pulchrum aspectu, odore-
que suavissimum præeminet lignis sylvarum, ita ni-
mirum redemptor nostrum, qui est odor vite in vitam,
quem quotidie Ecclesia in odore sequitur unguento-
rum, cunctis præeminet cælibus sanctorum, qui id-
circo filiorum nomine censentur, quia non mundo
cui nati sunt, sed Christo cui renati sunt, adherere
noscuntur. In Apocalypsi quoque vigintiquatuor se-
niores coronas suas ante Agnum projecisse leguntur,
quia videlicet omnes sanctorum virtutes cunctæque il-
lorum victoriæ, quibus ipso opitulante claruerunt,
ejus virtutibus et victoriæ comparatæ minores esse
cernuntur, quoniam et rivulus a perenni fonte deri-
vatus minor esse perhibetur eidem fonti comparatus,
et vilis pampinus vitis vivacibus radicibus vel etiam
fructiferis palmitibus vilior omnino creditur compa-
ratus. Esto, factum est, et credi possit, ut virtus Po-
lemonicæ imaginis ab adulterii scelere quemdam com-
pesceret, num ideo omnes imagines adoranda sunt?
Nunquid quia peccalis animalis lingua rudis hu-
manas loquelas profundens arioli cujusdam perverser

sam intentionem, qua benedictum populum maledicere nitebatur, comescuit, angelicosque terrificos ictus irrationale animal rationali homini vitare concessit, ideo animalia sunt peculia adoranda? aut quia atrocium ferarum vulnifica ferocitate puerilis turba virum Dei vanis insultationibus lacescens est prostrata, ideo est ursorum rabies adoranda? Plerumque etenim casuali eventu res quodammodo accidentes noxiarum rerum perpetrationem quibusque perpetrare cupientibus inhibent, sed non ideo easdem res per quas hæc sunt, adorare ratio permittit. Si ergo hoc quod de Polemone et imagine ejus dicitur, cujus adminiculo suum errorem fulcire cupiunt, in veritate gestum est, ideo imagines adorandæ non sunt, quia secundum exempla quæ breviter præmissimus, non omnes res quibus quædam utilia mortalibus inferuntur adorandæ sunt; si vero in veritate gestum non est, ut et nos arbitramur, nec illi plene rationabili auctoritate proferunt, qui nullis hoc in veritate gestum authenticis approbant indicis, nec ideo vanissima sensu carentium rerum est adoratio stabilenda, quia mendacis nec mendaciorum exemplis res quæ rationabiliter et in veritate fieri debet, nusquam legitur esse statuta, quoniam sicut veritas nunquam mendacis assentiri dignoscitur, ita nimirum mendacia veritati semper refragari creduntur: quæ duo ita sibi e diverso venientia cernuntur opponi, ut sibi mutuo semper credantur reniti. Sicut ergo ignis fomitem nemo potest aquarum fluentis nutrire, vel e contrario aquarum fluentia nemo potest igneis fomitibus augere, ita etiam nemo potest veritatem, ut illi facere appetunt, mendacis comprobare. Decussis igitur breviter et ex parte probatis quod gestum imaginis Polemonis, si tamen, ut illi fassi sunt, gestum est, gesto Dominicæ fimbriæ cœquari nec debet nec valet, sive, quod prorsus ambigitur, utrum gestum sit, quod illi gestum fuisse dicunt, an non, sive quod etiam si gestum fuerit, non idcirco imaginum adoratio astrui valebit, nec non et id quod mendacis approbari seu constitui veritas nequeat, nunc operæ pretium est, ut quid fimbria Dominicæ vestis, quam illi imagini Polemonis cœquare contendunt, typicis innuerit arcanisque mysteriis, breviter exsequamur. Fimbria namque Dominicæ vestis fides est incarnationis, cujus tactu gentilitas ægritudinem amisit idololatricæ fœditatis. Sicut enim fimbria ad comparisonem corporis sive totius indumenti pars minima est, ita nimirum incarnatio redemptoris diviniæ et ineffabili generationi qua a Patre ante sæcula genitus est, comparata, minima esse videtur: de qua generatione per Isaiam dicitur, *Generationem ejus quis enarrabit (Isa. LIII)?* ubi subauditur, nullus. Humanam autem ejus generationem ita evangelista enarrat, *Liber generationis Jesu Christi filii David (Matth. 1)*. Mulier ergo post tergum fimbriam Dominicæ vestis attingens exoptatam sanitatem, quam medicorum industria longa per tempora negaverat, recepit, quia post passionem et resurrectionem sive in cælum ascensionem Domini gentilitas

A credulitatis sanitatem quam nec patriarcharum nec prophetarum ei prædicatio quiverat impertire, Dominicæ vestis fimbriam tangendo, incarnationis videlicet ejus mysterium credendo, percepit, et cum ad ipsius Domini prædicationem vix modica discipulorum turba crediderit, ad prædicationem tamen apostolorum tanta multitudo celerrimo fidei ardore succensa est, ut una die quinque millia hominum, alia tria credidisse perhibeantur: quod et ipsa Veritas discipulis promisit dicens: *Qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet (Joan. xiv)*. Quod quidem et in miraculo quod per Petrum a Domino gestum est, quidam intelligi posse putant, quoniam dum Dominus imperio verbi sive tactu infirmos sanaverit, Petrus umbræ suæ tantum B tactu infirmos legitur sanasse. Dominus ergo ad filiam archisynagogi suscitandam pergens, fimbriæ tactu feminam a profluvio sanguinis liberat, quia videlicet dum synagogam, quæ utique patriarcharum et prophetarum de stirpe descendit, somno incredulitatis evigilandam appetere tendit, gentilitatem a dæmonum insolentissimo cultu suæ fidei cognitione sanavit, et bonum quod illa perfidicæ culpa irritata percipere neglexit, ista fidei devotione percipere meruit. Ad synagogam ergo liberandam se Dominus venisse testatur, cum et per presentiam corporalem dicit: *Non sum missus nisi ad oves quæ perierant domus Israel (Matth. xv)*; sive cum discipulos in C vias gentium abire, et in civitates Samaritanorum cohibet introire; et quondam allegorice per Salomonem in Canticis canticorum ad Israeliticæ gentis hortum se descensurum promittit dicens: *Descendi ad hortum nucum ut viderem poma convallis (Cant. vi)*; quia scilicet dum ad Judaici populi hortum in quo erat lex in cortice pandens acerrimam austeritatem, in nucleo occultans incomparabilem suavitatem, per carnis susceptionem descendit, gentiliæ convallis abjecta opera invisit, eamque sibi fidei integritate ascrivit. Porro quod sanata in itinere femina ad domum archisynagogi a Domino venit, ejusque filia mortis vinculis destitutis suscitatur, synagoga quandoque somnum suæ diffidentie discussura, et Christo per fidem resurrectura, et ei perpetim victura monstratur, quandoquidem mox ut *plenitudo gentium*, secundum Apostolum, *subintraverit (Rom. x)*, cæcilitatem quæ ei ex parte in non credendo in mediatorem Dei et hominum contigit, a se discutiendo, et in eum credendo qui sibi per patriarchas et prophetas sacrorum oraculorum tonitruis olim annuntiatum est, credens, sic omnis Israel salvus erit. Cum igitur his et his similibus mysteriis quæ in Dominicæ fimbriæ gesto innuuntur, Polemonis imago penitus careat, non eo modo ut Dominici indumenti fimbria habenda est, nec debet ei cœquari in honore, quæ æquari nequit in tot mysteriorum fulgore.

CAPUT XXII.

Quod judices qui in præfata synodo fuerunt, insolenter et incongrue artem pictoriam extollere co-

nati sunt, dicentes : Pia enim est ars pictoris, et non recte eam quitam insipienter detrahunt, ipse enim Pater pictorem pie agentem commendat.

Si pestilens humor arcem corporis, id est, caput asederit, facile ad cætera membra transfunditur, nec mirandum est si ad pedum ima transfusus eos vehementer lædat, si eum jam caput, quod omnibus membris præminet, læsisse constet. Vesania igitur adorandarum imaginum quæ Constantini et Helenæ matris ejus, sive etiam Tharasi Constantinopolitani episcopi cæterorumque illarum partium sacerdotum mentem irrepsit, non est plurimum magnipendenda, si ad iudicium sive plebium usque mentes subripiendas descendit, quoniam ut superiori exemplo monstratum est, cum caput insolentia cuiusdam rei invaditur, facile cætera invaduntur, quæ capiti subesse monstrantur. *Omne caput languidum*, ait Propheta, *et omne cor mærens, a planta pedis usque ad verticem non est in eis sanitas* (Isa. 1), quia videlicet dum a regibus et a sacerdotibus, qui exemplar bene vivendi subjectis plebibus esse debent, recte vivendi recteque agendi studium præmittitur, de interna sanitate subjectarum plebium quodammodo dubitatur. Cum ergo in eadem synodo tot sacerdotum fuerint obsitæ mentes erroribus, quomodo non poterat error iudicium inhærere mentibus? Aut quis ab errore reducat oves, si errandi ducatum tueant pastores? Sacerdotes etenim qui in errorem subditas plebes inducere noscuntur, talibus per Jeremiam prophetam increpationibus arguuntur : *Propterea hæc dicit Dominus ad pastores qui regunt populum meum. Vos dispersistis oves meas, et expulistis eas, et non visitastis eas* (Jerem. xxiii) ; ubi protinus quanta sit cura Dei erga populum, qualiterve amotis negligentibus studiosiores populo Dei dentur rectores, protinus subinfertur : *Ecce ego vindico in vos secundum mala studia vestra, et suscitabo illis pastores qui pascunt eas, et ultra non timebunt neque terrebutur, dicit Dominus* (Ibid.). In Ezechiel quoque propheta de talibus, quod quidem non sine ingenti animi angore prosequimur, qui stipendiis ecclesiasticis utuntur, et exemplis erroneis et incautis populum in errorem inducere creduntur, sicut hi fecisse perhibentur, qui in vanam imaginum adorationem exarserunt, et populum subditum prælati sibi in errore professionis sociaverunt, ita scribitur : *Et ideo, pastores, audite verbum Domini : Oves meas devoratis, et lanis eorum vos cooperistis, et quod crassum est jugulatis, et oves meas dispersistis ; quod infirmum erat non confortastis, et quod male habebat non curastis, et contritum non alligastis, et quod errabat non converistis, et quod perierat non requisistis, et sortem oppressistis labore, et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non sint pastores, et factæ sunt in devorationem omnibus bestiis agri, et dispersæ sunt oves meæ super omnem montem et in omnem collem altum, et super faciem totius terræ dispersæ sunt, nec erat qui eriperet, neque qui revocaret* (Ezech. xxxiv). Non ergo in hujus negotii vanissima

professione tanta est nequitia iudicum, quanta perversitas sacerdotum, sed in istis deprehenditur ignavia, in illis ingens redundat insania, præsertim cum illi se imagines adoraturos, eisque servitium quod sanctæ Trinitati debetur, exhibituris profiteantur ; isti pictorum artem piam esse, et non debere subsannari, et pictorem pie agentem a Patre commendari professi sint dicentes : *Pia enim est ars pictoris et non recte eam quidam insipienter detrahunt, ipse enim Pater pictorem pie agentem commendat*. In quibus utrorumque professionibus evidenter ostenditur, tanto sacerdotes præeminuisse iudicibus in errore, quanto nimirum præeminuit per gradus sublimitatem in honore, nec coæquari potuisse laicos præsulibus in absurda professione, qui non coæquari possunt in sacerdotalis cathedræ sessione ; sed dum in neutra parte reperitur quod recte queat laudari, in utraque tamen parte cernatur quod merito possit vituperari, et præsulum error qui se imagines adoraturos eisque servitium soli Deo debitum exhibituros fassi sunt, ex parte discussus sit, restat ut iudicum etiam error quo artem pictoriam piam esse asseverant, nostri styli invectione discutatur. Dicunt enim artem pictoriam piam esse, quasi non cum cæteris mundanis artibus communionem pietatis aut impie atis sortiatur. Quid enim ars pictorum amplius habet pietatis arte fabricatorum, sculptorum, confectorum, cælatorum, latoiporum, liguariorum, terræ cultorum, vel cæterorum opificum? Omnes enim quas præmissimus artes, quæ non nisi discendo possunt attingi, et pie et impie possunt ab his quibus exerceantur haberi, nec in eas pietas aut impietas cadit, sed in hominibus qui earum sunt sequaces, qui plerumque aut vitiorum procacissimis tumultibus coarctantur, aut virtutum salutaribus cœtibus exornantur. Si ergo idcirco ars pictorum pia esse perhibetur, quia per eam plerumque piorum hominum actus et pia quædam gesta pinguntur, ergo et ideo impia perhibebitur, quia plerumque per eam impietates multæ, id est, trucidationes hominum, atrocitates bellorum, crudelitates sceleratorum, immanitates ferarum, impetus bestiarum vel cætera his similia depinguntur ; et si ideo impia nullatenus esse creditur, quia hæc quæ exsecuti sumus adumbrationibus vel etiam lineamentis quibusque humanis visibus impertiantur, nec ideo pia erit quia per eam bonorum hominum gesta signantur. Sicut enim ferrum nec ideo impium dicitur, quia ex eo homines interimuntur, nec ideo pium, quia ex eo quædam instrumenta fiunt quibus et ensium vibrantium illisiones quantantur, et homines tueantur, et a medicis salutis humanæ consulitur, ita et ars pictorum nec ideo impia, quia per eam crudelia, nec ideo pia, quia clementia quædam pinguntur.

Quod vero ei non recte a quibusdam insipientibus detrahi suspirant, a nullo qui sanæ mentis est: anti-gitur eos in hac quoque parte sicut et in cæteris de-mentiam sequi : quippe cum nullus sani capitis neque imaginibus detrahat, neque arti pictoriæ, sed

eorum qui eas adorant eisque servitium inconsequens **A** sunt visibus defert. Mendacium enim aut de his est exhibent, abominetur vesaniam. Non enim vinum quia ebrietatem generat, reprehenditur, cum plerumque Deo in sacrificium libetur; nec sylvæ quæ furibus hospitium præbent, quia plerumque hominum usibus multa quæ expediunt administrant; nec ideo igni imputatur, quia interdum edaciter domos vel cætera humanis stipendiis apta devorat, cum mortali-um vitæ multis adminiculis suffragetur. Porro quod dicunt, *Ipse enim Pater pictorem pie agentem commendat*, cur Pater, aut ubi scriptum sit, pictorem commendet, nec illorum est approbare, nec nostrum credere, quippe cum in nullo oraculorum divinorum volumine pictorum laus perhibeatur inesse. Reperiant ergo illi in quolibet divinarum Scripturarum loco, in quo etiam secundum propriam asseverationem pictoris, ideo quod componendis imaginibus **B** instant collaudet, et nos reperiemus qualiter eis respondere valeamus, quia omnipotens Deus non opera sed devotionem operum, nec actus sed voluntates actuum, nec res sed causas rerum, nec quisquis faciat, sed qua mente id faciat, plerumque aut probat aut improbat.

CAPUT XXIII.

Inutile et mendacio plenum dictum Joannis presbyteri et legati Orientalium dicentis: Non contraeunt pictores Scripturis, sed quidquid Scriptura dicit hæc demonstrant, quatenus concordantes sunt Scripturarum.

Si omnia Joannis presbyteri et legati Orientalium deliramenta quæ in eadem synodo, in cuius inofficiose lectionis reprehensionibus noster stylus versatur, protulit, singillatim a nobis discutienda in unum fuissent congesta, magnorum voluminum tantæ disputationis sylvæ esset indigna. Sed nos ea partim brevitate studio cui prorsus studemus, partim ordinem ipsius lectionis servantes, quo non singulorum singula seorsum, sed quorundam passim per ordinem, prout quisque locutus est, vel etiam in eodem codice posita inveniuntur, discutienda in nostra disputatione ponentes, et brevissimæ disputationis cuncta articulo coarctare compellimur, et non singula seorsum, sed pene omnia sparsim, prout ordo dictavit, exsequimur. Est interea operæ pretium diligenter discutere, qualiter, ut idem profatus est, pictores haudquaquam credantur Scripturis contraire aut qualiter quidquid Scriptura dicit demonstrant, qualiterve concordantes sint Scripturarum. Quamvis enim non eluceat de quibus Scripturis ille hoc dixerit, credendum est tamen eum de sacris Scripturis dixisse, quas usitate *Scripturas* solemus vocare, ut est illud in Evangelio: *Tunc aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas* (Luc. xxiv). S R. Picturæ interea ars cum ob hoc inoleverit, ut rerum in veritate gestarum memoriam aspicientibus deferret, et ex mendacio ad veritatem recolendam mentes promoveret, versa vice interdum pro veritate ad mendacia cogitanda sensus promovet, et non solum illa quæ aut sunt aut fuerunt aut fieri possunt, sed etiam ea quæ nec sunt, nec fuerunt, nec fieri possunt **C** **D**

crinem abscederit purpureum, una cum patre, et Ilyob stuprum materteræ a patre gestum et homicidium matris sive materteræ in seipso patratum una cum parentibus sive matertera in volucres finguntur fuisse conversi? aut cum Syrenes ex parte virgines, et ex parte volucres finguntur? aut cum Ixion illusionem Junonis cum Nube coiens Centauros fingitur generasse? aut cum Neptunus tridenti armatus marinis fingitur fluctibus dominari? An non divinis Scripturis alienum est, quod Perseus tres sorores Gorgonas adiutorio Minervæ interfecisse, aut cum alatus aversus volare fingitur, aut cum de sanguine ejus nasci fertur Pegasus, equus alatus, qui ungula sua fontem rupisse Musis depingitur? An non divinis Scripturis contrarium est, quod Prometheus homines ex luto finxisse inaniamatos fingunt, et eundem Prometheus a Minerva in cœlum levatum inter oras septemplex clypei, et dum omnia cœlestia vidisset, fingunt eum ferulam Phœbiacis applicasse rotis, ignemque esse furatum, et pectusculo hominis quem finxerat applicato animatum reddidisse corpus? An non divinis Scripturis contrarium est, quod Tantalum fingunt in inferno in quodam lacu depositum, eique fallacem aquam gulosis labia titillamentis attingere, pomaque fugitivis cinerescentia tactibus desuper facie tenus pendula apparere, eique esse locupletem visum et pauperem effectum? An non divinis Scripturis alienum est, cum Phineus cæcus fingitur, cujus cibos Harpyiæ rapuisse, ejusque prandia stercorebus scædasse pinguntur, quas Zetus et Calais Aquilonis venti filii fugasse a conspectu ejus mendaciter finguntur? An non divinis Scripturis contrarium est, cum Admetus rex Græciæ, ut Alcestæ conjugio frueretur secundum propositum soceri leonem et aprum ad currum simul junctos, Apollinis et Herculis adlutorium habuisse pingitur? Aut cum Hercules Cerberum tricipitem canem inferorum interemisse pingitur? An non divinis Scripturis contrarium est, quod Acteonem quemdam venatorem eo quod Dianam lacteum viderit, in cervum fingunt esse conversum, et a canibus suis non agnitus, eorumque morsibus devoratum? An non divinis Scripturis contrarium est, quod Berecynthia puerum formosissimum Atya amasse, eumque zelotypiæ vanitate succensa castrasse, et semimasculum fecisse depingitur? An non divinis Scripturis contrarium est, quod Orpheus Euridicen nympham amasse et sono cytharæ persuasam uxorem duxisse pingitur, quæ etiam dum Aristei pastoris persecutionem non ferens fugeret, et in serpentem incidens mortua esset, eamque maritus insequens ad inferos descenderet, et legem acciperet ne eam conversus aspiceret, hanc conversus aspexisse et denuo perdidisse fingitur? An non divinis Scripturis alienum est, quod Venus cum Marte concubuisse et a Sole deprehensa, et Vulcano prodita, et ab illo adamantinis catenis una cum Marte pingitur fuisse religata? Hæc et his similia, quæ et nobis ad retexendum sunt fastidiosa, et poetis sive philosophis gentium vel ad cantandum suavia,

vel ad tractandum mystica, et pictoribus ad formandum familiaria, prorsus sunt, ut præfati sumus, a divinis litteris aliena. Nam, ut cætera taceamus, si quis pictor duo capita in uno corpore, aut in duobus corporibus caput unum, aut alterius animantis caput, alterius cætera membra, ut Hippocentaurum toto corpore equino et capite humano, et Minotaurum semibovem semivirumque affectet pingere, numquid non Scripturis dicitur contraire? Eoquid est dicere, *Non contraeunt pictores Scripturis?* quasi non aliqua a pictoribus possint depingi quæ sacris litteris credantur refragari. In sacris etenim litteris, nihil vitiosum, nihil inconueniens, nihil imparum, nihil falsum, nisi forte id quod perversos quosque dixisse vel fecisse sancta Scriptura commemorat, penitus invenitur; in picturis autem plura falsa, plura vitiosa, plura inconsequentia, plura inconuenientia, et, ut singula taceam, pene omnia sive possible, sive impossibilia, ab eruditissimis pictoribus depinguntur: quibus documentis Joannes presbyter et legatus Orientalium in hac quoque parte, sicut et in cæteris delirasse convincitur. Quod autem presbyter idem ait, *pictores quidquid Scriptura loquitur demonstrare, quam sit falsum quamque inutile, prudens lector advertat.* Nunquidnam divini cuncta legis præcepta quæ a Domino per Moysen data sunt, ut est illud, *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est (Deut. vi)*, et cætera hujuscemodi, in quibus nihil sonant quæ pingi possint, a pictoribus demonstrantur? Nunquidnam omnia verba prophetarum, in quibus doctrinæ, exhortationes, redargutiones, contemplationes, minæ, vel cætera his similia continentur, in quibus crebro invenitur, *Hæc dicit Dominus*, aut, *Juravit Dominus*, aut his similia, quæ ab scriptoribus potius quam a pictoribus exarantur, pictura secundum ejus vanitatem demonstrare valet? Nunquidnam verba ipsius Domini et apostolorum singula a pictoribus possunt demonstrari? Pictores igitur rerum gestarum historias ad memoriam reducere quodammodo valent, res autem quæ sensibus tantummodo percipiuntur et verbis proferuntur, non a pictoribus, sed ab scriptoribus comprehendi, et aliorum reatibus demonstrari valent, ac per hoc absurdum est dicere: *Non contraeunt pictores Scripturis, sed quidquid Scriptura loquitur, hoc demonstrant.* Porro quod ait, *Concordes sunt Scripturarum*, quam sit insulsum, quamque absurdum, multis potest approbari indicis. Qualem enim concordantiam possunt habere cum Scripturis sacris, cum illæ veraces sint, isti plerumque falsa confingant? et de illis dicatur, *Eloquia Domini eloquia casta (Psal xi)*, isti interdum fingant impura et incesta? Illæ semper suadeant honesta et salubria, isti multoties inhonesta et ludibria? Illæ semper instant humanæ salutis, isti plerumque vanitati? Illæ semper hortentur ad cœlestia dona, isti crebro depingant terrestria quæque et caduca? Quanta enim concordantia est inter id quod semper veritati innitur, et id quod plerumque veritatem, plerumque falsitatem insequi-

tant, tanta nimirum concordantia est inter Scripturas A ris ad offerendum ductus, virque sanctitate et castimonia clarus juxta patrem secundum propriam jussionem creditur a filiis fuisse sepultus. Jacob quoque vir magnæ patientiæ divinis affatim roboratus craculis et crebris repositionibus exhortatus, cum famis inopiam vitare, et dulcissimum pignus quod exstinctum crediderat cernere cupiens, cum clara progenie Niliacas descendisset in oras, non se ibidem sepeliri permisit, sed corpus suum ad terram sibi patribusque suis repromissam, juxta ossa patris avique sepeliendum adveni sanxit; et quia quartus in eadem spelunca, in cujus interiore parte Adam sepultus fuerat, juxta avum patremque sepultus est, loco nomen *Arbee*, id est, quatuor dedit (*Gen. 1*). Joseph quoque qui typicis mysteriis

CAPUT XXIV.

Quod non sint cœquandæ imagines reliquiis sanctorum martyrum et confessorum, ut illi in sua erronea synodo facere nituntur, eo quod reliquiæ aut de corpore sunt, aut de his quæ in corpore, aut de his quæ circa corpus cujusdam sancti fuerunt: imagines vero nec in corpore, nec circa corpus fuisse vel fore creduntur illis quibus ascribuntur.

Sicut igitur sacratis rebus sive quæ per legislatorem, sive quæ per Dei et hominum mediatorem sacratæ sunt, sive etiam quæ quotidie a sacerdotibus divini nominis invocatione sacrantur, et in mysterium nostræ redemptionis sumuntur, imagines nequaquam cœquandæ sunt, ita etiam nec sanctorum martyrum seu confessorum reliquiis, quæ apud fideles ipsorum amore venerationi habentur cœquandæ creduntur. Quas quidem illi qui in earum adorationem exarserunt cum omnibus sacratis rebus et mysteriis plenis æquiparare nituntur, reliquiis etiam sanctorum martyrum insolenter atque absurde æquiparare nituntur. Cum ergo sanctorum corporibus aut certe corporum reliquiis, nec non et vestibus aut his similibus, quibus sancti dum mortaliter viverent usi sunt, isti picturas aut cæclataras si e sculptilia vel conflabilia quæque ab artificibus quibusque formata cœquare in honore molliuntur, non modicam sanctis injuriam inferre monstrantur, cum præsertim sanctorum vestes et his similia ideo veneranda sint, quia aut in corporibus eorum dem sanctorum, aut circa corpora fuisse, et ab his sanctificationem ob quam venerantur percepisse credantur, nec non et sanctorum corpora, vel etiam corporum reliquiæ, quoniam nunquam nunc in pulverem redacta fatescant, juxta mundi terminum cum gloria sunt resurrectura et cum Christo perpetim regnatura: imagines vero, quas illi inani voto his quæ præmisimus cœquare contendunt, ideo his minime cœquari queunt, quæ neque id sunt quod sanctorum corpora, neque in eorum corporibus vel circa eorum sacratissima corpora fuere, sed pro captu uniuscujusque ingenii, vel instrumentis artificii, modo formosæ, modo deformes, plerumque etiam rebus impuris fiunt. Unde datur intelligi non eos mediocriter errare qui illas sanctorum reliquiis nituntur æquiparare. Sanctorum itaque corpora venerari, eorumque reliquiis honorem exhibere non sine causa vetustas admisit. Nam Abraham pater gentium vir fide plenus, devotione summus, obedientia præcipuus, in præceptis Domini strenuus, non in quolibet loco, sed in agro studioso empto, conjugem legitur sepelisse, et ossa sua non in loco quolibet, sed in spelunca pulcherrima, in cujus interiore parte protoplastum sepultus fuit, juxta suum imperium a filiis tumulatus legitur fuisse. Isaac quoque utero senili profusus, atque Deo in sacrificium in figura nostri Redempto-

ris ad offerendum ductus, virque sanctitate et castimonia clarus juxta patrem secundum propriam jussionem creditur a filiis fuisse sepultus. Jacob quoque vir magnæ patientiæ divinis affatim roboratus craculis et crebris repositionibus exhortatus, cum famis inopiam vitare, et dulcissimum pignus quod exstinctum crediderat cernere cupiens, cum clara progenie Niliacas descendisset in oras, non se ibidem sepeliri permisit, sed corpus suum ad terram sibi patribusque suis repromissam, juxta ossa patris avique sepeliendum adveni sanxit; et quia quartus in eadem spelunca, in cujus interiore parte Adam sepultus fuerat, juxta avum patremque sepultus est, loco nomen *Arbee*, id est, quatuor dedit (*Gen. 1*). Joseph quoque qui typicis mysteriis a gentilibus, *salvator mundi* appellari meruit, et mira sanctitate inter fratres enituit, ossa sua filiis Israel ad terram repromissionis vehenda præcepit: quod quidem legislator idcirco minime agere distulit, quia id haudquaquam contra fidem esse cognovit. Viri itaque sancti corpus, qui de Juda ad arguendam nequitiam Israelitici regis in Bethel venerat, dum propter inobedientiam, quia cibos civitatis inhibitos sumpsit, a leone fuisset exstinctum, ab eodem nimirum leone legitur custoditum, sed culpa inobedienciæ mortis acerbitate soluta, non præsumpsit crudelis fera sanctum corpus prophetæ contingere, quem atrociter præsumperat interimere. Prophetes itaque Bethel, nisi sanctis ossibus venerationem exhibendam sciret, nunquam se juxta ossa viri sancti sepeliri præciperet dicens: *Sepelite me juxta ossa prophetæ (III' Reg. xiii)*. Vir itaque sanctus Josias et antequam nasceretur ex nomine nuncupatus, idolorumque dissipator, et paternarum legum strenuus observator duorum prophetarum ossa, cum plurimorum hominum ossa ob altare profanum pollendum combureret, nequaquam inteinerata servare præciperet, nisi sanctis ossibus venerationem exhibendam sciret. Ecce quibus exemplis, ut cætera taceamus, monstratum est sanctorum cineribus venerationem exhiberi debere: dicant illi ubi unquam jubeamur imagines adorare. Sanctis ergo corporibus honorem impendere magnum est fidei emolumentum: quo præsertim et illi in cælestibus sedibus cum Christo vivere, et eorum ossa quandoque resurrectura creduntur. Imaginibus ergo quæ nec vixisse unquam creduntur, nec resurrecturæ, sed aut ignibus aut carie consumendæ perhibentur, adorationem soli Deo debitam impertire, aut segnitiae est si utunque agitur, aut insaniae vel potius infidelitatis si pertinaciter defenditur. Nos itaque nec cum Vigilantio ejusque sequacibus reliquias advenientes, nec cum Simone ejusque complicitibus imagines adorantes, et reliquiis sive sanctorum corporibus opportunum obsequium exhibemus, et basilicas prout libet sanctorum imaginibus, sive etiam auro argentove exornamus, et servitium adorationis sive culturæ soli Deo cui soli debetur ipso opitulante impendimus.

CAPUT XXV.

Quod non ideo adorandæ sunt imagines quod per eas, ut illi dicunt, nonnulla signa monstrata fuisse putentur, cum tamen non omnes res adorentur per quas vel in quibus miracula apparent.

Hoc etiam illis ad suum errorem astruendum familiaris est, quod per quasdam imagines nonnulla miracula facta fuisse perhibent: quod tamen nec Veteris nec Novi Testamenti pagina demonstrat, quæ quidem et si uspiam visa vel audita fuisse prohaerentur, dubitandum erat, ne forte tortuosi serpentis flexuosissimis meandris viderentur vel audirentur, qui cum sit teterrimus et tenebris suæ nequitiae obsitus, transfiguratur se in angelum lucis, audens se dicere lucem. Multa etenim signa, multaque miracula, per angelos refugas, vel etiam per eorum sequaces fiunt, qui dum sint spiritalis potentiae, et, ut ita dixerim, spirituales nequitiae, et prophetias infelicibus quibusque impertiunt, et virtutes multas per suos satellites faciunt: de quibus erunt illi qui dicturi sunt, *Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus et in nomine tuo dæmonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Quibus æternus arbiter diciturus est: *Nescio vos (Math. vii)*. Quia igitur signa plerumque diabolico instinctu fiunt, ideo beatissimus Gregorius sanctæ Romanæ Ecclesiæ antistes dixit: « Nolite, fratres mei, amare signa quæ possunt cum reprobis haberi communia. » Sanctissimus quoque Augustinus, a dæmonibus miracula fieri, similia miraculis quæ fiunt per sanctos servos Dei his verbis testatur. Ait enim: « Non oportet moveri cum magicis artibus miracula fiunt plerumque similia miraculis quæ fiunt per sanctos servos Dei: sicut scriptum est in Exodo, quod magi Pharaonis fecerunt nonnulla similiter sicut fecit Moyses. » Non ergo hæc oportet mirari, quia omnia quæ visibiliter fiunt, etiam per inferiores potestates aeris hujus non absurde fieri posse creduntur. Sed hoc interest, quod cum sancti talia faciunt in nomine Dei Domini omnium rerum, de sublimioribus apparatibus jubetur inferiori creaturæ; cum autem mali homines magicis artibus operantur similia in manus suas dantur cum exaudiuntur a dæmonibus. Digni sunt enim qui tali exauditione decipiantur, ut pœna illis fiat hoc quod videntur impetrare beneficium, cum eis exhibent quasi privatim inferiores potestates, quædam miracula, ut eos habeant subjugatos, permissu tamen divino pro meritis animarum sua cuique tribuuntur. Unde signa et miracula quæ illi dicunt in imaginibus apparuisse, si non apparuerunt, sicut et nulla hoc authentica tradit historia, mendacium est, et mendacio quicumque veritatis sunt servi uti non debent, quoniam ut ipsa Veritas ait, *Nemo potest duobus Dominis servire (Math. vi)*: quæ si apparuerunt, et per phantasticas quasdam obumbrationes ad illicendas mentes apparuerunt, periculosissimum est, ne forte calliditatis suæ astu antiquus hostis dum miracula quædam demonstrat, ad illicita peragenda fraudu-

A lenter suadeat. Si vero apparere in veritate signa, quod tamen fieri nullius certis lectionis probatur documentis, et nec mendacio illorum in hac parte sententia subjacet, nec fraudulentis hostis machinationibus secundum exempli quæ superius monstrata sunt, sed Dei operatione gesta probantur cui cuncta sunt possibilis, cui nihil impossibile est, animadvertendum summopere est quod cum multa et stupenda nutu Dei per quasdam creaturas, vel etiam in quibusque creaturis peracta fuerint, non omnia in quibus vel per quas facta sint adoranda credantur, quoniam quidem omnipotens Deus signa pleraque quæ mortalibus ostendit, quæ per res quasdam visibiles et tractabiles fecit, quatenus visibilibus et mortalium hominum duritiam rebus visibilibus molliret, non ideo fecit, B ut quarumdam rerum celebrandum statueret adorationem, quippe qui se solum adorare, solum præcepit et colere. Nunquidnam quia Dominus de rubo in igne Moysi locutus est, ideo rubi adorandi sunt? Non enim ideo in rubo apparuit, ut rubi materiam adorandam percenseret, sed ut per ejus spinas peccata pro quibus lex venerat demonstraret. Quia ergo rubus radicem non habet spinis armatam, cum in superioribus spinis densetur, in eo evidenter peccata non esse ex natura monstrantur. Quæ ideo ab igni non est combusta, ut innumeret per legem peccata non esse delenda, sed tantummodo ostensa. Lex enim peccata tantummodo ostendit, gratia autem quæ per Christum data est, peccata quæ lex monstraverat curavit. Quia ergo in igne Dominus apparuit, non C ideo ignem adorandum decrevit, sed in ea natura apparere voluit, quæ semper ad alta conscendere contendit. Quia igitur in monte dignatus est apparere, non montium adorationem creditur statuisse, sed quia rationabiliter factum est ut cœlorum rex in ea re appareret quæ semper alta appetit, et non in humili, sed in alto loco, ut et se altissimum demonstraret, et suos sequaces ad alta conscensuros evidenter ostenderet. Nunquid quia circumcissione acutissimo lapide facta legislator tremendi judicis iram et mortis interitum evasit, lapides adorandi sunt? Merito enim legislator angelum in se tam infestum vidit, quia habitans in terra Madian, filium circumcidere neglexit, et qui Dei Abrahæ nuntius erat, signum fidei Abrahæ in filio non ferebat, in quo gloriari Judæos sciebat: qui non ideo lapide circumciditur, ut lapidum ex hoc facto adoratio firmetur, sed D ut per Christum qui est lapis angularis, peccata amputanda et mortis pericula evadenda ostendantur. Nunquid quia virga toties in serpentem conversa, toties legitur in virgæ rigorem redacta, quæ typicis figuris Christum de vita in mortem, de morte in vitam redisse ad vitam, aut quia eadem virga quam Christi diximus gestasse figuram maris Rubri, baptismatis videlicet, unda divisa ad terram repromissionis, id est, ad cœlestia regna populo Dei pergenti transitum præbuit, ideo virgæ adorandæ sunt? Nunquid quia aquæ amaræ ligno indulcatæ leguntur, quæ legem non immerito Christi ligno indulcatam, et spiritali dulcedi-

ne populorum mentes satiendas innuunt, ideo ligna adoranda sunt? Nunquid quia serpentis ænei inspectio, qui Christi mortem præfiguravit in ligno populum a serpentum morsibus, id est, ab spirituum immundorum mortiferis persuasionibus salvavit, ideo aut æs aut serpentes adorandi creduntur? Nunquid quia percussa silex exustis in arvis laticum fluentia produxit, et sitientem populum sitiis ariditate hberavit, quæ nimirum Christi figuram gessit, qui est lapis de monte abscisus sine manibus præcedentium, qui evangelicæ prædicationis fluentis sitim incredulitatis a fidelium mentibus fugat, qui quotidie intonat, si quis sitiit veniat ad me et bibat (Joan. vii), ideo aut lapides creduntur adorari, aut latices? Nunquid quia virga Aaron, qua beatæ virginis partus innuitur naturali lege calcata, nulla humanæ operationis irrigatione fecundata, floruit et fronduit, et protulit nuces, ideo virgæ adorandæ creduntur? Nunquid quia sancto Hierobaal sicca area madido vellere, aut madens area sicco vellere apparuit, quo miraculo totius mundi gentilitatem cœlesti rore immunem Israelitici solummodo generis, vellus madidum divini verbi inbre, ac postmodum pro culpa perfidiæ eundem populum suæ infidelitatis siccitate arentem, mundi que gentilitatem sacræ fidei rore perfusam significari manifestum est, ideo aut aræ, aut vellera adoranda sunt? Nunquid quia Samson mandibula asini mille viros peremit, ejusdemque mandibulæ molare evulso aquarum fluentis satiatum est, typum gerens nostri mediatoris, qui morte sua acrias potestates devicit, et spiritalibus fluentis fidelium, qui utique membra ejus sunt, arentia corda irrigavit, ideo mandibulæ, aut molares adorandi sunt? Nunquid quia Elias pallio suo, per quod Dominicæ incarnationis mysterium figuratum est, per quod Jordanis, baptismatis videlicet unda, introitit, Jordanem divisisse legitur, ideo pallia adoranda creduntur? Nunquid quia Naaman Syrus in flumineo lavacro lepræ contagio ablutus est, per quem gentilitas Christi baptismate ab idolorum contagione abluta figurata est, ideo flumina adoranda sunt? Nunquid quia viro sancto Elisæo Spiritus sancti adventus eatenus dilatatus est, quatenus psaltes applicaretur, applicato vero psalte Spiritus sanctus illius se profudit præcordiis, per quem Judaicus populus significatur qui Spiritus sancti adventum ideo nunc minime recipit, quia et incarnationem Redemptoris minime in credendo suscepit, quam cum mox ut circa mundi terminum perceperit Spiritus sancti flamine, et omnium charismatum donis exornabitur, ideo psaltes adorari debet? Nunquid ergo quia simbria Dominicæ vatis, cujus tactu femina sanitatem recepit, quam Dominicæ incarnationis credulitatem per quam gentilitas sanata est significare superius jam diximus, ideo simbriæ adorandæ sunt? Aut quia Petri umbra infirmi sanati sunt, ideo umbræ adorandæ sunt? Non igitur, ut superius præmisimus, omnes res per quas vel in quibus miracula quædam Dei ordinatione monstrata sunt, quodammodo adorandæ creduntur.

A Quod si hæ res in quibus miracula apparuere adorandæ non sunt, multominus imagines adorandæ creduntur, in quibus vel per quas quædam miracula apparuisse, nulla authentica lectione monstratur.

CAPUT XXVI.

Quod Theodorus Mirensis episcopus ridiculose et pueriliter egerit, qui ut imaginum adorationem astrueret somnia archidiaconi sui in eadem synodo retulit.

Cum in eadem vanitatis lectione quam illi septimæ synodi nuncupatione censeri æstuant, pene omnia syniorum imaginationibus et phantasticis quibusdam obumbrationibus similia sint, et pene nihil sit ibi quod non aut somnii vanitatem, aut alterius cujusdam deliramenti hebitudinem redolet, cunctaque interiori palato degustata, inspidum insulsumque quemdam saporem referant, speciali tamen deliramento Theodorus Mirensis episcopus somnia archidiaconi sui ibidem legitur retulisse ut errorem, quem nec divinarum Scripturarum auctoritatibus nec ullis sanctorum Patrum doctrinis vel exemplis valuit fulcire, saltem somniorum delusionibus valeret astruere, nec immerito ad tam frivolum tamque vecors stabilendum negotium dignum, et pene par exhibens adminiculum. Quamquam igitur somniorum usus nec in totum sit approbandus, quia plerumque dæmonum fallaciis exhibetur, nec in totum improbandus, quia interdum per eum quædam mysteria revelantur, ad astruendas tamen res dubias, et ea quæ in contentionem veniunt affirmanda nunquam idoneus invenitur. Quis enim unquam somnio suo rem dubiam valeat affirmare, cum utrum ita ut se vidisse profatur viderit, nullius testis testimonio valeat approbare. Ad rem ergo dubiam, et quæ in quæstionem venit roborandam, non somniorum ludificatrix vanitas, non apocryphorum acerbissima procacitas, non levium et inutilium verborum falsitas, sed divinatorum librorum sive catholicorum Patrum authentica est requirenda auctoritas. Nam sicut res profuturæ et mysteriorum arcanis comptæ, cum per somnia innuuntur, per angelos revelantur, ita e contrario, dum res noxiæ et omni utilitate carentes per somnia demonstrantur, a dæmonibus demonstrari creduntur. Unde si somnium, quod ille in synodo retulit, ad imaginum adorationem stabilendam ab angelo archidiacono ejus demonstratum est, imagines adorare proficuum est; et si imagines adorare proficuum est, cæteras res sensu carentes adorare proficuum est. Est autem res sensu carentes adorare noxium: non igitur archidiacono ejus somnium quod retulit ad imaginum adorationem stabilendam ab angelo demonstratum est. Liquido namque patet id ei, cum ab angelo demonstratum non sit, ab incentore spiritu qui semper vanitatus et rebus noxiis instat, illatum fuisse. Quod ut lucidius pateat, rationabili argumento firmandum est. Quoniam si incentor spiritus id ei minime intulit, angelus procul dubio intulisse credendus est: et si au-

gelus intulisse credendus est, consensum rebus prohibitis angeli exhibent. Non autem angeli rebus prohibitis vel noxiis seu divinis monitis obnitentibus consensum exhibent, spiritus igitur inceptor id ei intulisse credendus est. Cum ergo probatum sit id ei ab angelo sancto minime fuisse exhibitum, eo quod cum spiritus in sui conditoris laude continua permanentes et peccato prorsus carentes, res impuras et delictis obnoxias penitus abnuant, restat ut aut delusione nequissimi spiritus id sibi fateatur exhibitum, aut se prorsus testetur fuisse mentitum, quod utrumque aervis Dei non convenit. Nam et spiritibus immundis catholico cuique resistendum est, dicente Apostolo, *Resistite diabolo, et fugiet a vobis (Jac. 1v)*; et mendacium spernendum est, dicente Scriptura: *Noli vellementi menti omne mendacium, assiduitas enim illius non bona (Eccli. vii)*. Probandi iterea, juxta apostoli sententiam, spiritus sunt, an ex Deo sint, et juxta Veritatis vocem a fructibus suis cognoscuntur. Unde ex fructu suo quo imaginum adorationem affectat, id somnium fulcire evidentissime deprehenditur ille spiritus qui id intulit, ex Deo non esse. Sed ne forte nostris solummodo argumentationibus hoc videamur edicere, recurramus ad divinas Scripturas, interrogemus legislatorem, dicat utrum somnia recipienda sint, dicat qualiter nobis erga somniores agendum est. Dic, oro, sancte Moyses, dic mitissime virorum, dic vir nobilis et arcanorum Dei strenue inspector, dic vir clementissime et infabilis Dei fidelissime Interpres, qui legem in monte peccatis contrariam et vitilis inimicam accipiens, glorificata facie vultum intolerabilem peccatori populo adduxisti, ut sicut lex quam deferebas peccatis contraria erat, ita nimirum vultus tuus spectantibus terribilis esset; dic, vir inclyte, qui typum veri Redemptoris gerens, mediator inter Deum et homines exististi; da præceptum utrum quælibet somnia credenda sint; fare utrum quibuslibet inclusionibus consensus exhibendus sit. *Si surrexerit in medio tui prophetes, aut somniator qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit signum aliquod atque portentum, et evenerit quod locutus est, et dixerit tibi: Veni et sequamur deos alienos quos ignoras, non attendas verba prophetæ illius aut somniatoris, quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palam faciat utrum diligatis eum ex toto corde vestro an non (Deut. xiiii)*. Ecce legislatoris auctoritate perdoceamur quod verba somniatorum, quamquam effectum habeant, non attendantur. Dicat nunc Sipientia quid de somniis sentiat. Ait enim: *Ubi multa sunt somnia, plurimæ vanitates, et sermones innumeri: tu vero Deum time (Eccl. v)*. Nam et *Ægyptios somnia perturbasse creduntur, dicente Scriptura, Somnia enim quæ illos turbaverunt (Sap. xviii)*; hæc significabant, ne inacti essent quare mala paterentur. Manifestum est enim divinæ legis auctoritatibus somnia et auguria vana esse, et quanto quis ea amplius timeat, tanto cor ejus amplius fallit. Unde modis omnibus reprehendendum putavimus, quod præfatus epi-

scopus, cui divinæ legis armis contra somniores vel cæteras nænias configendum erat, somnia archidiaconi sui ad rem inutilem roborandam in synodo retulit. Hæc enim parvi pendenda non solum divinæ legis oraculis, sed et in ipsis gentilium reperitur litteris. Ait enim philosophus Cato:

Somnia ne cures: nam meus humana quod optat,
Cum vigilat sperat, per somnum caruit id ipsum.

Nam si quis forte nobis succensere nitatur, eo quod gentilium verba nostro inseruimus operi, legat primum libros beatissimorum atque eruditissimorum virorum Hieronymi, sive Augustini, et mox ut in illorum opusculis, non solum philosophorum, sed etiam poetarum gentilium quædam verba repererit, nos magistros et auctores, quorum vestigia sequimur, habere cognoscat, cum quibus nec culpam abnuimus, nec reprehendi erubescimus. Nam ut altius repetamus, vas etiam electionis quiddam de gentilium verbis suis inscruit operibus, ut est illud: *Cretenses semper mendaces, malæ bestie, ventres pigri (Tit. 1)*. Præterea cum somniorum observationes, vel potius vanitates discutimus, non penitus illorum usum abdicandum esse testamur. Cum et patriarchis et prophetis, quædam sacratissima mysteria in somnis, vel potius in visionibus monstrata sint, et magi tres in somnis moniti ne ad truculentum redirent tyrannum, alterius callis tramitem terentes proprias repedaverunt ad sedes, et viro sancto Joseph in somnis angelus apparuisse, et ei mysteriorum arcana multis retro sæculis a prophetis annuntiata legitur demonstrasse: unde ne quis his et his similibus exemplis somniorum insolenter appetat usum, et eas sequi vel credere, vel in conventibus recitare, aut ab his more Theodori res in contentionem venientes affirmare præsumat, idcirco est ut paulo superius præmisimus, a sanctis Scripturis prohibuit. Legimus etiam infidelibus ac profanis quibusque regibus quædam arcana per somnia demonstrata, quæ non illis revelata sunt ullis propriorum meritorum prærogativis, sed ut viri sancti qui ea illis Spiritu sancto revelante monstravere, honoribus sublimarentur, et suis valerent prodesse concaptivis. Quamquam ergo et visiones et somnia mixtim dici consuetudo admiserit, inter visiones vero et somnia hoc quidam distare dicunt, quod somnia ea sunt quæ plerumque falluntur: veniunt ergo nonnunquam ex revelatione, multoties vero aut ex cogitatione, aut ex tentatione, aut ex aliquibus his similibus; visiones vero dicunt, quædam veraciores revelationes, quarum tria sunt genera, corporale videlicet, et spiritale, sive etiam intellectuale. Corporale igitur est, quod fit per corpus; spiritale, cum imagines eorum quæ videmus in memoria condimus; intellectuale nempe, cum ea quæ corporaliter videmus, et imaginaliter in memoria retinemus, intellectu discernimus. Intellectu igitur discernimus, quod illud sit corpus, illud similitudo corporis. Hunc quoque intellectum bestie et

peccata atque volatilia nullatenus habent. Vident et ipsa per corpus, et eorum quæ vident imaginaliter spiritus informantur : unde et pecora præsepia recognoscunt, et aves ad nidos suos redeunt, sed nec seipsa intelligunt, nec illa quæ oculis cernunt. Postremo corporalis ista visio, sine spiritali esse non potest. Ergo cum avertimus oculos ab eis quæ vidimus, imagines eorum quæ non videmus, in memoria retinemus. Spiritalis vero visio sine corporali esse non potest : unde absentes homines recordamur, et in tenebris ea quæ non videmus, imaginaliter cernimus. Intellectus nempe nec corporali indiget, nec spiritali. Intellectu nec corpus videmus, nec imaginem corporis : per hunc quippe videtur justitia, charitas, ipse Deus, ipsa mens hominis quæ nullum corpus habet, nullam soliditatem corporis. Hic interponendum de quinque generibus visionum, juxta Theodosium Macrobius. Cum ergo somniorum ac visionum tot tantaque sint genera a diversis partibus venientia, solerter intuendum est ne dum quis quid se in somnis vidisse cognoscit, statim ea firmiter teneat, atque ad res dubias deliberandas quasi quamdam authenticam auctoritatem in synodo proferat, ne dum vanitatem vanitatibus corroborare conatur, ipse, quod absit, in vanitatem labatur.

CAPUT XXVII.

Quod cum Deus illocalis sit, illi minus recte dixerint : Veneramus et adoramus sicut locum Dei.

Dicunt etiam venerandas et adorandas imagines sicut locum Dei : quod si pro templo Dei dicant, quod plerumque abusive locus Dei dicitur, vehementer errant. In templo enim Domini sacrificia, non in imaginibus, offeruntur; in templo, non in picturis, iussarum solemnia celebrantur; in templo populus stans et precum suarum Deo libamina offerens, non in depictis tabulis, exauditur. *Dominus in templo sancto suo (Psal. x)*, ait David, non in imagine sancta sua, nec in picturis, sed in *cælo sedes ejus (Psal. x)*. Nec ait : *Oculi ejus*, in arrogantes sive vanæ laudis sectatores, sed, in *pauperem respiciunt*, in pauperes videlicet, de quibus ipsa per se Veritas dicit : *Beati pauperes spiritu (Matth. v)*. Et iterum, *In templo ejus* ait idem sanctissimus prophetarum, non in imaginibus, *omnes dicent gloriam (Psal. xxviii)*; et rursus, *Adorate Dominum*, non ait in picturis, sed in *ansâ sancta ejus (Ibid.)*. Quantum enim distat inter templum quod multorum hominum capax est, et imaginem quæ præter memoriam visionis quam intuentibus infert, nullis est congrua officiis, tantum distare venerationem sive adorationem imaginum, a veneratione quæ templo Dei exhibetur, multis patet indicibus. Si vero locum Dei animam justi hominis dicunt, quæ familiarius locus Dei dici potest, quam Dominus sanctificando inhabitat, et inhabitando sanctificat, in hoc quoque vehementissime errant. Pro salute enim animarum, non pro salute imaginum Deus legem dedit; ad liberandas animas, non ad imagines Redemptor mundi ad ter-

ras descendit; propter homines qui animarum nomine plerumque tropice designantur, non propter imagines quæ ab artificibus formantur, Patri dixit : *Quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et ipsi sint mecum, ut videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me (Joan. xvii)*. Cum igitur Deus primum hominibus naturalem legem dederit, qua ab hominibus corrupta, dederit postea scriptam, qua etiam violata, sese per præsentiam corporalem videndum exhibuerit, et ante legem, et sub lege, et sub gratia semper humanæ salutis credatur consuluisse, nunquam uspiam tale aliquid imaginibus creditur contulisse. As per hoc venerationi quæ hominibus charitatis causa est exhibenda, imaginum venerationis nullatenus est cœquanda. Hoc quidem de loco Dei, aut de templo quod abusive, aut de anima hominis justi, quæ convenientius locus Dei dicitur, quibus nullatenus imagines secundum illorum vesaniam cœquandæ sunt, breviter dixisse sufficiat. Cæterum de loco Dei qui localis non est, qui loco non continetur, qui omnia continet, et locus non est, cui nihil de sex illis partibus loci accidit, cui nihil anteriorius posteriusve, dexterius aut sinistrius, superius vel inferius est, disputare subtilioris intelligentiæ est. Quanquam igitur decem illorum predicamentorum, quæ a philosophis pertractantur, ordo de eo videatur ascribi, ut pro *essentia* ejus, quæ ineffabilis est, dicatur *Dominus Deus, Deus unus, Deus fortis, Deus potens*; pro quantitate ejus quæ immensa est, *magnus Dominus et laudabilis valde (I Paral. xvi)*; pro qualitate ejus quæ inenarrabilis est, dicatur *bonus omnium conditor (II Mach. i)*; pro relatione dicatur *Dominus omnium in se credentium pater (Ephes. iv)*; pro situ, *qui sedes super cherubim (Psal. lxxix)*; pro tempore, *et anni tui non deficiet (Psal. ci)*; pro loco, *Dominus in cælo paravit sedem suam (Psal. cii)*; pro habitu, *abyssus sicut pallium amictus ejus (Psal. ciii)*; pro agere, *suscitat a terra inopem, et de stercore exaltat pauperem (Psal. cxii)*; pro pati, *laborare me fecistis in peccatis vestris (Isai. xliii)*? tamen hæc omnia et his similia humano more de Deo, de quo nihil digne dici a mortalibus potest, dicta monstrantur. Est enim substantia nulli ad indagandum facilis, et ideo ineffabilis, quia nulli investigabilis. Est sine quantitate magnus, sine qualitate bonus, sine relatione omnium Dominus, et cætera his similia, quæ uberioris disputationis materiam quærunt. Nam ut de loco Dei aliquid dicamus, sancti Augustini verba ponenda sunt, qui Deum illocalem esse unius tantummodo quinque partiti syllogismi perplexionem probavit. Ait enim : « Deus non alicubi est. Quod alicubi est enim continetur loco; quod continetur loco corpus est; Deus autem non est corpus : non igitur alicubi est. » Ubi in sequentibus in alio syllogismo probavit eum et locum non esse, et omnia in illo esse. Ait enim : « Et tamen quia est et in loco non est, in illo sunt potius omnia, quam ipse alicubi : nec tamen ita in illo ut ipse sit locus. Locus enim in spatio est quod longitudinè, latitudinè

dine, altitudinis corporis occupatur; nec Deus tale aliquid est, et omnia igitur in ipso sunt, et locus non est. » Ubi in sequentibus parvo decentissimo commate. locum Dei abusive dici asseruit templum Dei, sed animam hominis melius posse dici: « Locus tamen Dei, inquit, abusive dicitur templum Dei, non quod contineatur, sed quod ei præsens sit, id autem nihil melius quam anima munda intelligitur. » Cum igitur illi ita venerandas dicant imagines, ut locum Dei, an pro templo Dei, an pro anima iusti hominis hoc dicant, utrumque non convenit. Si vero in eo verbo aliquid de Deo locale sentiunt, multum illorum sensus a veritate dissentit. Nos ergo utpote cogitationum ignari, cum quo affectu quove sensu hoc dixerint nesciamus, ea tantum discutimus, quæ apicem indicio percepimus.

CAPUT XXVIII.

Inutile et demens et errore plenum dictum quod dicunt: Qui Deum timet honorat omnino, adorat et veneratur sicut Filium Dei Christum Deum nostrum, et signum crucis ejus, et figuram sanctorum ejus.

Est quoque et in hoc insanissimum et ab omni penitus cautele remotum, quod dicunt: *Qui Deum timet, honorat omnino, adorat seu veneratur sicuti Filium Dei, et signum crucis ejus, et figuram sanctorum ejus.* Quantum ergo distet mysterium Dominicæ crucis, ad quod intelligendum revelatos nos docet oculos habere Apostolus, ut intelligamus quæ sit altitudo, et longitudo, et latitudo crucis Christi, et profundum, in superioribus hujus operis partibus, Domino opitulante monstratum est; et quantum distet adoratio et cultura soli Deo debita ab adoratione et cultura quam illi imaginibus exhibendam asseverant, in hoc tertio libro verba Constantini Constantiæ Cypri episcopi, seu Eutimii Sardensis episcopi, discuteremus prout nobis Dominus opem ferre dignatus est, disseruimus. Nunc vero quantum timor Domini ab adoratione imaginum distet, breviter Domino auxiliante disseramus. Dicunt enim, *Qui timet Deum, adorat omnino imagines sicut Filium Dei.* Nunquidnam omnes patriarchæ et prophetæ, quia imaginum adorationem spreverunt, ideo Deum credendi sunt non timuisse? Aut Apostoli, quia nusquam leguntur celebrasse imaginum adorationem, ideo Dei non habuisse dicendi sunt timorem? Aut sanctorum martyrum, anchoritarum, seu etiam cupctorum generaliter ecclesiasticorum virorum turbæ, quos constat in Dei servitio devotissime militasse, ideo timorem Domini putandi sunt non habuisse, eo quod imaginum adorationem nusquam leguntur vel probantur celebrasse? Non enim sanctissimus vatum David adorationem imaginum se docturum, sed Dei timorem dicebat, cum credentes omnes in Christi persona filios nuncupans blandis exhortationibus ad se venire hortabatur dicens: *Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos (Psal. xxxiii).* Nec usquam imaginum cultum, sed timorem Domini sanctum testatur dicens: *Timor Domini sanctus permanens in sæculum sæculi (Psal. cxviii).* Nec quempiam qui imagines ad-

orat, sed qui Deum timet beatum nuncupat dicens: *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus cupiet nimis (Psal. cxv);* et iterum: *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus (Psal. cxvii).* Non enim ait, ut illi absurdissime delirant, *Qui timet Dominum, adorat imagines,* sed ait: *Qui timet Dominum, in mandatis ejus cupiet nimis.* Unde liquidissime patet timorem Domini non in adoratione imaginum, sed in voluntate et instantia mandatorum Dei esse. Non enim idem sanctus vir oculos Domini super eos qui imagines adorant, sed super eos qui timet eum testatur, cum dicit: *Ecce oculi Domini super timentes eum, et in eos qui sperant in misericordia ejus (Psal. xxxii);* nec ait, *Adorate imagines, quoniam nihil deest adorantibus eas;* sed ait, *Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum (Psal. xxxiii);* sed neque initium sapientiæ imaginum adorationem, sed Domini testatur timorem dicens, *Initium sapientiæ timor Domini (Eccli. i).* Quod quidem præceptum Dominici timoris ita per Moysen legitur institutum: *Post Dominum Deum vestrum, inquit, pergitte, et ipsum timete, et præcepta ejus custodite, et vocem ejus audite, et acquiescite ei (Deut. x).* Inter quæ salutaria præcepta nusquam imaginum adoratio legitur instituta. Cum ergo imaginum adoratio in divinis eloquiis invenitur prohibita, timori Domini qui tot divinæ legis oraculis commendatur, nullatenus est cœquanda.

Flores igitur quibus timor Domini haberi jubetur, quos per vastissimos divinæ legis campos impigro ungue decerpimus, ordo exposcit ut sub brevitate digeramus, quibus et lectoris animus mulceatur, et si quis illis rerum sensu carentium adorationem æquare conatur, pudore et reverentia indui cogatur. In Proverbiis namque dicitur: *Timor Domini adjiciat dies: anni autem impiorum minuentur (Prov. x).* Item in Proverbiis: *Munitio iusti, timor Domini. contritio autem operantibus mala (Ibid.).* Item in Proverbiis: *Timor Domini viro in vitam: qui autem sine timore est, commorabitur in loco quem non visitat scientia (Prov. xix).* Item in Proverbiis: *Timor Domini disciplina sapientiæ, et gloriam præcedit humilitas (Prov. xv).* Item in Proverbiis: *Non æmuletur cor tuum peccatores, sed in timore Domini esto tota die (Prov. xxiii).* Item in Proverbiis: *Beatus qui metuit omnia per timorem, nam qui duro est corde incidet in mala (Prov. xxviii).* Item in Ecclesiastico: *Initium sapientiæ timor Domini, et cum fidelibus in utero concretus est, et cum electis seminibus oratur, et cum justis et sensatis agnoscitur (Eccli. i).* Item in Ecclesiastico: *Timor Domini scientiam agnoscat, sanctitatem castitas custodiet, et justificabitur, cor juvenilitatem, atque gaudium dabit (Eccli. i).* Item in Ecclesiastico: *Timentis Dominum bene erit, et in diebus consummationis illius benedicetur: plenitudo sapientiæ timere Dominum, et plenitudo de fructibus ejus omnem domum illius implevit a generationibus, et receptacula de thesauris ejus: corona sapientiæ timere Dominum, utraque autem sunt dona Dei (Ec*

cti. 1). Item in Ecclesiastico : *Timor Domini expellit A*
peccatum, nam qui sine timore est, non poterit justifi-
ficari (Ibid.). Item in Ecclesiastico : *Non sis incredi-*
bilis timori Domini, et ne accesseris ad eum duplici
corde (Ibid.). Item in Ecclesiastico : *Qui timent Do-*
minum non erunt incredibiles verbo ejus, et qui dili-
gunt illum conservabunt viam ejus; qui timent Domi-
num parabunt corda sua, et in conspectu illius sancti-
ficabunt animas suas; qui timent Dominum custodiant
mandata ejus, et patientiam habebant usque ad inspe-
ctionem ejus : timor Domini non dispicere justum ho-
minem pauperem, et non magnificare virum peccato-
rem divitem (Eccl. II). Item in Ecclesiastico : *Omnis*
sapientia timor Domini, et in illa timere Deum (Eccl.
XIX). Item in Ecclesiastico : *Non est in timore Domini*
minoratio : Timor Domini sicut Paradisus benedi-
ctionis (Eccl. XI). Item in Ecclesiastico : *Si non ti-*
morem Domini teneris instanter, cito subvertetur
domus tua (Eccl. XXVII). Item in Ecclesiaste : *Finis*
omnis verbi auditor Dei, Deum time et mandata ejus
custodi, quoniam hoc est omnis homo : quia omne hoc
opus adducet Deus in iudicium in omni despectu sive
bonum sive malum (Eccl. XII). Item in Proverbiis :
Timor Domini odit malum, etiam contumeliam, et
superbiam, et rias malorum (Prov. VIII). Hic ergo ti-
 mor qui his testimoniis non imaginum adorationis est
 indicium, sed bonorum operum incrementum, a fide-
 libus est tenendus; est et alius timor, de quo dicitur;
Perfecta charitas foras mittit timorem (I Joan. IV),
 quia videlicet hic timor impellit hominem ad omnia
 bonorum operum exercitia, ille vero quem charitas
 foras abigit, nec tolerare sinit vigiliis sive jejuniis,
 vel cætera hujuscemodi, nec perpeti pro Christi no-
 mine veneranda martyria. Sicut enim duo sunt ge-
 nera tentationum, unum videlicet quo quis decipitur,
 unde est illud : *Deus neminem tentat, ipse autem in-*
tentator malorum est (Jac. I); aliud quo quis divina
 examinatione probatur, unde est illud, *Tentat vos*
Dominus Deus vester (Deut. XIII), sive, *Tentavit Deus*
Abraham (Gen. XXII), juxta quem modum multa in
 Scripturis sanctis diligenti indagatione pervestigata
 inveniuntur: ita nimirum duo sunt timores, unus
 quem charitas foras mittit, et alter qui est bonorum
 operum initium, quem charitas nutrit. Nam si ini-
 tium timoris Domini imagines adorare est, ut illi
 garrunt, constat omnes sanctos qui utique Deum
 timuisse creduntur, imagines adorasse, et si omnes
 sancti qui vere Deum timuisse creduntur, imagineq;
 adoravere, constat eos creatoris monitis contraisse,
 qui creaturas adorare inihuit seque solum adorare
 instituit. Non autem creatoris monitis in adorando
 creaturas contraisse credendi sunt: non igitur ini-
 tium timoris Domini, ut illi garrunt, imagines ado-
 rare est. Quo documento approbatur initium timoris
 Domini, non in adoratione rerum sensu carentium,
 sed in observatione esse Dominicorum præceptorum.
 Ille etenim veraciter Deum timet qui cunctis, vani-
 tatis spretis illi se soli fide et operibus servitutum
 exhibet.

CAPUT XXIX.

Dementissimum et ratione carens dictum Joannis
presbyteri Orientalium, in eo quod ait, quod non
assistente imperatore imago ejus honoratur : non
enim inhonoratur, quatenus et nunc dominatorem
omnium Jesum Christum visibiliter nobis non ap-
parentem, invisibilis enim est carnalibus nostris
oculis : sicut enim Deus ubique inest honoran-
dam ejus imaginem, sicuti et imperatorem Pater
sensit.

De eo quod generaliter omnes aut dixisse aut
 dicentibus consensisse perhibentur, quod exemplo
 imperialium imaginum, quas in civitates emissas
 obviant cunei populorum cum cereis et thymiamati-
 bus, imago quoque Salvatoris sive sanctorum om-
 nium adoranda sit, in præcedentibus jam disputatum
 est, et qui iudicium et imperatorum imagines ex
 quibus illi exempla sumere moluntur, adorandæ
 non sint, beati Hieronymi verbis approbatum est.
 Nunc autem specialiter verba Joannis discutienda
 sunt, qui in hoc negotio reperitur et crebrius cæteris
 locutus fuisse, et non minus delirasse: quoniam
 quidem quanquam generalem omnium errorem se-
 quatur, speciale tamen aliquid eidem errori augere
 conatur, et ut reor, generalibus nugis ideo suas
 magis magisque nugas associare curavit, quia om-
 nium vanitates huic tanto errori accumulando suffi-
 cere minime credit. Quasi igitur imperatoris modo
 Deus localis sit, et dum uno loco est alio esse ne-
 queat, idcirco ejus imaginem sicut imaginem imperato-
 ris adorandam astruere affectat: quod penitus omnis
 ratio vetat. Deus enim nusquam absens est: qui si us-
 piam absens est, localis est: si localis est, nec omnia
 continet nec omnia implet. Omnia autem et complet,
 et implet: nusquam igitur absens est; quæ dum ita
 se habeant, non est in materialibus imaginibus ad-
 orandus vel quærendus, sed in corde mundissimo
 semper habendus. Nam dum imperatoris imaginem
 adorare perversum, ejusdem quoque imaginem qui
 localis est, imagini Dei qui illocalis est assimilare
 profanum sit, illum procul dubio profanum et per-
 versum esse constat, qui a re illicita rem illicitam
 corroborare affectat, et errorum passibus quasi qui-
 busdam gradibus dum suæ mentis seu linguæ mode-
 ramen habere nequit, enerviter, proh dolor! ad de-
 teriora decurrit. Quod autem ait: *Christi imaginem*
honorandam sicuti et imaginem imperatoris Pater
sensit, quærendum est ubi, aut quando, aut cur, aut
 quemadmodum hoc Pater senserit, aut quid sit,
 sensit. Nunquidnam cum ab alio jussum esset, aut
 ab aliis fieret, ita Pater sensit? Quia ergo nos non
 eorum errores qui in verbis sunt discutimus, quod
 immensum esset et ad peragendum difficile, quippe
 cum pene nullus ibi verborum ordo sensum legenti
 afferat, sed eorum solummodo sensus seu sententias
 reprehendendo percurramus, restat ut non quid
 dicant, cum præsertim ita ut dictum est, nullum
 pene sensum habeat, sed quid dicere velint per-
 tractemus. Quod ait *honorandam ejus imaginem sic-*
uti et imperatorem Pater sensit, hunc vult habere sen-
 sum, ut dicat, Pater jussit imaginem Christi adorare

sicut imperatorem. Quod quidem ubi, quando, cur, A quemadmodum gestum sit, ab omni penitus catholico ignoratur. Non enim Pater imaginem ejus, sed ipsum eundemque honorare et audire jussit, cum ad fluentia Jordanis sancta Trinitas in unitate substantiæ, Pater videlicet in voce qua intonuit: *Illic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui, ipsum audite* (*Matth. III*), Filius in corpore, Spiritus vero sanctus in specie columbæ mirabiliter claruit. Esto, Pater juberet honorandam Christi imaginem sicut imperatorem, nunquid non rectius esset imperatorem honorandum decernere, sicuti imaginem Christi, ut imago Christi eminentiorem in tali ratione locum teneret? Non ergo Pater imaginem Christi quoquam legitur aut depingere aut adorare aut honorare jussisse, quippe qui se solum adorari sibi que soli servire instituit. Quia ergo imperatores et reges sint a subditis honorandi quibusdam divinæ Scripturæ exemplis potest approbari. Si enim honorandi minime essent, nequaquam David vir sanctus Saulem, postquam Deus ab eo recesserat, *Christum Domini* vocaret (*I Reg. xxvi, et II Reg. I*). Non enim erat nescius præfatus vir divinam esse dispensationem in officio ordinis regalis; idcirco Saulem in eadem adhuc dignitate positum honorificat, ne Deo injuriam facere videretur, qui his ordinibus imperiendum honorem decrevit. Quamdiu ergo in ea dignitate est, honorandus est, si non propter se, vel propter ordinem. Unde et Apostolus: *Omnibus, inquit, potestatis sublimioribus subditi estote. Non est enim potestas nisi a Deo* (*Rom. XIII*); et in alio loco: *Deum time, regem honorificate* (*I Pet. II*). Ueberior namque ex hac ratione disputatio oriri poterat, sed quia jam aliquantulum ex ea in superioribus hujus operis est partibus disputatum, nobis nunc est his prætermis ad alia transeundum.

CAPUT XXX.

De eo quod apocryphas et derisione dignas nœnias suis locutionibus interposuerunt.

Si quis ligneam domum ædificans, si parietes cupit marmoreis exornare tabulis, aut variare multicoloribus vitri frustulis, dum cernit ligno eadem metalla per naturam minime posse coherere, spreis his metallis quæ ligno per naturam coherere nequaquam possunt, lignis denuo conatur perlicere; aut si quis stanneum vas facere cupiens, si ejusdem D materiæ ei supplementum desit, non aliorum pretiosorum metallorum materias quæ stanno coherere nequeunt, sed idem stannum ad perficiendum cœptum opus quærit: ita nimirum illi in sua synodo cum erroris sui instrumentum, scripturam videlicet, quæ pro adorandis imaginibus composita est, amplificare nisi sunt, Scripturasque divinas ei coherere minime posse senserunt, ad apocryphas quasdam et risu dignas nœnias dictandi pedem verterunt; et cum viderent divinæ legis testimonia incompetentem eidem operi adhibita nequaquam posse coherere, tales eidem sententias aptare, quæ ei sensu verbi que nequaquam possent distare, quoniam sicut fer-

reo annulo pretiosissima smaragdus inserta, aut cilicino tegumento auro textæ vestis fascia minime convenit assuta, ita penitus divinorum eloquiorum testimonia illorum operi nequaquam conveniunt abhibita. Res ergo dubia et in contentionem veniens non debet astrui apocryphorum nœnias, sed aut divinæ legis oraculis, aut eorum doctorum quæ catholica et apostolica Ecclesia recipiuntur, salutaribus monitis et luculentissimis documentis. Sed fortasse aliquis hujuscæ erroris scrupulosissimus asseverator dicet: Non illi apocryphorum librorum sententias suo operi inseruere ad rem propositam confirmandam, sed insultantes ad quorundam hæreticorum vesaniam subsannandam: cui noster stylus facillimam potest inferre responsionem. Nunquidnam cum Polemonis imaginem, quod nulla authentica lectio narrat, dicunt quemdam ab scelere coecuisse, alicui insultant? Sunt itaque in eadem lectione quædam, quæ illi ad rem propositam affirmandam posuere; sunt etiam pleraque quæ quamquam insultando posuerint, ita sunt involuta, ita inordinata, ita enormiter prolata, ita permixtim digesta, ut pene vix deprehendi valeat, vixque lectoris mentem attingat, utrum ea quæ dicuntur verba sint insultantium, aut his quæ dicuntur fidem exhibentium. Quæ res et si a doctis quibusque ita ut dicitur, intelligitur, indoctis vero quibusdam scandalum generare perhibetur, nec immerito, quæ ita imperitia tegitur ut vix intelligatur.

CAPUT XXXI.

Deliramentum errore plenum quod de retruso quodam dixerunt qui dæmoni jurasse et id ipsum juramentum irritum fecisse perhibetur, cujus abbas non mediocriter delirasse dignoscitur dicens, ei commodius esse omnia in civitate lupanaria ingredi quam abnegare adorationem imaginis Domini aut ejus sanctæ genitricis.

Sæpe in hoc opere cogimur dicere a rebus noxiis exempla minime debere sumere, et hoc ideo tam crebro repetimus, quia eos ob suum errorem affirmandum id crebro fecisse reperimus. Sicut enim ordine competenti bonis actibus adminiculum præbent bonorum nihilominus actuum exempla, ita nimirum illi erroneis actibus erroneorum actuum quærent suffragia. Ad propositum namque errorem stabillegendum retrusi cujusdam proferunt exemplum: qui si ita gessit ut illi asseverant, tripertitum noscitur in ea parte patrasse deliquium: sive quia dæmonico sponte paruerit alloquio, sive quod eo illicente se jurejurando constrinxerit, sive etiam quia id juramentum irritum fecerit: quæ tria non solum in exemplum minime sunt attrahenda, verum etiam ab omni catholico penitus abdicanda, quoniam multis divinæ legis sunt testimoniis interdicta. Societates ergo et seductiones non solum dæmonum, sed etiam malorum hominum pluribus divinorum eloquiorum præceptis inhibentur. Scribitur enim in Exodo: *Non audies auditum vanum*; et in Proverbiis: *Fili, non te seducant viri impij*. Si ergo malorum hominum seductiones vitandæ sunt, multo magis malignorum

spirituum alloquia et assensus vitanda creantur, A so pe. te tenere. Commodius dicit templum Dei violare, quam rerum insensatarum adorationem spernere. Commodius dicit tollere membra Christi et facere membra meretricis, quam contemnere adorationem operis cujusbet artificis. Dicit ergo, si uspiam reperire potest, dixisse Dominum: *Non abneges adorationem imaginis*, sicut dixisse cum manifestissimum est, *Non mæchaberis* (*Exod. xx*). Dicit, si alicubi reperire valet, dixisse Dominum: *Si videris imaginem et non adoraveris eam, peccasti*, sicut apertissime dixisse eum constat, *Si videris mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus es eam in corde tuo* (*Math. v*). Quæ cum non repererit, vehementer se errasse persentiat qui rem tam probrosam perpetrare ob evitandam rem infructuosam concessit. Nam dum Dominus et per legem accingere lumbos super ubera, in corde videlicet libidines reseca, et per Evangelium lumbos accingere, et lucernas tenere, castitati scilicet Lona opera associare percenseat, et in divini eloquii libris castitatis præcepta dentur, nusquam tale aliquid de imaginum adoratione jussum fuisse reperitur. Unde dum retruso illi abbas suus, qui ei utique ducatum salutis præbere debuit, peccandi habenas laxavit, et qui cum ab erroris Jaqueo quo dæmoni juraverat retrahere debuit, ipse quoque cum eo in erroris voraginem, qui ei gravissimum facinus ait esse commodius perpetrandum, corrui, procul dubio evangelicum illud implevit: *Si cæcus, inquit, cæco ducatum præbeat, ambo in foveam cadent* (*Math. xv*). Quisquis ergo tali exemplo suam vult fulcire assertionem, non suam insaniam mediocrem sed cæteris demonstrat esse validiorem. Quia igitur illorum absurditas instantia et nugarum continuitas sive etiam deliramentorum congeries nullis in eorum volumine, cujus errores discutimus, intercapedinibus requiescent, saltem librorum istorum intercapedine qui inter unius finem et alterius initium est requiescat, quo sicut illorum error ita etiam eorumdem errorem assidua disputatione discutitur, continuitas librorum intervallo quo Jamma. do dirimatur.

LIBER QUARTUS.

PRÆFATIO.

Tribus hujus nostræ disputationis libris Deo auxiliante decussis, in quibus quædam divinæ legis testimonia, et si breviter, propriis tamen secundum sanctorum patrum doctrinam sunt sensibus restituta, et nostræ fidei confessio, quanquam pedestri sermone, sincera tamen est apostolicæ traditionis firmitate exarata, et illorum qui novas institutiones Ecclesiæ inferre nitentes, res sensu carentes adorare percensent, vesania quodammodo est discussa, ad quartum nunc librum nos peraccedere ratio cogit, in quo si qua de illorum vanitatibus capitula

D remansere Domino opitulante sunt discutienda. Quoniam quidem tumultuosum inordinatumque dicendi genus evitantes, librorum numerositatem ordinavimus, et brevitati studentes non amplius quam ad quatuor libros hujus nostri operis sermonem protendimus, et pancorum prolixitatem plurimumque diminutionem fugientes, in hoc numero nostræ disputationis pedem firmavimus, quem prorsus divinorum eloquiorum testimonis sacratum esse comperimus. Quaternarius ergo numerus, et a physicis in elementorum ac totius mundanæ molis, vel etiam ratione humani corporis laboriosissima inda-

gatione, de quibus nunc dicere longum est, usitatus A approbatur, et a divinis literis quæ plura sacrata, et ad mysterium pertinentia eodem numero coarctata esse testantur, sacratissimus demonstratur. Quatuor etenim flumina de uno paradisi fonte emanantia, et quatuor evangelia de fonte lucis et origine bonitatis procedentia, et quatuor virtutes, prudentia videlicet, fortitudo, justitia, seu temperantia, humanam vitam honestissimis regulis moderantes esse describuntur. Quadratis etiam lignis arca fabricata est, in qua humani generis sive omnium animantium vita aquis cuncta vastantibus reservata est: nunc quoque arca sanctæ Ecclesiæ, quæ in hujus sæculi procellis temptationum innatat undis, quæ electorum reproborumque capax est, quadratis lignis, sanctis scilicet viris patientiæ virtute decoratis, fabricata B ratur quorum vita quocumque vertitur firmiter stat, quia nec in adversis deiciuntur, nec in prosperis sublevantur. Quorum nos vestigia sequentes, et vocum novitates vitantes, et rerum sensu carentium adorationem spernentes, solique Deo cultum servitutis exhibentes, ejusque sanctis competentem honorem impendentes, in patientia nostra possessuros nos speramus animas nostras.

CAPUT PRIMUM.

Falsissimum et risu dignum dictum Joannis presbyteri, qui non minus ceteris in imaginum adoratione insanisse dignoscitur. Ait enim: Qui adorat imaginem, et dicit quoniam hic est Christus Filius Dei, non peccat.

Magnam nobis in hoc opere disputandi materiam C Joannes presbyter et legatus Orientalium dedit, qui inter cæteras suæ professionis absurditates nec falli in hoc negotio de quo sermo est vitavit, nec fallere timuit, nec mentiri seu ad mendacium alios hortari erubuit. Falli etenim non vitavit, cum sanctarum Scripturarum calle quæ unius et solius Dei cultum et adorationem censent postposito, per abrupta et devia errans mentis suæ pedem ad res sensu carentes adorandas divertit. Fallere non timuit, cum callem recti itineris a se prætermissum aliis prætermittere et secum per invia errare multis assertionibus ac potius vanitatibus persuasit. Mentiri quoque et ad mendacium alios exhortari non erubuit, qui rem illicitam perpetrare et mendacium proferre peccatum non esse asseruit. Ait enim: *Qui adorat imaginem, et dicit quia hic est Christus Filius Dei, non peccat.* D Cui vanitati facillima argumentatione hoc modo potest reniti, quoniam si id dicere quod non est, mendacium non est, neque id dicere quod est, verum esse potest: ac per hoc si mentiri vitium non est, neque veritatem proferre virtus est; et si veritatem proferre ac sectari virtus est, procul dubio mentiri mendaciumque sequi vitium est. Unde cum dicit quis picturam Christum esse De. Filium, mentitur; et cum mentitur, perperam agit; et cum perperam agit, peccat: cum igitur picturam dicit esse Dei Christum Dei Filium, peccat. Non enim pictura quælibet nostræ salutis causa hominem assumpsit eundemque flagellari et pro nobis cruci affigi permisit, nec

imago quælibet mortis imperio destituta Erebi quoque profundo spoliato de sepulcro surrexit, nec cujuslibet terreni artificis opus apostoli salutaribus monitis instituitis, et per totius mundi compita ad prædicationem destinatis cum corpore ad cælum ascendit, et ad Dei Patris omnipotentis dexteram sedit. Hæc enim omnia non pictura quælibet, sed Christus qui est unicus Dei Patris Filius ante sæcula a Patre ineffabiliter genitus, in fine sæculorum ad terras humanæ salutis causa missus peregit, qui est unctus a Patre oleo lætitiæ præ consortibus suis, qui secundum Apostolum pacificavit omnia per sanguinem crucis suæ, sive quæ in cælis, sive quæ in terris sunt, cui flectitur omne genu cælestium, terrestrium et infernorum. Ac per hoc si quis imaginem ad B orans dicit, *Hic est Christus Filius Dei*, non solum peccat, sed etiam insanienis scelestæ agit qui rei tam sublimis excellentissimum nomen (si tamen res dici fas sit, et non potius rerum omnium origo vel causa) tam villi rei tamque abjectæ, et non solum mysteriis sed et vita carenti aptare contendit. Sicut enim imago quælibet Christo in natura coæquari nequit, ita etiam in nomine coæquari minime poterit. Quod si quis forte æquivocorum nominum in hanc partem rationem arbitretur posse cadere, sciat hanc quam nunc discutimus sententiam ab æquivocorum nominum ratione longe distare. Aliud est enim dicere, homo pictus et verus, leo pictus et verus et cælestis, atque aliud imaginem fateri Christum Filium Dei esse, cum videlicet illic nominis sit tantum consonantia, hic perspicuæ professionis plena sententia, quoniam æquivocorum ratio in solo tantumdem nomine communionem habet, mox vero ut ad definitionem pervenerit, quod non inis communitio sono solummodo vocis tegebat, definitio solertissime pandit. Aliud namque, ut præfati sumus, et longe aliud est, picturam quamdam nomine tantummodo illius rei nuncupare, cujus imago est secundum æquivocorum nominum rationem, atque aliud rem insensatam adorare, et eandem rem plena sententia Christum Dei Filium profiteri et dicere: *Hic est Christus Filius Dei*. Nam si tale mendacium proferre, ut ille fassus est, peccatum non est, illicita quæque perpetrare nullum peccatum est; et si illicita quæque perpetrare nullum peccatum est, sanctarum Scripturarum vigor, quæ utique ab illicitis abstinere censent, fatescere credendus est. Non autem sanctarum Scripturarum vigor quæ ab illicitis quibusque abstinere censent, fatescere credendus est: est igitur tale mendacium proferre peccatum. Nam dum pene omne mendacium quod fallendi studio profertur peccatum sit, nullo magis hoc tale mendacium peccatum esse potest cum tam vilem rem tanti nominis confessione nuncupare studet, et confessionem quam pastor Ecclesiæ eidem redemptori protulit, quamque quotidie ei omnis sancta catholica et universalis profert Ecclesia, per quam et salvatur et suæ salutis specimen adipiscitur, de re insensata quis proferre conetur?

sicut ergo cætera vitia, ita etiam mendacii vitium A illa ætate fuisse leguntur, per imaginem, neque per divinarum Scripturarum documentis est inhibitum. Unde quisquis ejusdem Joannis monitis paret, ut et imagines adoret et eandem Christum Dei Filium appellet, et supervacuitatem nequam exercet, et se indisciplinatum esse demonstrat. Si ergo hoc scelus, ut ille professus est, perpetretur, implebitur illud quod Jeremiæ vaticinio voce Domini dicitur : *Mendacium et non fides invaluit super terram, quia a malis mala exierunt, et me non cognoverunt.* Paulus quoque egregius prædicator mendacium deponere et veritatem loqui his verbis persuadet. Ait enim in Epistola ad Ephesios : *Deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quia summus invicem membra (Ephes. IV);* item idem ad Colossenses : *Nolite mentiri invicem spoliantes vos veterem hominem cum actibus suis (Coloss. III).* Joannes quoque apostolus ait : *Omne mendacium non est de veritate (I Joan. II).* Unde liquido patet si pictura, ut ille fateri horretur, Christus Dei Filius non est, mendacium sit id quod dicitur; et si id quod dicitur mendacium est, juxta Apostoli vocem de veritate non est. Cum igitur talis professio mendacium sit, procul dubio de eadem veritate non est, quæ ait : *Ego sum via et veritas et vita (Joan. XIV).* Cultus enim adorationis soli Deo, et confessio Filii Dei illi soli qui vere ejus Filius coessentialis est, non adoptivus, exhiberi debet. Si vero *Hic* particula in eodem loco pro adverbio loci, non pro pronominæ, posita est, utcumque hæc sententia stare potest, quia Deus ubique est.

CAPUT II.

De eo quod Joannes non recte dixit : Per imaginem quæ per colores apparet, adoratur fortitudo ejus et glorificatur, et ad memoriam veniemus de ejus in terra præsentia.

Hanc quoque dementiam sæpe memoratus Joannes presbyter suis frivolis addere non distulit, ut diceret : *Per imaginem quæ per colores apparet, Domini fortitudinem adorari,* quasi Dominus alicujus rei sit indignus, et per aliquam rem suam fortitudinem quæ nullam habet indigentiam, faciat adorari. Nunquidnam cum cæli sive lucis nomine, primam omnium creaturam, angelicam condiderit naturam, quæ ab ipso creationis suæ exordio Dei fortitudinem et adorasse creditur et laudasse, quia necdum homines erant, qui de quibusque materiis, nec quædam materiæ erant in quibus imagines pingi possent, ideo Domini fortitudinem nec adorasse credendi sunt, nec laudasse? Ait enim Scriptura : *Quando creata sunt omnia sidera, simul laudaverunt me omnes angeli mei.* Ubi jam evidenter ostenditur, non per imaginem quæ per colores apparet, sed per suam ineffabilem potentiam Dei fortitudinem semper fuisse laudatam et adoratam. Nunquidnam post conditionem hominum, cum necdum pictoria ars in mundo inolevisset, fortitudo Domini minime fuit a sanctis quibusque adorata? Denique neque Abel justus, neque Enoch, neque Noe, neque ullus sanctorum qui in

illa ætate fuisse leguntur, per imaginem, neque per colores Domini fortitudinem adorasse creduntur, quippe cum in rudi adhuc mundo necdum quarundam mundanarum artium experientiæ haberentur. Cum ergo sint plures mundi partes, in quibus homines pictoriæ artis sint ignari, nunquidnam ibidem fortitudo Domini minime creditur adorari? Adoratur ergo fortitudo Domini, non per imaginem quæ per colores apparet, ut ille somniat, sed per ejus ineffabilem potentiam qua omnis mundi compago condita esse dignoscitur. Adoratur etiam fortitudo ejus non per quasdam materias, sed per Verbum suum, Filium videlicet, quem ante sæcula ineffabiliter genuit, et per quem et in quo universa creavit, qui est dextera et fortitudo Patris, per quam fortitudinem B sicut universalis creaturarum constat esse patrata creatio, ita etiam perpetua et ab angelis et ab hominibus ei celebratur adoratio qui nimirum sicut causa est omnis creationis, ita etiam causa est justissimæ et decentissimæ adorationis. Sancta igitur et universalis Ecclesia non per imagines, quæ ex coloribus fiunt, ut sæpe memoratus Joannes nauscasse dignoscitur, Deum adorare nos mortales homines, neque ætherias potestates, sed per Christum Dominum confitetur, cum suæ redemptionis mysteria celebrans dignum et justum, æquumque et salutare dicit esse, ut nos ei semper et ubique gratias agamus, per quem ineffabilem Patris majestatem angelos laudare, dominationes adorare, potestates tremere, cælos cælorumque militiam supplicii confessione C hymnum gloriæ constat suavisona modulatione cantare. Adoratur ergo fortitudo ejus non per coloriferam imaginem ejus, sed per sacratissimam, et vivificatricem ejus incarnationem. Adoratur ejus potentia non per picturam, sed per sua opera : per hæc videlicet, quibus formam servi accipere, de virgine nasci, surdis auditum, mutis eloquium, claudis gressum, leprosis sive cæteris ægritudinum molestiis aggravatis sanitatem, mortuis vitam, cæcis lumen reddere, inferna exspoliare, mortis imperium destruere, de sepulcro surgere, ad cælos ascendere dignatus est. Hæc sunt enim instrumenta quibus a catholicis fortitudo Domini adoratur; hæc munimina quibus fides ecclesiastica tuetur; hæc confessio a qua, si quis dissentit, periclitatur, quam si quis corde retinet, salutem perpetuam adipiscitur; hoc memoriale perpetuum, quo Christum fidelium mentes interioribus oculis semper intuentur, ad quarum rerum plenam cognitionem non per picturam venit, sed per fidem, spem et dilectionem. Quia igitur idem Joannes imperitiæ suæ nubilo obsitus, ut reor, aliud dixit, dum tamen aliud dicere vellet, hæc contra ea quæ dixit, dicta sufficiant? Cæterum ad ea quæ dicere voluit hujus disputationis pes vertendus est, ut et quid nolens asseveravit, et quid volens dicere studuit, hujus styli pugno rationabilibus armis munito quatitur, quatenus nos et dicenda quæ impropriis verbis obsita sunt sensisse, et dicta quæ intelligere in promptu sunt, disputando contrivisse lector agnoscat.

Cum enim ait : *Per imaginem quæ per colores apparet, adoratur fortitudo Domini*, ut conjicimus, dicere voluit : Visa imagine colorum fucis compingata, fortitudo Domini adoratur : quod quidem et in sequentibus peccate patefecit, cum ait : *Et ad memoriam veniemus de ejus in terra presentia*. Cui propositioni hoc facillime possumus objicere, quod nec Scripturarum sanctarum lectione, nec Patrum exemplis est institutum, Deum in manufactis quibusdam debere querere. *In corde meo*, inquit David, non imaginibus, *abscondi cloquia tua*; *in toto corde meo exquisivi te Deus, ne repellas me a mandatis tuis* (Psal. cxviii); et Moyses dicit : *Ponite verba Domini in cordibus vestris*; et Dominus per prophetam : *Convertimini ad me ex toto corde vestro* (Joel. ii); et e contrario de reprobis ait : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Isa. xxix). Unde datur intelligi, quod non in rebus visibilibus, non in manufactis, sed in corde Deus est querendus; nec carnalibus oculis, sed mentis solummodo oculo aspiciendus. Nam quæ vesania est dicere : *Per imaginem quæ per colores apparet, adoratur fortitudo ejus, et ad memoriam veniemus de ejus in terra presentia*? Infelix memoria, quæ ut Christi memoretur, qui nunquam a pectore justii hominis recedere debet, imaginariæ visionis est indigna; nec aliter potest Christi habere in se presentiam, nisi in pariete, aut in aliqua materia ejus viderit imaginem pictam, quoniam talis memoria quæ imaginibus fovetur, non venit ex cordis amore, sed ex visionis necessitate : quia videlicet non hanc internus amor ad memorandum Christum incendit, sed necessitas, qua etiam res exosas mox ut videmus pictas, utcumque ad mentem visione ducere solent. De talibus ergo qui tanta necessitate ardeant, ut nisi picturas viderint, Christi difficile memorentur, timendum est, nisi forte aut communem hanc lucem quadam corporis molestia urgente viventes amiserint, aut picturis quodam casu, quæ tamen non semper haberi possunt, caruerint, Christi prorsus qui semper ante oculos habendus est, obliviscantur.

CAPUT III.

De eo quod dicunt : non scandalizandum quemdam, eo quod ante imagines sanctorum luminaria flant, et odoris thymiamata.

Denique cum eadem synodus, cujus lectionem inculcandam arripuimus, plura suadeat quibus nullus sanæ mentis assensum præbere audebit, plura dissuadere nitatur a quibus nullus sani capitii gressum operis retorquere tentabit, plura vituperet quæ prorsus sunt laudanda, et e contrario plura laudet quæ penitus sunt vituperanda, admonet etiam ne quis scandalizet eo quod ante imagines luminaria concinnantur et thymiamata adoleantur, quasi non illi scandalizati sint, qui rebus luce carentibus luminaria incendunt, et odore carentibus odorifera thymiamata offerunt. Illi etenim scandalizantur, qui ea quæ Deo digne offerenda sunt, rebus sensu carentibus offerunt, et offerre hortantur; et nos scandalizandos autmant, a quibus

suam vesaniam rationabiliter subsannandam formidant, et dum se a nobis reprehendendos existimant, nostram salutem zelari se jactant. Nos itaque in hac parte scandalum pati formidant, et se bonis operibus instare putant : sed tanto nobis bujuse partis scandalum valebit obesse, quanto et illis ipsius insolentis obsequii exhibitio prodesse, quia nimirum ordo exposcit, ut talem illis præfate imagines illati obsequii retributionem impertire cogantur, qualem impertiti honoris sensum, cum sint penitus insensate, percipere noscuntur. Sed fortassis hanc nostram assertionem frustrari cupientes dicent : Cur eos imaginibus sensu carentibus luminaria concinnantes et thymiamata adolentes subsannatis, cum et nos in basilicis æque sensu carentibus et luminaria concinnemus et thymiamata adoleamus? Quibus facilis potest oboriri objectio, quoniam aliud est loca divinis cultibus mancipata luminaribus perlustrari, et in eisdem locis et orationum et thymiamatum Deo fumum offerri, et aliud imagini oculos habenti et nihil cernenti lumen offerre, et nares habenti et nihil odoranti thymiamata adolere; aliud est loca divino cultui mancipata venerari, aliud picturis quibuslibet coloribus comptis luminaria et thymiamata offerre; aliud domum majestatis Domini a fidelibus quibusque ædificatam et a pontifice dedicatam solemniter venerari, atque aliud et longe aliud imagines a pictoribus quibusque compositas oblati numeribus irrationabiliter osculari. *Domus enim mea*, ait Dominus, *domus orationis vocabitur* (Isa. lvi); item alibi : *Munera accepta erunt super altare meum et domus orationis meæ honorabitur* (Isa. lx). Multis namque honoribus locus ille sublimandus est, ubi a fidelibus populis undique convenitur, et eorum supplicationes Deo miserante exaudiuntur, et nostræ salutis mysteria celebrantur, et Deo sacrificium laudis offertur; ubi ad perferenda Deo sacrificia a fidelibus populis per manus sacerdotum illata, angelicus fit concursus; ubi crebro suavisonus psallentium reboat concentus, ubi divinæ lectionis arentia corda irrigantes personant fluctus. Denique in eorum plerisque locis, qui se imaginibus luminaria et thymiamata offerre gloriantur, a quibus nos qui id facere contemnimus, scandalum pati putamur, ita loca divino cultui mancipata despicabilia sunt, ut sicut legatis nostris sive illis qui tempore reverendæ memoriæ illustrissimi viri patris mei, sive eis qui a nobis illas sunt destinati in partes, referentibus comperimus, pleræque basilicæ in eorum terris non solum luminaribus et thymiamatibus, sed etiam ipsis carent tegminibus, quippe cum in regno a Deo nobis concessa basilicæ ipso opitulante qui eas conservare dignatur, affluenter auro argentoque, gemmis ac margaritis, cæteris venustissimis redundant apparatus, et qui imaginibus luminaria concinnare et thymiamata adolere respuimus, loca divinis cultibus mancipata rebus pretiosissimis exornamus.

CAPUT IV.

De eo quod dicunt : Ejusdem criminis est, qui imagines spernit, cujus et Nabuchodonosor qui ossa regum Juda protulit e sepulcris, et Judaici regis oculos occisis illis eruit, et cherubim de templo abstulit.

Imagines namque, ut crebro jam diximus, spernendo frangere, luminaribus et thymiamatibus offerendo adorare, nulla penitus authentica lectione censetur, neque ullius sancti exemplo fieri debere monstratur, cum præsertim frangere eas sive adorare a quibusdam sanctis patris sit prohibitum, et non immerito, quia a cautela est omnino remotum, quod utrumque illi perpetrant qui synodos faciunt, aut ob earum non necessariam abolitionem, aut etiam ob earum inopportunam adorationem. Dicunt ergo qui eas spernunt ejusdem criminis esse, cujus Nabuchodonosor qui peccatis Israeliticæ gentis invalescentibus tremendi arbitrii ira urgente Judææ regnum destruxit, muros sanctæ quondam civitatis evertit, et diruta totius templi venustate, cherubim quoque dejecit. Quod quidem si ita esset, non in nos hoc crimen posset cadere, qui eas in ornamentis Ecclesiæ habere permittentes, modis omnibus spernimus adorare, sed in eorum prodecessores vel parentes qui eas ornamentis basilicarum ab antiquis adhibitas frangere et penitus abolendas sanxere. Tam anceps itaque hujusce partis in eos sententia pendere cernitur, ut quidquid ex ea molestius execrabiliusque protulerint aut se aut prodecessores suos inevitabiliter damnare videantur. Cum igitur illi majores suos ob earum abolitionem spernant, sequæ ob earum adorationem magnam meritorum prærogativam habere jactent, nec isti coæquari queunt ædificatoribus illius venerandi templi in laude, nec illorum majores ejusdem eversoribus eo æquabuntur in crimine, quoniam quanta est distantia inter templum summi Dei quod ædificatum est tempore prophetarum a viris illustribus, et quasdam imagines, quæ a quibuslibet sunt artificibus, tanta procul dubio distantia est inter ejusdem templi eversores et imaginum contemptores. Sed dum nos et istos vera ratione, qui eas inopportune adorandas decernunt, et illorum majores qui eas incaute prorsus adlocaverant, reprehendamus, restat ut templi Domini eversores majoris multoque majoris criminis nexibus irretitos fuisse quam earum spectatores perdoceamus. Non enim talium imaginum abolitionem quales illi se adorare gloriantur, Propheta desolebat, sed templum quod necdum fundatum erat, et urbis quæ cæteris urbibus eminebat, eversionem prophetico spiritu longe post futuram respiciens, velut præteritam cantando deplorabat dicens : *Ut quid repulisti nos, Deus, in finem ? iratus est furor tuus super oves gregis tui : memento congregationis tuæ quam creasti ab initio* (Psal. LXXII). Nec imaginum contemptorem, sed ejusdem sacratissimi templi eversorem inimicum vocat, cum subinfert : *Quanta malignatus est inimicus in sanctis tuis, et aliorum*

A sunt omnes qui te oderunt (Ibid.). Nec in picturis, sed in atrio Domini signa sua, vexilla videlicet hostilia Chaldaici sive Romani exercitus posita, deplorat dicens : *In medio atrio tuo posuerunt signa sua, et signa non cognoverunt tanquam in via supra summum* (Ibid.). Nec pictorum januas, sive quorundam artificum vel etiam pictarum tabularum materias securibus et ascis dejectas fuisse, sed templi Domini, in quo erant sancta sanctorum, sacratissimas januas hostilibus cuneis incisais deslet dicens : *Tanquam in silva lignorum securibus exciderunt januas ejus, bipenne et ascia dejecerunt ea* (Ibid.). Nec combustionem sive inquinamentum quarundam imaginum, sed sanctuarii Domini animi angore prosequitur : *Incenderunt, inquit, igni sanctuarium tuum* B *in terra, polluerunt tabernaculum nominis tui* (Ibid.). Nec cum his similia in alio psalmo flebili modulatione cantabat, super imaginum contemptores iram Domini effundendam, sed super urbis sive templi eversores, vel etiam totius Israeliticæ populi vastatores orabat dicens : *Usquequo, Domine, irasceres in finem ? An in finem exardescet velut ignis zelus tuus ? Effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt, et in regna quæ nomen tuum non invocaverunt, quia comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt* (Psal. LXXXIII). Nec de picturarum contemptoribus, sed sub nomine Idumæorum de cunctis gentibus Israelitico populo infestis dicit : *Memento, Domine, filiorum Edom in die Jerusalem, qui dicunt : Exinanite, exinanite quousque ad fundamentum in ea* (Psal. CXXXVI). C *Nec imaginum adorationem contemnentibus, sed sub nomine filie Babylonis Chaldaicæ sive Quiritium genti comminatur : Filia, inquit, Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis ; beatus qui tenebit et allidet parvulos tuos ad petram* (Psal. CXXXVI) : de imaginum vero contemptoribus nihil tale usquam reperitur. Multa his similia prophetarum oraculis de templi Domini sive Hierosolymæ urbis eversoribus dicta inveniuntur, quæ a nobis brevitate studio prætermittuntur : Dominus quoque et redemptor noster ejusdem templi sive civitatis ruinam post futuram flevisse legitur. Quæ omnia quanquam mysticis obumbrata figuris, de Ecclesiæ, sive animæ eversoribus possint intelligi, qui virtutes animæ velot quosdam muros quarum munimine contra vitia pugnatur, et fidem in pectore collocatam in qua Deo sacrificia munda litantur, quasi quoddam templum semper insectantes evertere moluntur, et cogitationes mundas sive quædam honorum operum exercitia velot quemdam populum prostrare nituntur, tamen historialiter de præfati templi eversione dicta fuisse accipiuntur. Unde liquido patet, majores eorum quanquam in abolendis æ basilicarum ornamentis imaginibus quodammodo fuerint incauti, subversoribus tamen sacratissimi ac reverendissimi illius templi nequaquam sunt coæquandi, quoniam in istis quidem fuit levitas, in illis vero atrocitas ; in istis imperitia, in illis nequitia ; isti Deo se obsequium præstare arbitantes

cas ab ornamentis basilicarum abstulerunt, illi Denm A qui populo suo erat iratus in se ad iracundiam provocantes ejus domum crudeliter diruerunt, quibus nos utrinque, Deo opitulante, postpositis, et loca divino cultui mancipata exornamus, et soli Deo servitium adorationis impendimus.

CAPUT V.

Quod epistola, quam illi sancti Simeonis stulte dicunt, missa ad Justinianum imperatorem, multum distet a divinis Scripturis, sive a sanctorum Patrum documentis, in eo quod ait præfato imperatori: Pro quibus commemorantes referimus divinis vestris auribus; sive in eo quod eidem imperatori misericordia uti prohibuerit.

Solet plerumque hæreticorum versutia probrosa quedam et errorem suadentia apicibus annotare, et sanctorum quorundam probabiliūque virorum nominibus prætitulare, quatenus virosū poculum mellis illitum sapore facilius valeant ad potandum nescientibus quibusque porrigere. Unde timendum est ne epistola quam illi cujusdam sancti Simeonis dicunt, ex qua testimonia ad suū errorem stabilendum adducunt, non verba sint viri sancti, sed cujusdam machinamenti versuti. Quoniam quidem ideo de ea a nobis sive a cæteris quibusque orthodoxis dubitatur, quia ejus sermo in quibusdam locis sanctarum Scripturarum documentis refragatur, nec præsumimus ejus lectionem in testimonium ad res dubias firmandas sumere, quam novimus divinæ legis institutis contraire. Non enim nos ex ejus textu amplius uspiam legisse meminimus, nisi id quod ab illis in eorum codice taxatum reperimus. Quod quidem quamvis sensuum verborumque venustate careat, et insulsum nescio quid rusticumve redoleat, libet tamen nobis ita id texere, ut constat nos in eorum codice reperisse. Dicunt enim præfatum sanctum Simeonem cujus vita nobis et prædicatio manet ignota, pro quibusdam Samaritanis, imaginibus injuriarum inferentibus, Justiniano imperatori taliter scripsisse: «Pro quibus commemorantes referimus divinis vestris auribus.» Et iterum: «Non habeo quod dicit talia præsumentes ne una in eis facta humanitate quatenus precamur victoriosam vestram fortitudinem, ne faciat misericordiam in eis qui hoc præsumperunt, neque parcere illis, neque quodlibet rogam aut responsum suscipere pro illis;» et post pauca: «Sed conjuro vos, Domine, per Emmanuel Deum excelsū non morari neque ad modicum fieri ducentem vindictam;» et iterum: «Quos et suscipiet, propinquitates eorum tenebra in condemnationem, qui exspectat eos consumere inextinguibilem et tenebrosū ignem, et anathematizet eos in inferiora abyssi ipse sanctus et omnipotens spiritus Jesu Christi Domini nostri qui ex Patre procedit, ad perdendum illos in infinita perditione.» Et post pauca: «In ipso qui conregnat pietati vestræ.» In quibus stolidissimis verbis et non solum eloqui venustatem, verum etiam communem loquendi sensum fugientibus et barbarismis ac solæcismis concretum nescio quid resonantibus, hæc prorsus reprehenduntur, quod Justiniani

imperatoris hominis æque mortalis atque passibilis, et cunctis humanis permutationibus subjacentis, aures divinas nuncupaverit, eundemque misericordia uti prohibuerit, et ad reddendum malum pro malo facilis fuerit, et patienter ac mansuete agere in eadem causa neglexerit; et qui debuerat pro damnatorum ereptione laborans iram regis refrenare, illius iram magis magisque succenderit, eumque atrociter ad irascendum impulserit, nec ejus exemplo usus sit qui neminem vult perire; et qui pro lucrandis animabus invigilare debuerat, anathema et maledicta injecerit, et eidem imperatori Deum conregnare dixerit. Quæ verba dum in tot locis reprehendantur, ad roborandam adorationem imaginum minus idonea reperiuntur, quoniam difficile potest per præcipitia currere, qui in planis cernitur titubare, nec valet in ambiguis diverticulis dux esse itineris, qui publici tramitis viam tenere nequit in patentibus viis; et a liberalium disciplinarum subtilissimo magisterio reprobat, qui communium litterarum usitatissimam notitiam minime habere reperitur. Nam dum de eo quod ille imperatoris aures divinas dixit, eique Deum conregnare profatus est, contra eorum deliramenta qui hactenus talibus adhuc nugis utuntur, plenissime in superioribus hujus operis partibus a nobis affatim disputatum sit, nunc ordo exposcit ut de cæteris, de quibus nunc sermo est divinatorum eloquiorum testimoniis gressus sermonum nostrorum munientes, prout Dominus dederit, disputemus. Cum enim misericordia uti imperatorem prohibuisse reperitur, quid aliud facit, nisi omnibus sanctis Scripturis quæ misericordiam habendam percensent, reluctari dignoscitur? Unde periculosissimum est talium litterarum præcepta sequi, quæ divinis Scripturis videntur obniti. Ait enim Dominus in Evangelio, *Estote misericordes sicut et Pater vester misericors est (Luc. vi)*; et iterum: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur (Math. v)*; et doctor gentium ait: *Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes vobismetipsis, sicut et Deus in Christo donavit vobis (Ephes. vi)*; et Psalmographus dicit: *Dominum misericordiam diligere (Psal. xxxii)*; et: *misericordia Domini plenam esse omnem terram (Psal. cxviii)*; et idem Dominus per prophetam dicit: *Quia misericordiam volo et non sacrificium (Ose. vi)*. Nam dum misericordia tam authenticis habenda censeatur præceptis, et eam se in æternum cantaturum propheta testetur, *Misericordias tuas, inquit, Domine, in æternum cantabo*, et ita a Domino dicatur diligi, quisquis ea uti prohibet, eamque habere contemnit, et Deum convincitur non diligere, et ejus præstantissimis monitis penitus contraire. Unde et ipsa Veritas legisperito dicenti, ipsum esse proximum qui fecit misericordiam, respondit: *Vade, et tu fac similiter (Luc. x)*. Quo documento monstratur, non solum a nobis homines qui unius nobiscum naturæ sunt diligendos, sed etiam angelos qui quamvis alterius sint naturæ, in eo tamen quod misericordiam erga nos exercent, et proximi esse cre-

duntur, et diligi prorsus ab eo qui Deum et proximum diligere sanxit, omnino jubentur, in eo etiam quod tam facilis ad reddendum malum pro malo fuerit, divinis prorsus monitis contradixit. Nec ille enim ad exercendam vindictam tam severus esse, nec imperatorem ad hanc exercendam impellere debuit, quippe cujus ministerium non fuerit vindictam exercere, aut exercendam jubere, sed opera misericordiae amare, et amanda cæteris prædicare. Ait enim Dominus in Exodo: *Si occurreris bovi inimici tui aut asino erranti, reduc ad eum (Exod. xxii).* Cui præcepto nullatenus paruit cum errantes præfatos Samaritanos, si tamen errasse creduntur, ab errore minime revocavit, sed ut in eodem errore perirent, imperatoris mentem postulando concitavit; et quos vidit sub onere peccatorum cecidisse, non solum non erexit, sed sub eodem onere atrociter perire permisit, dicente Domino: *Si videris asinum odientis jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo (Ibid.); in Proverb. quoque scribitur: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitiit, potum da illi: hoc enim faciendo, carbones ignis congeres super caput ejus, Deus autem retribuet tibi (Prov. xxv), quia videlicet quos peccando inimicos sciebat, et spiritalium ciborum eduliis et salutaris poculi egenos, si divinorum verborum esca sive potu saturaret, carbones ignis qui et peccatorum rubiginem consumerent, et eos ad dilectionem Dei et proximi accenderent, super capita, mentes scilicet eorum, congereret. Vindictam ergo quære et misericordiam spernere iramque servare, quæ omnia superius positæ litteræ præfatum imperatorem hortatæ fuisse perhibentur, his Ecclesiastici libri documentis cohibentur: *Qui se, inquit, non vindicat, a Deo inveniet vindictam, et peccata illius servabit; relinque proximo nocenti te, et tunc petenti tibi solventur peccata. Homo homini servat iram, et a Deo querit medelam; in hominem sibi similem non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur: ipse retinet iram, et propitiationem petit a Deo, quis deprecabitur pro delictis ejus (Eccli. xxviii)?* Item Isaïæ vatis oraculo pro malis mala reddere hoc modo prohibetur: *Audite, inquit, verba Domini, qui timetis nomen ejus, dicite: Fratres nostri estis qui vos oderunt et abominantibus vos, ut nomen Domini magnificetur, et appareat ipsis in jucunditate eorum, et illi confundentur. Dominus quoque in Evangelio inimicos sive prave agentes, non iram suscitandam, nec vindictam exercendam, nec maledicta congerenda præcepit, sed dilectionem erga eos exhibendam his sacratissimis verbis instituit: *Diligite inimicos vestros, et orate pro eis qui vos persequuntur; benedicite maledicentes vos, benefacite eis qui vos oderunt, ut sitis filii Patris vestri qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (Matth. v).* Nam si illi voce veridica diligendi potius quam maledicendi et execrandi sunt qui nos oderunt et persequuntur, qui utique imago Dei sumus, multominus illi maledicendi seu plectendi sunt, qui picturis injurias injecisse feruntur. Vas quoque electionis nulli**

A malum pro malo reddendum esse his verbis admonet; ait enim in epistola ad Romanos: *Nolite prudentes fieri apud vosmetipsos, nulli malum pro malo reddentes, procedentes bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, si fieri potest; quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habete, non vosmetipsos defendentes, sed date locum iræ; scriptum est enim: Mihi vindictam; ego retribuam, dicit Dominus (Rom. xii).* Si ergo nosmetipsos egregii prædicatoris documento defendere minime debemus, quis furor est, quæve dementia ut rerum insensatarum secundum exhortationem earumdem litterarum quæ Justiniano missæ sunt, injurias defendere studeamus, et pietatis opera quæ nec pro nostris quidem calumniis amittere debemus, pro picturarum contumeliis, quas B illæ minime sentiunt, amittamus? Non igitur in hac parte scriptor ejusdem epistolæ sancti viri Stephani protomartyris exempla secutus est cum videlicet ille, dum lapidum grandine undique sibi misso atrociter quateretur, flexis poplitibus pro persecutoribus oravit, iste vero imaginum injurias quæ ab illis minime sentiuntur non ferens, ejusdem injuriæ perpetratores perniciter et absque misericordia magna sub attestatione interimendos esse rogavit, eorumque animas anathematis vinculo nexas ad perpetua supplicia destinare curavit. Neglexit interea earumdem litterarum scriptor patienter sive mansuete in hac parte agere, sprevitque ejus prædicationem adimplere, qui ad Thessalonicenses scribit: *Patientes estote ad omnes, videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est invicem sectamini, et in omnes (I Thess. v), illiusque monitis contempsit parere, qui ait: Melior est mansuetus cum humilitate quam qui dividit prædam cum contumeliosis (Prov. xvi); et dum debuit in eripiendis miseris iram regis refrenare, dicente Salomone: *Erue eos qui ducuntur ad mortem, et redime qui interficiuntur, ne parcas; si autem dixeris: Non novi hunc, scito quia Dominus corda hominum novit, et qui finxit spiritum omnibus ille scit omnia, qui reddet unicuique secundum opera sua (Prov. xxiv), versa vice ad interfecionem et crudelitatem exercendam imperatoris animum suis litteris excitavit. Quia ergo hi qui injuriam patiuntur, liberandi sunt, liber Ecclesiasticus demonstrat. Ait enim: *Libera eum qui injuriam patitur de manu protervi et ægre feras in anima tua; in judicando esto pupillis misericors ut pater, et pro viro matri illorum: et eris velut filius Altissimi obediens, et miserebitur tibi magis quam mater (Eccli. iv).* Per Isaïam quoque prophetam ita de hac re dicitur: *Inquire judicium, eripite injuriam accipientem, et judicate pupillo, et justificato viduam, et venite dispnemus, dicit Dominus: et si fuerint peccata vestra ut phænicium, ut nivem dealbabo; si autem ut coccinum, ut lanam albam efficiam: eripite direptum de manu injuriantis eum (Isa. i).* Unde si quis vult fieri velut filius altissimi Dei, utique operibus bonis instando, et cupit sui a Deo misereri, et peccatorum sordibus ablui, his potius debet saluberrimis monitis uti quam illius epistolæ perversi-**

tatem crudelissimam sequi. Porro quod ad irascendum imperatoris animum impulit, et in hoc quoque crudeliter egit, et sacris litteris penitus in hac parte sicut et in cæteris contrahit. Dicitur enim per quemdam sapientem : *Anima benedicta omnis simplex : vir autem animosus vel iracundus non honeste agit ; ita et per eumdem : Noli esse amicus viro animoso : cum amico autem iracundo noli commorari, ne forte discas vias ejus, et sumas laqueum animæ tuæ (Prov. xxii) : quæ viæ cum a sapiente disci prohibeantur, multo magis docere et sub attestazione hortari prohibentur. Liber quoque Ecclesiasticus taliter de hac re intonat : *Homo iracundus incendit litem, et vir peccator turbabit amicos, et in medium pacem habentium immitet delaturam (Eccli. xxviii)*. Nam et Ecclesiastes hæc præcepta dat : *Noli festinare in spiritu tuo irasci, quia ira in sinu stultorum requiescit (Eccl. vii)*. Doctor itaque gentium ita ad Ephesios scribit : *Irascimini et nolite peccare, sol non occidat super iracundiam vestram (Ephes. iv)* ; item idem : *Omnis amaritudo, inquit, et ira et indignatio et clamor et blasphemia auferatur a vobis cum omni malitia (Ibid.)* ; idem quoque : *Nunc autem, inquit, deponite omnem iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, multiloquium (Coloss. iii)* : quæ quidem pene omnia, si liquidius inadagentur, in præfatæ epistolæ textu reperientur.*

Dicat ergo justissimus vir et Deo charus Jacobus apostolus, utrum juxta istius epistolæ exhortationem velox quis ad irascendum esse debeat ; intonet utrum huic epistolæ consentiendum sit, quæ imperatorem citatum ad iracundiam fore sanxit. Ait enim : *Scitis, fratres mei dilecti, sit autem omnis homo velox ad audiendum et tardus ad loquendum, tardus quoque ad iram : ira enim viri justitiam Dei non operatur (Jacob. ii)*. Dicat etiam ipsa Veritas quid de hac re ejus membra sequi debeant ; dic, inquam, sancte Matthæe, quid de paradisi fonte perpetuo hauriens tui fluminis vitalibus rivulis profundisti. Ait enim fons perennis, fons vitæ, fons luminis : *Omnis qui irascitur fratri suo, erit reus judicio (Matth. v)*. Cum vero tot divinæ legis exemplis tantisque divinorum eloquiorum oraculis ira, quæ inter principalia vitia enumeratur, dicitur execranda, in promptu est intelligere quod hæc litteræ ad res in quæstionem venientes roborandas non sunt idoneæ, per quas imperatori sub magna attestazione, ac supplici adjuratione committitur habenda et opere perpetranda. Debuerat sane auctor ejusdem epistolæ quos videbat periclitari ad poenitentiam exhortari, qui si forte poenitentiam contempserant, poterat imperatorem supplicibus precibus convenire, ut eos ad convertendum cogeret : forsitan id sui profectus bonum sequerentur coacti, quod contempserant spontanei, quoniam Deus omnipotens neminem vult perire, Paulo attestante, qui ait : *Hoc enim bonum et acceptum coram salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri et in agnitionem veritatis venire (I Tim. ii)* . Si enim lucrandis animabus

A insisteret, illos magis quos errasse videbat ad poenitentiam debuit provocare, quam principis animum ad effundendum sanguinem incitare, quoniam poenitentia virtus non est cæteris virtutibus postponenda, sed optimis quibusque æquiparanda, quippe quæ quasi quoddam medicamentum fracta consolidet, languida sanet, perdita restituat, et plerumque post lapsum peccatores ad pristinum statum reducat. Hanc enim Psalmographus commendat cum dicit : *Delictum meum cognitum tibi feci et injustitias meas non operui ; dixi : Pronuntiabo adversum me injustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei (Psal. xxxii)*. Hanc Isaias habendam præcepit dicens : *Memores estote horum et ingemiscite, poenitentiam habete qui erratis, convertimini ex corde*. Hæc Jeremie vatis oraculis censetur dicens : *Convertimini, filii revertentes, et sanabo contritiones vestras (Jerem. iii)* ; in alio quoque loco idem dicit : *Avertatur jam nunc unusquisque a via sua mala, et meliora facite studia vestra*. Joel quoque voce Domini intonat dicens : *Convertimini ad me ex toto corde vestro et ex tota anima vestra in jejuniis et fletu et planctu, et dirumpite corda vestra et non vestimenta vestra, et convertimini ad Dominum Deum vestrum, quia misericors et patiens est, magnanimis et multum misericors et patiens in benignitatibus (Joel. ii)*. Liber etiam Ecclesiasticus dicit : *Si poenitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini secundum magnitudinem ejus, et misericordia ejus cum ipso est (Eccli. ii)*. In Actibus nempe apostolorum scribitur : *Poenitentiam agite et convertimini, ut deleantur peccata vestra (Act. ii)*. Pastor quoque Ecclesiæ in epistola secunda dicit : *Non tardat Dominus sui promissi sicut quidam existimant, sed expectat quoque vos, nolens aliquem perdere, sed omnes expectat in poenitentia locum reverti (II Pet. iii)*. Quanto igitur hæc præminet virtus ad salvandum, quam ille errantibus prædicare neglexit, tanto proculdubio cæteris nequitias præminet hæc sævitia ad nocendum, quia ille et misericordia uti principem prohibuit, et eum ad irascendum et ad vindictam exercendam gravibus obtestationibus impulit. Si ergo juxta Dominicam sententiam grave scelus est unum de pusillis scandalizare, quam grave putas sit non pusillum quemdam, sed regem, qui caput utique plebium est, ad scandalizandum promovere ? Nam et in eo quod præfatæ epistolæ scriptor inter cæteras sævities, quas erga eos quos errare conspexit exercuit, maledictus usus est, non mediocriter errasse et sacris eloquiis contrahisse deprehenditur, dicente vase electionis : *Benedicite et nolite maledicere (Rom. xii)* ; item alibi : *Neque maledicti regnum Dei possidebunt : Petra etiam Ecclesiæ maledictis uti his verbis prohibet. Ait enim in epistola prima : Quapropter omnes consentanei estote, unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, humiles, non reddentes malum pro malo, vel maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes, quia in hoc vocati estis ut benedictionem hereditatis percipiat (I Petr. iii)*.

Sed ne quis nos putet aliquem judicare, aut cuiusdam cuius meriti sumus ignari, detrabere, cognoscat nos non vitam alicujus justi, non meritum discutere, sed verba solummodo ventilabre divinarum eloquiorum studiose ventilare, quæ incompetentem ad errorem nutriendum ad medium sunt deducta, cum sint errorum nervis usquequaque concreta. Nec enim alia ejusdem Simeonis verba discutimus, quæ ut superius diximus, nusquam nos legisse meminimus, sed ea solummodo quæ eorum apicibus narrantibus sensu percipimus; et cum nesciamus utrum ejusdem Simeonis, ut illi fatentur, aut alterius cuiusdam verba sint in ejus nomine prænotata, novimus tamen ea omni ambiguitate postposita a sanctarum Scripturarum sensibus aliena, et merito ab omni ecclesiastico dogmate abdicanda.

CAPUT VI.

De eo quod omnibus hæreticis Samaritanos deteriores, et Samaritanis deteriores eos dicunt qui imagines destruunt, cum parentes eorum secundum illorum opinionem omnibus hæreticis deteriores fuerint, qui utique imagines destruxere.

Non sufficiebat illis prodecessores sive parentes eorum formidolosis anathematibus abdicare ac diversis conviciis lacerare, nisi eos omnibus hæreticis dixissent deteriores fuisse, qui quanto eos atrocioribus injuriis execerari contendunt, tanto amplius divinis monitis contradicunt. Dicunt enim Samaritanos omnibus hæreticis deteriores, eisque in crimine præferunt eos qui imagines destruunt. Constat enim majores eorum imagines destruxisse, et secundum eorum opinionem qui imagines destruunt Samaritanis deteriores sunt, et Samaritani, ut illi aiunt, omnibus hæreticis deteriores sunt: omnibus igitur, ut illi fatentur, hæreticis majores eorum deteriores fuisse, quos constat imagines destruxisse. Nam dum sint, ut ipsi asseverant, ab omnium hæreticorum deterioribus aut per carnis materiam propagati, aut in Scripturarum dogmatibus educati, aut per manus impositionem ad peragenda Christianæ religionis mysteria consecrati, mirandum est qui se cæteris catholicis in constitutionibus exhibendis, et Ecclesiæ traditionibus statuendis eminentiores existiment, tantamque se auctoritatis prærogativam habere jactent, cum hanc eos habere nec propriorum actu sive documentorum exercitia, nec majorum suorum exempla præbent. Nam si isti ob imaginum adorationem omnibus catholicis præferendi sunt, jam non in Ecclesia virtutum sectatores, sed imaginum adoratores eminentiorem locum tenebunt; et si imaginum adoratores intra sanctam Ecclesiam eminentiorem locum tenebunt, jam non virtutibus, sed erroribus est utendum: est autem virtutibus, non erroribus utendum; non igitur isti ob imaginum adorationem omnibus catholicis præferendi sunt. Samaritani namque, quos illi dicunt omnibus hæreticis deteriores, non sunt hæretici Christianorum, sed Judæorum, nec se novum Testamentum, sed Vetus tenere fatentur; qui cum Judæi resurrectionem corporum credant,

A prophetas sive hagiographa recipiant, illi et resurrectionem sperant, et exceptis quinque legis libris omnes Scripturas et Veteris et Novi Testamenti postpouunt. Sunt autem reliquæ gentium quas Sennacherib rex Assyriorum decem tribubus Israel in Medos translatis, ad custodiendam terram Israel misit. Qui dum leonibus cæterisque pessimis feris vel quibusdam rebus incommodis in terra Israel vastarentur, et legationem regi facerent se in eadem regione perdurare minime valere nisi legitima Dei terræ custodirent, quidam de levitis ad eos missi fuisse perhibentur, a quibus legis cæremonias docerentur. Quibus ex parte susceptis et in pluribus hærescos partibus usurpatis, adeo eorum barbara gentilitas cordis tumore inflata est, ut postpositis Judæis, qui utique de Jacob germine processisse creduntur, se solummodo filios Jacob esse gloriantur, atque ita Judæorum communionem sicut et cæterarum gentium spernere fastu impellente cogantur. De quorum stirpe erat Samaritani femina, quæ ad puteum Dominicus colloquiis communicans, inani jactantia patrem suum Jacob qui sibi puteum dedisset, et redemptorem mundi eo majorem non esse cum magna cervicositate assererat, majoresque suos non Hierosolymis, sed in monte adorasse dicebat. Quam cervicositatem simul cum hydra et incredulitate deposuit, et salutaribus monitis acquievit. Quæ quid typicis innuerit mysteriis si breviter exsequamur, non est inoconsequens. Gessit ergo typum totius humani generis, quod senescente jam mundo ad Dominum venit, qui sexta utique ætate mundi ad puteum sedit, qui mundi lujus terrenum laborem et errorem tenebrosa profunditate significat; sedit, inquam, humilitatem carnis pro nobis susceptæ fatigatus, infirmitatem ejusdem carnis significans, quamvis alio intellectu sessio ejus magisterii et doctrinæ dignitatem demonstraret. Sitivit non tantam aquam, sed fidem gentium haurire cupiens. Unde et discipulis manducare hortantibus cibum se dixit habere quem illi nescirent. Sitiebat ergo fidem gentium ut faceret in ea voluntatem Patris, et perficeret opus ejus. Promisit ergo se illi daturum aquam vivam, Spiritum videlicet quem accepturi erant credentes in eum. Dixit ergo eam quinque viros habuisse, id est, quinque carnalibus sensibus usam fuisse, et sensum quem tandem haberet quo Christo creditura erat, cum quo legitimum posset habere connubium, jam non suum esse: nam et post quinque carnales responsiones sexta responsione nominat Christum. Prima namque ejus responsio est: *Tu cum sis Judæus, quomodo a me bibere petis?* Secunda: *Domine, neque hauritorium habes et puteus altus est;* tertia: *Domine, da mihi hanc aquam ut neque sitiam, neque veniam hinc haurire;* quarta: *Non habeo virum;* quinta: *Viteo quia propheta es: patres nostri in monte hoc adoraverunt (Joan. IV),* nam ista responsio carnalis est. Carnalibus enim

datum fuerat locus terrenus ubi orarent, non ut locum aut rem aliquam in eo positam adorarent, sed in eodem loco adorarent Dominum, spirituales autem in spiritu et veritate, non in imaginibus, non in picturis, non in rebus sensu carentibus oraturos Dominus dixit. Quod posteaquam locutus est, sexta mulieris responsio Christum fatetur omnium istorum esse doctorem. Dicit enim: *Scio quoniam Messias venit qui dicitur Christus; cum venerit, ipse annuntiabit nobis omnia.* Sed adhuc errat, quia eum quem venturum sperat, venisse non videt, qui error misericordia Domini dicentis, *Ego sum qui tecum loquor*, tanquam adulter expellitur. Quo audito nihil respondit, sed, relicta hydra, cupiditate videlicet atque amore sæculi hujus quo sibi homines de tenebrosa profunditate et terrena conversatione hauriunt voluptatem, qua percepta denuo in ejus appetitum inardescunt, sicut dictum est: *De aqua illa qui biberit sitiet iterum: sit in civitatem*, quia videlicet mundo prædicavit quod credidit, corde credens ad justitiam, ore confitens ad salutem. Quia ergo paulo longius a re proposita digressi sumus, ad propositum denuo revertamur. Samaritani namque cum sint gentiles, et fidee Judaismum tenere videantur, non amplius cæteris incredulis contra Ecclesiam sævire noscuntur, quos quidem isti dum hæreticos Christianorum putent, omnibusque hæreticis nequiores existiment, quadam eis clementia favent, cum majores suos in nequitia illis præferendos esse perdoceant: non enim est omnium deterimus, cui in culpa alius quilibet invenitur præferendus.

CAPUT VII.

De eo quod quanto plura exempla hæreticorum et imagines spernentium vel despicientium trahunt, tanto parentes suos majoribus conviciis et injuriis inhonorant, quos procul dubio eorum sequaces in hac parte fuisse profitentur.

Vetustissimus non solum philosophorum, sed etiam oratorum mos est, cum aliquid approbare velint, aut in ipso negotio de quo agitur, aut ex rebus aliis, aut certe extrinsecus probandæ rei argumentationem assumere. Quos isti dum in cæteris imperitiis interveniente sequi contemnunt, in hac nimirum parte sequi omnino contendunt, cum prodecessores sive parentes suos ob imaginum abolitionem, aut ex ipso negotio, aut aliunde aut extrinsecus argumenta sumentes damnare statuunt, et conviciis lacerare, anathematibus execrere, insanissimis verbis inhonorare non metuunt, quantoque plura quorundam hæreticorum exempla in testimonium trahunt, quorum eos sequaces fuisse profitentur, tanto et eos gravioribus execrationibus abdicant, et se divinis monitis quæ parentibus honorem impendendum sanciant, contraire demonstrant. *Honora*, inquit Dominus, *patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi (Exod. xx)*. Quod quidem præceptum tanta auctoritate viget, ut et in

tabulis digito Domini scriptum sit, et ab Apostolo primum mandatum nominetur. Ait enim: *Honora patrem et matrem, quod est mandatum primum in promissione (Ephes. vi)*, in ea videlicet promissione qua statim subiecit: *ut sis longævus super terram et bene tibi sit.* Animadvertendum sane est quantæ sint damnationis, qui parentes conviciis lacerant, aut anathematibus execrantur, cum tanti sint meriti, tantamque repromissionem habeant, qui eos juxta Dominicæ vocis imperium honorant. Quoniam quanto eos qui huic præcepto parent optima demulcet promissio, tanto illos qui eidem Dominico imperio reluctantur, formidolosa deterrere debet damnatio. In Levitico quoque scribitur: *Unusquisque patrem suum et matrem suam timeat (Levit. xix)*; in Ecclesiastico quoque de honorandis parentibus scribitur: *Qui honorat patrem suum longiori vita vivet; et qui obaudit patrem, refrigerat matrem, et quasi Dominus serviet his qui se generaverunt, in opere et sermone et omni patientia, et benedictio ejus in novissimo manet (Eccli. iii)*. Item in Ecclesiastico: *Fili, sustine senectam patris tui, et non contristes eum in vita ipsius: et si deficit sensu, da veniam, et ne spernas eum in tua virtute. Non est tibi gloria, sed confusio.* Doctor etiam gentium dicit: *Filii, obedite parentibus per omnia, hoc enim placet Domino (Ephes. vi)*. Si enim honorem impendere, sive obedire parentibus Deo placet, convicia eis et execrationes ingerere modis omnibus displicet; et si id non displicet, neque illud placet. Grave ergo et formidolosum est parentes non honorare; gravissimum vero et formidolosissimum eos abominari, aut anathematizare, dicente Domino: *Qui maledixerit patri suo, aut matri suæ, morte moriatur (Exod. xxi)*: et iterum, *Maledictus homo, qui non honorificat patrem suum, aut matrem suam, et dicit omnis populus, Fiat, fiat (Deut. xxvii)*. In Proverbiis quoque scribitur: *Qui maledicit patri suo et matri, extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris (Prov. xx)*. Item ibi: *Qui repellit patrem suum et matrem suam, et æstimat se non peccare, hic particeps est viro impio (Prov. xxviii)*. Unde sciendum est, non eos esse mediocris insanix, qui pro rebus sensu carentibus in majores suos maledicta non pertimescunt congerere, et dum imaginibus volunt favere, nec parentes pertimescunt inhonorare, nec divinis oraculis contraire. Nos quidem hæc dicentes, non illorum majoribus favemus, quos in hoc quoque negotio absurde egisse comperimus, sed quanta sit istorum præsumptio, in talibus ausis divinæ legis testimoniis demonstramus.

CAPUT VIII.

De eo quod secundum Demetrii diaconi dictum, incaute et inordinate, parentes eorum egerunt, duos libros inargentatos, eo quod quiddam de imaginibus in his continebatur comburentes et altius libri duo folia præciderunt.

Cum in neutra parte moderamen habentes, ne-

que isti rationis coerceantur, neque illorum prodeces-
sore coerciti fuisse credantur habentis, sed utrique
convinçantur per abrupta et invia ferri effrenes rerum-
que prohibitarum et profectu carentium sequaces, dum
vi licet, sicut crebro jam dictum est, isti imagines sup-
pliciter censeant adorare, illi impatienter censuerint
frangere, ut Demetrius eorum diaconus ait : *Incaute
et inordinate inter cætera egerunt, duos libros inar-
gentatos eo quod quædam in eis imaginum mentio
haberetur comburentes, et alterius libri duo folia præ-
cidentes, quasi non aliter imaginum possit mentio
fieri, nisi protinus censeantur adorari. Nam dum
nullus recipiendorum codicum vel tenuiter imagines
adorare percenseat, in pluribus tamen illarum men-
tio quodammodo fit. Qui si omnes in quibus illarum
mentio sit, comburendi sunt, multa prorsus scriptu-
rarum instrumenta peribunt. Primum namque una-
quæque res probanda est, et postea judicanda. Quod
cum pluribus sive divinarum sive mundanarum le-
gum exemplis posseit approbari, ipsorum quoque
rhetorum documentis potest astrui, qui primum ge-
nus posuerunt deliberativum, secundum demonstra-
tivum, tertium judiciale, ut videlicet quidquid deli-
beratio non abnuendum, aut sequendum repererit,
demonstratio id aut laudabile, aut reprehensibile
demonstret, judiciale, aut pœnis, aut præmiis sen-
tentiam det : ne si non judiciale hæc duo sequentia
genera præcedant, versis in contrarium causis deli-
berationis examine præposito, demonstrationis or-
dine neglecto, aliter res quælibet quam justum est
judicetur. In omnibus igitur rebus moderatio sive
mediocritas habenda est, et memoria retinendum est
illud philosophicum, *Ne quid nimis* : quæ moderatio
probationis semper societate mulcenda est. Non enim
ait Apostolus : *Omnia absque moderatione et absque
probatione comburite* ; sed, *Omnia, inquit, probate, et
quod bonum est retinete* (1 Thes. v).*

CAPUT IX.

*De eo quod in eodem libro in tabulis argenteis Leon-
tius a Secreta imagines cernens acutissimum et in-
geniosissimum sui erroris emolumentum invenisse
gloriatum est.*

In eo denique libro, in quo duo folia ob quamdam
imaginum mentionem in eorum priore synodo quæ
ob abolendas imagines gesta est, præcisa fuerant,
habebantur in tabulis argenteis quædam imagines
sicut in vasculis sive in pluribus rebus haberi so-
lent, quas in secunda eorum synodo quæ pro ad-
orandis imaginibus aggregata est, mox ut Leontius a
Secreta conspexit, magnum se sui erroris emolu-
mentum invenisse putavit, eosque insignis fuisse de-
mentæ judicavit, a quibus in eodem libro ubi ima-
gines erant, ob imaginum mentionem duo folia
abscissa fuisse cognovit ; sicque idem liber per in-
tervalla temporum variis eventibus disparibusque
modis et ab illis est propter imaginum mentionem
abscidi judicatus, et ab istis propter imagines quæ
habebantur in tabulis adorari jussus ; ab illis folio-
rum jacturam injuste perpressus, ab istis adoratione

A illicita sublimatus ; illis auferentibus quod habebat et
habere debuerat, incompetenter amisit, istis exhi-
bentibus quæ nec habebat nec habere debuerat, in-
consequenter acquisivit ; qui nec pro ullis instanti-
bus culpis folia perdidit, nec pro quibusdam insi-
gnibus meritis adorationem invenit, et quanto me-
ruit recte habita amittere, tanto nimirum meruit
inhibita acquirere. Nunquidnam omnes libri in quibus
auro argenteove vel etiam quibuslibet coloribus histo-
riæ inter scripturas pictoria arte insertæ sunt, quia
imagines habent, aut ab illis sunt comburendi sive
præcidenti, aut ab istis colendi sive adorandi ? Nun-
quidnam sericæ sive quarumlibet materiarum vestes,
sive pallia humanis usibus apta aut divinis cultibus
mancipata, figuris quibusdam decorata variisque
B coloribus fucata, eo quod imagines habent, aut ab
illis sunt concremanda, aut ab istis adoranda ? Nun-
quidnam metalla sive ligna quibuslibet utilitatibus
formata, eo quod sculptorio vel etiam cælatorio
opere quibusdam imaginibus decorantur, ideo aut
ab illis comburenda aut frangenda, aut ab istis sunt
adoranda ? Infelix mens quæ semper aut in exse-
crandis, aut e contrario in adorandis imaginibus
æstuat. Infelix sensus, qui semper in abdicandis re-
bus quæ sine offensione haberi queunt, et sine of-
fensione adorari nequeunt, anhelat. Infelix con-
suetudo quæ mediocritatis recto tramite aspernato,
fixam tenere regulam nesciens, huc illuque semper
nutabunda deflectitur, modo inordinate abdicans
quod nequaquam est abdicandum, modo infauste
C adorans quod non est penitus adorandum ; modo
ultra quam ordo exigit rem minime deiciendam
dejicit, modo ultra quam ordo exposcit rem non
nimum extollendam extollit, et rebus necessariis
omissis, rebus non necessariis instans, aut ob ima-
ginum abolitionem aut ob earum adorationem, quod
utrumque non convenit, synodos aggregat, quasi
Christianæ religioni aut in habendo, aut in non
adorando quoddam possint afferre præjudicium, cum
videlicet imagines nihil si non habentur derogant,
nihil si habentur prorogant, cum tamen abdicata
quamdam incautam levitatem afferant, adoratæ vero
culpam inurant.

CAPUT X.

D *Quod nulla Evangelii lectio tradat Jesum ad Abgarum
imaginem misisse, ut illi dicunt.*

*Evangelium est bonum nuntium, et revera bonum
nuntium, quoniam qui id suscipiunt Filii Dei vocan-
tur. Est enim annis quadrifluus ab uno ineffabili
Paradisi fonte progressus, et in quatuor amnes insi-
gniter derivatus, et ad arentia corda irriganda sa-
lubriter emissus. Est via quæ ducit ad vitam, est lux
a tenebris vitiorum reducens, et inoffenso calle gres-
sus mortalium ad cœlestia dirigens. Est urbis floren-
tissimæ munimentum, in quo firmiter stare præstau-
tissimum vitæ emolumentum, a quo recedere peri-
culosissimum detrimentum est. Sunt fluentia verita-
tis, quæ fallere fallique nesciunt, in quorum vastis-
simis amnibus cum plura Dominicorum gestorum*

insignia habeantur, eundem Dominum Abgari cujusdam regis epistolam suscepisse, eique reciprocam destinasse minime habetur: quæ duæ epistolæ cum a sancti Evangelii lectione sint penitus extraneæ, et a beato Gelasio Romanæ urbis antistite, vel a cæteris æque catholicis et orthodoxis viris inter apocryphas scripturas prorsus deputatæ, non sunt in testimonium quodammodo producendæ, quia ad ea quæ in questionem veniant approbanda vel improbanda sicut et cæteræ apocryphæ scripturæ minus sunt idoneæ. Harum ergo textus cum sit ab evangelistis minime in edicibus evangeliorum taxatus, et merito a catholicis inter apocrypha deputatus, et ab istis ob adorandarum imaginum errorem adstruendum in synodo allatus, nec suis quidem vel tenuiter favet sequacibus, præsertim cum ibidem nequaquam Abgarius Domino imaginem quamdam adoraturus postulasse legatur, aut idem omnium Dominus eidem Abgario quamdam imaginem adorandam destinasse perhibeatur. Si vero hi qui earum lectione suum errorem fulcire moliantur easdem epistolas, unam a Domino susceptam, alteram missam affirmare velint, dicentes, non omnia scripta in Evangelio quæ a Domino dicta vel facta sunt, et utantur testimonio Joannis dicentis: *Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum quæ non sunt scripta in libro hoc (Joan. xx)*, advertant hoc de miraculis non de epistolis, de signis non de constitutionibus, intelligi posse. Quod vero ipsæ epistolæ ab evangelica lectione remotæ et a catholicis inter apocrypha deputatæ sint, et in earum lectione adorandarum imaginum nulla documenta habeantur, manifestum est. Nos et imaginum adorationem spernimus, et eas inter apocrypha legentes omnia probamus, et quæ bona sunt retinemus.

CAPUT XI.

Quod illi libri gestorum patrum, quorum auctores ignorantur, non prorsus idonei sint ad testimonia danda, et ad hæc quæ in contentionem veniunt affirmanda.

Apostolica nos admonet prædicatio, omnia probare, et ea quæ bona sunt retinere. Quod de doctrinarum diversitatibus quam maxime intelligi potest. Non enim nos omnium ætatum vel etiam rerum gustum capere permisit, ut quasi prægustantes omnia bona solummodo retinentes, mala quæque abijctamus, quod fieri absque quadam illicitorum perpetrations nequaquam potest, sed probare nos jussit, et spiritali palato degustare omnes doctrinas et eas quæ a viris probatissimis illatæ interna satietate mentes reficiunt solummodo retinere, cæteras vero omnes cum suis auctoribus abijcere. Unde cum pene in omnibus hujusmodi scripturis hæc regula prorsus sit observanda, in libris quoque qui gesta quorundam sanctorum patrum retinent, penitus est custodienda. Quoniam et magna illorum est multitudo, et varia narratio diversaque prædicatio, et tanto plerumque de illorum dictis a fidelibus dubitatur, quanto nimirum eorum auctores ignorantur, atque ideo

A non omnes sunt ad res dubias affirmandas in testimonium proferendi, quia nec omnes auctorum suorum sunt prætitulatione mentiti, aut virorum fortium et eloquentissimorum stylo digesti. Venerabilis itaque Gelasii papæ cæterorumque patrum doctrinis instituitur, vitas Patrum, Pauli, Antonii, Hilarionis, vel cæterorum quæ a beato Hieronymo aut editæ sunt, aut de Græco in latinam translate sermonem, aut illorum doctorum sunt stylo digestæ quorum cætera opuscula a sancta catholica et apostolica Ecclesia suscipiantur, cum omni honore suscipere, cæteras vero quarum auctores ignorantur, inter apocryphas scripturas deputare. Cum ergo illi imaginum adorationem modo divinorum eloquiorum commatibus incompetentem adhibitis, modo igno-
B rum quorundam doctorum dictis, modo apocryphorum naniis approbare affectent, animadvertere debent rem se impossibilem agendam arripuisse, cum videlicet nec divinorum eloquiorum testimonia ad peregrinos sensus violenter nec valeant nec debeant usurpari, nec ignotorum prædicatio, quorum spiritus necdum probati sunt an ex Deo sint, in testimonium debeat produci, nec apocryphorum frivolis rebus ambiguis et necdum deliberatis firmitas valeat exhiberi: quoniam si cujuslibet verba falsitatis fuce nequaquam vitanda sunt, multo minus divina eloquia, quæ sunt eloquia casta, argentum igne examinatum, quodammodo ad alias res quam ordo se habet usurpanda sunt; et cum in humanis negotiis viles sive ignotæ personæ ad ea quæ in questionem veniant approbanda, minime admittantur, multominus in tantis rebus quæ coelestis magisterii eruditione indigent, incognitorum doctorum aut apocrypharum scripturarum testimonia sunt admittenda. Probandæ namque sunt scripturæ et subtili examinatione perscrutandæ, et sanctorum patrum testimoniis roborandæ, quæ ad res dubias affirmandas intra sanctam Ecclesiam in testimonium sunt producendæ, quoniam et servus nequam in Evangelio, eo quod pecuniam nummulariis non dederit, a Domino arguitur: unde dare nobis convenit pecuniam nummulariis, ne forte cum eodem servo arguamur, quam tunc nummulariis impendimus, cum scripturas quaslibet sanctorum patrum examini discernendas impertinuis. Pecuniam namque nummularii quadripertito modo examinant, utrum aurum probatum sit, utrum purum, nec aliquo fuce falsitatis introrsus vitiatum, an regis potius quam tyranni inscriptione signatum sit, vel etiam plenissimi ponderis æqualitatem gerat: quæ omnia in magni patrisfamilias pecunia, id est, in nostri redemporis doctrinis a nummulariis, a sanctis videlicet et eloquentissimis viris, superni ignis examine perquirantur. Queritur ergo in uniuscujusque scripturæ nummo, utrum aurum probatissimum sit, unde arca Domini valeat exornari, vel etiam totius sanctuarii opus respicere, ut videlicet in ea spiritalis intelligentiæ nitor emineat, quo divina lex intelligatur et totius Ecclesiæ pulchritudo coruscet. Queritur utrum purum sit et nullo falsitatis fuce introrsus

vitiatum, ne forte alicujus hæreseos perversum dogma nitore eloquentiæ tectum, et quasi spiritalibus sensibus immistum interius lateat obumbratum, et dum putat se quis divini verbi percipere nummum, virosi dogmatis percipiat exitiabile malum. Quæritur an regis in eo sit inscriptio, an tyranni, quia scilicet hoc a doctissimis viris in hujusmodi scripturis solertissima indagatione perscrutatur, utrum ad salutem animæ pertineant et regis nostri, qui salvator vel salutaris dicitur, salutaria monita habeant, ne forte, postpositis his, antiqui hostis quædam noxia machinamenta habeant, et dum sequendus sit is, qui ait, *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra* (*Math. xxviii*), qui per humilitatem terrena cælestibus sociavit, ille, quod absit, sequatur qui dum per tyrannidem similis Altissimo arroganter esse voluit, divino justissimo judicio ad inferiora dilapsus infeliciter ruit. Quæritur etiam a talibus nummulariis, utrum tanti patrisfamilias nummus plenissimi ponderis æqualitatem gerat, id est, utrum doctrina quælibet prophetica atque apostolica doctrinis concordet, ne forte illis quodammodo dissentiens aut superflua quæque aut minus plena promulget, quoniam et donaria auri et argenti quæ in opere tabernaculi a populo offerebantur, a legislatore ad pondus sanctuarii appensa suscipiebantur. Unde datur intelligi eas scripturas sive doctrinas, vel etiam opera a vero legislatore, mediatore videlicet Dei et hominum, veraciter intra sanctam Ecclesiam esse suscipienda, quæ a pondere sanctuarii, id est ab antiquorum patrum norma, nequaquam sunt sensibus vel operibus disgregata. Hæc ergo omnia dum singillatim sive in libris qui inscribuntur Gesta Patrum, sive in omnibus passim dogmatibus fuerint prudenti examine quæsitæ et summa industria reperta, confidenter sunt eorumdem librorum dogmata vel testimonia ad res dubias confirmandas in medium deducenda; nec poterit talis pecunia a quolibet improbari, quæ per tales trapezitas tanti examinis indagatione valuit approbari.

CAPUT XII.

Deo quod Dionysius presbyter ecclesiæ Ascalonitanæ in eadem synodo retulisse fertur, quemdam monachum coram imagine sanctæ Mariæ semper virginis lucernam illuminasse, et post tertium vel quintum seu e iam sextum mensem redeuntem inextinctam reperisse.

Legitur denique in ejusdem synodi lectione Dionysius presbyter ecclesiæ Ascalonitanæ in sæpe memorata synodo retulisse quemdam monachum coram imagine beatæ Dei genitricis Mariæ lucernam concinasse, et post quartum vel quintum nec non et sextum mensem inextinctam reperisse. Qui relatus dum, sicut et cætera quæ ibidem relata sunt, non ob aliud fuerit allatus, nisi ob imaginum stabiliendam adorationem, nec de eo sicut nec de cæteris eadem imaginum adoratio quemdam poterit obtinere vigorem, quippe cum et de ejus fide qui id retulerit, et de facto utrum factum sit, et de tempore, quando factum sit, et de loco ubi factum sit, et de modo quem-

admodum factum sit, penitus dubitetur. Nam dum prorsus an id quod retulit idem presbyter in veritate gestum sit ignoretur, etiamsi in veritate gestum fuisse probaretur, sollicitius indagandum esset quoniam modo gestum fuisse perhiberetur, quoniam quidem miracula interdum per reprobos, interdum etiam per aërias potestates, plerumque tamen per sanctos quosque sive per angelica ministeria fiunt. Quod si quodam antiqui hostis flexuosissimo machinamento actum est, non solum ex eo minime poterit imaginum adoratio astrui, sed etiam cum auctore suo cunctisque ejus illusionibus perpetuo debet abjici; si vero per angelicos apparatus gestum est, ut pleraque signa fieri solent, nec ex eo quidem rei cujusdam irrationalis adoratio poterit inolescere, quoniam credibilius quidem est hoc miraculum loci sancti reverentia potius quam alicujus imaginis præsentia gestum fuisse, si tamen gestum est. Venerabiliores enim sunt basilicæ imagine, et reverentiora sunt loca cultibus mancipata divinis, quibuslibet picturis, Domino attestante, qui majus dixit esse altare quam munus quod in eo offertur, majusque esse templum auro quod in eo est, quia templo et altari auro sive munera consecrantur. Legimus namque beatum Gregorium dixisse quod in quadam basilica ingruente insolentissima aquarum alluvione earumdem aquarum incursus usque ad fenestras pervenerint, easque intus Domini virtute resistente minime intrare potuisse, et luminaria quæ a custodibus basilicæ dudum fuerant extincta, ab eisdem custodibus postmodum illuminata reperta fuisse: quod quidem miraculum non imaginis cujuslibet, sed sancti loci reverentia factum fuisse perhibetur. Si ergo id miraculum quod Ascalonitanæ ecclesiæ presbyter erga imaginem apparuisse retulit ob eandem imaginem apparuisse constaret, non ideo imagines adorandæ forent, quoniam non omnia per quæ vel in quibus miracula apparuere adoranda creduntur; si ergo omnia in quibus vel per quæ miracula quædam apparuere adoranda sunt, pene nihil remanebit quod non adoretur: quippe cum tot tantisque modis pene in omnibus creaturis divina miracula ostensa sint, in quibus huic nostræ disputationi immorari otiosum est, quoniam in superioribus hujus operis partibus ex hac re aliquantulum Domino annuente disputatum est.

CAPUT XIII.

Quod hæc synodus nullatenus æquiparari possit Nicænæ synodo, quanquam in eodem sit agitata loco, sicut Joannes presbyter adulanter dixisse perhibetur, quippe cum ab ea non solum in cæteris, sed et in symbolo discrepare noscitur.

Quanquam igitur hæc synodus in Nicæa Bithyniæ urbe sit agitata, nequaquam secundum illorum ostentationem, et secundum Joannis presbyteri adulatorem æquiparari valet sanctæ Nicænæ synodo, quoniam cum in pluribus ab ea discordet, nec in symbolo quidem ei omnino concordat. Habet enim hæc in suæ fidei professione nova verba quæque et inusitata quæ a sancta Nicæna synodo nequaquam in symbolo sunt annotata, de quibus in tertii hujus

operis libri exordiis prout valuimus, Domino opitulante, disputavimus. Habet etiam post confessionem sanctæ Trinitatis confessionem quoque adorandarum imaginum inditam, quam neque in prophetarum oraculis, neque in evangeliorum tonitruis, neque in apostolorum dogmatibus, neque in anteriorum sanctorum synodorum relativis vel quorumlibet orthodoxorum patrum doctrinis uspiam reperimus insertam. Longe quippe et ultra quam dici potest, longe ab illa hæc distat, præsertim cum illa Ecclesiam catholicam ab errore reducat, ista e contrario in errorem inducat; illa a periculosissimo Arrii naufragio eam depellat, ista eam in adorandarum imaginum naufragium coactam impellat; illa Filium Patri esse consubstantialem et coæternum perdoceat, ista res insensatas adorare percenseat; illa secundum divinitatem coæqualem Patri Filium affirmet, ista quasi libet picturas arcæ testamenti Domini, cruci Dominicæ, corporis et sanguinis Domini sacramento, vel cæteris sacratissimis rebus coæquales esse deliret; illa in tribus coæqualibus, coessentialibus, coæternis personis unam divinæ majestatis substantiam adorandam saluberrime sentiat, ista imagines secundum servitium sanctæ Trinitatis adorandas impudenter dicat; in illa damnentur Arriani dogmatis errores, in ista nihilominus abdicentur istorum majores; in illa exsecrentur eorum blasphemix, qui Filium coessentialem Patri pertinaciter nec credunt, nec fatentur, in ista abominetur eorum puritas qui spreta picturarum adoratione soli Deo se servituros strenua mente et devoto pectore profitentur; in illa post confessionem sanctæ Trinitatis remissio peccatorum, carnis resurrectio et vita futuri sæculi a pontificibus perdocetur, in ista post confessionem ejusdem sanctæ et unicæ Trinitatis imaginum adoratio incompetenter statuitur; in illa sive in cæteris synodis pro defunctis fidelibus Deo sacrificium offerri non prohibetur, in ista defunctis prodecessoribus sive parentibus a filiis vel successoribus anathemata ingeruntur; et ut cætera taceamus quæ recensere longum est, in illa cccxviii fuere pontifices, in ista, ut ipsi asseverant, cccvi. Unde non immerito hæc ab illa duodenario numero subtracto distat, sive quia idem numerus duos in se perfectos numeros habet, sive quia in ternario quem quater habet, et in quaternario quem ter habet, mysterium sanctæ Trinitatis in quatuor evangeliiis et quatuor evangeliorum fontem eandem sanctam Trinitatem esse demonstrat; sive quia idem duodenarius numerus omnem disciplinam dignoscentem et discernentem creaturam atque creatorem et ad superna ducentem, quæ illi synodo penitus deest, hoc modo demonstrat. Est autem creator Deus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, dicente Apostolo: *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia* (Rom. xi), et ideo

^a Et plures hujuscemodi: quæ in divinis litteris, etc. Emendator mutat in *plura*, qua mutatione nihil erat opus, si pro quæ collocasset qui.

^b Sunt duodecim venti mundum in circuitu terminatum per quatuor cæli partes perflantes. Lego, *ternatim*.

Trinitas Pater et Filius et Spiritus sanctus; creatura vero partim est invisibilis, sicut anima, partim visibilis, sicut corpus, invisibili ternarius numerus tribuitur: quare diligere Deum tripliciter jubemur, *ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente* (Deut. vi, Levit. xix); corpori quaternarius propter evidentissimam naturam ejus, id est, calidam et frigidam, humidam et siccam. Universæ ergo creaturæ septenarius, cui adjuncta sanctæ Trinitatis cognitione denarius numerus perficitur, in quo est omnis sapientiæ disciplina, quæ ad homines erudiendos pertinet, creatorem creaturamque dignoscere, et illum colere dominantem, istam subjectam fateri. Ac per hoc adjunctis huic disciplinæ duobus eminentissimis præceptis, dilectionis Dei videlicet et proximi, duodenarius numerus perficitur. Nam etsi præfato septenario numero, in quo humanam naturam partim visibilem, partim invisibilem demonstrari diximus, quinque legis libri per quos ad Dei cognitionem et ad dilectionem Dei et proximi venit addantur, duodenarius nihilominus numerus completur: cui si quatuor evangeliorum libri adjungantur, ad sextum decimum numerum ordo protenditur, quoniam et idem duodenarius partibus suis multiplicatus ad sextum decimum numerum pervenit, assumpti enim sex quos bis habet, et duo quos sexies habet, et tres quos quater habet, et quatuor quos ter habet, et unus quem duodecies habet, sextum decimum numerum efficiunt, ut per has quinque partes in quibus quinque librorum figura tenetur, et septem in quibus creatura visibilis et invisibilis demonstratur, et quatuor in quibus sancta evangelia designantur, ad sextum decimum numerum perveniant; ubi et in decem decalogi præcepta, et in sex totius perfectionis summa quæ in novo Testamento per mediatorem Dei et hominum data est, ostenditur, ut per duodecim apostolorum, et per quatuor evangeliorum, et per sedecim nobilissimorum vatum qui libros habent tonitrua, ad unius solummodo Dei culturam et adorationem, sprete curctis vanitatibus mortalium, mentes erigantur.

Cum ergo sint duodecim patriarchæ, duodecim minores prophetæ, duodecim etiam apostoli, et plures hujuscemodi qui in divinis litteris ab studiosis lectoribus indagari possunt, sunt etiam in eodem numero multa quæ ad physicos pertinent collocata. Sunt namque in zodiaco circulo duodecim signa, quæ illum quasi quidam gemmarum ordines ambiunt; sunt duodecim venti mundum in circuitu ternatim per quatuor cæli partes perflantes; sunt duodecim menses, quibus annus perficitur; sunt duodecim horæ quibus dies completur, et plura hujuscemodi quæ ab eruditis viris et secundum sæcularium litterarum cognitionem indagantur, et spiritaliter secundum ecclesiasticam doctrinam intelliguntur. Nam si forte aliquis hujus nostri operis obrectator nos mortatim. Venti sunt duodecim, quorum quatuor principales, cæteri laterales. Hi ex quatuor mundi partibus manipulatim spirant, tres ab oriente, tres ab occidente, a meridie tres, et tres a septentrione. Hoc Carolus dicit, *ternatim perflare*.

dere nitatur, eo quod de physicis, de his videlicet quæ in mathematica habentur, exempla posuimus, legat beatum Hieronymum, et nos aut cum eo mordeat, aut ejus doctrinam cæterorumque Patrum sequentes litterarum non nescios recognoscat. Ait enim idem doctor dum de veste sacerdotali disputaret : « Rationale in medio positum terram edisserunt, quæ ad instar puncti licet omnia in se habeat, tamen a cunctis vallatur elementis; duodecim lapides vel zodiacum interpretantur circulum, vel duodecim menses, et singulis versiculis singula assignant tempora, et his ternos deputant menses. Nec alicui gentilis videatur expositio. Non enim si cœlestia et Dei dispositionem idolorum hominibus infamarunt, idcirco Dei neganda est providentia, quæ certa lege currit et fertur et regit omnia : et in Job Arceturum et Orionem et Mazuroth, hoc est, zodiacum circulum, et cætera astrorum nomina legimus, non quod eadem apud Hebræos vocabula sint, sed quia nos non possumus quæ dicuntur nisi consuetis vocibus intelligere. » Est quoque hic numerus multis mysteriis consecratus, quæ singula retexere brevitatis studio non valemus, et ut nosse possimus, ideo huic istorum synodo duodecim pontifices minus fuisse quam illi sanctæ Nicæenæ synodo, quia duodecim apostolorum sacratissima prædicatione sive auctoritate, quibus illam prorsus constat esse munitam, istam constat esse in plerisque extraneam; et quibus illa adhibitis quasi quibusdam inexpugnabilibus turribus exornata ad altiora consurgit, his ista minus inventis mutilata ad deteriora decurrit; illa his duodecim gemmis in quibus duodecim tribuum nomina, antiquorum patrum videlicet notitiæ vel exempla virtutum, scripta sunt, exornatur, quibus ista penitus carere dignoscitur; his duodecim portis illius pulcherrimæ civitatis, sacratissimarum scilicet constitutionum, arcana penetrantur, quæ in ista nequaquam habentur. Nullam ergo inter illam et istam meritorum reperire quivimus concordantiam, præter nominis solummodo consonantiam, ut et illa eo quod in metropoli Bithyniæ urbe Nicæa ad profectum Ecclesiæ agitata est Nicæna, et ista quia ibidem, quamquam alio voto disparique merito gesta est, appelletur nihilominus Nicæna. Non enim nominum consonantia unam semper vim habere creditur, quoniam pleraque sanctorum et illustrium virorum nomina quibuslibet ignobilibus hominibus indita repiuntur, quippe cum nequaquam nomen meriti irroget æqualitatem, sed meriti æqualitas nominis proroget dignitatem. Cum ergo ideo eam magnis attollere meritorum insignibus affectent, quod in eodem quo pridem sancta synodus fuerat, hæc quoque sit agitata loco, advertant non unum semper esse sicut nec nominis alicujus, ita etiam nec loci cujuslibet meritum. Quoniam cum non homines pro locis, sed loca pro hominibus sicut et cæteræ terrenæ creaturæ facta sint, non eis præbent emolumenta situs locorum, sed eminentia meritorum, nec plurimum valet loci cujuslibet sanctitas, si tamen in hominibus sit actuum

meritorumque impuritas. Possunt enim in his eisdemque locis et a pravis prava quæque, et a rectis recta quæque peragi. Nam in urbe quæ fuit metropolis Ægypti quæ a Titanibus, id est, a Gigantibus condita fuisse perhibetur, et ab eis Thanis vocata, multa atque stupenda a Moyse divini nominis invocatione sunt peracta miracula, et a Magis Pharaonis aeriæ potestatum insolentissimis exercitiis multa peracta præstigia, in ejusdemque Thaneos suburbiis, et a sanctis viris Moyse videlicet et Aaron memoranda sunt gesta prodigia, et a dæmonum cultoribus nefariis quibuslibet consecrationibus sive invocationibus infausta signa, sicque loci communio nullum illis valens afferre præjudicium, et istis pia quæque agentibus, et illis probrosa quæque perpetrantibus commune præbuit hospitium. Urbs itaque Samariæ Luza, quæ a sancto patriarcha Jacob Bethel, id est domus Dei, vocabulum sortita est, in qua idem patriarcha scalam de terra ad cœlum usque tangentem, angelosque Dei ascendentes et descendentes per eam vidit, postmodum vitulos aureos in officulum domus Israel habuit, quos ibi regum pessimus Jeroboam colendos constituit, et locus de quo vir sanctus ait : *Vere Dominus est in loco isto, et ego nesciebam* (Gen. xxviii), et quem stupore magno admirans terribilem esse dixit, nec aliud ibi esse nisi domum Dei et portam cœli, postea factus est domus idoli, et Israeliticæ genti causa periculi, nec erecti a patriarcha lapidis consecratio, nec sacri unguinis delibutio, nec reverendi nominis appellatio nefandi regis Jeroboam nequitiam a perversa actione cobibuit, sed locum quem a tanto patriarcha admiratum scivit, idolis polluere non formidavit. Unde datur intelligi, facile potuisse in Nicæa Bithyniæ urbe, ubi pridem sancta fuerat synodus celebrata, perversum adorandarum imaginum constitui dogma, si in Bethel a nequissimo rege Jeroboam potuerunt idola poni, ubi Jacob domum Dei esse dixit et portam cœli; et si illic in posterum tanti patriarchæ consecratione nullum valuit locus obtinere vigorem, nullam his temporibus Bithyniæ urbs in hac parte antiquorum Patrum valebit habere defensionem, sed hominum diversissimis huc illucque vergentibus permutationibus loca pro hominum qualitatibus et a sanctis posse sanctificari, et a peccatoribus pollui manifestum est. Legimus domum Dei in Silo ab Eleazaro et Phinees sacerdotibus arcæ testamenti Domini sive tabernaculi collocatione sacrificiorumque jugibus oblationibus consecratam, et postmodum ab Ophni et Phinees filiis Heli sacerdotibus perpetratione nefandorum operum inquinatam. Legimus quoque Salem nobilissimam quondam urbem, quæ postea Jebus sive Solyma, quæ nunc per derivationem Hierosolyma vocitatur, primam post diluvium a sancto viro Sem, qui postea, ut ferunt, Melchisedech vocatus est, conditam et inhabitatam, et postmodum ab execrabili gente Jebusæorum subactam, et longo tempore usque ad David possessam. Legimus quoque sacratissimum ac re-

verentissimum templum Domini a David sanctissimo vatum dispositum, et a Salomone dedicatum, angelorum excubiis frequentatum, divinis oraculis illustratum, sacratissimarum caeremoniarum perpetuis observationibus præparatum, quod ob tot charismatum insignia ab antiquis patribus fuerat veneratum, a subsequentibus quibusque ejusdem generis pessimis regibus idolorum sordibus cæterisque flagitiis, proh dolor! inquinatum, et ubi Dominus sanctuarium suum et locum habitationis gloriæ suæ constituerat, Manasses rex duodecim signis omnique militiæ cœli aras erexit. Post restorationem quoque sui et Aggæi sive Zachariæ prophetiam eandem quoque domum a Græcorum regibus legimus fuisse profanatam, nec a perpetrandis rebus illicitis illarum ætatum homines loci compescuit reverentia, quorum mentes diabolicarum illecebrarum infecerat sævitia. Judæorum nempe catervæ quæ meritorum insignibus carentes templi solummodo se munitione tueri arbitrabantur, his per Jeremiam a Domino verbis arguuntur: *Nolite, inquit, confidere in verbis mendacii, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est, et cætera (Jerem. vii)*. Si ergo ad novi Testamenti tempora veniamus, easdem quoque sanctorum locorum a pravis hominibus profanationes perpetratas fuisse reperimus, cum videlicet in crucis rupe sive in loco resurrectionis vel ctiæ in specu Bethleem, ubi Dominus parvulus vagiit, idola posita fuisse a gentilibus perhibeantur. Ait enim beatus Hieronymus: « Ab Adriani temporibus usque ad imperium Constantini per annos circiter CLXXX, in loco resurrectionis simulacrum Jovis, in crucis rupe statua ex marmore Veneris a gentilibus posita colebatur, existimantibus persecutionis auctoribus quod tollerent nobis fidem resurrectionis et crucis, si loca sancta per idola polluisent. Bethleem nunc nostram et augustissimum urbis locum, de quo Psalmista canit: *Veritas de terra orta est, lucus inumbrabat Tamuz, id est, Adonidis, et in specu ubi Christus quondam parvulus vagiit, Veneris amasius plangebatur.* » Si ergo nativitatis Christi locum Adonidis lucus potuit inquinare, quid mirum si sancto synodi locum perversæ conventionis turba potuit ad res illicitas statuendas usurpare? Et si Calvariæ montis locum, quem Christus ad crucis tropæam pergens glorioso calle calcavit, a gentilibus positum Veneris simulacrum fœdavit, quid mirum si locum quem quondam sanctorum Patrum insignis caterva ad fidem catholicam roborandam in-sedit, demens postea sacerdotum multitudo ad novas et Ecclesiæ contrarias constitutiones roborandas appetiit? Et si locum resurrectionis quem Christus resurgendo angelicosque cœtus mortalibus ostendendo dicavit, Jovis simulacrum profanavit, quid mirum si imaginum adoratio a dementibus quibusque in eadem sit statuta urbe Bithyniæ, in qua Christus pridem a venerandis præsulibus prædicatus est unius cum Patre esse substantiæ? His itaque documentis potest approbari quod non secundum illorum jactan-

tiam locorum quædam vis unam possit habere semper constantiam, quia nec homines cum sint mutabiles, unius semper retinentur tenacitatis rigore restricti, præsertim cum et Judas qui quondam fuerat apostolus, postmodum effectus est apostata; et Paulus qui quondam fuerat Saulus et persecutor, postea effectus est doctor gentium et prædicator; et loca quæ pridem fuerant divinis cultibus mancipata, postea fuerint a gentibus profanata; et explosis plerumque profanationibus loca quæ impura credebantur, divinis postmodum cultibus mancipentur. In-solenti præterea desiderio tam isti quam eorum prode-cessores synodum ambiunt agitare, eamque sex venerabilibus synodis quæ pro quibusdam Ecclesiæ utilitatibus diversis temporibus, sed non diversa fide a sanctis viris agitate sunt associare, et septimæ synodi nuncupatione censi. Nam dum et illi et isti in hac re importune credantur inhiasse, neque illi neque isti hanc ad suæ ambitionis effectum vale-runt perducere. Cupientes ergo illam quæ ab eorum prodecessoribus incaute et enormiter gesta est abo-lere, et suam quæ inepte et stolidè nihilominus gesta est statuere, paradigma cujusdam retulere. Qui sex aureis nummis septimum volens associare, dum ad-mittere nisus est aureum, æreum loco aurei dicitur admisisse; quo isti expulso aureum aureis se glorian-tur associasse; qui si diligenter advertant dum nisi sunt loco ærei ingerere aureum, intulisse creduntur stanneum, et septimum synodi numerum quem pro-decessores eorum ænea synodo voluerunt complere, stannea isti nihilominus synodo applicata moliantur aimplere, sed repulso a septimi numeri mysterie nummo æreo, abacto quoque stanneo, soli tantum-modo sex remanebant, quos et numeri perfectio et fulgor catholicæ eruditionis illustrat, in quibus et in fidei puritate purissimum aurum rutilat, et in numero perfectionis gloria regnat: quoniam in senario numero, qui utique perfectus est, perfectionem Eccle-siasticæ prædicationis habere videntur, ut in tribus, quod est ejus medietas, sanctæ Trinitatis confessio declaretur, in duobus, quod est ejus tertia pars, duo-rum testamentorum sive duorum talentorum, intel-lectus videlicet et operationis munus a sancta et uni-ca Trinitate concessum innuatur; porro in uno, quod est sexta ejus pars, sive veteris hominis con-ditio, qui sexto die formatus est, sive novi assump-tio, quem pro salute mundi sexta ætate sæculi Filii persona suscepit, evidentissime demonstratur, sicque in his sex sacratissimis synodis et sanctæ Trinitatis mysterium prædicatur, et duorum testamentorum consonantia vel intellectus et operationis munus ha-betur et Dominicæ incarnationis pro humana salute fides perdocetur, et quia nihil horum illis deest, se-narii numeri perfectione muniantur. Jam vero quia tam ardenti desiderio suam synodum antiquis syno-dis cupiunt associare associari hæc quidem antique cujdam Ariminensium synodo atque annumerari potest, quoniam sicut in illa *ἐπινοσιον* confessio ab-dicatur, ita in ista solius Dei cultores et veri adora-

tores execrantur; et sicut in illa diversarum in Trinitate substantiarum perniciosissimum dogma statuitur, ita in ista diversarum rerum cultus et adoratio soli Deo debita percensetur. Sit ergo in hujusmodi numero prima synodus Ariminensium, secunda illa quæ ab istorum predecessoribus pro basilicarum abolendis ornatibus gesta est, tertia hæc quæ ab istis ob imaginum cultum et adorationem in urbe Nicæa agitata est: ita duntaxat ut prima sit nummus æreus, secunda stannens, tertia plumbeus, quoniam cum habeant inter se temporum distantiam magnam, tamen habent quorundam errorum consonantiam. At si istorum fastu et ostentatione secunda abjicitur, nos quoque eis ad eam ex hoc numero abjiciendam adminiculum præbeamus: et prima sit, ut præfati sumus, Ariminensium, secunda vero hæc quæ ab istis gesta est, prima videlicet, ut præfati sumus, nummus æreus, et quia illa contemnitur, secunda istorum quæ plumbei nummi locum tenet, computetur; atque his postpositis, sex tantummodo nos sanctis universalibus synodis et localibus conciliis, quæ ab his nec fide nec prædicatione dissentiant contenti simus, et ad tremendi examinis ultimique diei nos fidei integritate et honorum operum incrementis omnino terrificum præparemus adventum, qui ejus glorioso reditu celebrabitur, de quo ab angelis, apostolis dictum est: *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? hic Jesus qui adsumptus est a vobis, sic venit quemadmodum vidistis eum euntem in cælum* (Act. 1).

CAPUT XIV.

De eo quod Gregorius Neocæsareæ episcopus ait: Latentur et exsulent et præsumant qui veram Christi imaginem benigno animo facientes et diligentes et venerantes ad salutem animæ et corporis offerentes, quam ipse sacrificii perfectior et Deus nostram ex nobis ex toto suscipiens massam secundum tempus voluntariæ passionis in signum et in memoriam manifestam suis tradidit discipulis.

Gregorii igitur Neocæsareæ episcopi inutile dictum et imperitiae nubilo tectum ac ineptiæ involucris oblitum, in eo quoque reprehenditur quod ait: *Latentur et exsulent et præsumantur qui veram Christi imaginem facientes et diligentes et venerantes ad salutem animæ et corporis offerunt, et cætera.* Quid namque in hac ditione, *latari et exsultare*, sit in promptu est intelligere; quid vero sit quod adjunctum est, *et præsumantur*, nullius penitus sensus lectori ingerit iudicium, quia et a sensuum regulis est alienum, et a Latine locutionis integritate penitus extraneum: quippe cum si de præsumptione dicere voluit, non duobus præcedentibus hoc tertium valeat in sensus sapore coherere, nisi forte illos dixit latari et exsultare, qui rem illicitam et a sanctis patribus prohibitam adorare præsumunt, et qui tantæ præsumptionis instigantur stimulis, ut in adoratione rerum sensu carentium cunctis contraire videantur authenticis Scripturis. O demens episcopi dictio et risu digna! quæ quam dixerit veram Christi imaginem non evidenter ostendit. Qui si hæc dixit veram

quæ ab artificibus ex diversis materiis sit, absurdissime et incompetenter locutus est, cum præsertim liquido pateat neminem mortalium veram Christi posse formare imaginem. Cum enim vera dicitur, multum ab hæc quæ ab artificibus fingitur elongatur, quoniam quantum veritas a falsitate differt, tantum vera Christi imago ab ea distat, quam artificis docta sive indocta manus pro captu ingenii format. Si vero de corporis et sanguinis Dominici mysterio quod quotidie in sacramento a fidelibus sumitur dicere voluit, quod inter ipsam quidem suarum augurarum conglomerationem penè patefecit, cum ait: *Quam ipse sacrificii perfectior et Deus nostram ex nobis ex toto suscipiens massam secundum tempus voluntariæ passionis in signum et in memoriam manifestam suis tradidit discipulis*, et in hoc quoque non mediocriter erravit. Non enim imaginem aut aliquam præfigurationem, sed semetipsum Deo Patri pro nobis in sacrificium obtulit, et qui quondam sub umbra legis id agni immolatione, sive in quibusdam rebus imaginarie præfigurabatur offerendus, veraciter ea consummans quæ de se ratum oraculis prophetata sunt, Deo Patri est victima salutaris oblatas, nec nobis legis transeuntibus umbris imaginariam quoddam indicium, sed sui sanguinis et corporis contulit sacramentum. Non enim sanguinis et corporis Dominici mysterium imago jam nunc dicendum est, sed veritas, non umbra sed corpus, non exemplar futurorum sed id quod exemplaribus præfigurabatur. Jam secundum Canticum canticorum *aspiravit dies, et amotæ sunt umbræ* (Cant. 11), jam finis legis ad justitiam omni credenti Christus advenit, jam legem adimplevit, jam qui sequebatur in regione umbræ mortis, lucem magnam vidit, jam velamen faciei Moysi decidit, et velum templi scissum arcana nobis et ignota quæque ostendit, jam verus Melchisedech, Christus videlicet, rex justus, rex pacis, non pecuniarum victimas, sed sui nobis corporis et sanguinis contulit sacramentum. Nec ait: *Hæc est imago corporis et sanguinis mei*, sed: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*; et: *Hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (Matth. xxvi). Cum ergo, ut præfati sumus, nec artificum opus vera Christi possit imago dici, nec corporis et sanguinis ejus mysterium quod in veritate gestum esse constat non in figura, merito aut in quolibet horum aut in utroque Gregorius Neocæsareæ episcopus reprehenditur, qui tot indicibus tantisque documentis talem ineptiam protulisse convincitur. In eo ergo quod idem episcopus ait de Christo: *Quam ipse sacrificii perfectior et Deus nostram ex nobis ex toto suscipiens massam*, justa est reprehensio, quoniam cum massa perditionis genus humanum dicatur cum originali peccato, incaute nostram ex nobis ex toto Christum suscepisse massam idem episcopus profatus est: quia videlicet quanquam Christus totam humanam naturam, carnem videlicet cum sensibus suis, et animam cum ratione sua, non divinitate in humanitatem conversa, neque humanitate in di-

vinitatem mutata, sed permanente utriusque naturæ proprietate, Deus verbum hominem in unitate personæ suscepit, hominis tamen originale peccatum non suscepit, ac per hoc absurdum est dicere nostram ex nobis ex toto eum suscepisse massam. Ideo ergo nostram ex nobis totam minime suscepit massam quia originale peccati quo omne hominum genus ante baptismum connexum tenetur, nequaquam suscepisse credendus est noxam. Tanta ergo illius antiqui peccati est cum quo nascimur massa, ut si particulatim diligenti consideratione dividatur, omnia in eo criminalia possint inveniri peccata. Nam et superbia est illic, quia homo in sua potius esse quam in Dei potestate dilexit; et sacrilegium, quia Deo non credit; et homicidium, quia se precipitavit in mortem; et fornicatio spiritualis, quoniam integritas mentis humanæ serpentina suasionem corrupta est; et furtum, quia cibus prohibitus usurpatus est; et avaritia, quia plusquam sufficere illi debuit, appetiit. Quibus omnibus tanto est humanum genus irretitum, ut de legitimo etiam matrimonio procreatus dicat: *In iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis peperit me mater mea (Psal. LI)*. Christus ergo Dei virtus et Dei sapientia naturam hominis, non peccati massam, suscepit. Sed, ut ad id redeamus unde digressi sumus, de ejusdem episcopi professione aliquantulum a nobis ambigitur, qui totam ex nobis nostram Christum suscepisse massam dixisse perhibetur, quoniam aut magna eum hoc profiteri ineruditio coegit, aut immanis error id eum præferre impulit. Nam dum nos eum et eruditum et orthodoxum esse velimus, exemplo Domini neminem cupientes perire, si utrumvis istorum illi deest, et revera deest, mallems id quod profatus est imperitiæ potius quam schismati deputare.

CAPUT XV.

De eo quod Epiphanius diaconus imaginum adorationem astruere volens, dixit: Quoniam hic titulum erigens Domini, et se ipsa tangens simbriis tituli sicuti quidem venit sanctum Evangelium, quoniam salutem adeptam est inter medium ille et Domini imaginis, herba quædam germinavit quæ appropinquans pedem tituli omnes infirmitates curat.

Sæpe jam in hoc opere diximus, quod et perspicue apparet, pene omnes eorum sententias, quas ob imaginum adorationem in sua synodo protulerunt, quodammodo tantis esse ignaviæ caliginibus interpolatas, ut eloquentia sensuque carentes difficile earum sensus lectorum attingat mentes. Cum ergo illarum ineptissimi textus compago haudquaquam ea quæ profari cupiunt, evidenti sermone exprimat, habet tamen inter eadem verborum nubila quædam perspicua indicia nominum videlicet, seu rerum notissimarum mentiones, veluti cum inter densas tenebras quorundam torrium igniculi interlucent, ut per rerum vocabula et res notissimas lectoris animus ea quæ exprimere volunt persentiat. Exprimere etenim, ni fallor, in prolata sententia Epiphanius diaconus nisus est, mulierem a profluvio sanguinis Dominiæ vestis simbriæ tactu sanam, titulum sive

imaginem in ejusdem Domini honorem erexisse, ejusdemque imaginis simbrias se denuo tetigisse, subter quam imaginem herbam quandam ortam fuisse, quæ se paulatim succrescens summitate sua pedem contigerit erectæ imaginis, cunctis ægritudinibus medetur. In quo quidem facto, si tamen factum esse credatur, nulla imaginum adoratio commendatur. Si ergo illa mulier feminei sexus facilitate et quadam animi levitate percepto sanitatis beneficio, utpote Domini semper præsentiam querens, eumque ubique esse posse ignorans, imaginem erexit, quis tam vecors perceptis sacræ fidei charismatibus, eumque ubique esse non nesciens ut ejus habere queat præsentiam, idcirco imaginem eriget eamque adorabit? Et si illa mundo nec dum ab idolorum cultibus liberato visis mortuorum quorundam hominum in urbibus status ob quarundam rerum memoriam sive cultum erectis, similiter, prout valuit agere studuit, quis sanæ mentis ejus actibus assensum præbebit, et Dominum non in manufactis, sed in cælo vel potius ubique esse credens talia agere curabit? Aut si forte illa supersticioso ritu habuit zelum Dei, sed non secundum scientiam, quis catholicus in fide roboratus ex ejus actibus in hac parte exempla sumet, hisque similia faciet? Aut si forte illa rudimento conversionis suæ quæ necdum solido cibo vesci poterat, ideo tenero cibo utebatur, ut ad percipiendum solidum cibum paulatim sumptis viribus cresceret, scilicet ut per rem visibilem et tractabilem ad invisibilem et ineffabilem Dei cultum accederet, quis ejus in hoc facto imitator effectus, spreto solido cibi fortitudine, ad infantiam denuo cibos cupiat esse redactus? In miraculo igitur quod in herba sit, si tamen factum fuisse credatur, quæ, ut ille fassus est, cunctis ægritudinibus medetur, haudquaquam poterit illorum assertio quodammodo fulciri, quoniam non ut herbæ aut imagines adorentur id factum fuisse perhibetur, sed ut infidelium mentes, sprete vanitatis idolorum, ad veræ fidei rudimenta converterentur, quoniam secundum Apostolum signa non pro fidelibus, sed pro infidelibus data fuisse creduntur. Ecclesia namque catholica, ut ad fidem cresceret, miraculis erat nutrienda, et ut ejus novella plantatio convalesceret, assiduis erat irrigationibus fovenda.

CAPUT XVI.

Inutile dictum Epiphanius diaconi reprehenditur, in eo quod ait: Multa quæ in nobis sacrantur orationem sacrata non suscipiunt; et post pauca: Nec plurimum sicut veneranda et honoramur et amplificamur: ipse enim signum vivificæ crucis sine oratione fatur a nobis, veneranda est, et sufficienter signum ejus accipere sanctificationem per quæ facta a nobis ad eum adorationem quidam in fronte sanctificatione, et quæ in aere per digitum factum signum effugari demones speramus, similiter et imagine per nomen significationis ad primam formam honoris deducimus et osculantes eam et honorabiliter honorantes accipiemus sanctificationem, nam et sacra diversa vasa habentes has osculamur et amplectimur, et sanctificationem quædam speramus.

Si videris, inquit Scriptura, virum velocem in verbis

suis, scito quia spem habet insipiens magis quam ille; A et in multiloquio peccatum non deerit. Secundum hanc ergo sacræ Scripturæ sententiam Epiphanius diaconus, qui in eadem synodo velox in verbis et multiloquio usus fuisse perhibetur, et spem habere insipientem magis quam se ostendit, et in multiloquio errata quæque contraxit. Nam dum in superiori capitulo in ejus nugis a nobis aliquantulum disputatum sit, in hoc nihilominus aliquantulum disputandum est.

Disposuimus quidem in earum professionibus non verba, sed sententias discutere, nec litteraturam sed sensus ventilare, quoniam litteraturæ ordinem in his infinitum est querere, quippe cum nulla sententia in ejusdem lectionis prolixo textu per eam possit stare, in raris autem verborum erratibus et eruditionis lima nec dum politis facile inter sensuum errata disputatur. Ubi ergo in prolixa lectionis serie nec sensuum est puritas nec verborum integritas, difficile de singulis disputatur, quoniam in infinitum disputationis ordo protenditur. Si enim de singulis verborum erratibus disputetur dum debent arcana rimari, et ea quæ ad ecclesiasticas res pertinent solerti indagazione scrutari, grammaticæ artis multiplices regulæ, quæ in scholis discuntur, tradi videbuntur. Sed dum in hoc opere nostri itineris gressus plurimum impediatur, sive quia eorum sermonis difficultate nonnulla quid significare velint difficile deprehendantur, sive quia eorum enuntiationes barbarismis ac solæcismis cæterisque vitii infectas nostris disputationibus coacti, quia res exigit, interserimus, sive quia cum inter corrupta eorum verba corrupti nihilominus sensus sint, et nos verborum reprehensiones prolixitatis causa omittentes, sensuum solummodo seriem inculcemus et laboriose id, quippe cum unum pendeat ex altero, alterumque sit insertum in altero, faciamus, restat ut, annuente Domino, postposita reprehensione quæ verborum vitii accidit, sensuum tantum inordinatæ conglomerationes spiritualis pugni illisione quassantes, ceptum iter et magna ex parte peractum pergamus. Ait enim præfatus Epiphanius diaconus, cujus sententiam discutere cœperamus: *Multa quæ in nobis sacrantur orationem sacrata non suscipiunt.* Quod quidem cum ita, ut dicitur, nullum plenum sensum habeat, hoc cum conjicimus voluisse significare ut diceret: Multa sunt in nobis sacrata quæ per sacerdotis orationem vel manus impositionem minime sacrantur. Quod si ita est, qualiter verum esse possit non satis elucescit: quoniam quæcumque in Ecclesia sacrantur, sive ecclesiastici ordines, sive sacrandorum templorum dedicationes, sive cæteræ hujusmodi constitutiones, per sacerdotales ecclesiastico more consecrationes fiunt, quippe cum ad ipsam Christianæ fidei nobilitatem per quam ad cæteros gradus acceditur, in ipsis infantie rudimentis per sacerdotum manus impositiones et ad Deum orationes veniatur. Si vero de locis sive vasis vel quibuslibet utensilibus divinis

cultibus mancipatis dicere voluit, in hoc ejus dictio frustrari potest, quoniam pene nihil est in his quæ enumeravimus, quod non per sacerdotum orationes et consecrationes consecretur, sed et exorcismis et salis et aquæ aspersione uti consuevit Ecclesia, quorum omnium consecrationes vel institutiones ab ipsis Ecclesiæ rudimentis ab Ecclesiarum præsulibus traditæ fuisse noscuntur, et in libris sacerdotalibus exaratæ habentur. Cum ergo id idem diaconus ideo intulerit ut imagines, quarum adorationem illi prorsus roborare æstuant, de quarum utique consecratione nulla est ecclesiastica institutio, vasis vel cæteris rebus divinis cultibus mancipatis associaret, hoc introducere moliens, ut sicut hæc sine orationibus consecrata, ita illas quoque sine orationibus consecratas esse perdoceret, in eo ejus molimen cassari potest, quod istorum consecrandorum in libris sacerdotalibus scripta habetur, et per sacerdotes solemniter celebratur prisca traditio, illarum vero neque consecrandarum, neque adorandarum ulla uspiam in his quæ ab Ecclesia recipiuntur habetur institutio. In eo vero quod ait: *Nec plurimum sicut veneranda et honoramur et amplificamur: ipse enim signum vivificæ crucis sine oratione sacratur a nobis veneranda est,* id eum puto voluisse dicere, quod signum venerandæ crucis, quod nos honorifice nobis indimus absque quadam sacerdotum oratione vel consecratione, est et tamen sacramtum habetur: in quo nimirum dicto, sicut et in cæteris, non mediocrem suam demonstrat insaniam, quod signum crucis non aliam quærit consecrationem quam eam quæ per Dei et hominum facta est mediatorem. Quod vero subjunxit: *Et sufficimur signum ejus accipere sanctificationem per quæ facta a nobis ad eum adorationem quidam in fronte sanctificatione, et quæ in aere per digitum factum signum effugari demones speramus,* ad id quod superius illatum est pertinet. Crucis igitur signum magnum in se habere mysterium, eique imagines non esse æquiparandas evidentibus est indicis manifestum, et in superioribus hujus operis partibus, prout Dominus donare dignatus est, demonstratum. Nam dum imagines, ut superius diximus, nulla oratione vel manus impositione sacrentur, crucis signum ubicunque ingeritur divini nominis invocatione infertur, et dum hæc consecrationem quamdam nec habeant nec habere queant nec debeant, illud vero adeo est a redemptore mundi sacramtum, ut non solum cujuscumque consecratione indigeat, sed divini nominis invocatione illatum alia quæque consecret et benedicat. Porro quod ait: *Similiter et imaginem per nomen significationis ad primam formam honoris deducimus, et osculantes eam et honorabiliter honorantes accipiemus sanctificationem,* quam sit absurdum quamque a ratione alienum liquido patet. Dixit enim, imaginem per nomen significationis ad primæ formæ honorem, id est, ad sancti, in cujus nomine prætitulatur, venerationem posse deduci: quod fieri posse nullius rationis indicis evitentibus

potest approbari. Si nominis tantummodo inscriptio eas ad eorundem sanctorum quorum nomina superscribuntur, honorem deducit, ergo quælibet res, cui sancti cuiusdam nomen superscribitur, ad eisdem sancti honorem conscendit. Ergo lapides, ligna, vestes, sive animalia quædam quorundam sanctorum nominibus superscripta, ad eorundem sanctorum honorem transeunt, quorum sunt nominibus prænotata; et si nomina superscripta hæc quæ enumeravimus ad eorum quorum nomina sunt honorem perducere minime queunt, nec illas quoque nominum inscriptiones ad sanctorum honorem quodammodo perducunt, et si istud prudenti consideratione abnuitur, et illud solerti indignatione abjicitur. Offeruntur cuilibet eorum qui imagines adorant, verbi gratia, duarum feminarum pulchrarum imagines superscriptione carentes, quas ille parvipendens abjicit, abjectasque quolibet in loco jacere permittit, dicit illi quis: Una illarum sanctæ Mariæ imago est, abjici non debet; altera Veneris, quæ omnino abjicienda est, vertit se ad pictorem quærens ab eo, quia in omnibus simillimæ sunt, quæ illarum sanctæ Mariæ imago sit, vel quæ Veneris? Ille huic dat superscriptionem sanctæ Mariæ, illi verò superscriptionem Veneris: ista quia superscriptionem Dei genitricis habet, erigitur, honoratur, osculatur; illa quia inscriptionem Veneris Æneæ cuiusdam profugi genitricis habet, dejicitur, exprobratur, execratur; pari utraq; sunt figura, paribus coloribus, paribusque factæ materiis, superscriptione tantum distant. Dicat mihi, quæso, Epiphanius diaconus, qui per nominis inscriptionem imagines ad honorem prius formæ deduci posse dixit, ubi hæc sanctitas hujus antequam superscriberetur fuit? vel ubi illius exprobratio priusquam superscriberetur existit? Superscriptio itaque, quæ imaginibus indit solet, secundum morem litterarum, quibus tanta vis est, ut tacite loquantur, et nonnunquam dicta absentium, nonnunquam vero præsentium sine voce edisserant, notitiam inferre valet, illis vero imaginibus quibus inditur, sanctificationem exhibere non potest. Sanctificatio enim rationalibus creaturis honorum operum exhibitione et meritorum prærogativis conceditur; rebus vero irrationalibus et sensu carentibus, utpote sunt vasa divinis cultibus mancipata, et his similia non superscriptione qualibet, sed sacerdotali consecratione et divini nominis invocatione accedit. Ac per hoc evidenti ratione monstratur, nullam imaginibus inherere posse sanctificationem per quamlibet superscriptionem, quoniam ista quæ beatæ Dei genitricis Mariæ superscriptionem sortitur, et quæ quondam despicabiliter abjecta jacuit, nunc venerabiliter adornatur, quantum valuit contemptoribus suis spreta jacens obesse, tantum nihilominus valet cultoribus suis erecta et adorata prodesse, et illa quantum posset juvare si erigeretur, tantum potest lædere cum spernitur. Quod vero ait: *Et osculantes eam et honorabiliter adorantes accipiemus sanctificationem*, tantum valeret quantum si diceret: Osculamur eam et honorabiliter adoramus, sanctificationem ab ea accipere cupientes, quam nec illa habet, nec nobis impertire valet. Quanto ergo potest cæco lumine reddere, cum ipsa non videat; odoris sensu carenti odorem, cum ipsa eodem sensu careat; surdo auditum, cum non audiat; ronto eloquium, cum ipsa non loquatur; debili manibus tactum, cum ipsa nihil palpate queat; claudæ gressum, quo illa penitus caret; mortuo vitam, cum ipsa non vivat: tanto nihilominus nobis sanctificationem ingerere valet, qua ipsa penitus caret. In parvo verò commate, quod superest, non est diutius immorandum, quoniam pene totum in superioribus commatibus per partes videtur esse connexum. Ait enim: *Nam et sacra diversa vasa habentes has osculamur et amplectimur et sanctificationem quamdam speramus*. Non enim ad homines per vasa, sed ad vasa per homines divini nominis invocatione et sacrorum mysteriorum celebratione sanctificatio venit; nec vasis imagines cœquandæ sunt, quoniam in vasis, non in imaginibus, Deo sacrificium offertur. Nam si a vasis, quæ utique sanctificata sunt, hominibus sanctificatio, ut diximus, minime impertitur, multominus ab imaginibus impertietur, quæ nec sanctificare nec sanctificari possunt.

CAPUT XVII.

Ridiculosissimum dictum Epiphani reprehenditur, in eo quod ait: Ex proprio ventre locutus.

Quod in eadem synodo scribitur eo quod præfatus Epiphanius de quodam dixit, *Ex proprio ventre locutus*, quanquam rebus ad fidem pertinentibus nullum afferat præjudicium, et huic negotio de quo sermo est nec quidquam vel irroget vel derogat, ideo tamen a nobis non est prætermissum, quoniam indoctum quid sonat et insulsum, et quia nec debent nec possunt a tali scriptura novæ quælibet constitutiones Ecclesiæ prorogari, quæ tot modis potest reprehendi. Omne enim quod irreprehensibile est, hoc recipit sancta catholica Ecclesia; quod autem in pluribus reprehenditur, hoc ab ecclesiastico dogmate abdicatur. Nec debet illius lectionis quæ reprehensionibus et talibus nugis est plena, de adorandis imaginibus observari censura. Dixerunt nempe quemdam ex proprio ventre locutum. Quod dictum non solum a doctis verum etiam ab indoctis auribus respuitur, et veluti ænile quoddam deliramentum abnuitur. Ex corde enim ea, quæ mens concepit lingua interprete producuntur; ex ventre ea administrantur quæ in recessum missa egeruntur: et sicut non potest *cor*, quod plerumque et in divinis litteris, et in consuetudine loquentium pro mente sive sensu ponitur, escas conficere, humorum collectiones habere, ita non potest venter cogitationes concipere, easque per verba producere. Habent ergo singula membra officia sua, ut quinque sensus quinque membrorum partibus distributi sint, excepto tactu, qui quamvis in manibus sedem habere putetur, per cætera membra diffusus est. Et secundum philosophorum experientiam in corde est timor, in splene lætitia, in jecore voluptas,

in tribus ventriculis cerebri, in anteriore qui est ad faciem, sensus, in eo qui posterior ad cervicem est, motus, in eo vero qui inter utrumque est, memoria vigere demonstratur, in pulmonibus anelandi, voces modificandi, spiritum ducendi officium habetur: ventrem autem, quem maris constat habere figuram, escarum tantum confectionibus humorumque collectionibus manifestum est inservire. Nam si forte hujusce dicti errorem his velint adminiculis fulcire, quod plerumque ventris mentio in sacris litteris reperitur, ut est illud, *Venter meus conturbatus est* (*Thren. 1, Hab. III, Eccle. XI*), sive, *Ventrem meum doleo* (*Eccle. XXXVII*), et cætera hujusmodi, advertant nunquam hujus membri vocabulum pro locutione, sed pro aliis atque aliis rebus quæ per ventrem significantur, tropice positum, de quibus nunc disputare longum est. Illud enim, sicut dictum est, tropologicum est, istud vero acyrologicum; per illud obumbratur allegorice veritas, per istud mutilatur sensus puritas; illud nitet mysteriis, istud squalet ineptiis. Cæterum si de Pythonibus dicere voluerunt, quos septuaginta *ventriloquos* transtulerunt, de quibus in Deuteronomio legitur: *Non invenietur in te lustrans filium suum aut filium in igne, et divinans divinationem, augurans et aruspicans et medicaminibus infuscans, incantator, ventriloquus, et portenta inspiciens, et interrogans mortuos* (*Deut. XVIII*), nec hoc reprehensione caret, quoniam cum illi quemdam hominem ex proprio ventre locutum fuisse dixerint, ut Pythonem, nec ab ipsius quidem Pythonis ventre homo, sed malignus loquitur spiritus, ita duntaxat ut eodem Pythone qui ventriloquus dicitur, per os humano more loquente de ventre ejus spiritus immundi voces audiantur, et, responsa dentur, quos quidem ventriloquos in Assyriorum sive Ægyptiorum gentibus, apud quos magicæ artes copiosæ sunt, plures esse manifestum est.

CAPUT XVIII.

Contra eos qui dicunt: Qui imaginem idolorum dixerant dæmoniorum imaginibus similem, accusent Abel et Noe et Abraham et Moysen et Samuel et David, quod ipsi aliena et pagana sacrificia Deo libaverunt.

Quantum in hoc capitulo sonat, et nos ex aliis eorum dictis experti sumus, hoc introducere nituntur, ut quia a paganis quondam occisorum pecudum sacrificia dæmonibus litabantur, nec tamen ob hoc a sanctis viris in veteri lege prætermittebatur, quin et ab illis occisorum pecudum Deo victimæ offerrentur, nec ideo sit prætermittendum quia intra sanctam Ecclesiam imagines adorentur, pro eo quod a gentilibus idola colebantur; sed sicut in aliis ex hoc negotio assertionibus eorum objectiones incassum adhibitæ frustrantur, ita etiam hæc quoque objectio incompetentem adhibita prædentis assertionis objectu frustrabitur. Manifestum est namque pridem et a sanctis viris Deo omnipotenti, et a gentilibus sacerdotibus occisorum pecudum sacrificia dæmonibus oblata fuisse, et antiquitas nefandorum hominum simulacra dæmonico instinctu posita in delubris, et

A quorundam sanctorum imagines ob rerum gestarum memoriam et ædificiorum pulchritudines, a catholicis habitas fuisse in basilicis. Sicut ergo occisorum pecudum sacrificii usus et a sanctis ante legem patribus legitur celebratus, et in lege a Domino per Moysen est traditus, dicant ubi adorandarum imaginum usus aut ante legem a patriarchis, aut in lege per legislatorem, aut in novo testamento a Domino et salvatore, aut ab apostolis vel ab apostolicis viris sit institutus; et cum illorum celebratio tam authenticam habeat traditionem, dicant quem istarum adoratio obtineat vigorem. Qui dum hoc dicere nequiverint, rem se inutilem protulisse erubescant, et inanis sanctorum sacrificiorum oblationi adorationem imaginum associare nisus fuisse respiciant atque cognoscant. Quomodo ergo potest credi imagines a catholicis ad adorandum conditas, cum nec ipsæ quidem gentilibus simulacra primum ad adorandum perhibeantur condita fuisse? Simulacrorum itaque usus exortus est, cum ex desiderio mortuorum quorumlibet virorum fortunam aut regum aut quarundam urbium conditorum, aut quarumlibet artium inventorum imagines vel effigies ab his qui eos dilexerant conderentur, ut posteriorum vel dilectorum dolor haberet aliquod de imaginum contemplatione remedium; sed paulatim hunc errorem persuadentibus dæmonibus ita in posteros irrepsisse, ut quos illi pro sola nominis memoria pingendos censuerant, successores deos existimarent atque colerent, et in his sibi dæmones sacrificare illectos quosque miseros percenserent. Hoc etiam exemplo adeo cernimus imaginum usum inolescere, ut quæ prius ob ornamentum basilicarum et memoriam erant compaginate rerum gestarum, inolescente paulatim nefario usu adeo nunc a catholicis quibusque extollantur, ut adorentur, eisque luminaria, thymiamata, primitiæ vel quædam munuscula offerantur, et, quod nequius est, ut in Græciæ partibus factum legimus, pontifices qui solum Deum adorandum, solumque colendum, illique soli serviendum prædicare debuerant, et ipsi eis se servituros fateantur, easque colant et adorent, et earum contemptores soliusque Dei cultores, verosque adoratores ob earum contemptum et hæreticos judicent, et anathematizare affectent. Uno namque et pene pari modo, ut præfati sumus, adorandarum et colendarum simulacrorum vel potius dæmonum et gentilibus nequissimus usus inolevit, et catholicis, quod non sine quodam animi mœrore prosequimur, adorandarum imaginum ineptissima consuetudo accrescit, et res ad aliud conditæ, ad aliud videntur usurpatæ. Non enim nos imagines in basilicis positas idola nuncupamus, sed ne idola nuncupentur, adorare eas et colere eisque servitium impendere recusamus, quoniam plerumque non res, sed causa rei pro scelere reputatur, cum videlicet multa quibus bene potest uti male usa in flagitium convertentur, sicque una eademque res bene utentibus non est causa peccati, et male utentibus est causa periculi. Sollicite ergo præcavendum est et summa industria procu-

randum, ne dum quidam nostrorum quasdam res A ultra quam ordo exposcit sublimare affectant, vetustissimi illius et cariosi erroris redivi illis cineres conualescant, et victoriam quam in campo adepti sunt, intra urbis mœnia perdant, subigatque civilis belli insuspicibiliter dolosa illusio, quos subigere externi hostis aperta nequivit impulsio. Cum ergo illi accusandos garriant sanctos patres, Abel videlicet, Noe et Abraham, Moysen, Samuelem et David, non eos nobis accusare libet, sed laudare, dicente Ecclesiastico: *Laudemus viros gloriosos et parentes nostros in generatione sua, multam gloriam fecit Dominus magnificentia sua, a sæculo dominantes in potestatibus suis homines magni virtute et prudentia sua præditi in dignitate prophetarum, et imperantes in præsentis populo, et in virtute prudentiæ populi sanctissima verba, et cætera (Eccli. XLIV)*. Quis ergo tam profanam habeat mentem, ut Abel, qui ab ipso Domino justus appellatus est, accusare audeat? cujus sanguis de terra ad Dominum clamasse legitur, qui exemplar et norma est omnium justorum, qui primus persecutionem passuris sanctis præviis exstitit, et civitatis Dei quam fluminis impetus lætificat, primus fundamenta jecit. Aut quis Noe virum justum accusare præsumat? quem Dominus gratiam coram se invenisse testatur, qui secundus post Adam humani generis pater orbis exstitit reparator, et in typo Christi qui Ecclesiam diversis gentibus plenam inter mundanorum fluctuum immanes procellas gubernaturus erat, arcæ diversis animantibus plenæ, inter horisonorum fluctuum illusiones exstitit gubernator, qui tot meritorum exornatur insignibus, ut ille tantum cum Daniele et Job in die iudicii liberandus dicatur, Ezechiele attestante, qui ait: *Si pestilentiam immisero super terram illam, et effudero indignationem meam super eam in sanguinem, ut auferam ex ea hominem et jumentum, et Noe et Daniel et Job fuerint in medio ejus, vivo ego, dicit Dominus Deus, quia filium et filium non liberabunt, sed ipsi justitia sua liberabunt animas suas (Ezech. XIV)*. In quibus tribus sanctis omnis sanctorum multitudo signatur, ut per Noe Ecclesiæ gubernatores, per Daniëlem virgines et continentes, per Job conjugati et pœnitentes innuantur. Aut quis Abraham patriarcham accusare affectet? qui est prima credentium via et beati seminis serus pater, cui non legalis observantia, sed fides credulitatis est ad justitiam reputata; qui Trinitatem in typo videns, et unitatem in mysterio venerans, divini iudicii arcana, et de conjuge anu suscipiendæ sobolis stupendum miraculum audire promeruit; qui fidei cujus ipse specimen tenuit, futuras circa finem mundi angustias figuraliter sensit, cum circa finem diei terror nimius et tenebrosus super eum irruit. Aut quis Moysen legislatorem accusare præsumat? de quo scriptum est, quod esset mitissimus super omnes qui morabantur in terra, qui in typo Christi mediator inter Deum et homines consistens devicto nequissimo hoste populum de servitute Ægyptiæ signis ac prodigiis terribilibus liberavit. Aut Samue-

lem? qui ab ipsis cunabulis Domino consecratus usque ad decrepitam senectutem in Domini militia militavit. Aut David? qui vir dicitur secundum cor Domini inventus, et in eo meritis sanctorum prælatus, ut et de Christo apertius cunctis prophetarit, et secundum formam servi eius pater sit nuncupatus. Quorum si laudes et mysteria singillatim proferamus, ante dies quam verba cessabit. Non enim illi offerebant Deo sacrificia pagana, sed mysteriis plena, quia necdum a pagis Atheniensium pagani nuncupabantur, quando jam ab illis Deo sacrificium offerebatur, et, ut ita dixerim, necdum Athenarum urbs condita erat, nec Cecrops offerendorum sacrificiorum institutiones et ærarum erectiones et dæmonum appellationes gentilibus tradiderat, cum jam Abel et Noe et Abraham Deo sacrificia obtulerant. Offerebant, inquam, sancti sive ante legem, sive sub lege, sacrificia typicis mysteriis obumbrata, quæ in novo testamento per mediatorem Dei et hominum, expulsis obumbratis præfigurationibus, sunt completa, et Ecclesiæ tradita, quibus usque in finem ipso auxiliante erit contenta. Cur ergo antiqui patres visibiliter sacrificaverint et carnalia sacrificia Deo litaverint, beati Augustini verbis lector agnoscat. Ait enim: « Quæ sunt etiam sacra spiritalia, quorum imagines carnalem populum celebrare oportebat, ut præfiguratio novi populi servitute veleris fieret, quorum duorum populorum differentiam etiam in unoquoque nostrum licet advertere, cum quisque ab utero matris veterem hominem necesse est agat, donec veniat ad juvenilem ætatem, ubi jam non est necesse carnaliter sapere, sed potest ad spiritalia voluntate converti et intrinsecus regenerari: quod ergo in uno homine recte educato ordine naturæ disciplinaque contingit, hoc proportione in universo genere humano fieri per divinam providentiam, peragique pulcherrimum est. »

CAPUT XIX.

Contra eos qui dicunt: Si sanctus Epiphanius imaginum destructor fuit et earum abominator, quomodo ejus discipuli imagines depingebant in Cyprorum insula, in templo quod ejusdem patris nomine titulaverunt, cum videlicet multa pingantur quæ non adorantur, et plerumque a bonis magistris mali discipuli oriantur.

Magna se in hac parte illi de quibus sermo est, D ad suum errorem tuendum armorum reperisse gradulantur instrumenta, eo quod in insula Cypro a cujusdam sancti viri Epiphani discipulis basilica dicatur fuisse depicta, quasi nulla res possit pingi quæ non continuo debeat adorari. Cum ergo imaginum habendarum vel non habendarum usus non præjudicet catholice fidei puritati, constat eundem Epiphanium sive alium quemlibet sanctum virum, nec imaginum fuisse destructorem, nec earum adoratorem, discipulosque ejus vel quoslibet catholicos viros non ideo basilicas eorum fucis depinxisse, ut picture adorarentur, sed ut ex eis parietibus pulchritudo inferretur, et rerum gestarum aspicientibus memoria ingreretur. Non enim quia Epiphani discipuli in

insula Cypro basilicam depinxisse perhibentur, idcirco imagines adorabuntur, quoniam non omnia quæ pinguntur protinus adorantur. Quæ si singula adorari deberent, pauca admodum creaturæ quæ non adorarentur, remanerent. Cernimus namque in metallis conflatorio sive sculptorio opere, in gemmis insignibusque lapidibus mira sculptoris arte, in marmoribus cæterisque lapidibus latomorum sive sculptorum industria, in lignis cælatoris scalpello, in lithostrotis diversorum colorum per artificem compaginatæ crustulis, in sericis, laneis nec non et lineis multicoloribus vestibus plumario polymitarioque opere formatas imagines. Nunquid quia præfati viri, sancti scilicet Epiphani, discipuli in Cypro basilicam depinxerunt, idcirco omnes adorandæ sunt? aut quia illi diversis materiis locum exornaverunt divino cultui dedicatum, ideo ad singulas materias quas præmissis pro imaginibus quæ eis in subiecto sunt curvatis poplitibus, flexis cervicibus, crebrescentibus suspiriis, sublevatis reverenter ac plerumque semiclausis luminibus, a fidelibus est currendum? Non igitur consequens est ut pro eo quod illi basilicam pinxisse dicuntur, imagines adorentur. Potest etiam huic illorum objectioni aliud rationabiliter opponi, ut illorum assertio sicut aliis objectionibus nequivit muniri, ita etiam nec hac quoque depicta ab Epiphani discipulis basilica valeat astrui, præsertim cum etsi ejusdem sancti viri discipulorum consensus a se inditas parietibus picturas adorare censuisset, nullam ejus vim censura haberet, quoniam plerumque a bonis magistris bene discipuli educati, postmodum neglecta institutione magistrorum efficiuntur perversi. Quod si solerti indagazione quæretur, sacrarum litterarum exemplis approbabitur. Elisei igitur viri sancti et duplicis Eliæ spiritu ditati discipule tantus pecuniæ amor irrepsit, ut percepto alienigenæ munere a magistro spreto exitiabilis etiam ægritudo eum fœdarit. Non illum prophetica allocutio, non magistri eruditio, non signorum terrillum ostensio, non tanti prophetæ communis habitatio a tantæ pestis, id est avaritiæ, labe compescuit, sed avaritia quæ eum invasit, lepram quoque ei cum Syri censu inussit. Judam etiam, de quo per Prophetam scriptum est: *Homo pucis meæ qui cedebat panem meum ampliavit adversum me supplantationem (Psal. xli)*; cui quondam dictum est: *Tu vero homo unanimitis, dux meus et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos (Psal. lv)*, neglecta boni magistri eruditione, et revera boni, qui de se ipso dixit: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum (Matth. xx)*? et cui per David dicitur: *Bonus es, Domine, bonitatem tuam doce me*; de quo etiam per Jeremiam dicitur: *Bonus est Dominus sperantibus in se, animæ quærenti illum (Thren. iii)*, adeo capacis vel maxime rapacis avaritiæ furor arripuit, ut magistrum prodere non distulerit, quem non verba cælestia, non vitæ fontis inundatio, non signorum exhibitio, non apostolica societas, non apostolici nominis dignitas a tanti sce-

leris perpetracione colhibuit; qui, cogita sui sceleris nequitia, indignam vitam digna morte sinit; de quo ait Sedulius:

Tunc vir apostolicus, tunc vills apostata factus.

Nicolaus quoque discipulus apostolorum et inter septem una cum beato Stephano in diaconi ministerium consecratus, neglectis postmodum bonorum magistrorum doctrinis, sive bonorum condiaconorum societatibus, hæresiarches est effectus, et qui bonorum operum exercitia exemplis sive verbis, ut pote discipulus apostolorum, instituere delevit, permutatis in contrarium vicibus ipse nefandæ hæresis scelus instituit, de qua in Apocalypsi scribitur: *Sed hoc habes quod odisti facta Nicolaitarum, quæ et ego odi (Apoc. ii)*. Si ergo boni prophetæ malus discipulus propter avaritiam reprobatur, et boni magistri, Domini scilicet et Salvatoris nostri, discipulus fur et proditor effectus abominatur, et sanctorum apostolorum malus discipulus propter impium dogma a se institutum exsecratur, quid mirum si a bono magistro Epiphanio picturarum adorationem instituendo mali discipuli efficiuntur? Et hoc dicentes non eos reprobos judicamus, quippe cum eorum vitam et conversationem nesciamus, sed proposita conditionali particula, si picturas adorare censuerunt, in eo eos erroneos asseveramus. Aspicimus ergo Novatum Cypriani episcopi presbyterum Novatianam hæresem condidisse, et suum arbitrium secutum sancti magistri monita sprevisse; Arium quoque a catholico magistro eruditum novimus fuisse, et postmodum exitiabilis dogmatis grana seminasse. Quid de singulis referam? pene omnes hæresiarchas catholicorum constat fuisse discipulos, quia nequaquam in suo nomine poterat hæresim quis titulare, nisi illam suo arbitrio reperisset. Quibus exemplis colligitur, nil sancti Epiphani discipulis magistri sanctitatem profuisse, si ab ecclesiasticis constitutionibus spreta boni magistri eruditione creduntur deviasse.

CAPUT XX.

Quod adulatorie imperatorem suum sive matrem ejus apostolis coæquare nisi sunt dicentes: Sicut olim salutis nostræ rector et perfectior Jesus proprios suos apostolos sancti Spiritus induens virtute emisit, sicut et nunc suos placabiles et apostolorum similes fideles nostros imperatores erexit de eodem Spiritu prudentes factos, et idoneos existentes virtute ad perfectionem nostram.

Sessuros cum Domino apostolos ad judicandum ejusdem Domini veridica voce reperimus: *Vos, inquit, qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel (Luc. xxi)*, eosque se elegisse de mundo, ut de mundo non essent, sed ut fructum plurimum afferrent, ipse Dominus attestatur: *Ego vos, inquit, de mundo elegeri ut de mundo non essetis, et ego elegeri vos ut fructum plurimum afferatis, et fructus vester maneat in æternum (Joan. xv)*; illos esse *sal terræ (Matth. v)*, condimentum videlicet populi, quo insulsa quæque condiantur, et insapida saporantur; eos lucem mundi,

qui veræ lucis, hoc est Christi, fulgore suæ prædicationis verbis mundi tenebras, diffidentiae videlicet caliginem, irradiarunt, manifestum est; illis a Domino et in terra per insufflationem datur, et e cælo in igne linguarumque divisione Spiritus sancti ad innuendam Dei et proximi dilectionem emittitur; illis solvendi ligandique, peccata remittendi et retinendi, mortuos suscitandi, demones ejiciendi, infirmos curandi, cæteraque hujuscemodi opera faciendi datur potestas, et omnes gentes docendi, et in nomine sanctæ Trinitatis baptizandi confertur auctoritas; illis gaudere jussum est, quod nomina eorum æternæ vitæ cœlestis liber inserta teneat; illis dictum est: *Beati oculi qui vident quæ vos videtis, et aures quæ audiunt quæ auditis (Luc. x)*, quia videlicet secundum ejusdem Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi veracissimum testimonium, *multi prophetae et reges voluerunt videre quæ illi videbant, et audire quæ illi audiebant*, quoniam omnium patriarcharum et prophetarum egregii cœtus, quanquam redemptorem mundi venturum pro salute mundi prophetiæ spiritus eruditione scirent, eumque interioris intuitus oculo quodammodo cernerent, eum tamen quem corporaliter venturum sciebant, corporaliter cernere æstuabant. Qui dum tot meritorum insignibus emineant, totque beatitudinum excellentis polleant, incassum eis illi quorum errores discutimus, imperatores suos assimilare affectant. Liquido namque patet apostolos prophetis prælatos esse; si apostolis imperatores eorum, ut illi somniant, similes sunt, prophetis præferuntur, qui Christum, quem corporaliter venturum sciebant, corporaliter non viderunt; si prophetis præferuntur, redemptorem mundi corporaliter viderunt; redemptorem autem mundi eos corporaliter non vidisse, evidentissime patet: non igitur prophetis imperatores eorum præferuntur, nec apostolis, ut illi dicunt, similes sunt. Quomodo ergo apostolis queant assimilari, cum non solum non sint eis similibus meritis æquiparati, similique sanctitatis nitore præditi, verum etiam eorum sacratissimis prædicationibus in pluribus videantur obniti? Aut quomodo poterunt eorum esse similes, quorum negligunt esse sequaces? Illi sectati sunt cælestia perpetimque mansura, isti sectantur terrestria quæque et caduca; illi, spreto mundo, Domino adherere maluerunt, isti mundi pompis ejusque fumis gaudiis adherentes, plerumque Domini præcepta spernunt; illi persecutionem propter justitiam patiebantur, isti plerumque propter injustitiam persequuntur; illi tradebantur in conciliis, et flagellabantur in synagogis, isti prædicantur in subjectis urbibus, et collaudantur in populis; illorum epistolæ æternæ vitæ commercia gerentes ducebantur legendæ per provincias et regiones, istorum imagines et effigies gentilicium et obsoletum quemdam errorem referentes adorandæ circumferuntur per vicos et civitates; illi beati fore a Domino dicti sunt, cum eos odissent homines, et persecuti fuissent, et omne malum adversus eos mentientes dixissent, isti in eo se beatos pu-

tant, quod se diligere sibi que parere, seque collaudari ab hominibus videntur; illis dicitur: *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis (Matth. v)*; istis dicitur: *Risus dolore miscetur, et extrema gaudii luctus occupat (Prov. xiv)*; illi gaudente mundo contristati sunt, contristato denuo mundo gavisuri sunt, isti gaudente mundo gaudent, contristato mundo contristabuntur; illi euntes in mundum, cujus figuram præteritam prædicabant, ejus noxios actus flebant, misentes æterni fructus semina, isti in mundo fundati de prosperitate mundi gaudentes, amplexantur præsentis vitæ prospera; illi venientes ad judicium venient in exultatione, securi de æterna remuneratione, portantes manipulos hominum per suam prædicationem conversorum, isti venient cum magno tremore redditori rationem operum suorum. Sed quid amplius inmoramur? quid longius evagamar? quid de ingentibus silvis modicos flores colligimus, quorum nec millesimam quidem partem colligere valeamus? Tanta est distantia inter apostolos et imperatores, quanta inter sanctos et peccatores, et cum apostoli emineant novi testamenti sanctis omnibus, multo amplius eminere creduntur peccatoribus. O adules, cur tanta præsumis? O oleum rancoris potius exuberans nidorem, quam lenitatis aut nectaris nitorem! a sacerdotibus venderis, a præsulibus in lectorum quorumdam capita illinis, et quod Propheta sibi adhiberi exhorruit: *Oleum, inquit, peccatorum non impinguet caput meum (Psal. cxli)*, id pontificum cætus imperatorum capitibus indit, et quod evangelicæ virgines emendum dixerunt a venditoribus, hoc, prohi dolor! fideles et maxime populi rectores emunt a præaulibus. Quod ergo ex eodem Spiritu, id est a sancto Spiritu, eosdem imperatores, prudentes et idoneos factos esse virtute ad perfectionem suam fiuntur, manifestum est omnes fideles qui veraciter Christiani sunt, sanctum habere Spiritum, dicente Apostolo: *Quisquis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus (Rom. viii)*, quod Spiritus sancti donum et post baptismum per manus impositionem infunditur, et vitæ munditia secundum meritorum distantiam singulis distribuitur, dicente vase electionis: *Unicuique data est gratia secundum mensuram (Eph. iv)*. Quanquam igitur in alio loco scribatur: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum (Joan. iii)*, ad mensuram tamen fidelibus quibusque impertitur; quod autem ait: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum*, hoc de solo Filio qui consubstantialis est Patri et Spiritui sancto intelligatur, qui non ad mensuram spiritus datur, quoniam juxta Pauli vocem: *In ipso habitare corporaliter omnis plenitudo divinitatis creditur (Col. ii)*. Quod autem ad mensuram dari Spiritus et singulis singula distribuere, prout vult, dicitur, hoc de fidelibus quibusque dictum esse absque ambiguitate accipitur. Sed quamvis unumquemque catholicorum constet habere Spiritum sanctum, juxta quod superius memoravimus et exemplis illustravimus, nullum tamen nostræ ætatis hominem secundum apostolicæ mensuræ gratiam

Spiritum sanctum accepisse dicere audeamus, aut affirmare valeamus.

CAPUT XXI.

De eo quod dixerunt: Habet enim prophetia: Ecce virgo in uero accipiet, et pariet filium (Isa. vii), hanc autem prophetiam in imaginem nos videntes, videlicet virginem in ulnis ferentem quem genuit, quomodo sustinebimus non adorare et osculari? Quis indisciplinatus mente resistere audebit? In tale osculum dignos enim nosipsos faciamus adorationis, ut nos accedentes indigni Ozæ supplicium subeamus.

Prophetia, quæ virginem conceptoram et filium parituram intonat, non jam in incertis et ambiguis est querenda, sed in pectore retinenda, nec ejus arcana mysteria sunt in picturis, sed in divinis litteris earumque explanatoribus, apostolis videlicet eorumque successoribus, investiganda, et fide potius quam oculis intuenda. Non enim idem nobilissimus vates Isaias Evangelii nobis potius quam prophetiæ referens saporem ait: Nisi pinxeritis et adoraveritis imagines, non permanebitis; sed ait, *Si non credideritis, non permanebitis (Isa. vii)*. Manifestum itaque est, eum qui in mandatis divinis fidei integritate vult permanere, et ad æternam remunerationem venire, instrumenta per quæ ad hæc veniat non in parietibus, non in tabulis, non in picturis, non in quibuslibet visibilibus rebus, sed in corde per fidem, in ore per confessionem, in opere per bonorum actuum exhibitionem habere debere, et credere virginem quæ Salvatorem protulit mundi, non in mundanorum artificum operibus, sed in æterni et inenarrabilis artificis opere, id est, in cælestibus sedibus esse. Unde necesse est ut quisquis eam adorare desiderat, non in colorum lucis, non in materialibus opificiis, non in quibuslibet officinis, sed illo mentis aciem figat, quo eam cum Christo regnare constat. Nam dum illi dixerint: *Hanc autem prophetiam in imaginem nos videntes, videlicet virginem in ulnis ferentem quem genuit, quomodo sustinebimus non adorare et osculari? Quis indisciplinatus mente resistere audebit?* et nos pene eadem verba sono, non sensu, secuti ingerimus. Hanc autem picturam in tabula aut pariete cernentes, virginem videlicet depictam puerum in ulnis ferentem, quomodo præsumemus rem insensatam adorare, et opus cujuslibet artificis osculari? Quis indisciplinatus tale facinus perpetrare audebit, ut adorationem soli creatori debitam creaturis impendat, et dum vult favere picturis, sacris renitatur Scripturis? Esto, imago sanctæ Dei genitricis adoranda est, unde scire possumus quæ sit ejus imago, aut quibus indiciis a cæteris imaginibus dirimatur? quippe cum nulla in omnibus differentia præter artificum experientiam, et eorum quibus operentur opificia, materialiumque qualitatem inveniatur. Cum ergo depictam pulchram quamdam feminam puerum in ulnis tenere cernimus, si superscriptio necdum facta sit, aut quondam facta casu quodam demolita, qua industria discernere valeamus, utrum Sara sit Isaac tenens, aut Rebecca Jacob fe-

rens, aut Betsabee S. Iomoneum jactans, aut Elisabeth Joannem bajulans, aut quælibet mulier parvulum suum tenens? Et ut ad gentiles fabulas veniamus, quæ plerumque depictæ inveniantur, unde scire valeamus utrum Venus sit Ænean tenens, an Alcmena Herculem portans, an Andromacha Astyamacta gerens? Nam si pro alia alia adoratur, dementia est; si tamen ea quæ adoranda penitus non est, adoratur, vesania est: quod utrumque cavendum est. Pingitur etiam eadem beata virgo qualiter aselli gestamine vecta, puerum in ulnis ferens Jos. ph. prævio in Ægyptum descenderit, qualiterve ex Ægypto ad terram Israel redierit (in pluribus namque materiis hæc historia iuditur, et non semper in basilicis, sed interdum in vasis escariis sive potatoriis, interdum in sericis indumentis, plerumque tamen in stragulis), nunquidnam hæc omnia adoranda sunt? Cum ergo in quolibet horum imago sanctæ virginis puerum tenentis pecualis animantis tergo suscepta adoratur, nunquid non ipsius animantis cum ea imago adoratur? nullo enim pacto in adorando utriusque imaginis, virginis videlicet, sive animantis, quædam potest fieri diremptio; præsertim cum unius sint materiæ, unoque artificis ingenio compaginatæ, aut utriusque adoratio est spernenda, aut utræque sunt adorandæ. Sed dicet fortasse spinosulus aliquis: Hæc assertio adorandi animantis frustranda est, quoniam cum quemlibet hominem cathedra susceptum aut baculo innixum causa salutationis adoramus, non cum eo cathedram neque baculum adorare monstramur, sed homine salutato illa insalutata remanere creduntur. Cujus spinulæ hoc modo quassandæ sunt: Alia est definitio hominis, alia baculi sive cathedræ: quoniam quidem homo definitur ita, *Homo est animal rationale, mortale, risibile*, et cætera hujusmodi; cathedra vero vel baculus non eodem modo definiuntur, sed vires sensu vitæque carentes, pro artificis experientia vel voluntate ad officia quibus necessaria sunt præparata, et cætera hujusmodi; ubi liquido patet aliud esse rationalem hominem salutando adorare, aliud cathedram vel baculum, ut pote res insensatas, insalutata relinquere. In definitione vero virginis sive pecualis animantis imaginis, cum utræque sint sensu vitæque carentes, ex una materia factæ, uno eodemque artifice formatæ, ita sibi mutuo coherentes ut sine materiæ, in qua in subjecto sunt, discidio ab invicem nequeant separari, pene nulla est in definiendo distantia. In quibus cum tanta sit paritas, tanta societas, tanta materiæ unio, aut utriusque adoratio est suscipienda, aut utriusque spernenda. Cum ergo altera ab altera dirimi sine discidio nequeat, et utræque, ne forte animantis imago adoretur, adorari non debeant, restat ut utræque adorationis honore careant, et ornamentorum solummodo in basilicis aut in quibuslibet locis loca teneant, et aspicientibus rerum gestarum memoriæ præbeant, quoniam cum tot diverticulis in tantos errores imaginum adoratio vergat, nulla eam stare intra san-

ctam Ecclesiam perspicua ratio monstrat. Hortantur A ergo illi se mutuo, ut digni efficiantur ad oscula sive adorationes rerum sensu carentium, dicentes: *In tale osculum dignos enim nos ipsos faciamus adorationis, ut non accedentes indigni Ozæ supplicium subeamus.* Nos denique dignos nos faciamus ad adorandam divinam majestatem, imo ab eo digni efficiamur a quo est bene velle et perficere, et ut veri adoratores non secundum eorum vanitatem adoremus Dominum in quadam imagine, sed in spiritu et veritate, dicente ipsa Veritate: *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate (Joan. iv).* Quod vero se ideo ad oscula et adorationes imaginum dignos effici moment, ne forte Ozæ pœnam luant, videant ne illius præsumptionis causa, qua et ille arcam Domini absque suo adminiculo casuram putavit, et isti nihilominus divini cultus regionem absque imaginum adminiculo frustrandam putant, ejus exitiabilis pœnæ sententiam subeant: quippe cum nec illa ne rueret, ejus fulmine indigerit, nec ista ut firmiter stet, illarum fulmine indigeat; et sicut illa nullam Deo indigentiam patiente absque aliquo sui casu Ozæ sustentaculo vacante il lapsa ferebatur, ita nimirum ista Domino gubernante absque ullo naufragio imaginum opitulatione postposita intemerata servatur. Quid ergo est arcæ testamenti Domini quæ a Domino gubernabatur, ne casum pateretur, manum velle subponere, nisi catholicæ religioni quæ a Domino utique regitur, ne inter hujus vitæ itinera titubet, imaginum adorationem velle admittere? Aut cui assimilari potest Oza, qui absque sacerdotum et conlevarum consilio quadam præsumptibili cura novum arcæ Domini voluit sustentaculum præstare, nisi istis qui absque sanctorum Patrum doctrina et consacerdotum per diversas mundi partes constitutorum consensu arrogancia quadam et superciliosa intentione novam Christianæ religioni imaginum adorationem nituntur inserere? Perdidit igitur vitam qui arcam Dei tumide sustentare affectavit, quia qui Deum qui ubique totus est, ubique mirabilis, re aliqua indigere in qua adoretur credit, eumque in rebus visibilibus adorat, cavendum est ne tunc vitam perdat, cum ejus vitabilibus monitis procaci mente resistit. Levites ergo isdem recte Oza dicitur qui robustus interpretatur, quia præsumptores quique, nisi audaci mente robustos se crederent, nequaquam synodos in quibus adorandarum imaginum nova constitutio censeretur, agitent.

CAPUT XXII.

De eo quod nec sibi ipsis parcunt, cum parentibus suis injuriam inferunt dicentes: Pro vero tritico zizania ecclesiasticis agris seminaverunt, vinum miscuerunt aquæ, et proximum potaverunt subversionem turbulentam, et lupi Arabici existentes pellem ovium subsannaverunt indueri, et veritatem prætereantes mendacium amplexi sunt, sed ova aspidum jactaverunt, et tela aranci secundum prophetam texerunt, et qui sperat ova eorum comedere, confringens caudam inveniet, et in eo basiliscum venenum et flatum mortiferum repletum.

Intemperata eorum vecordia sicut in cæteris ita et

in hoc quoque deliramento reprehenditur, eo quod majores suos pro tritico zizania sevisse ecclesiasticis agris, vinumque aquæ miscuisse et proximos potasse turbulento potu dixerunt, præsertim cum in hoc negotio pene in omnibus in quibus illi deliquisse creduntur, isti non solum ea non emendasse, verum etiam amplius deliquisse perhibeantur; denique secundum poetam qui ait:

Pro molli viole, pro purpureo narcisso,
Curdous et spinis surgat paliurus acutis,
Vino. *Mylog. v.*

istorum majoribus pro tritico surrexerunt zizania, istis vero pro tritico zizaniis necdum evulsis paliurus surrexit, quia videlicet propheticæ et evangelicæ sive apostolicæ prædicationis neglecto tritico, in qua et loca divinis cultibus mancipata exornari censentur, et solius Dei cultus et adoratio commendatur, aut in ornamentorum a basilicis abolitione, aut in eorundem ornamentorum adoratione, zizaniorum amentium et paliuri spinosi perniciosum dogma percepisse monstrantur, et qui debuerant frumento divini verbi mentes fidelium illius satiætatæ quæ sine fastidio est, plenitudine reficere, illo dogmate eas, quod ingenti fastidio et amentium nutrit et errorum aculeos ingerit, nituntur insficere. Vino etiam aquam majores suos miscuisse turbulentumque potum proximis profati sunt propinasse: quibus non absque ratione objici potest, quod majores eorum vinum sacri eloquii, quo uti debuerant, aquæ permixtione insapidum effecerunt, cum ornamenta a basilicis abolenda sanxerunt, isti vero ejusdem vini potum a prædecessoribus aqua vitiatum veneno acuerunt, cum se imagines adoratos eisque servitium exhibituros professi, earumque adorationem spernentes anathematibus condemnare conati sunt. Deinde turbulentum potum utriusque proximis propinare non erubescunt, cum prædicationem suam, quam sacris eloquiis et bonorum operum exemplis exornare debuerant, vanis et extraordinariis constitutionibus vitare non differunt, eamque et præsentibus vita vel actu monstrare et memoriz posteritatis scriptis mandare non metuunt. Quod vero eos sub pellibus ovium lupos celare, et sprete veritate mendacium amplecti asseverant, id ipsum in se ipsis fieri conspicient, si diligenter advertant. Nam dum illi magnam se sanctitatem habere fingentes, ejus D quasi zelo accensi imagines ab ecclesiis ut pote ne adorarentur quæ non ad adorandum ab antiquis positæ fuerant abdicaverunt, et isti eas quasi nimie sanctitatis amore accensi adorandas statuunt, nec sibi catholicæ fidei charismata sufficere putant, nisi eis servitium adorationis exhibeant, cum tamen utriusque vanæ laudis appetitu id agant, quid aliud faciunt nisi sub pellibus ovium lupos tegunt? quia nimirum dum foris aut zelum aut studium sanctitatis simulant, introrsus lupinam rabiem qua cæteris eminare ambiunt, eosque anathematum dentibus rodunt, habere se monstrant: veritatem itaque prætereantes mendacium utriusque amplectuntur, quia dum superbe et arroganter nova quæque constituere anhelant, nec humilitate duce antiquorum Patrum exempla sequuntur.

tur, ab ea veritate quæ fallere fallique nescit abscedunt, illique mendacio adhærent de quo scriptum est: *Ab initio mendax fuit et in veritate non stetit* (Joan. VIII). Quid ergo est veritatem præterire, nisi Christi monitis, qui auctor humilitatis est, per jactantiam contraire? Quid est mendacium sequi, nisi ejus qui auctor superbiæ est exempla in novis et in illicitis constitutionibus illiciendo, et antiquis ac salutiferis traditionibus obnitendo, sectari? Quod quidem utrique tunc faciunt, cum superbiæ vento inflati aut frangendarum aut adorandarum imaginum errorem arripiunt. Porro quod majores suos ova aspidum protulisse, et telam aranæ texuisse asserunt, non mediocres sibi in hac parte contumelias inferunt: quippe cum ideò eorum ova sint, quoniam aut ab illis sunt per carnis materiam propagati, aut studiis quibuslibet imbuti, aut certe per manuum impositionem in ecclesiasticis ordinibus consecrati; et ideo eorum tela sunt, quia ab illis aut ex traduce corporaliter, aut ex doctrina spiritaliter sunt orditi. Ova ergo aspidum et telam aranæ se non immerito nuncupant, quia et aures suas obturant, ne Scripturarum verba interiore aures audiant, quæ unius et solius Dei cultum et adorationem instituunt, et ad capiendas sive illicindas animas novarum et inutilium constitutionum telam prædicatione ordiri et opere texere non metuunt, et secundum suam professionem, qui eadem ova esse desiderat, basiliscum introrsus inveniet, quia videlicet quicumque eorum prædicatione uti appetit, mortiferæ in eis traditionis flatum reperit, et dum caput famem verbi prædicatione solaturus quoddam reperire remedium, vitam perditurus internæ salutis reperit spendium. Ideo igitur eis in nostra disputatione parcere parvipendimus, quia eos sibi in sua disputatione pepercisse minime reperimus, sed accepta ab illis reprehendendâ materia suis eos spiculis jaculamur. Quæ omnia non sine dilectione facimus, sed hæc agimus, quia eorum ab errore conversionem inimus, si forte aliquando erroris sui portenta sequi contemnunt, et viam quæ ducit ad vitam perpetim tenendam appetant.

CAPUT XXIII.

Inutilis et inerudita interpretatio eorum qui dum adorare et osculari unum esse affirmare vellent, dixerunt: Quique sanctorum principum nostræ doctrinæ et eorum successores egregium patrum nostrorum, et has adorari videlicet osculari, id ipsum enim utrumque, communem vero Græcæ antiquæ locutionis osculari et amplecti designat, et voluntatis extensione aliqua significat amoris, sicuti fero et offero, firmo et confirmo, participo et adoro, quod demonstrat osculum et extensionis amicitia: quod enim quis diligit et adorat, et quod adorat omnino et diligit.

In differentia *osculi* et *adorationis*, quæ duo illi unum esse putant, non est plurimum laborandum, quoniam hæc duo nomina tanto inter se distant, quanto et hæc res quarum hæc nomina sunt inter se discrepant; et necessario magnam habent ab alterutro discretionem, cum et ipsæ res plerumque magnam inter se habeant diremptionem, præsertim cum interdum et quod adoratur non osculetur, et

A quod osculatur non adoretur. Adoratur enim Deus, sed non osculatur; venerantur sancti qui e sæculo cum triumphis meritorum migraverunt, sed nec adorari debent cultu divino; nec osculari possunt. Osculantur e contrario conjuges, liberi, nec non et servi, nec tamen adorantur. Manifestum namque est osculum et adorationem duarum rerum nomina esse. Quomodo ergo erit nominum tanta in sensu unitas, cum rerum in intellectu sit tanta diversitas? Aut cur non possint vocabula differri in sensu, cum possint vocabulorum origines differri in actu? Non enim res sunt conditæ propter nomina, sed nomina propter res, nec credendum est ut res aptentur nominibus, sed nomina potius aptentur rebus, quoniam et protoplasto animantia adducta a Domino fuisse ut videret quid vocaret ea, leguntur; rebus enim a Deo conditis idem humani generis pater nomina dedit, non nominibus a se conditis res quibus ipsa nomina inderet ad se adductas perspexit. Plato denique philosophus nomina naturalia esse constituit, et hoc hinc probare contendit; quod quædam supellex, et quodammodo instrumentum sint invicem sensa proferendi, naturalium vero supellectiles sunt naturales, ut oculi instrumenta quidem sunt videndi, qui visus res naturalis est, quare oculos quoque naturales esse necesse est; ita etiam oratio rerum naturalium supellex est atque instrumentum, id est, sententiarum, quare ipsa quoque est naturalis. Aristoteles autem dicit non secundum naturam esse orationem, sed secundum placitum, quocirca nec esse orationem supellectilem naturalem. Quod enim dicit non esse instrumentum, non dicit non per hoc instrumentum sensa proferri, sed tantum rem esse, orationem secundum positionem, per quam proprias sententias demonstramus. Idem quoque philosophus, cui in hac parte fides potissimum adhibenda est, in libro Perihermeniarum: « Nomen dicit esse vocem significativam secundum placitum sine tempore, » id est, nomen esse vocem. Sed vocum aliæ sunt quæ significant, aliæ quæ nihil significant; nomen autem significat id cuius nomen est: nomen igitur est vox significativa. Vocum significativarum aliæ sunt naturaliter, aliæ non naturaliter. Naturaliter est vox significativa, ut ea quæ dolores naturaliter monstrat aut gaudia, ut sunt interjectiones; non naturaliter vero significativæ voces sunt, quas secundum positionem esse dicimus. Secundum positionem vero sunt, quas ipsi sibi homines posuerunt, sicut in superiore exemplo quod de Genesi sumpsimus, monstratum est, quæ singula sequi longissimum est. *Osculum* interea et *adorationem*, sive *osculari* et *adorare*, duas res esse plurimum interdum inter se distantes manifestum est. Secundum sæcularium litterarum magistros tria sunt ex quibus omnis collocutio disputatioque perficitur, res, intellectus, voces. Res sunt quas animi ratione percipimus intellectuque discernimus, ut est adorare, vel osculari, vel aliquid hujusmodi. Intellectus vero est quidam animi vigor quo res ipsas addiscimus, et quid inter

so distent discernimus. Voces quibus id quod intellectu capimus significamus, ut pro eo quod est adorare dicimus adoratio, pro eo quod est osculari dicimus osculum. Est aliud quiddam quod significat voces: hæ sunt litteræ; harum enim scriptio vocum significatio est. Cum igitur hæc sunt quatuor, res, intellectus, vox, littera, rem concipit intellectus, intellectum vero voces designant, ipsas vero voces litteræ significant. Unde et præfatus Aristoteles in Perihermenis suis ait: «Sunt ergo ea quæ sunt in voce earum quæ sunt in anima passionum notæ; et ea quæ scribuntur, eorum quæ sunt in voce; et quemadmodum nec litteræ omnibus eadem, sic nec eadem voces: a quarum autem hæc primum notæ, eadem omnibus passiones animæ sunt, et quarum hæc similitudines, res etiam eadem, » intellectus videlicet, juxta eruditissimi viri Boetii explanationem, animi quamdam passionem designans; « quoniam, ut idem Boetius ait, nisi quamdam similitudinem rei quam quis intelligit, in animæ ratione patiat, nullus est intellectus. Cum enim video orbem vel quadratum, figuram ejus mente concipio et ejus mihi similitudo in animæ ratione formatur, patiturque anima rei intellectæ similitudinem. Unde fit ut intellectus et similitudo sit rei et animæ passio. » Harum autem rursus quatuor, duæ sunt naturales, duæ secundum hominum positionem. Voces namque et litteræ secundum positionem sunt, intellectus autem et res naturaliter. Hoc illo approbatur, quod apud diversas gentes diversis vocibus utitur et litteris, idcirco quoniam ipsi voces quibus uterentur, et litteras quibus scriberent, composuerunt; intellectus autem et res nullus posuit, sed naturaliter sunt. Neque enim quod apud Romanos equus est, apud barbaros cervus, sed apud diversas gentes eadem rerum natura est. Propterea non quod nos intelligimus esse equum, canem barbari putant, sed eadem apud diversissimas gentes substantiarum intellectuumque ratio est constituta. Quare duæ harum sunt secundum hominum positionem, id est voces et litteræ, duæ secundum naturam, res et intellectus: quibus documentis monstratur non ideo adorationem et osculum unam rem esse, quamvis apud Græcos quamdam hæc duo nomina habeant consonantiam. Plerumque ergo duo vel plura nomina secundum synonyma unam significationem habent, plerumque etiam unum nomen: secundum homonyma duas vel plures res significat, nec tamen ideo rerum ordo confunditur aut quodammodo mutilatur, si eis ab hominibus secundum placitum diversissimis modis nomina dantur. Adjungunt interea his duabus rebus tertiam rem, ut adorare, osculari et amplecti unum omnia

^a Quorum autem hæc primorum notæ, eadem omnibus passiones animæ sunt: et quorum hæc similitudines, res etiam eadem. Græcus Aristotelis codex *περί ἰπυρμηνίας* (Carolus barbarus et imperite in perihermenis, sed ex usu illius sæculi, quem et Balbus in Catholico notavit, scribens: «Quidam tamen minus intelligentes utuntur hoc quasi nomine composito, scilicet hæc perihermenia.» Ita præsentat hunc lo-

A sint, sed sicut illa duo ab alterutro dirimuntur, ita nimirum hoc tertium ab illis duobus dirimitur, quia videlicet quædam, ut superius memoravimus, adorantur, nec continuo osculantur, quædam osculantur nec continuo adorantur, pleraque amplectantur quæ nec adorantur nec osculantur. Amplectitur quislibet quodam eventu lignum aut lapidem aut quamlibet rem, cui osculum ferre superfluum est, nec tamen eam adorat. Osculatur etiam aliquem priorum ad quem reverentia cobibente vix accedere præsumit, nec tamen eum amplectitur; quanto enim hæc tria inter se mutuo in sensu distare cernuntur, tanto nimirum a ratione eadem exempla quæ ab illis ad ea unum esse probanda posita sunt distare noscuntur, quippe cum et illa inter se plurimam habeant distantiam, et ista cum ratione nullam habeant consonantiam. Dicunt enim: *Quique sanctorum principum nostræ doctrinæ et eorum successores egregiam patrum nostrorum, et has adorari videlicet osculari, id ipsum enim utrumque, communem vero Græcæ antiquæ locutionis osculari et amplecti designat, et voluntatis extensione aliqua significat amoris, sicuti sero et offero, firmo et confirmo, participo et adoro, quod demonstrat osculum et extensionem amicitiae.* O sensus confundens potius sententias quam ordinans, frangens potius verba quam profrens! O acumen omni pistillo retunsius! O machæra plumbea prius aciem retundens quam rem incidat cui incidendæ adhibetur! O ensis mallei potius referens tansionem quam gladii sectionem, frangens potius materias quam secans! O argumentatio nil affirmare præter suos auctores dementes esse valens, nil propositæ rei firmitatis exhibens, sed solummodo latores vecordes esse pandens. Ab eo quod est sero et offero adorare, osculari et amplecti unum esse astruere nititur, et præpositionum vires ignorans, quæ plerumque alias partes corrumpunt, plerumque ab aliis partibus corrumpuntur, plerumque et corrumpunt et corrumpuntur, interdum nec corrumpunt nec corrumpuntur, eisque significationes aliquando augent, aliquando minuunt, aliquando permutant, dum vana quædam astruenda appetit, vanis ea quibusdam assertionibus approbare contendit. Quis ergo ignoret offero, assero, infero, confero, aufero, defero, refero, suffero, differo, D profero, præfero, perfero, et cætera si qua sunt his similia, quanquam ab eo verbo quod est sero veniant, adhi itis et quadam ex parte corruptis præpositionibus diversissimis effectibus inter se in sensu distare? Aut quis nesciat quod participo et adoro pene nullam sensus concordantiam habeant? firmo namque et confirmo, quanquam in sensu sint communia, ab ea tamen re, cui ab illis adhibentur, prorsus vi-

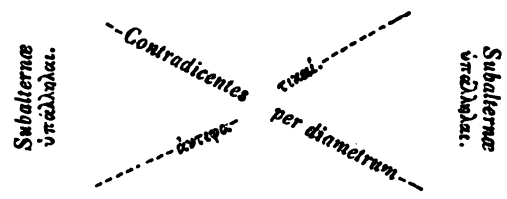
cum: *Ὅν μόνον ταῦτα πρώτως, ταῦτα πᾶσι καθήματα τῆς ψυχῆς καὶ ὄν ταῦτα ὁμοίωματι, πρόγραμμα ὄν ταῦτα.* Unde patet hujus loci corruptela, quam hoc modo ivimus medicatum; «quarum autem hæc primum notæ sint, eadem omnibus passiones animæ sunt: et quarum hæc similitudines, res etiam eadem.» Nec aliter est in operibus Severini Boetii.

dēntur esse extranea. Do quibus omnibus si singulatim a nobis disputetur ita ut in scholis grammaticorum discitur, hæc solummodo res vix unius libri textu tenebitur. Sed nec illud prætereundum est quod vanissimam argumentationem suam quadam frivola et inani conclusione, quasi quodam conversibili syllogismo, conficere nisi sunt dicentes : *quod enim diligit quis et adorat, et quod adorat omnino et diligit*, nescientes ideo hæc duo vicissim minime posse circumverti, quod inæqualia inter se sint, latiusque diligere quam adorare possit progredi. Diligit enim quis uxorem sive prolem, nec tamen adorat eam; diligit servum, ancillam, equum, canem, accipitrem et cætera hujuscemodi, nec tamen adorat ea. Sicut ergo verum est cum dicit, *quod adorat quis et diligit*, non ita verum esse potest cum dicit, *quod diligit quis et adorat*, non enim hæc circumversio rationabiliter stare potest, quoniam et unum illorum latius, ut diximus, protenditur, et nulla est in his tanta proprietas ut mutuo circumverti credantur. Sicut ergo dici potest, converso ordine, quod hinnibile est equus est, et quod equus est hinnibile est, non sic recte dici potest, *quod diligit quis et adorat, et quod adorat et diligit*, quoniam et in eisdem topicis, ex quibus hæc argumenta procedunt in eadem argumentatione quæ a consequentibus nominatur, in qua propositam rem aliquid inevitabiliter consequitur, ut id quod de hinnibili et equo diximus, pleraque circumverti possunt, nonnulla vero circumverti nequaquam possunt. Circumverti namque possunt hæc, ut si quis dicat : Si risibile est, consequens inevitabiliter est ut homo sit, et si homo est necessario risibile est, et cætera his similia. Circumverti autem nequaquam possunt hæc, ut si quis dicat : Si dies est lucet, consequens quippe est ut si dies est luceat; si satiatus est, consequens est ut comedisse credatur; si ebrius, necessario potasse eum constat; si doctus est, consequens est ut didicisse dicatur; si adorat, consequens est ut id quod adorat diligit. Non enim dici potest, converso ordine, si lucet necessario dies est; si comedit, consequens est ut satiatus sit, cum plura luceant, nec tamen dies sit, et plerumque comestio nec dum ad satietatem perveniat; nec illud, si hibet ebrius est, si didicit doctus est, si diligit adorat, cum interdum nec potatio ad ebrietatem, nec disciplina ad magisterium, nec dilectio ad adorationem pertingat. Ponantur ergo singula secundum dialecticorum experientiam, ut facilius appareat quantum inter se hæc duo distent, vel qualiter hæc circumversio stare non possit. Sunt enim quatuor propositiones inter se quodammodo affectæ, a quas philosophi in quadrata formula spectandas scribere consueverunt, ita videlicet ut primæ duæ sint, *Omne quod diligit quis adorat, et, Nihil quod diligit quis adorat*; ceteræ duæ, *Quiddam quod diligit quis adorat, Quiddam quod diligit quis non adorat*. Et primæ duæ dicantur affirmatio universalis et negatio universalis, ceteræ duæ affirmatio par-

ticularis et negatio particularis; duæ superiores omnino sibi contrariæ sunt, cæteræ vero duæ inferiores subcontrariæ sibi mutuo sunt, et affirmatio universalis sive particularis subalternæ, et negatio universalis et particularis subalternæ nihilominus dicantur. Ducantur deinde sensus indagaciones quasi quædam lineæ angulares duæ, una ab hac affirmatione universalis, *Omne quod diligit quis adorat*, ad hanc negationem particularem, *Quiddam quod diligit quis non adorat*; altera ab hac particulari affirmatione, *Quiddam quod diligit quis adorat*, ad hanc universalem negationem, *Nihil quod diligit quis adorat*, et sint inter se contrariæ vel oppositæ : et his ita inter se pugnantibus cum utræque, id est, affirmatio universalis et negatio particularis, sive affirmatio particularis et negatio universalis, veræ esse non possint, una erit falsa, altera vera, sique vera perimet falsam, et si illa fuerit vera, alia mox a veritate discedet, dicente Apuleio philosopho Platónico Madaurensi, qui de hujuscemodi syllogistica industria in libro qui inscribitur, *De perihermenis Apulei*, subtilissime disputavit. « Universalis, inquit, utravis particularem suam comprobata utique confirmat, revicta non utique infirmat; particularis autem versa vice ^b universalem suam revicta utique infirmat, probata utique confirmat. » Sunt ergo in hac argumentatione duæ superiores universales, id est, *Omne quod diligit quis adorat, et, Nihil quod diligit quis adorat*, falsæ, quoniam, ut superius dictum est, multa diligit quis quæ non adorat, et aliqua de his quæ diligit quis adorat; et sunt duæ inferiores particulares, id est, *Quiddam quod diligit quis adorat, et Quiddam quod diligit quis non adorat*, utræque veræ, quoniam diligit quis Deum juxta illud : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo (Levit. xix)*, et adorat eum, ex cujus sanctissima dilectione omnium virtutum nutrimenta procedunt. Diligit quis proximum et salutationis officio adorat eum, et in eo approbatur vera esse propositio, *Quiddam quod diligit quis adorat*; approbatur etiam et hæc vera esse, *Quiddam quod diligit quis non adorat*, juxta exempla conjugis, prolis, equi, canis, accipitris, et cætera

scribere consueverunt. Ad hanc conditionem juxta Aristotelis præcepta :

D Omne quod diligit quis, adorat. Contrariæ Nihil quod diligit quis, adorat. *iværiæ.*

Quiddam, quod diligit quis, adorat. Subcontrariæ Quiddam, quod diligit quis, non adorat. *vtrâque.*

^b Universalem suam revicta utique infirmat, probata utique confirmat. Apud ipsum Apuleium in editionibus Sichardi et Colvii jurisconsultorum legitur, probata non utique firmat. Quam lectionem sententia proba firmat.

^a Quæ philosophi in quadrata formula spectandas

quæ superius prolata sunt, quæ singula diliguntur, nec tamen adorantur. Universales et inferiores particulares alternatim positæ opponuntur sibi. Nam si falsa est hæc affirmatio universalis, *Omne quod diligit quis adorat*, vera est hæc negatio particularis, *Quiddam quod diligit quis non adorat*; et si hæc particularis negatio falsa est, affirmatio universalis vera est. Et rursus si hæc negatio universalis, *Nihil quod diligit quis adorat*, falsa est, hæc affirmatio particularis, *Quiddam quod diligit quis adorat*, vera est, et si ista vera non est, neque illa falsa est. Sunt autem duæ inferiores omnino veræ: duæ igitur superiores penitus falsæ esse credendæ sunt. De conversione denique talium propositionum, de quibus et nos superius aliquantulum disputavimus, ita præfatus philosophus dicit: « Conversibiles propositiones dicuntur, universalis abdicativa et alterutra ejus, id est, particularis dedicativa, eo quod particulæ earum, subjectiva et declarativa, possunt semper inter se servare vices, permanente conditione veritatis aut falsitatis. Nam ut est hæc vera propositio, *Nullus prudens impius*, ita si convertis partium vices, verum erit, *Nullus impius prudens*; item ut falsum est, *Nullus homo animal*, ita et si convertas falsum erit, *Nullum animal homo*. Pari ratione et particularis dedicativa convertitur, *Quidam grammaticus homo est*; et contra, *Quidam homo grammaticus est*: quod duæ cæteræ propositiones semper facere non possunt, quanquam interdum convertantur, nec tamen ideo conversibiles dicuntur. Ergo unaquæque propositio per omnes significationes reperienda est, an etiam conversa congruat: nec innumeræ sunt istæ, sed quinque solæ: aut enim proprietas declaratur alicujus, aut genus, aut differentia, aut finis aut accidens. »

Ad hanc igitur illorum dictionem frustrandam, et nostram assertionem muniendam, multa hujuscemodi argumenta adhiberi poterant, et id quod adhibitum est latius poterat disseri, sed brevitatis causa hæc et his similia omittuntur. Ideo namque argumentis ex industria dialecticæ artis venientibus illorum assertionem cassare Domino auxiliante paravimus, quia eos nescio qua conversione, quasi quædam syllogistica argumentatione, deliramenta sua roborare voluisse comperimus.

CAPUT XXIV.

De eo quod superciliose et indocte dixerunt: Similiter et qui ab Oriente venerunt conjunximus in eadem Nicæa metropoli, et presidentibus omnibus nobis caput fecimus Christum.

Superciliosissimum ac potius absurdissimum eorum dictum, qui se sibi caput fecisse Christum gloriati sunt, dicentes, *presidentibus omnibus nobis caput fecimus Christum*, oppido reprehenditur, quippe cum idem Dominus, qui est caput Ecclesiæ, eandem Ecclesiam ut sibi corpus esset asciverit, non ab eadem Ecclesia ut caput esset ascitus sit. Ipse enim apostollis testatur dicens, *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* (Joan. xv). Nam si secundum illorum socordiam Christus ab eis caput factus est, ab eis utique electus est; et si ab eis electus est, præfata

ejusdem Domini sententia enervatur. Non autem præfata Domini sententia enervatur: non igitur secundum eorum vanitatem Christus ab eis caput factus est. Unde cavendum est, ne forte isti ab ejus sint immunes electione, qui eum se gloriantur fecisse caput, quoniam quidem, ut conjicimus, si ab eo electi essent non suam, sed ejus gloriam quærerent, nec rerum insensatarum, sed unius Dei adorationem prædicarent. Ex fructibus enim arbor, juxta Veritatis sententiam, cognoscitur, et plerumque in rerum naturis ab effectis efficientia cognoscuntur. Cum enim quis fumum videt, ignem subesse non ambigit, aut cum vestigium alicujus animalis conspiciat, idem animal transisse non nescit, et cum quis bonum opus videt, id a Deo qui omnium honorum auctor est, esse non dubitat, et cum pravum quis conspiciat, id antiqui hostis machinamenti esse perpetratum credit. Hoc quidem dicentes non de eorum electione aliquid temere judicamus, cum plerumque bene condita male inveniantur depravata, sed id penitus affirmamus, non eos ideo electos esse ut per eos bonæ ecclesiasticis rebus constitutiones inolescèrent, et se Christum, qui omnium in se credentium via est, sibi fecisse caput jactarent. Esto, ab eo electi, ab eo in sacerdotium constituti sunt, cur non eum in humilitate sequuntur? Cur non ejus potius quam suam gloriam quærunt, qui se non suam, sed ejus qui se misit gloriam quæsisse testatus est? Cur supercilium deponere negligunt? Cur alta incompetenter appetunt? Cur Ecclesiæ prosperitatem civili quodam bello perturbant? qui si antiquorum Patrum documentis vel exemplis contenti esse vellent, nec domesticam pacem erroneis constitutionibus irrumperent, nec sociorum qui secum contra hostes pugnaturi essent in se arma detorquerent. Hoc etenim inutile dictum, quo se Christum caput sibi fecisse somniant, quanquam fidei nil deroget, reprehensione tamen non caret. Neque enim eos tam immanis insanix credimus, ut eos id ita dixisse arbitremur, quasi ab illis idem Dominus sit factus. Quod quidem nullæ fideles aures audire patiuntur: sed quia aliud significare volentes aliud significaverunt, libuit nobis et id discutere quod sunt profati, et id indiscussum minime dimittere quod voluisse putantur profari. Voluerunt namque, ni fallimur, dicere: Præsidentibus nobis, qui membra Christi sumus, omnem operis et speci nostræ firmitatem in eo locavimus, qui est caput nostrum, eumque sequi decrevimus, vel si quid est hujuscemodi quod conjici potest, et eo quod dicere voluerunt imperitiæ viribus sibi sublato, dixerunt se Christum sibi fecisse caput, et de quo Joannes evangelista dicit: *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. 1), a se dicunt factum. In synodice namque constitutionis symbolo de eo dicitur: *Natum, non factum* (Symb. Nic.), et Apostolus dicit: *Qui factus est ei ex semine David* (Rom. 1); quod ita solvitur, quia in quantum Deus est, omnia per ipsum facta sunt, in quantum autem homo, et ipse factus est, dicente Salomone: *Sapientia edificavit sibi do-*

num (Eccel. 11), id est, sapientia Dei Patris, sine qua A Pater nunquam fuit, quæ non est ab eo facta, sed nata, Filius videlicet qui unius est cum Patre substantiæ, ædificavit sibi in virginis utero corpus, quod templum nominavit, dicens : *Solvite templum hoc, et cætera (Joan. 11)*. Sed ne forte hæc sententia illi sententiæ refragari videatur quæ dicit : *Quod enim in ea natum est de Spiritu sancto est (Matth. 1)*, animadvertendum est quod inseparabilia sint opera Trinitatis, et quod facit Pater, facit Filius, facit et Spiritus sanctus, et sicut sunt unius majestatis, unius substantiæ, unius voluntatis, ita etiam sint unius operationis. Tota enim Trinitas operata est in incarnatione Domini, sed sola Filii persona suscepit carnem. Nam si effectu Spiritus sanctus factum est corpus, quod et domum dici posse arbitramur, quare B ad personam Christi relatum est, quæri potest. Factum Filii factum Patris est, quia utriusque una virtus est, similis modo etiam factum Spiritus sancti factum Filii Dei est, propter naturæ et voluntatis unitatem. Sive enim Pater faciat, sive Filius, sive Spiritus sanctus, Trinitas est quæ operatur, et quidquid tres fecerint, Dei unius est operatio. Potest etiam et Ecclesia domus Christi accipi, quam ædificavit sibi sanguine suo, ornavitque virtutum gemmis et documentorum complissimis ornamentis, quibus istu non contenti, dum quiddam novum prorogare eius pulchritudini appetunt, fœditatem ei potius quam pulchritudinem ingerere noscuntur.

CAPUT XXV.

Contra eos qui dicunt, quod Epiphanius octuaginta C capitula digessit de hæresibus, qui tamen, si imagines adorare hæresem sciret, id quoque inter hæreses computaret.

In hoc etiam magnum se munimen adoratores seu cultores imaginum invenisse rati sunt, eo quod Epiphanius quidam, qui hæresum varietates in LXXX capitalis distinxit, si imaginum adorationem hæresem sciret, earundem imaginum adoratores inter hæreticos computaret. His armis nos, qui solius Dei cultu et adoratione contenti sumus, plectere nisi sunt, his jaculis nos confodere moliti sunt, his hastis nos debellare conati sunt, his ensibus nostræ libertatis irruptores se fore crediderunt, ut quasi quodam argumento a genere per quamdam reflexionem sumpto dicerent : Si ille, qui generaliter de D cunctis hæresibus disputavit, hoc hæresem sciret, hoc quoque inter cæteras hæreses suæ disputationi insereret : non autem id inter hæreses posuit quas digessit, non igitur pro hærese tenendum est. Quibus nos e contrario respondendum putavimus, eosque propriorum armorum instrumentis Domino annuente debellare disposuimus, eademque pila quæ ab illis ad nos missa sunt, illis vibrantia detorqueutes dirigere non gravabimur, dicentes : Si idem Epiphanius eos qui imaginum adorationem spernunt, hæreticos sciret, in sua generali de hæresibus disputatione eos inter hæreticos procul dubio computaret ; non

autem inter hæreticos computavit : non igitur eos hæreticos credidisse credendus est. Quod autem idem Epiphanius non solum imaginum adorationem spreverit, verum etiam eas in ecclesiis haberi noluerit, his iudiciis declaratur. In epistola namque quæ ab illo ad Joannem episcopum missa est, et a Hieronymo de Græco in Latinum eloquium translata, ita habetur : « Audiavi quosdam murmurari contra me, quando simul pergebamus ad locum sanctum qui vocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, et venissem a ad villam quæ dicitur Anablata, vidissemque ibi præteriens lucernam ardentem, et interrogassem qui locus esset didicissemque esse ecclesiam, et intrassem ut orarem, inveni ibi velum pendens in foribus ejusdem ecclesiæ tinctum atque depictum, et habens imaginem quasi Christi vel sancti cujusdam, non enim satis memini cujus imago fuerit. Cum ergo hoc vidissem in ecclesia Christi contra auctoritatem Scripturarum, hominis pendere imaginem, scidi illud, et magis dedi consilium custodibus ejusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent et efferrent ; illique contra inmurantes dicerent : Si scindere voluerat, justum erat ut aliud daret velum atque mutaret. Quod cum audissem, me daturum esse pollicitus sum, et illico esse missurum. Paululum autem morarum fuit in medio, dum quero optimum velum pro eo mittere. Arbitrabar enim de Cypro mihi esse mittendum. Nunc autem misi quod potui reperire, et precor ut jubeas presbytero illius loci suscipere velum a latore, quod a nobis missum est, et deinceps præcipere in ecclesia Christi istiusmodi vela, quæ contra religionem nostram veniunt, non appendi. Decet enim honestatem tuam hanc magis habere sollicitudinem et scrupulositatem, quæ digna est Ecclesia Christi, et populis qui tibi crediti sunt. » Hanc enim sententiam de hoc negotio Epiphanius invenimus, quæ utrum laudanda an vituperanda sit lectoris arbitrio conceditur. Cæterum veniatur ad beatum Augustinum, interrogetur vir sapientissimus, inquiratur doctor eximius, dicat utrum quædam hæresis imaginum adoratione utatur. Fecit enim idem vir venerabilis librum de octuaginta novem hæresibus, inter quas dux imaginum adorationem cœsuerunt, Simoniani videlicet et Carpocratitæ. Quod ut manifestius fiat, præfati doctoris sententiæ ita ut in eodem libro habentur, singillatim ponantur. Ait enim : « Simoniani a Simone Mago, qui baptizatus a Philippo diacono, sicut in Actibus apostolorum legitur, pecunia voluit a sanctis apostolis emere, ut etiam per impositionem manus ejus daretur Spiritus sanctus. Illic magicis fallaciis deceperat multos. Dicebat autem detestandam turpitudinem, indifferenter utendi feminis, nec Deum mundum fecisse dicebat. Negabat etiam carnis resurrectionem, et asseverabat se Christum, idemque Jovem se credi volebat, Minervam vero meretricem quamdam Selenen quam

Ad villam quæ dicitur Anablata. Ita legitur apud ipsos Itinerarios. Emendator mutavit in Anaballo.

ipsum Hieronymum, ita in synodo Parisiensi, ita

sibi sociam scelerum fecerat, imaginesque et suam A et ejusdem meretricis discipulis suis præbebat adorandas : quas et Romæ tanquam deorum simulacra auctoritate publica constituerat. In qua urbe beatus apostolus Petrus eum vera omnipotentis Dei virtute exstinxit. Dixerat enim se in monte Sina legem Moysi in Patris persona dedisse Judæis, tempore Tiberii in Filii persona putative apparuisse, postea se in linguis igneis Spiritum sanctum super apostolos venisse : Christum autem nec venisse, nec a Judæis quidquam pertulisse. » Sicut enim hæresis quæ ab eodem Simone exorta est, quæ Simoniaca vocatur, omnino a fidelibus spernitur, ita quoque adorandarum imaginum usus penitus spernendus est. Altera quoque hæresis est, quæ hunc errorem percenset, quam ita præfatus doctor scripsit. « Carpocratizæ a Carpocrate cœperunt, qui docebat omnem turpem operationem, omnemque adinventionem peccati, nec aliter evadi atque transiri principatus et potestates quibus hæc placent, ut possit ad cælum superius perveniri. Hic etiam Jesum hominem tantummodo et de utroque sexu natum putasse perhibetur, sed accepisse talem animam, qua sciret ea quæ superna essent atque nuntiaret. Resurrectionem corporis simul cum lege abjiciebat. Negabat a Deo factum, sed a quibusdam virtutibus mundum. Sectæ ipsius fuisse traditur sociæ quædam Marcellina, quæ colebat imagines Jesu et Pauli et Homeri et Pythagoræ, adorando incensumque ponendo. » Nam si forte aliquis hujusce erroris asseverator dicet : Ideo imagines adorare, inter hæreses beatus Augustinus computavit, quia gentilium quorundam, id est, Simonis et Selenæ, seu etiam Homeri et Pythagoræ, adorabant imagines, advertat quod etiam imagines Jesu et Pauli adorasse dicuntur, et id ipsum inter hæreses a præfato viro computatum est. Nam si idem vir eximius imagines manufactas Domini sive apostolorum vel etiam quorumlibet sanctorum adorandas sciret, nunquam Jesu et Pauli imaginum adorationem inter hæreses computaret.

CAPUT XXVI.

Contra eos qui imagines sanctas et sacratas dicunt, easque in viis sive in plateis, quæ plerumque pollutæ sunt, poni jubent.

Jungunt itaque hi, de quibus sermo est, in hoc negotio duas res quæ sibi utrinque repugnant, cum videlicet sæpissime memoratas imagines sanctas et venerandas nuncupant, easque in viis sive in plateis, quæ plerumque pollutæ sunt, ponendas esse asseverant. Sicut enim non convenit luci et tenebris, calido et frigido, ita nimirum non convenit sanctitati et contaminationi, puritati et impuritati. Unde magna ex parte eos errare constat, cum eas et sanctas esse asserunt, et in locis contaminationis statuendas esse decernunt. Patescit namque quodammodo in hoc eorum censura, qui eas in viis sive in urbium vicorumque plateis poni percensent, quod hæc sanctitate careant, sicuti et carent, cum scilicet si sanctæ esse crederentur, in locis sanctis poni censerentur. Omne san-

ctum mundum est, nihil mundum impurum, nihil igitur sanctum impurum; et si hæc impurorum locorum sedes secundum illorum censuram quærunt, immunditiam, quæ sanctitati contraria est, non spernunt; et si immunditiam non spernunt, nequaquam sanctæ dici possunt. Si igitur impurorum locorum sedes quærunt, sanctæ nuncupari nequaquam possunt. Nam ut cætera exempla taceamus, quibus doceri potest unamquamque rem non inconvenienti, sed convenienti potius rei adhibendam esse delere, ipsorum etiam eloquentiæ principum præcepta proferamus, qui in eloquentia hoc observandum penitus consueverunt, ut res, locus, tempus, persona consideretur, ne dicantur gravia levibus, ne verecunda inverecundis, ne lasciva seriis, ne impudica pudicis, ne incesta castis, ne ridicula tristibus, ne profana religiosis, sed omnia in eloquentiæ arte ita essent convenientia, ut nil inconveniens, nil repugnans, sed singula pro locorum et temporum qualitate moderata manerent. Si ergo in eloquentiæ arte hoc ab oratoribus observari jussum est, multo magis nobis in nostræ religionis cultibus observandum est, ut singula quæque ad religionem pertinentia ita observentur, atque ita habeantur, prout ratio sive ordo exposcit.

CAPUT XXVII.

Quod male pictis imaginibus imaginum cultores falli possunt, sive inquirendum ab eis qui pene omnem fidei Christianæ prærogativam in imaginum adoratione sive cultu existimant, quid pauperibus sciendum sit, qui artificibus per quos imagines fiunt, omnino carent?

C Omnium artium institutio varia habet exercitia, pictura autem ars est, picturæ igitur institutio varia habet exercitia, et hanc exercentes qui pictores vocantur, alii plus, alii minus eam intelligunt, alii pulchriora, alii fœdiora in ea exercent opera; alii formosas, alii deformes componunt imagines. Unde nimirum colligitur, quod illi qui pene omnem fidei suæ firmitatem in imaginibus ponunt, earumque adorationem inter bonorum operum instrumenta annumerare non erubescunt, et modo pulchras, modo fœdas adorant imagines, quodammodo fallantur. Nam si quælibet imago quanto pulchrior est, tanto amplius habet sanctitatis atque virtutis, necesse est ut ea quæ fœdior est, minus habeat sanctitatis atque virtutis; et si ea quæ fœdior est minus habet, necesse est ut fœdissima quælibet aut nihil aut modicum habeat; et si ea quæ pulchrior est, ideo attentius adoratur, eo quod causa pulchritudinis amplius habet virtutis, jam non ejus sanctitas ex quadam religione, sed ex artificis venit operatione. Et si ea quæ minus pulchra est, vel ea quæ nihil habet pulchritudinis, adoratur, valde earum adoratores fallantur, cum videlicet res pulchritudine carentes adorare percensent. Si ergo omnes et pulchras et minus pulchras, et nil pulchritudinis habentes æqualiter adorare consequens est, justitia, quæ unicuique suum tribuit, de rebus auferatur necesse est. Nam cum pulchras adorant imagines, casu aliquo quo putant se aliquid sanctum adorare, fallantur; cum vero deformes adorant pictur-

ras, consulto falluntur, quippe cum res deformes pro A sanctis rebus adorant. Sive igitur casu eas, sive consulto adorent, falluntur. Falluntur vere, et merito falluntur, qui cum Deus creator omnium se solum adorari censuerit, res quasdam sensu carentes adorare nituntur; et dum putant se in adorandis imaginibus quamdam sanctis exhibere venerationem, soli divinæ adorationi quamdam prorogant communionem. Quia igitur solus Deus adorandus sit, martyres vero vel quilibet sancti venerandi potius sint quam adorandi, et in hoc opere jam diximus, et egregii doctoris Hieronymi documentis approbandum est: qui dum contra Vigilantium quemdam hæreticum, qui martyrum reliquias nequaquam dicebat esse venerandas, scriberet, inter cætera ait: « Quis unquam, o insaum caput, martyres adoravit? » Si ergo secundum ejusdem sententiam martyres non adorantur, multo minus eorum imagines a fidelibus adorandæ sunt. Quod vero in libro Regnorum Saul legitur Samuelem suscitatum a Pythonissa adorasse (I Reg. xxviii), deprehendi potest, non Samuelis anima fuisse suscitata, sed quædam præstigiola diabolicæ fallaciæ imago regi Sauli apparuisse, sive in eo quod se adorari permiserit, quod utique vir sanctus facere non permitteret, sive etiam quia pessimo regi dixit, *Cras tina tecum eris*, cum videlicet idem immanissimæ nequitiae rex non cum propheta moriens, sed cum diabolo futurus erat, qui quos in hoc sæculo ad mala opera perpetranda illicit, secum in futuro ad æternas pœnas trahit. Rex itaque immanis meriti audiens, in quo habitu esset excitatus, intellexit hunc esse C Samuelem, quid intellexerit retulit, et quia non bene intellexit, contra Scripturam alium adoravit quam Dominum; et putans Samuelem, adoravit diabolum, ut fructum fallaciæ suæ haberet Satanæ. Hoc enim nititur ut adoretur quasi Deus. Si enim vere Samuel illi apparuisset, non utique vir justus permisisset adorari, qui prædicaverat Dominum solum esse adorandum. Et quomodo homo Dei, qui cum Abraham in refrigerio erat, dicebat ad virum pestilentiae dignum ardore gehennæ, *Cras tecum eris*? His duobus titulis subtilitatem fallaciæ suæ prodidit improvidus Satanæ, quia et adorari se permisit sub habitu et nomine Samuelis, quod puto Samuel non permitteret, et virum peccatis pressum, cum magna distantia peccatorum et justorum sit, cum Samuele justissimo futurum mentitus est; verum potest videri, si de Samuelis nomine taceatur, quia Saul cum diabolo futurus erat: ad eum enim transmigravit, quem adoravit, quanquam et a beato Augustino et ab aliis doctoribus diversa de hac re opinentur, et liber Ecclesiasticus ad laudem Samuelis referat, eo quod mortuus prophetarit. Jam vero illi, qui pene omnem fidei Christianæ prærogativam in imaginum adoratione sive cultu esse existimant, in-

* Sicut enim Ecclesia universalis est. Hincmarus verba quæ in fine capituli habentur, huc in principium transtulit, hoc modo: « In cujus voluminis quarto libro hæc de universali nomine scripta sunt. I universitas ab uno cognominatur, quod uno multo-

terrogandi sunt, utrum ideo quilibet pauperes fidei suæ patiantur jacturam, eo quod census indigentia pressi non habeant facultatem qua suscipiant picturam? Si ergo inops quilibet ideo honorum merito erit expers, quia rebus, quibus imagines adipiscatur, caret, locuples ideo auctioris meriti prærogativam subicit, eo quod rebus quibus picturæ emanantur abundat; et si iste pro rebus, non pro meritis, aut pœnas aut præmia suscipiet, et ille pro indigentia non pro operibus judicabitur, imaginum adoratio magnam in Christiana religione arcem conscendet, et justitia, quæ merita cujuslibet, non res explorat, vires magna ex parte amittet. Quæ omnia dum nulla rerum consequentia approbari possint, restat ut imaginum cultus nullum in Christiana religione tenere credatur principatum.

CAPUT XXVIII.

Quod frustra suam synodum universalem nominant, quam tamen constat ab universali non fuisse aggregatam Ecclesia.

Inter cætera deliramenta quæ in eadem synodo vel gesta vel scripta dicuntur, hoc quoque non omnibus eorum deliramentis minus est, quod eandem synodum universalem nuncupant, cum neque universalis fidei inconulsam habeat puritatem, neque per universarum Ecclesiarum gesta constet auctoritatem. Sicut enim Ecclesia universalis est quæ Græco eloquio catholica dicitur, ita nimirum omne quidquid ab ejus unitate non discedit, catholicum nuncupari potest. Omnis enim doctrina Christiana vel quælibet constitutio sive traditio talis esse debet, ut universali conveniat Ecclesiæ: quod nequaquam hæretici observaverunt, qui per diversas mundi partes aliquibus regionum partibus coarctati conventicula quædam statuerunt, quibus et se et quamplures [Hæc., plurimos] ab ecclesiasticæ unitatis consortio segregaverunt. Cum ergo duarum et trium provinciarum præsules in unum conveniunt, si antiquorum canonum institutione nuntiati aliquid prædicationis aut dogmatis statuunt [instituunt], quod tamen ab antiquorum Patrum dogmatibus non discrepat, catholicum est quod faciunt, et fortasse dici potest universale, quoniam quamvis non sit ab universi orbis præsulibus actum, tamen ab universorum fide et traditione non discrepat: quod crebro factum in plerisque mundi partibus, quibusdam necessitatibus incumbentibus, scimus. Multa enim concilia gesta sunt, quorum institutionibus sancta munitur et corroboratur Ecclesia. Si vero duarum aut trium provinciarum præsules in unum convenientes nova quædam statuere cupientes, conventicula quædam faciunt, quia non cum universi orbis Ecclesia sentiunt, sed ab ea quadam ex parte dissentiant, non est catholicum quod faciunt, et ideo universale nuncupari non potest. Omne quod ecclesiasticum est, catholicum est,

tiens verso propagatur. Nam multitudo unitatum vertendo in unum collecta, universitas efficitur. Sicut enim Ecclesia universalis est, etc. Non quod hoc ordine in libro suo legisset, sed ut instituto suo accommodaret, καὶ συνερον ποτερον hunc locum transcripsit

et omne quod catholicum est, universale est; omne autem quod universale est, profanis vocum novitatibus caret: omne igitur quod ecclesiasticum est, profanis vocum novitatibus caret. Nam si [Et si] hæc synodus vocum novitatibus careret, et antiquorum Patrum dogmatibus contenta esset, universalis dici poterat. Non autem antiquorum Patrum dogmatibus contenta est, non igitur universalis dici potest. Universitas namque ab uno cognominatur, quod uno multoties verso propagatur. Nam multitudo unitatum vertendo in unum collecta universitas efficitur. Universalem plane eandem synodum non cunctaremur profiteri, nisi eam universalis Ecclesiæ dogmatibus sentiremus refragari.

CAPUT XXIX.

Sciat dominus apostolicus et Pater noster, et cuncta simul Romanorum Ecclesia, ut secundum quod continet epistola beatissimi Gregorii quam ad Serenum Massiliensem episcopum direxit: Permittimus imagines sanctorum quicumque eas adorare voluerint, tam in ecclesia quam extra ecclesiam, propter amorem Dei et sanctorum ejus; adorare vero eas nequaquam cogimus qui noluerint; frangere vel destruere eas etiam si quis voluerit, non permittimus. Et quia sensum sanctissimi Gregorii sequi in hæc epistola universalem catholicam Ecclesiam Deo placitam indubitanter libere profitemur.

EXPLICIT FELICITER.

Sciat dominus apostolicus. Hoc capitulum deest in vulgatis editionibus Parisiensi et Coloniensi. Desideratur quoque in Capitulari Adriani papæ apud Laurentium Surium, monachum Carthusianum, in editione Conciliorum. Severinus Binius in notis ad idem Capitulare, tom. III Concil. ait, integrum ex Gallia ad Gregorium XIII P. M. missum, se exhibere. Qui Galliarum locus, ubi terrarum, quis est? Bibliotheca cuius? Is qui misit, unde genus? ubi gentium? Hæc, Bini, adnotare par et æquum fuit, si tibi fidem apud omnes pariter Christianos reperire voluisti. Interim, quem emes qui tibi credat? Equidem ista sententia quæ hic legitur: « Adorare vero eas nequaquam cogimus, qui noluerint, » et totis istis quatuor libris a Carolo improbat, et Gregorii papæ, cujus sententiam ait sequi, verbis ex diametro repugnat. Vide et plura. Scribit ad Serenum Massiliensem episcopum: « Et quidem zelum vos, ne quid manufactum adorari

possit, habuisse laudavimus, sed frangere easdem imagines non debuisse iudicamus. » Et ibidem, eadem epistola: « Et quidem quia eas adorare vetuisses, omnino laudamus; fregisse vero reprehendimus. » Et postea in ibidem: « Et si quis imagines facere voluerit, minime prohibe; adorare vero imagines omnimodis devita. » Quibus ex verbis sole meridiano clarius elucescit, aut spurium esse hoc capitulum atque a Romanis adulatoribus confictum, aut probam sententiam ab improbis editoribus depravatam, restituendumque, « nequaquam conhibemus, qui voluerint, » id est, eos vero qui adorare voluerint, nullo modo permittimus facere, non consentimus, non concedimus. Uno verbo, « nequaquam conhibemus, » est, adorare prohibemus, vetamus. De qua hujus verbi notione, vide quæ supra ad Præfat. adnotavimus.

APPENDIX

AD B. CAROLI MAGNI CAPITULARE DE IMAGINIBUS.

EPISTOLA ADRIANI PAPÆ
AD BEATUM CAROLUM REGEM
DE IMAGINIBUS.

Qua confutantur illi qui synodum Nicænam secundam oppugnarunt.

(Ex Mausl, ampl. conc. Collect.)

Domino excellentissimo filio nostroque spirituali compatri Carolo regi Francorum et Longobardorum ac patricio Romanorum, Adrianus papa.

Dominus ac Redemptor noster, qui provido suo consilio auctor est, dignatus est de cælis ex sinu Patris descendere. . . . Evangelium scientibus liquet quod voce Dominica sancto et omnium apostolorum principi Petro claves regni cælorum, et totius Ecclesiæ cura commissa est. Ipsi quippe dicitur: *Petre, amas me? Pasce oves meas* (Joan. XXI). Ipsi dicitur: *Ecce Satanas expetivit cribrare vos sicut triticum; et ego te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua: et quando conversus confirma fratres tuos* (Luc. XXII). Ipsi dicitur: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædi-*

ficabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam: et tibi dabo claves regni cælorum: et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælo: et quodcumque solveris super terram, solutum erit et in cælo (Matth. XVI). Ecce cura ei totius Ecclesiæ et principatus committitur. Et ipse vices suas vicariis suis pontificibus relinquere dignoscitur Ecclesiæ curam gerendi. Nam etiam claves regni cælestis accepit, et potestas ei ligandi et solvendi tribuitur. Unde fiducialiter freti existimus quod si vestra a Deo præfata regalis excellentia erga ejus sanctam catholicam et apostolicam Romanam Ecclesiam et nos, ut cepit, usque in finem in amore et dilectione fideliter exstiterit, non solum eam ab omni peccati